

بۇغان

3
2023

كۆفارەكا رەوشەنبرى گشتى وەرزى يە

عەلی ئۆرەمارى

فيان ماي

د. صلاح هرورى

خۆسەرييَا ئابۆرى
دەستكەفتەكى سىياسى
يان كەفتەنەكى ئابۆرى

سىنەما
نېزىكتىرين رىيە بو
مەھى و ھەستان

پەيوەندىيەن
مېر بەدرخانى و
ئىزدىن شىرى

شکهفتا چارستین

شکهفت یان په رستگاهه یان ژی ئاکنجىگەھا چارستون (چارستون) ل هندافى گەلبيت دھۆكىيە و دېرۇكا وي بۇ سەردەملىن دوورىن مىتراپى و زەردەشتى و سەردەملىن بەرى 9 پېشى هنگى دزفەيت (اھنەك بۇ بەرى 2 ھزار ھندەك ژى بۇ بەرى 8 ھزار يان 12 ھزار سالان دزفەرين) و چەندىن ھىمایىتىن وان سەردەمان لى دەھىتىه دىتن. ل ناقبەرا ھەر چار ستۇونىن بانى وي راگرتىن جەھەكىن بلندتر ژ بىن شکەفتى ھەيە كو وەكى دەپ شانۋىتىيە و ب دروستى ناھىيە زانىن بۇ ج ھاتىيە چى كرن. تەقچەكەكىن درىزى وەكى قەنەبەھى بۇ روونشىنى ب درىزىيَا شکەفتىن (اھنەك ژى دېتىن ئەو تەقچەك دىوارى جۆيەكى ئاققى بۇ ناف شکەفتى بۇويما و ل نىزىك دەرى وي ژى كولەكەك بۇ رۇناھىيىن و زىزەقانىيىن ھەيە.

بەرى بگەھىيە شکەفتى ژى تۆنۈلەك، ژۇورەك، گىرەم، شۇيرەم، چەندىن ئاتەشگەھە 9 دىوارىن بەرى و دىوارىن د كەفرى كۆلاي را ھەنە. چارستين ھەردو سالىن 1999 و 2013 ي ھاتىيە نووژەن كىن و وىنەن ئىككى ل ناقبەرا ھەردوو نووژەنكرىنەن ھاتىيە گرتىن. نوکە ژى د چارچۇقى پىۋۇزەيەكى ئىكەتىيا ئەورۇپا دا دەھىتىه نووژەن كىن.

نافهنداد بادینان - مەكتەبە راگەھاندنا (ي.ن.ك) - دەردئىختەت

2023

ئەم گۆڤارە لە مالپەرى ھەۋانىمەھى كىتىب داگىراوه hewalname.com/ku

خودان ئىمتىازى

بلند شالى

سەرنقىسىمەر

صبيح محمد

sabih.3030@gmail.com

سەرتىرى ئەقىسىنە

صالح صوفى

salihsafyy@gmail.com

رېقەبەرى ھونەرى

عصام حجي طاهر

isam.doski69@gmail.com

www.badinan.org

نافۇنىشان: كوردىستان - دھۆك - 57 - جادا سليمانى (نزاري - تاخى رۆنەھى)

કાગ્જાં ગુજરાતી

1	د. صلاح هرۆری	په یوهندییین میر به درخانی و ئیزدین شیری
2	د ناقبەرا بەلگەنامەنیین ئۆسمانی و رۆژنامەفانیبا بریتاني دا	
3	پ.د. فەرسەت مەرعى	بنەکۆكا کوردان و بابکالکىن وان يېن ديرۆكى
4	کۆغان ئیحسان یاسین	وەلاتن خەبخو (ئوللوبا). ناقى دەفەرا بەھەدینان ل ھزارا
5	ئیکن بەرى زايىنى	
6	قادر حەسەن عيدۆ	- پەيدابۇون و گەشەكرنا ناسىيۇنالىزما كوردى
7	وهىد ئەممەد	- شىخ عوبەيدوللاين نەھرى و دەستپىكى گەشەكرنا
8		ھشىيارىبا نەتهەوھى ل كوردستان
9		ھەلز
10	د. سالىمن جاسم	- رەھەندا كوردى ل ئەورۇپا بەرزەبۇون د ناقبەرا دوو كۆلتۈران دا
11	محسن ئۆسمان	- پىروسىسا ناسنامەين
12	جاسم محمدە شەنەخى	- جىندەر ژ يەكسانخوازىيىن تا ھەۋەرگەزبازىيىن
13	ئۇمىد سەگفان	- خۇوهكۈشتەن د نەريندا فيلۆسۆفىيىن دا
14		شەقكۈلىپ
15	ئازاد دارتاش	- دەرازىينكا هنارتنى و چىكىرنا رامانا ھەلبەستىن
16	جەمیل محمد شەيللەزى	- شەرۆفەكىرنا چىغانۆكا (دنەكتەنارى) لىن رېيازا مۆرفلۇزى يا پرۆپى
17	ھېرىش كەمال رېكانى	- ھەلبەستەكى ۋەقەتىيابى ژ ديوانا مەلاين جىزىرى
18		پەندەپ
19	و. حەجي چەعفتر	- ئەم خانىكى لېر ئاقنى
20	حەميد گرافى	- ھەرە ئازادىن بخۇ
21	عەزىز شەمۇ	- بازىر، ھندابۇون..
22		ھۆزان
23	ھەزرەن	- ژ وەرگەن گولا
24	خالد عەلى سلىقانەيى	- دەركەھەن ئاسسۇيىن تىنېيۈونى
25	گولشەنگ	- خۇزىيەك بن داوى
26		دىپار
27	ديدار: كەنعان بلىج	- زەينەللەتىدىن زنار: ئەگەر زمانى مەرف نەبە وەلاتن مەرف
28		ژى تونە و نكارە بەھەسا سىنۇران بىكە
29		چەپ
30	چاھىپىكەفتەن: دلىز زوھىر	- قىيان مايى: سىنهما نىزىكتىرىن رىيە بۇ مەزى و ھەستان
31	ئاماھەكەرنەن: حەسەن بىبۇ	- سەعید ئاغايىن جىزىرى و راستىيا ژيانا وي
32		لىپۈر
33	عەلى ئۆرەمارى	- خۇسمەرييا ئابۇرى دەستكەھەفتەكى سىياسى يان كەفتەنەكى ئابۇرى
34		چەڭلەك
35	صادق صلاح	- وەلات د پارزىنەكى كۆچبەرين دا !
36	عەزىزا عەبدىلقدار بەرۋارى	- خيانەتا ھەڤڙىنېيىن
37		كاشىلىنى
38	عەلى بەندى	- سەرەھەلدان نەشىيا بىرىنېيىن ئەنفالان سارىز بکەت
39	ئەياز محمدە سەليم ھەركى	- دىرىك... بازىرەكى ستراتايرىن رۆژئاڭاين كوردستانى يە
40	دلەغان خانكى	- ژىنكەھەھەيار ئۇرى دەئىن دېتىنى دا

نئم گوچاره له مانپه رو هه و انامه کتیب داگراوه hewalname.com/ku

دېرۆك

04	پەيووندىيىن مىر بەدرخانى و ئىزدىن شىرى ناقىبەرا بەلگەنامەيىن ئۆسمانى و رۆژنامەقانىيىا برىتانى دا
10	بنەكۆكا كوردان و بابكالكىن وان يىن دېرۆكى پ.د. فەرسەت مەرعى
20	ھەلاقن خەبخو (ئوللوبا)، ناقى دەفەرا بەھدىنەن ل ھزارا ئىكىن بەرى زايىنى كۆفان ئىحسان ياسىن
32	پەيدابۇون و گەشەكرنا ناسىيونالىزمە كوردى قادىر حەسەن عىدۇ
43	شىخ عوبەيدوللاين نەھرى و دەستپىيکا گەشەكرنا ھشىيارىيما اتەوھىي ل كوردستان وھلىد ئەممەد

ئەم گۈۋىچارە لە مائىپەرى ھەۋانىمە كىتىب داگىراوه
hewalname.com/ku

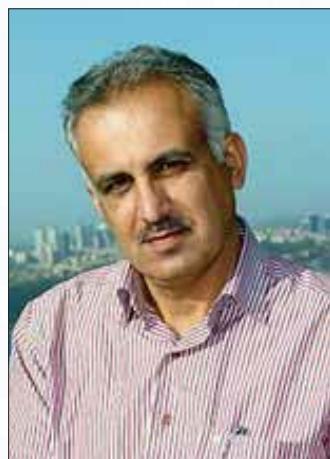
په یوهندیین

میر به درخانی و ئیزدین شیری

نافبئرا بەلگەنامەیین ئۆسمانى و رۆژنامەقانیبا بریتانى دا

ئەم گۈۋىچارە لە مائىپەرى ھەۋانىماھى كىتىب داگىراوه hewalname.com/ku

بابەتى په یوهندىين مير به درخانى و پىمامىنى
وئى ئىزدین شیرى بابەتكىن گرنگە، نەو ژى ژ بەر
رۇلى ئىزدین شیرى د ھەلوەشاندىنا مىرگەھا بۆتان
دا، دەمىن دەولەتا ئۆسمانى دەست ب ھېرىشنى ل دىرى
مير به درخانى كى ئىزدین شیرى چەپەرىن بەرگرىيىن
ھىلان و خو گەھاندە رىزىن لەشكەرى ئۆسمانى.
ئەقى بابەتى بەرسقًا چەند پرسىارا دايىه، چ
په یوندى د نافبئرا مير به درخانى و ئىزدین شیرى
دا ھەيم؟ بۆچى ئىزدین شیرى خۆ گەھاندە رىزىن
لەشكەرى ئۆسمانى؟ بەلگەنامىن ئۆسمانى و
رۆژنامەقانیبا بریتانى چەوا بەحسى قى بابەتى كريي؟
ژ بۆ شەرقەكىن بابەتى مە ھەولدايە ئىزدین شیرى
بەدەن ناسكىن و بزاقا وي ياسلا 1854-1855
بەرچاڭ بىكەين و بابەتى په یوهندىين وان بەحس بىكەين،
پاشان بەحسى قى ھەفركىي د بەلگەنامىن ئۆسمانى
دا وەك ژىدەرەكىن گرنگى بابەتى ل گەمل ھەبۇونا فان
په یوهندىان د رۆژنامەيا بریتانى دا بىكەين، بى گومان
ژى ژىدەرەين مە چەند پەرتۈوك و رۆژنامەيىن بریتانى
بۇون و دلىستا ژىدەران دا ھاتىنە رىزىكىن.

د. صلاح هرؤى

و سهروک هۆزین کوردى ل گەل ئەگەرئى كەسايەتى دەمى ئىزدىن شىر ژ حاكمداريا كوردىستانى دەتىيە دويىكىن، رولى خوه د دەسپىكا ئەقى بزاڤى دا هەبۇو. (۲)

رويدانىن بزاڤا ئىزدىن شىرى ل دەسپىكا سالا ۱۸۵۴ ل بازىرى جزيرى دەسپىكى سالا ۱۸۵۴ ل بازىرى جزيرى دەسپىكى،

رويدانىن بزاڤا ئىزدىن شىرى ل دەسپىكا سالا ۱۸۵۴ ل بازىرى جزيرى دەسپىكى، و ب ماوهكى كىيم بازىرى بەدلەس ژى هاتە گرتەن، و ئەقى سەركەفتىنە ھارىكاريا ئىزدىن شىرى كى، كو دەفەرا باشۇرى وان بىگرىت

و ب ماوهكى كىيم بازىرى بەدلەس ژى هاتە گرتەن، و ئەقى سەركەفتىنە ھارىكاريا ئىزدىن شىرى كى، كو دەفەرا باشۇرى وان بىگرىت، و ب ھارىكاريا لاۋى مير بەرخانى (تىلى بەگى)، ل دەسپىكا سالا ۱۸۵۵ ئەرمى بزاڤى پىر بەرفە بۇو، پشتى باکۇورى كوردىستان باشۇر و رۇزئافا هاتە گرتەن، ئىزدىن شىرى ب ھارىكاريا لەشكەرى بزاڤى بازىرى سېرتى گرت، پشتى شىايى خوه ل بەرەمەكە لەشكەرى توركى بىگرىت. ل دويماهيا زەستاندا سالا ۱۸۵۵، مللەتىن ل كوردىستانى دەپەن ئەشتەنە رېزىن بزاڤى، وەكى ئەرمەن و ئاسور و يونانيان. ل وى دەمى ھېرىشىن ئىزدىن شىرى بەرەف وان و ئەرمەن دەچۈن، ب مەرەما خوه نىزىكىنلا لەشكەرى رۆسى و چىكىنلا پەيوەندىيەن لەشكەرى دەپەن

ئىزدىن شىر و بزاڤا سالا ۱۸۵۴-۱۸۵۵: ئىزدىن شىر كورى مير سەيفەددىنى يە، و سەيفەددىن برايى عەبدال خانى(بايى مير بەرخانى) يە، ئانکو ئىزدىن شىر پىمامى مير بەرخانى يە. رامانا ناقى وى شىرى خودى يە(اسدالله). د ژىدەران دا ناقى وى ب گەلمەك شىوازان ھاتىيە، وەكى: عزالدىن شىر، يەزدانشىر، ئىزدىنلىشىر. پشتى بزاڤا وى يادى ناڤبەرا سالىن ۱۸۵۴-۱۸۵۵ ب داۋى ھاتى دەتىيە گرتەن و ۋەڭگەھاستن بۇ يۇنانى و ل سالا ۱۸۵۸ دەولەتى ناسناقى پاشا دايى و ل سالا ۱۸۶۸ وەغەركىيە. (۱)

ل ناڤبەرا سالىن ۱۸۵۴-۱۸۵۵ ئىزدىن شىرى بزاڤەك ل دەپەن دەولەتا ئۆسمانى دەسپىكى، وەسا ديارە، كو رويدانىن شەرى قرم (۱۸۵۳ - ۱۸۵۶) د ناڤبەرا دەولەتا ئۆسمانى و رۆسى دا، و سەروبەرى ئابۇرى يى خراب ل كوردىستانى، كو ژ ئەنجامى سياسەتا دەولەتا ئۆسمانى ژ بۇ وەرگەرتە باجى ژ دەپەن كورى، ژېمەر كاودانىن شەرى دەولەتى باجەك زېدە وەرگەرتىيە و توندى ل دەمى وەرگەرتە باجى بكارئىنایە، بى گومان ئەقان كاران ل گەل ھەولەن دەولەتا رۆسى ژ بۇ پەيداكرنا پەيوەندىيەن ل گەل سەركىرە

پشتى بزاڤا ئىزدىن شىرى يادى ناڤبەرا سالىن ۱۸۵۵-۱۸۵۴ ب داۋى ھاتى دەتىيە گرتەن و ۋەڭگەھاستن بۇ يۇنانى و ل سالا ۱۸۵۸ دەولەتى ناسناقى پاشا دايى و ل سالا ۱۸۶۸ وەغەركىيە.

ب تابههتى دەمئى ميرگەھەل سالا ١٨٤٦ توشى هىرشا ئۆسمانىيابن دېيت، بابهتى پەيوەندىيەن مير بەدرخان و ئىزدىن شىرى ديار دىن، ھندەك ژىدەر ديار دىمن: دەمئى دەولەتا ئۆسمانى د هىرشا خۇ يائىكى دا ل دژى مير بەدرخانى توشى شەكتىنى بۇوي پەنا بىرە بەر ئىزدىن شىرى و شىارازى بكمت كو ھارىكارى يادەولەتى بكمت ل دژى مير بەدرخانى، وى سەرددەمى بەلەن ئىزدىن شىر سەركەرى لەشكەرى يى ميرگەھەن بۇو، ئىزدىن شىر بەرامبەرى گرتا دەستەلەتى ل ميرگەھەن بوتان پشتى مير بەدرخانى ب ۋىچەندى رازى بۇو. (٥)

د بەلگەنامىيەن ئۆسمانى دا دوو بۆچۈن ل سەرپەيوەندىيەن ئىزدىن شىرى ل گەل لەشكەرى ئۆسمانى ھەنە، د پەرتۇوكا (صفحات من تاريخ الکرد و کردستان الحديث فى الوثائق العثمانية ١٩١٥-١٨٤٠) دا، كو ژ ئامادەكرنا دىخلىل على مراد و د. عبد الفتاح على يحيى البوتاني يە، ھاتىيە: والىي ديار بەكرى خەميرى پاشا نامەك ل ٣/١٨٤٧ دا بۇ ئىزدىن شىرى ھنارتىيە، كو خۇ بەدت دەستى دەولەتا ئۆسمانى، چونكە ديار بەكرى ژ جزىرى دویر بۇو، لمورا ئەمۇ چۈويە موسىلى و خۇ رادەستى ئەسعاھە

ھەرچەوا بىت، ئىزدىن شىرى خۇ گەھاندېيت لەشكەرى ئۆسمانى يان دەولەتن خۇ گەھاندېيت ئىزدىن شىرى، بەلەن خالا گەزىڭ ئەمۇ پەيوەندى د ناقبەرا مير بەدرخانى و ئىزدىن شىرى دا د نەخۆش بۇون.

قۇنسىلى بەريتانى ل موسىلى ژى ئىزدىن شىر قاييل كر، كو خوه بەدەتە دەستى ئۆسمانىيابن، كو دى ژيانا وى ھىتە پاراستن و ناهىتە گرتن، بەلەن ئەف پەيمانە بجه نەھات، و ئىزدىن شىر ھاتە گرتن

رۇسان، بەلەن ئەف نەخشە بجه نەھات چونكە لەشكەرى رۇسان نەخشى خوه گوھۇرى و ژ دەقەرى خو فەتكىشا، ئەقى چەندى ژى ئىزدىن نەچار كر كو ل گەل سەركەرىدايمەتىا لەشكەرى ئۆسمانى دانووستانىدا بكمت، قۇنسىلى بەريتانى ل موسىلى ژى ئىزدىن شىر قاييل كر، كو خوه بەدەتە دەستى ئۆسمانىيابن، كو دى ژيانا وى ھىتە پاراستن و ناهىتە گرتن، بەلەن ئەف پەيمانە بجه نەھات، و ئىزدىن شىر ھاتە گرتن، پاشان بۇ ئىستەنبولى ھاتە ھنارتىن. (٣)

بەلگەنامىيەن ئۆسمانى و پەيوەندىيەن مير بەدرخانى و ئىزدىن شىرى:

بابهتى پەيوەندىيەن مير بەدرخانى و ئىزدىن شىرى بابهتەكى نوی نىنە، بەلكۈرە و رىشالىن دىرۆكى ھەنە، ھەرچەند د دىرۆكاكا ميرگەھە بوتان دا بابنەن ھەفرىكىيا ناقخۇيى ديار دەيدەك بەرچاڭا دىرۆكاكا ميرگەھە بوتان بۇو، چەند نموونە ژى ھەنە و ديار دىمن، كو ھەفرىكى د ناقبەرا ئەندامىيەن ميرىن ميرگەھە بوتان دا ھېبۇو، ھەر ژ دەسىپىكا چەرخى شازدى زايىنى تا سەرددەمى مير بەدرخانى ئەف ھەفرىكى يە ھېبۇو. (٤)

میرگەھە بوتان ل سەرددەمى مير بەدرخانى و

بەدرخانى و ئىزدىن شىرى نەخوش بۇو. (٩)
سى: بابەتكى دى يى كەسايەتى د ناقبىرا
میر بەدرخان و ئىزدىن شىرى دا هەبۇو،
ئمو ژى د سترانا ديرۆكى دا ھەمە، كو میر
بەرخانى خۆشىقىبا ئىزدىن شىرى (قەشم) ل
خۆ مەھر كريه. (١٠)

ل دويىق ئەقا مەل سەرى دياركى خيانەتى
ئىزدىن شىرى ئەگەرى سەرمىكى بۇو بۇ ب
دويماهى هاتنا بەرگریا میر بەدرخانى، بەلى
ھندەك ژىدەرپەن دى بەرۋۇچاى قى چەندى ديار
دەمن، و دېيىن ئىزدىن شىرى يى گرتى بۇو،
دەمى ھېرشا ئۆسمانى ل سالا ١٨٤٧ ھاتىھ سەر
بۇتان، نە وەكى ژىدەرلى ل سەرى ديار كرى
كو سەركىرىدى لەشكەرى يى میر بەدرخانى
بۇو. (١١)

**ھندەك ژىدەرپەن دى بەرۋۇچاى قى
چەندى دياردەكەن و دېيىن ئىزدىن
شىرى يى گرتى بۇو، دەمن ھېرشا
ئۆسمانى ل سالا ١٨٤٧ ھاتىھ سەر
بۇتان.**

ئمو ژىدەرپەن ب بۇچۇونا دووئى قايل دىن،
گونەها قى بابەتى يان ۋان پىزانىن دەكەنە ستۇپىن
سورەيا بەدرخانى، كو وى بۇ جارا ئىكى ئەف
باسە كريه، ئمو ژى زېمىر وى ھەفركىدا د ناقبىرا
بنەملا وى (بەدرخان) و بنەملا سەيفەددىنلى دا،
چونكى سورەيا بەدرخان ژ بنەملا میر بەدرخانى
يە و ئىزدىن شىرى ژى ژ بنەملا سەيفەددىنلى يە،
زېمىر چەند ئەگەرىن مە بەحىكىرىن پەيوهندى د
ناقبىرا میر بەدرخانى د نەخوش بۇون، لەوال

پاشا والىي مۇوسلى كريه. دنامەيمەكا دى يا
ئەسەعەد پاشاي والىي مۇوسلى ھاتىھ: ئىزدىن
شىرى ژ میر بەدرخانى رەفييە و خۆ گەھاندېيە
زاخۇ، و ھېزەكە لەشكەرى ھنارتىھ دەقەرى بۇ
پېشوازىيا وى و ب رېز ۋە ئەمە ھاتىھ مۇوسلى،
ھاتنا وى بۇ ناڭ رېزىن دەولەتى دى بىتە ئەگەر
بۇ شەكتىنا میر بەدرخانى. (٦) بەلى سینان
ھاكان د پەرتۇوكا (كورد و بەرخودانەكانى
ئەرسىپى ١٨١٧-١٨٦٧ لە بەلگەنامەكانى ئەرسىپى
عوسمانىدا)، ديار دكەت: والىي مۇوسلى
ئەسەعەد پاشا د نامەكى دا ل ١٨٤٧/٥/٢٩
نەخۇش بۇون، زېمىر قى ئەگەرى ئەمە
گەھاندېيە لەشكەرى ئۆسمانى و پالپشتىا خۆ بۇ
دەولەتى راڭەھاندې. (٧)

ھەرچەوا بىت، ئىزدىن شىرى خۆ گەھاندېيت
لەشكەرى ئۆسمانى يان دەولەتى خۆ گەھاندېيت
ئىزدىن شىرى، بەلى خالا گەنگ ئەمە پەيوهندى
د ناقبىرا میر بەدرخانى و ئىزدىن شىرى
د نەخوش بۇون، زېمىر قى ئەگەرى ئەمە
پەيوهندى ب دەولەتى كريه بۇ ھندەك مەبەستىن
دەستەھەلاتى.

وەسا دەھىتە خوياکىن، كو ژ بلى حەزا
ئىزدىن شىرى بۇ وەرگەرتىنا حۆكمى، چەند
فاكتەرپەن دى ئىزدىن شىرى پالدایە ھارىكارىيَا
ئۆسمانىييان بکەت، ئەمۇ ژى:

ئىك: تۆلۈچەكىن ژ میر بەدرخانى، چونكە
میر بەدرخانى بابى وى سەيفەددىن ژ حۆكمى
دۈرۈكىيە، دەمى میر عەبدال دەچىتە بەرلۇقانىيا
خودى ل دويىق ياسا حۆكمى سەيفەددىن دېتىھ
میر بەلى میر بەدرخانى ئەمە دۈرۈك و ل جەھى
بابى خۆ وەك میر رونشىتىھ. (٨).

دۇو: دەمى دەولەتى ل سالا ١٨٣٨ ھېرشى
سەعيد بەگى خودانى كەلا گۆرکىلى (كو خالى
ئىزدىن شىرى يە) كرى، پەيوهندى دناقبىرا میر

سەرەمەنی حۆكمى مير بەدرخانى ل بۆتان بۇ
مووسلى ھاتىه دویرىكىن. (١٢)

**رۆژناما بريتاني و پەيوەندىيەن مير
بەدرخانى و ئىزدىن شىرى:**
رۆژناما بريتاني ژى ئامازە ب ۋان
پەيوەندىيەن كريي، دەمى بەحسى بايمتى
پەيوەندىيەن مير بەدرخانى ل گەل ئاسورىيەن
دەقەرا ھەكارى كرى، ئانکو ب بايمتىن جودا
بەحسى پەيوەندىيەن مير بەدرخانى و ئىزدىن
شىرى نەكريي، ب تى دەراوىزا بايمتى مير
بەدرخانى و ئاسورىيەن دا ئەف بايمتە ھاتىه
بەسىرن، ئانکو رۆژناما بريتاني ب كورتى
بايەت بەحس كريي.

**رۆژناما (Daily News) ئامازە ب
دووبەرەكىيا مير بەدرخان و ئىزدىن شىرى
كريي، دەمى ديار دكەت:**

ھەزمارەك ژ چەكدارىن لەشكەرى مير
بەدرخانى مەيدانا شەرى بجه ھىلايە و رەقىنە،
سەرۆك ھۆزەكى (رۆژنامى ئىزدىن شىرى كريي
سەرۆك ھۆز) دى يى كورد ئەۋۇزى ئەردىشىر
بەگ (Ardicher Bey) ئانکو (ئىزدىن شىرى)،
دووبەرەكى ل گەل بەدرخانى بەگى ھەبوو و
دېيىز؛ پىر ژ بەدرخان بەگى كارىگەرەيىا خول
سەر كوردان ب جە ھىلايە. (١٣)

**ژ گۇتنا رۆژنامى چەند خال دياردىن:
ئىك: ھەبۇنا دووبەرەكىي دنافەرما مير
بەدرخانى و ئىزدىن شىرى دا.**

**دۇو: جەنى ئىزدىن شىرى دناف ھۇزىن
كوردى دا.**

**سى: كارگەرەيىا ۋەكىشانى وى ل سەر
چەپەرى مير بەدرخانى.**

**رۆژناما (Morning Post) ئەگەرەكى
دى يى ۋەن ھەۋكىي ديار دكەت، ئەم ژى**

رۆلى مارشمعونى يە، كو سەرۆكى دىنى
و دىنيھوئى يى ئاسورىيەن ل دەقەرا ھەكارى
بۇو، د ۋى رۆژنامى دا ھاتىه: د سالىن بۇرى
دا مارشەمعونى دەست ب پىلانگىرىنى ل دېرى
بۆتان كريي، سەركەفتەن د پالانن خۇ ئىنایە دەمى
ھەفرىكى دنافەرما ميرين كوردان دا دروستكىرى؛
وەكى دەمى ئىزدىن شىرى، كو رۆژنامى ئەموب
شاشى كريي كورى برايى مير بەدرخانى پېشىيار
كىرى بچەتە جەنى بەدرخانى، مير بەدرخان ب
ئەقان پىلانا يى ئاگەھدار بۇو. (١٤)

ل جەھەكى دى يى ۋى رۆژنامى ھاتىه:
ئىزدىن شىرى و سەركەرى لەشكەرىيى ئەمۇي
بۇو بۇ دەستە لاتدارىنى ل جەنى مير بەدرخانى
ھاتىيە دەست نىشانىكەن، ھەندەك ژ شىخ و
مەلايىن ل گەل ميرى چۈويىنە گۈندىن خۇ و
خۇ مژۇبلى نېقىز و پەرسەندا خۇدايى كريي، داكو
ب ئەقىنى رېكى خۇ ژ سزايى هېزىن ئۆسمانى
پىارىزىن. (١٥)

**ژ بەر كارى ئىزدىن شىرى 9
ھارىكاريا دەولەتن وەسا ديارە
ئەو ھاتىيە خەلاتكىن و كريي
دەستەلادارى دەقەرەن ئىزىك
بۆتان مينا بازىرى مىردىن.**

د ۋى گۇتنى ديار دېيت، دەولەتا ئۆسمانى
ژبۇ رازىكىن ئىزدىن شىرى، كو جەنى مير
بەدرخانى بگەرت كاركىريي، هەمە دەولەتى
ھەولدايە كەسايەتىيەن ئايىنى ژ مير بەدرخانى
دويىر بکەت، ب مەبەستا لاوازكىن چەپەرى
مير بەدرخانى.

ژیده:

- (١) لدور ژيانا ئىزدىن شىرى بىتىرە: كونى رەش، انتقادىسى يىزدانشىر البوطانى (١٨٥٤ - ١٨٥٥) مەجلە متىن، العدد (٥٧) تشرين الاول، (دھوك، ١٩٩٦).
- (٢) د.عبدالله العلياوي، كردستان في عهد الدولة العثمانية من ١٨٥١-١٩١٤، دراسة في التاريخ السياسي، (السليمانية، ٢٠٠٥) ص ٧٧-٧٠.
- (٣) سعبارت بزاقى بىتىرە: جليلى جليل، من تاريخ الامارات فى الامبراطورية العثمانية فى النصف الاول من القرن التاسع عشر، ترجمة د.محمد عبدو النجاري، (بيروت، ١٩٨٧) ص ١٥٢؛ ابو شوقى (اعداد) محات من تاريخ الانقاضات و الثورات الكردية، (بيروت، ١٩٧٨) ص ٢٨-٢٦.
- (٤) ومى كى هەفرىكىيى دناقىبىرا مير بەدرى كورى شاه عملى بەگى و براينى وى مير ناسرى ل سالىن سىها ژ چەرخى شازدى، بۆ پىتر ل سەر ۋى بابەتى بىتىرە، دىسلاح محمد سەلەيم هۇرۇرى، ميرگەها بۇتان د چاخى مير بەدرخانى دا (١٨٤٧-١٨٢١) فەكولىنىمكا دىرۆكى سياسى، ھەولىر، ٢٠٠٦، ل ٢٣-٣٢.
- (٥) ن.ا.خالقىن: الصراع على كردستان «المسألة الكردية في العلاقات الدولية خلال القرن التاسع عشر» ترجمة د. احمد عثمان ابوبكر، (بغداد، ١٩٦٩) ص ٦٢-٦٣.
- (٦) د.خليل على مراد و د. عبد الفتاح على يحيى البوطانى، صفحات من تاريخ الكرد و كردستان الحديث فى الوثائق العثمانية (١٨٤٠-١٩١٥) (أربيل، ٢٠١٥) ص ٣٠-٣١.
- (٧) سینان ھاكان، كورد و بەرخودانەكانى ١٨٦٧-١٨١٧ لە بەلگەنامەكانى ئەرشىفي عوسمانىدا، وەرگۈرانى لە تۈركىيە بەكىر شوانى، ھەولىر، ٢٠١٢، ل ٢٣٠.
- (٨) كونى رەش، المصدر السابق، ص ١١١.
- (٩) مالميسانز، بىرخانىو جزيرة بوتان و محاضر اجتماعات الجمعية العائلية الپدرخانىة، ترجمة شكور مصطفى، (أربيل، ١٩٩٨). ص ١٤٥.
- (١٠) كونى رەش، المصدر السابق، ص ١١١.
- (١١) مالميسانز، المصدر السابق، ص ٦٢.
- (١٢) هۇرۇرى، ژىدمەرى بەرى، ل ١٤٢-١٤٣.
- (١٣) Daily News (London), June ٢٤, ١٨٤٧.
- (١٤) Morning Post, November ١٨٤٦, ١٦; ١٨٤٧, ٢٢ Morning Post, December ١٨٤٧, ٢٢.
- (١٥) ١٨٤٧, ١٨ Freemans Journal, August ١٨٤٧.
- (١٦) ١٨٤٧, ٢٢ Morning Post, December ١٨٤٧.

ژ گۆتنا ۋان رۆژناما ديار دېيت، كو ھەفرىكى د ناقبىرا مير بەدرخانى ٩ ئىزدىن شىرى دا ھەبۇو، دەولەتن و لايمەن ئىزدىن گريدى ۋى ۋە ھەولىن تىكچوونا ۋان پەيوەندىيان دايە، بەلنى د ھەندەك خالان دا ئەفان رۆژناما شاشى ھەبۇون

ژبىر كارى ئىزدىن شىرى و ھارىكاريا دەولەتى و مسا ديارە ئەمە ھاتىيە خەلاتكىن و كرييە دەستەلەدارى دەقەرىن ئىزىك بۇتان مينا بازىرى مىرىدىنى، رۆژناما ناقبىرى ديار دىكتەت: دەولەتى ئىزدىن شىرى كرە حاكمى ھەردوو دەقەرىن بۇتان و مىرىدىن، ۋەگەر اندىن كوردىستانلى ل ژىر دەستەلەتا ئاسايى يا دەولەتى د دىرۋاكائەقان وەلاتان دا راستىمكا ھەرا گرنگ و بەرچاق بۇو. (١٦)

ژ گۆتنا ۋان رۆژناما ديار دېيت، كو ھەفرىكى د ناقبىرا مير بەدرخانى و ئىزدىن شىرى دا ھەبۇو، دەولەتى و لايمەن ئىزدىن گريدى ۋى ۋە ھەولىن تىكچوونا ۋان پەيوەندىيان دايە، بەلنى د ھەندەك خالان دا ئەفان رۆژناما شاشى ھەبۇون، و ئىزدىن شىرى كرييە كورى براينى مير بەدرخانى بۇ نىمۇنە، چۈنكە وەكى مە گۆتى ئەمە پىسامىي مير بەدرخانى يە، رەنگە ئەقە ژى ژ ھەندي ھاتبىت، كورۆژنامى دەنگ وباس ژ ژىدەرى دووى وەرگۈرتىنە، ئانكۇ ژ كەسىن ل كوردىستانلى كاركىرىن نە وەرگۈرتىنە، ل دويماھىتى ژى دى بىزىن رۆژناما بىریتانى پېزىنەن باش ل دۆر ۋى بابەتى نېسىنە، لەورا ئەمە رۆژنامە دېنە ژىدەر بۆ بابەتى پەيوەندىيەن مير بەدرخانى و ئىزدىن شىرى.

بىنەكۆكا كوردان و بابكالكىن وان يىن دېرۋەكى

پ.د. فەرسەت مەرعى

وەرگىزان: سالح يۈسف سۆفى

پشقا دۇوى

ئاشورىييان ب وارى زاموا يان مازاموا ناڭدار
بۇو، ئاكنجى بۇوينه.

هندهك ل وى باوەرىنە كو دەقەرىن
ئاكنجىيۇنا وان ژ دەقەرىن ناڭبىرى بەرفرەھەنر
بۇويە و دەقەرىن ل ناڭبىرا رووبارى سىروان
ھەتا دەرياچەيا ئۆرمىيى ژى ۋەدگەرت، وارى
وان ژ بەر ھېرىشىن ئەكمى، ئاشورى و
ئۆرارلى بەرفرەھ دبۇو و تىك دچۇو، شاھ
سەرجۇنى ئەكمى د نېسىنن خۇ دا بەحسى
وارى لولوبىيان دكەت و دېئىزىت: وارى وان

٤- لولوبى:
مە چ گەرۇقە نىن پېشىراست بىمەن كو لولوبى
ل سەردەمەكى دەستتىشانكى بەرى يان پىشتى
سۆئى(=سۆيى) يان ھاتىنە دەقەرا كوردىستانى،
وەسا دىارە ژى ھەردوو كۆم ھەقچەرخىن تىك
بۇوينه و تىك كۆم بۇوينه و پىشتى ھنگى بۇوينه
دو پىشك، پشقا تىكى ل باکورى مىزۇپوتاميا
كۆ دگۇتنى سوبارتۇ و پشقا دۇوى ب گشتى
ل دەشتا زەھاو و شارەزۇور نەخاسىمە ژى ل
دەقەرىن دەرددۈرەن سلیمانىي كو ل سەردەمەن

(زىزى) شاهى وى شانشىنېيى هنارتىن، بى گومان ژ ناقەرۇكا ۋى نامەمى ديار دېيت كو ھەردوو شانشىنېيىن ئىبلا و خەمازى ل نىڭا هزارا سىيى يا بەرى زايىنى د خۆسەر بۇوينه و ھەر ئىك ژ وان دئازاد بۇوينه چ پىنگاڤان بۇ بەرژەندىيىبا خۆ بەهاقىزىن، ناقەرۇكا نامەمى چ ئاماڭە تىدا نىن كو سەر ب چ دەستەلەتتىن دى بىن سیاسى ۋە بىت، لى ئەو تىشتى پرسىيارەكى گەلمەك دئازرىنېت ئەوه، ژ بەر چ ئەف ھەردوو شانشىنېيىن ئىك دوور بۇوينه ھەقپەيمانىن ئىكىدوو كو دوورىيال ناقەبرا وان نىزىكى هزار كىلۆمېتران بۇويە، ئەفەز بلى ھندى كو دەولەمان بەرى و نۆكە ژى، ھەقپەيمانى ل ناقەبرا خۆ نەكىرىنە بۇ بەرسىنگەررتا مەتسىيەكە ھەقپىشك نېبىت ياكەھفى ل قومارى وان دكەت.

زانىارييىن دېرۈكى بىن بەردەست، پېشتراست دكەن كو شانشىنېيىا كىش ھندەك جاران پېتۈل كريە ھىزا خۆ بەرامبەرى شانشىنېيىن دەرددۈرئ خۆ ديار بکەت، ئەوا پېشەقانىيىا ۋى چەندى ژى دكەت، دەقەكى بزمارىيە يى ل بازىرى كىش هاتىيە دىتن، تىدا بۇ مە ديار دېيت كو شەرمەكى گەرم ل ناقەبرا كىش و خەمازى هاتىيە روودان، ھەرۋەسا دەقەكى دى دا يى ل ئىبلا هاتىيە

پېشتراستىن كو دەقەرا سلىمانىن دلن وى دەقەرى بۇو يا نەتەوى لۆلۆبى لە ئاڭنجى بۇوى، ھەقدەم ژى ل هزارا سىيىن يا بەرى زايىنى پايتەختى شانشىنېيەكە ب ناشىن خەمازى بۇويە.

دەقەيتە ناقەبرا ھەردوو دەقەرىن ئۆرۇنا و (سىنيو؟)، ھەرۋەسا ژ بەركو مە چ زانىارى ل سەر ھەردوو دەقەرىن ناقېرى نىن، ئەم ب دروستى وى سنورى نازانىن يى لولوبىيان كۆنترۆل سەر كرى، لى پېشتراستىن كو دەقەرا سلىمانىيى دلى وى دەقەرى بۇو يا ئەو نەتەوه لى ئاڭنجى بۇوى، ھەقدەم ژى ل هزارا سىيىن يا بەرى زايىنى پايتەختى شانشىنېيەكە ب ناشىن خەمازى (بۇويە، ژ بەر ھندى، دشىپىن بىزىن كو لولوبى بۇون بىن ئەو شانشىنېيىا ناقېرى پېت ئىنای.

ب رىيَا نامەيەكابىزمارى كول جەھى ((ئىبلا)) (تل ماردىخ ٧٠ كىلۆمېتران ل باشۇورى حەلب) هاتىيە دىتن، دزانىن كو پەيوەندىيىن دېپلۇماسى ل ناقەبرا ھەردوو شانشىنېيىن ئىبلا و خەمازى ھەبۇوينە، ناقەرۇكا نامەمى ديار دكەت كو شاهى شانشىنېيىا ئىبلا (ارك - دمو) حمز دكەت ھەزماڭە كاسەربازىن ب ھىزىن مەشقىدايىن شانشىنېيىا خەمازى ب دەست خۆ بىخىت، لى تىدا ديار نىنە كا ئەو سەربازىن ب ھىزىن مەشقىدايىن بۇ چ دېن، بەرامبەرى وى چەندى ژى دەھ پارچەيىن كەلەپەلىن دارىن(ژ دارى چىكى) و دوو پارچەيىن چەكى (چەكى جوانكرنى / خەملاندىنى) ب رىيَا باليقىزى خەمازى بۇ

ب رىيَا نامەيەكابىزمارى دەھىيە زانىن كو ھەردوو شانشىنېيىن ئىبلا و خەمازى ل نىقا هزارا سىيىن يا بەرى زايىنى د خۆسەر بۇوينه و ھەر ئىك ژ وان دئازاد بۇوينه چ پىنگاڤان بۇ بەرژەندىيىبا خۆ بەهاقىزىن.

پشتى بنهمالا (وهرکا) پى يىن خۆ بنهجه كرین، قىستا خەمازى كرو زەراندە بن كۆنترۇلا خۆ، ئەقەزى خواندنەكە بۆ دەقى تايىمەتى بەحسى ۋان راستىيان دكەت و د خەشەيىن سەلماندنا شاهان. KISI KI GIS TUKUL BA.AN.

SIG دا ھاتىيە:

كىش، ب چەكى ل شاشىنىيىا وى ھاته دان،
بۆ خەمازى (= دەقەرما سلېمانىيى) ھاته
قەڭگو ھاستن،
ل خەمازى، ختانيش،
ئەم شاهە (ئانکو بۇ شاھ)،
و ٣٦٠ سالان حوكىم كر،
خەمازى، ب چەكى ھاته لېدان،
و شاشىنىيىا وى بۆ وەركا ھاته قەڭگو ھاستن.
ھەزى گۆتنىيە كو جارەكا دى شاشىنىيىا
خەمازى خۆسەرەيىا خۆ وەرنەگرت، پشتى
پەيدابۇونا شاھ سەرجۇنى ئەكەدى (٢٣٣٤-
٢٢٨٤ ب.ز.) نەبىت دەمى ئى شاھى كۆنترۇل ل
سەر دەولەتكىن (دەولەتكىن بچووكتىن) سۆمەرى

دېتىن دىيار دىبىت كو (ميسالم) شاھى كىش ل بەر بۇويە كۆنترۇلى ل سەر ئىبلا بكمت، ل سەر ۋى بناواشەي، گۈرەدا نەقىپمیمانىيى ل نافېرما هەردوو شاشىنىيىن ئىبلا و خەمازى رۆهن و نەشكەردا دىبىت كو ئارمانج ژى ئەم بۇويە رى نەھىيە دان بنهمالا كىش كۆنترۇلى ل سەر وان هەردوو شاشىنىيىان بكمت.

ل دووق خەشەيىن بزمارى يىن ب ناقى خەشەيىن سەلماندنا شاهان دەھىنە نىاسىن، وەسا دىيار دىبىت كو كىش ب راستا شىاپە شاشىنىيىا خەمازى بىخىتە بندەستى خۆ و خەمازى نەگەھشە خۆسەرەيىا خۆ پشتى كەفتىن كىش و پشتى وى دەمى نەبىت يى رېيەرەيىا پشقا زېرەيىا عېر اقى كەفتىيە د دەستى بنهمالا (وەركا) دا، لى ئىھىتىمala گەلەك مەزن ئەمە كەفتىن كىش ژ بەر ھېر شەكە نشكافىي يا لولوبىيان بىت، ئاھا ئەقەيە يا د خەشەيىن سەلماندنا شاهان دا دىيار دىبىت، لى بەرمایكىن شۇونوارى بەحسى چ تىشىن ھۆسا ناكەن.

کەفتىيە ناڭ ئيمپراتورىيە ئاشورى، دېيت ژى هندهك رېيھەرین لولوبى رۆلەتكى سەرەتكىيى گرنگ دېيدابۇونا دەولەت ئاشورى دا گىرابىت، ھەروھسا ل سەدسالا دوازى بەرى زايىنى ھەزمارەكا شاهىن ۋى دەولەتى د بەتكۆكا خۇدا لولوبى بۇون، ھەروھكى ئەفرایم سپايز (١٩٠٢-١٩٦٥) سەرۆكى پېشقا ۋەتكۈلىننەن رۆزھەلاتى ل زانكۆيا پەنسقانىا و رېقىبەرى بەرى يىن خواندىنگەها ئەمرىكى يا ۋەتكۈلىننەن رۆزھەلاتى ل بەغدا وەسا دېينىت، كو ئەق ۋەتكۈلەرە ھاتبۇو عيراقى بۇ ۋەتكۈلىنا شارستانىيە مىتانى و حۆرى ل باکورى عيراقى(=کورستانى عيراقى)، وى ل سالا ١٩٢٧ ئى ئاكنجىگەها تېپە غاورا (الت الكبير) ل باکورى عيراقى

كرى و وەلات قىكىيختى، ئانكۇ مژوولبۇونا وى ب قىكىيختى وەلاتى ۋە، دەليقە بۇ شانشىنىيە خەمازى پەيدا كر خۆسەرىيە خۇ وەرگەرتى، ل سەرەتەمى نەقىيى وى ژى، ئانكۇ ل سەرەتەمى شاھ (نرام سىن) (٢٢٦٠-٢٢٣٢ ب.ز)، لولوبىيان ل سەرەتەمى حوكىمەرە خۇ (ساتونى Satuni دەگەل وەلاتى سېدۇرى ل دېرى شاھى ئەكمەدى (نرام سىن) ئىكىگەرتى، ئەقە ژى بۇو ئەگەرە وى چەندى شاھى ناڭبىرى ھېرىشەكا سەرەتكەشتى ل دېرى ۋى ئىكىگەرتى بىمەت و ئەقە سەرەتكەشتى خۇ ژى ل سەرەتكەشەمەركى چىيى ل دەربەندى گاور (ل باشۇرە رۆزئافىيە دەربەندىخان تومار كر، وەسا دىارە ژى لولوبى پېشى مىنا شاھ نرام سىن گەھشىتىنە ئازادىيە خۇ، چونكى شاھى پېشى وى (شاركلى شرى) (٢١٩٧-٢٢٢٣ ب.ز) ھېرىشەكا دى كريه سەرەوارى لولوبىيان.

حمدالله المستوفى القزويني دېيىزىت:
کوردستان ژ شازدە ويلايەتان پىلەك دەھات و ناھەندا وۇ (كەلا بھارا) ل باکورى ھەممەدان بازىرى ئۆتكەن كوردستان ئیران بۇويە.

دېيت و ل سالىن سىبەتى يىن سەدسالا بىستى وى ب خۇ سەرپەرشتىيە كارىن ھەلکۈلانان كريه و دەقىن ياساىي يىن حۆرى وەرگەرائىنە كول دەمىت مانا خۇل عيراقى دېتبۇون.

تىشتى پەيوەندى ب جۆرى ژيانا ئابۇرىيە لولوبىيان ل سەدسالا سىيى بەرى زايىنى ۋەھى، دەقىن ئابۇرى يىن ژ بازىرى گاسۇر (كۈپاشى ئەن ناڭ بىبۇ نۇزى) بۇ مە ھاتىن، دىار دەكمن كو ئەول سەر خودانكىن و بازىرگانىكىنى

رووبەرى وارى لولوبىيان بەرەف باشۇرە رۆزھەلاتى بۇ دەقەمرا ھالمان (زەھاوا نۆكە) بەرفرە بۇو و تابلوىي (ئەنۇبانىنى) يى شاھى وان ل وان جەھان دانايى ۋى چەندى پېشىز است دەمەت، سەربارى فۇرمى سۆمەرى – ئەكمەدى يى ناڭ شاھى وان، لى دېيت پەيوەندى دەگەل ناڭ خوداوهندى عىلامى (ھاتوبانى هومبان) ھېبىت، دوور نىنە ژى كو ئەنۇبانىنى داگىركرنا گۇتنىيان بۇ وارى (سۆمەر و ئەكمەد) بۇ خۇ ب دەليقە زانى بىت بۇ دووبارە كۇنترۇلكرنا وان دەقەران.

پېشى ھوا (نرام سىن)، تىشتەكى كىيم نەبىت چ تىشتى دى ل سەر لولوبىيان گوھ لى نابىن، ل سەرەتەمى ئاشورى، نەخاسىمە ژى ل سەرەتەمى شاھ ئاشور ناسرپالى دووئى (٨٨٣-٨٨٥ ب.ز) ئانكۇ پېشى نىزىكى دوو ھزار سالان مە گوھ ل وان دېيت و ناڭ وان ب وارى (زاموا) ۋە دەھىتە گرىدان كو ئەق وارە چەندىن جاران

بنه‌مala دووی يا کيش (ب.ز. ٢١٦٤-٢١٠٩) بنه‌مازه‌ي دکرنه وئى چەندى كو حوكمدار نمخانى (ب.ز. ٢١١٣-٢١٠٩) كورى خۆ (لو - ننا) كريه حوكمدارى خەمازى، هەروهسا نفيسيتىن بنه‌مala سېيى يا ئۆر (ب.ز. ٢١١١-٢٠٣٢) بنه‌مازه ژى نفيسيتىن شاه (شوسين) (ب.ز. ٢٠٣٦-٢٠٢٨) شاهى چارى يى بنه‌مala نافبرى ئامازه كريه وئى چەندى كو وى شيرەتكارى خۆ (ئيرننا) وەك حوكمدارى (ئەربىل) و وەك ميرى خەمازى و ل سەر خەلکى بازىپرى (سو) و ل سەر عەردى بازىپرى (كردا) دامەزرا ندييە.

نفيسيتىن شاه-شوسين (ب.ز. ١٩٧٢-١٩٦٤) كو شاهى چارى يى بنه‌mala سېيى يا ئۆر بۇو، زانىيارىيىن گرنگ ل سەر پەيەندىبىا ل نافبىرا زمانى سوئى (سوبارتى) و لولوبى پىشكىش كرينه، ئىڭ ژ دەقىن وى شاهى نافبىرى دېيىزىت: زمانى سوئى و لولوبىيان ھەشقىيە بۇو.

ئەقه ژى وەركىپرانا پىكا تايىمت ب ۋى راستىيە ژ ۋى دەقى بزمارى:

(وى دەمى خەلکى وارى شوبر و دەقەرا خەمازى ب زمانەكى ھەشقىيە دئاخشىت). چونكى پەيقا سۆمەرى (خامون HA- MUN بەرامبىرى وى پەيقا ئەكەدى (مېنخر تو) ھەيمە كوراما وى (قىكگەھشتى، گونجاي) ئانکو ھەشقىيە).

ھەروهسا ناقى لولوبىيان گەھشتبوو مسى و ناقى وان ل سەر زمانى دوو بنەمالىن ١٨ و ١٩ ئ هاتىيە، ھەر بۇ نموونە، (تحوتىسى سېيى) بنه‌mala ھەزىدى دئاخشىتەكى خۆ دال سەر حورى و مىتانيييان ل باکورى سوريا بەحسى لولوبىيان كريه، سەردارى هندى، ناققىنانا وان د ژىدەرلىن بزمارى دا هەتا بەرى كەفتىنەنەمەوايا پايتەختى ئاشورىييان ل سالا ٦١٢ ب.ز يا بەردەۋام بۇو و ناقى لولوبىيان د نفيسيتىن شاهى ئاشورى (تگلات

دەمن گوتىييان پترييما دەولەتۆكىن عيراقا كەفن ستاندىن، لولوبى ژ بندەستن ئەكمەدىيان رزگار بۇون، لى سەردارى هندى مە گوھل چو تىشتن رۆهن و ئەشكەرا ل سەر شانشىنەيىا وان (ئانکول سەر شانشىنەيىا خەمازى) نابىت.

ب گيانداران ژيانىن، ئانکو وان گرنگى ددا ژيانا شۇنى و خودانكىرنا گيانداران پتەر ژ گرنگىدانى ب ژيانا چاندن و تۆقچىنەيى، چونكى وى دەمى بازىرگانان دەقەرا لولوبىيان ب باشتىرىن بازار بۇ فرۇتنا دەخلودانى ل قەلمم ددا.

ھەروهسا دەمى گوتىييان پترييما دەولەتۆكىن عيراقا كەفن ستاندىن، لولوبى ژ بندەستن ئەكمەدىيان رزگار بۇون، لى سەردارى هندى مە گوھل چو تىشتن رۆهن و ئەشكەرا ل سەر شانشىنەيىا وان (ئانکول سەر شانشىنەيىا خەمازى) نابىت، راما ئەقى ژى ئەوه كو ھەردوو شاهىن ئەكەدى نرام سين و شاركلى شرى هەتا راددەيەكى ستوونىن شاهاتىيَا وان نەھىلابۇون، ئەقه سەردارى هاتىن گوتىييان بىن ئەو رووبەر تەنگىر لى كرین بىن لولوبى لى دئاكنجى بۇون، ژ بەر هندى ژى، ژ دووماھىيىن سەر دەمى ئاشورى، لولوبى وەك كۆمىن جوداجودا ژيانى، پاشى ب بۆرىينا دەمى بۇوينە چەند عەشيرەتكى و ھەر عەشيرەتكى بۇويە خودان خوداوند و حوكمدارى خۆ يى تايىمت.

پشتى نەمانا حوكمى گوتى، دووبارە كۆمەلىن لولوبى كەفتەنەن سەرەتلىي دەولەتىن پشتى وى حوكمى پەيدا بۇوين، ھەر بۇ نموونە، دەقىن

هەكە بزانىن كو ناقەندا وان ل دەقەرىن نىزىكى ئىك بۇينە، وەكى ئاڭچىگەھىن نۇزى يىن خورى و ئارابخا يا گوتى و بابىت يا لولوبى كو ئەقە هەمى دەقەتە دەردىرىن كەركوكا نۆكە، ئەقە سەربارى بەلاقىۋونا وان ل ھەمى دەقەرىن كوردىستانى و گرۇپەيىن دېرۋۆكى ۋى چەندى پېشىراست دەمن و ئەم گرۇقە دزقەنە وى سەردىمى عىلامىيەن ل سەردىمى شاهى ئەكمەدى (شاركلى شارى) ل دووماھىيا ھزارا سىيىئى يَا بەرى زايىنى ھندەك ژ ۋان دەقەران داگىر كرین.

بەرى بچىنە بنەكۆكا ناقىكىدا لولوبىيان،

ئايىن و كەلتۈر و زمانى ئەكمەدى گەلەك كارىگەرى ل سەر لولوبىيان ھەبۈويە، ھەتا خۆ^١ بەرھەمن وان يىن نېيسىن و ناقىن ھندەك شاهىن وان ژى ب زمانى ئەكمەدى بۇينە.

پىدۇقىيە وى چەندى ژى بىزىن كو ئايىن و كەلتۈر و زمانى ئەكمەدى گەلەك كارىگەرى ل سەر وان ھەبۈويە، ھەتا خۆ بەرھەمن وان يىن نېيسىن و ناقىن ھندەك شاهىن وان ژى ب زمانى ئەكمەدى بۇينە و باشتىرىن گرۇقە ژى ئەم ھەشىبەرە (Anubanini) يى شاهى لولوبىي (ئانوبانىنى) ل سەربىيل زەھاب ل پشت خۆ ھىلای و ئەم نەشىبەر ژى ھەر ب زمانى ئەكمەدى (،) بۇويە، ھەروھسا (ئانوبانىنى) ب خۆ ژى ناقەكى ئەكمەدى يە و رامان ژى ئانو Anu (خوداوهندى ئاسمانى) ئەفراندەرى منه.

پلىزەرى سىيىئى (٧٤٥-٧٢٧ ب.ز) دا ھاتىيە. لى ئاماڙەيىن مە پېشىراست دەمن كو لولوبى پېشى نەمانا حوكى گوتى بۇينە گەلەك كۆمىن ژىكجودا، ئەم ئاماڙەيى دەنامەيەكى دا ھاتى كو بۆ (كوارى KUWARI) يى شاهى خورى ل شوشا (نۆكە شەمارەيە - دەكەفيتە سەر زى يى ژىرى ل دەشتا بتوئىن ل دەقەرا رانىيە -) ھاتىيە ئاراستە كرن، (شىراتو SEPRATU) يى نامەھەنئىر دېيىزىت: شاهىن لولوبى (نە شاهەكى ب تى) تووشى كېمېيا دەخلودانى بۇينە، ژ بەر ھندى، ئەم داخوازا ئاشتىيى دەكەل شاهى شوشا دەمن.

ئاماڙەيا دى يا پېشمەقانىيىا دابەشبوونا وان بۆ گەلەك عەشىرەتان دەكتە، ل سەر ئەزمانى شاهى ئاشورى (تىگلات پلىزەرى ئىكى ١١١٤-٢٥ ب.ز) ھاتىيە و تىدا ھاتىيە كو خوداوهند ژ لولوبىيان وەرگەرتىنە و ب سەر پەرسىتكەھىن ئاشورى بەلاق كرینە. ئەم د تۆمارىن ئارابخا (كەركوكا نۆكە) دا ب ناقى (لوللو) يان ھەتا ب (نوللو) ژى ھاتىنە كو رامان ژى چىابى يان خەلکى وان چىانە يىن بەنلى ژى دەھاتنە ئىنان، لى د سەردىمىكى درەنگىر دا رامان ژى بىانى زمانى خولدى (ئۆرارتى) دا رامان ژى بىانى ھەروھسا دوزىمن ژى بۇو، لى فۇرمى كەفەن يى ناقى (لوللۇپوم Lullupum) كو د فۇرمى ئاشورى دا بۇويە (لوللۇمۇ) بىي ب كارئىنانا (p) ئالاقى شاھانەيى تاك و كۆمى سۆمەرى ب زمانىن ناقخۆيى و عىلامى، د بنەكۆكا خۆ دا ئاماڙەيەك كو پەيوەندىيەك ب عىلامى و سۆمەرىيى و دىالكىتىن وەسافە ھەبۈويە، ئەق راستىيە ژى وان پەيوەندى يىن ب ھىزىن زمانى يان شارستانى يىن ل ناقبەرا لولوبى و خەلکى دى يى كەقى كوردىستانى يى وەكى گوتى و خورى رەت ناكەت، نەخاسىمە ژى

دھقین بزماری بیئن ئەکھدی دیار دبیت بیئن ئەو
ناڤ تىدا هاتین، چونكى ئەکھدېیان بەرى ھەر
ئىكى دى كۆنترۇل ل سەر وارى لولوبېيان
كرىيە و گەلمەك ئىخسیر ژى ل گەمل خۆ ئىنایىنە،
ژ بەر ھندى، دېيىن كەپلىيە ناقىن كەمسىن د
زمانى (بىانا) هاتين ناقىن كەنizميانە يان ژى
بىئن بەنىيانە، ژ بەركو د شەپىرىن كەفۇن دا ئىخسیر
دكىرنە بەنىيە.

هر چهوان بیت، ناقین کمیں لولوبی همنه
دشین هاریکاریبا مه بکمن بُو حومدانی ل سمر
بپیارا ب دووماهیهاتنا ڦی زمانی، همروهسا
دهنگ و تیرمیں د ڦان شوونواریں زمانی یین
لولوبی دا همین تیرا مه دکمن ڙیک ڦاچیرین و
رُوهن بکمین.

دشیاندایه بیزین کو پاشگرین ب دوماهیبا
فان ناقان ۋەھمین، د زمانى عیلامى ژى دا
دھىئنە دېتىن، وەكى: - لك، - ر، - س و هەمتا پىتا
(ن) يادگەل پېتىن لۇشك و مۇعەلەقە و بىي وان
و پاشى دەگەل پېتىن نەبزۇين ژى وەكى (پ، ۲)
کو ئاماژە دەكتە كۆمىتەتىسىم - اكى) ل وارى
بۇ نموونە، سرتا چىايىت (سېيم - ئاز - يرو) كو
زاموا، هەروەسا سرتا چىايىت (ئاز - يرو) كو
نوكە دېيىزنى (ئەزمەر) و ل نىزىك سلىمانىي يە.
ژ لايمى دېقە پىتا (ر) ل دوماهىبا ھندەك
ناقىن وەك ناقى سرتەك چىايىن دەيت و ئەقە
گەلمەك جاران دەتمارىن ئاشورى دا دوبارە دېيت
كۆئەر ژى (كولك - ار) وەك بلندترىن چىال
وارى (لولومو) كو ب ئاوايى وارى (زاموا)
ژى ھاتىيە، هەروەسا كەڭلى ئەنۇنابىيىنى يى ل
سەر چىايىن (بات - ير) ھاتىيە دانان، هەروەكى
ل سەر كەڭلى ب خۇ ژى ھاتىيە تومار كرن،
ھەروەسا رووبارى (ايد - ير) و بازىرىن (زام
- رى) و (با - رى) ب رەخ دەقەرا (لا - رە)
و چىايىن (لا - لار) و دەرتەنگى (هاشم - ار)
و بىن دى ژى ھەنە.

ژ زمانی وان، ئانکو ژ زمانی سوباري
يان حوري - خوري ين ب نقيسيينا
بزماري هاتييه تومار كرن، ديار دبيت
كويه و ژ ئاليين زمانى ۋە سامي
نهبووينه، ھەر و وسا ژ نەتەوھىيىن
(اھنەم - ئەورۆپى) ژى نەبووينه.

بنه کوکا ناقکرنا لولو پیان:

هڪه بهري خو بدھينه دھقين بزماري يين بهحسى لولوببيان كرلين، دئي بيدين ناڻي وان ب دوو فورمان و نه زيءهتر هاتيهه: يين ئيڪي.. LU و همروهسا (LULU Bum) و يئي دووئ زمانهڪي نهنياس هاتينه زڦراندن کو ڦڪولمرئ بزماريبي ئهمريکي گلپ GELB ئهو زمان ب زمانی BANANALANGUAGE ناڻ کريه، گڙو ڦهي دئي ل سهر وئي چهندئ ئهيو کو ئهو ناقين ب زمانی (بنانا) دھينه ل قمله مدان ناقين لولوبى بووينه و ئهڻ چهنده ڙ و هر گيرانا

د دهقین بزماري دا يېن بهحسن
لولوبییان کرین، دبینین نافټ وان
ب دوو فۆرمان و نه زىدەتر هاتييه:
ين ئىكىن (LULU) و هەروو سا
و بن دەگەگە (Lu.lu) و LULU Bum)

لو - لو بوم (LULU BUM) فۆرمەكى ئەكەدىيە، ژ زىيەكىندا (ئالاڻى ناساندنى = BUM) ل سەر دووماهىيىا پەيىن ھاتىيە، ھۆسا نافى لولويي يان ژ نافى سەركەدىن وان يان ژى ژ نافى دەقەرا بهلاقبۇونا وان ھاتىيە.

دیار دکمن، پاشی ئەمۇ ل سەردىمى ئاشورى د
ھونھرى بىناسازى دا ناقدار بۇون، ژ بەر ھندى
ناسرپالى دووى (٨٤٢-٨٥٩ب.ز) ھەزمارەكا
زۆر يالولوبىييان ئىنانە وارى خۆ كول وېرى
ۋەك ھۆستا و پەيكەرسازىيەن باش ھاتبۇونە
نياسىين، وان ل وارى ئاشورىييان ھەزمارەكا زۆر
يا ئاقاھى و پەيكەران چى كرۇن، ل دەربەندى
رامكان ل نىزىك سەرەكانييەن رووبارى
زىيى بچۈوك ل باشۇورى رۆزھەلاتى رانىيە،
ھەروەسال ھورىن ل شىخان و دەقەرىن دى يېن
كوردىستانى شۇونواز ھەنە شەھدىيى يېن ل سەر
كارىن ھونمەرى يېن لولوبىييان دەمن.

پریبا جاران بهلگه‌نامه و تومارین کهفین
ئاشوری به‌حسی لولوبیان ناکەن دگەل گوتى
و کاسى(= کاشى) و سوباریيان نەبىت، لى
دەمەكى درېز پشى وى سەرەدمى، دېبىنин
شاھىن ئاشورى يىن وەكى: تىكلاڭات پلاسرا، حەدد
نيرارى، توکولتى نينورتا چەندىن جاران ب تىنى
كەفتىنە د شەران دا دگەل لولوبیان، ھەروەسا
ئاشور ناسرپالى دووئى ل سالىن (٨٨٤-٨٨٤ ب.ز) چار جاران لەشكەركىشى ل سەر
وارى (لوللو) كرييە، ل جارا ئىكى رېيەرەكى
لولوبى ب ناقى (نور - حەدد) ۋارىيۇون ل سەر

ب راستی ژی ئەف جۆرین ناقان ل دەقەرىن
(باراھس) ل باشۇورى وارى لولوبىيان و
باكۇرۇ ئىلەم (ل دەقەرىن خورەم ئاباد و
كرمانشاھا نۆكە) ژی دەھىنە دېتىن، سەربارى
ھندى، ھندەك ناقىن لولوبى ژ جۆرمى دى
دېتىن، وەكى: ئەوزى، كەلا بابىت (بازيانا
نۆكە) و بوناسى، بازىپەرى ھودون، چىايى
سوانى، رووبارى راد — انو، وارى ھالما —
ن، يان ئارام ان، يان ھەتا ئەلم — ان ئىيالىم —
ان (ھەلۋانا سەردەمى ئىسلامى)، ل سەر ۋى
بنواشەمى، سپايزەرى بىسپۇرى ئەمرىكى وھسا
دېتىنەت كو ناقى ھەردوو رووبارىن زىي (زا با)
کو پاشگەرىنى ۋى زمانى (زا — با) ل سەر
ھاتىبە زىيەد كەن مەدلولەكى زمانقانىيە لولوبى
ھەمە وەكى چىايى ناقدارى (كىنى — با) كو ئەف
چىايە ب ناڤى (نيسىر) ل نك ئاشور بىان ناقدار
بوويم، ل دويىق پترييا بۇچۇنان ژى ئەم چيا
چىايى پىرەمەگرۇنى نۆكەيم، ھەر وەسا زانىيارى
پشتىراست دەمن كو دەقەرەك ب ناڤى (لو — لو)
ھەمە، لى دەگەل ھندى ژى ل وى باوەرىيەنە كو
سەركەدىيلى لولوبىيان ناڤى وى (لولو) بوويم و
دەقەرە (لولو) ژى ژ ناڤى وى ھاتىبە، چۈنكى
لو لو — بى Lu Lu Bi ب زمانى سۆمەرى
رامان ژى كەسىن ۋەگەرىيائى يان يېئىن سەر ب (لو
— لو) نە، چۈنكى (بى B) جەنەفى ملکدار بىيە بۇ
كەسىن سېلىنى يې تاك.

لی ناقرنا (لو - لو بوم LULU BUM) فورمهکی ئەكمەدییە، ژ زىدەكرنا (ئالاقي ناساندىنى) سەر دووماهىيىا پەيپەيەتىيە، (BUM=) ل ھۆسا ناقى لولوبى يان ژ ناقى سەركەدەيى وان يان ژى ژ ناقى دەقەرا بەلاقىبۇونا وان ھاتىيە، وەكى سوئىيان (=سوبارتىييان) و گوتىييان. ھەرۋەسا لولوبىيان كۆممەكا شۇونوار و كارىئن ھونھەرى ل وارى خۆل پشت خۆ ھېلاينە و ئەق شۇونوارە ئاستى وان يى شارستانى

شکەستتى بwoo، لهوان دىيىن ئاشورى دىگەل وان بىرەقانکەران ئاش بووينه، لى سەربارى هندى ژى دىيىن ئاشور ناسرىپال دەنگ وباسىن وان روودانان تومار كرينه و مۇنۇمېنىڭى تايىمت بۆ ب رەخ مۇنۇمېنىڭىن ھەردو شاهىن ئاشورى (تىگلات پلاس) و (توكولتى نينورتا) چى كرينه، پاشى شاهى ئاشورى شلمانسەردى دووئى ژى ل سالا ٨٥٩ب.ز ھېرىش كرە سەر وارى زاموا و هەمتا چىايىن تىكىدەم و نىكىدەر كۆنترۆل كرن.

ھەرھەسال سالا ٨٤ب.ز ۋى شاهى جارەكا دى د وارى زاموا را دەرباز بwoo و ھېرىش كرە سەر كانتۇنا (نامرى)، شاهى وى كانتۇنى كو ناقى وى (مردوك مودامق) بwoo نەچار بwoo خۆ ل چىايىن ئاستى بكت، ديسا شلمانسەرى دووئى ل سالا ٨٢٩ب.ز ھېرىش كرە سەر دەقەر (كرخى) و ئەم دەقەر وىران كرە سالەمكى پشتى وى ھېرىشى، دەنگ وباسىن زاموا (وارى لولوبىيان) وەك ئىك ژ كانتۇنىن ئىمپراتورىيى ئاشورى دىگەنە مە.

ب ۋى ئاوايى، وارى لولوبىيان ببۇو مەيدانەك بۆ سەرەلدانىن ناخۆيى و ھەۋىن سەربازى يېن ئاشورى هەتا دوماھىيىا حۆكمى ئاشورى ل سالا ٦٦ب.ز، پاشى ھۆزىن مىدى هاتنە دنافدا و شاهى مىدى (كەمى ئەكسار) تىرا دەرباز بwoo دەمى ھېرىش كريە سەر نەينەوا و ھېشتا هندهك شۇونوارىن مىدى ل دەرددۈرەن وى ماينە كو ئىك ژ وان كەقلى شەفتا قىقاپانە.

سوبارى ب ديتنا فەكولەرى مەزنى عيراقى تاها باقر:

ھەر ژ دياربۇونا دەنگ وباسىن حۆكمدار و شاهىن پىشمنگ ل سەردەمى دەستپىكى بەنمەلەن سېيى (ل نىقا ھزارا سېيى ب.ز) تىدا بەحسى هندهك مللەتتىن نە بەرنىاس و دوورى وارى

حۆكمى ئاشورى كر، ئينا لەشكەرى مايتىكىن كر بۆ ۋەمراندىن وى ۋارىن بۇونا ل وارى لولول نىزىك دەرتەنگى (دەربەندى بازىيان نۆكە) كۈرى دەمى ب ناشى (بابىت) بwoo ھاتىيە روودان (كۆھەر ل وى دەربەندى بازىيان شاهى كوردىستانى شىيخ مەممۇدۇ حەفید داستانەكما مەزن دەنگىلىزى تومار كربوو، ئەم دەرتەنگە يى پەرۋانكىرى بwoo ب شویرەمكى، ئينا ئاشورىيىان ب سەر چىايىن ل دەرددۈرە شویرەتى دا گىرتىن و خۆ گەهاندىن پشت دەرتەنگى و ب قوربانىيىن گەلمەك مەزن ئەم دەقەر ستاندىن، ژ وانا بازىرەن ناۋادارىن وەكى بابىت و دغارا و كاڭرى و گەلمەك بازىرەن دى ژى.

ل بازىرە (زىمرى) ژى كو ناۋەندا شاهاتىيىا لولوبىيان بwoo، دەمى ئاشورىيىان ئەم بازىرە ستاندى، (ئەمەخا) يى شاهى لولو خۆقەكىشى چيان، ل دويىف بۆچۈونا زانا (ئولمىستىد) ژى، رېبىر و سەربازىن لولوبى چىايى كىننە (نىسىر يى ئاشورى) بۆ كربوو پەنگەمەك، ل دووماھىيى ژى لەشكەرى ئاشورى ب سەركەردا يەتىيا جىنىشىن شلمانسەر ھېرىش كرە سەر سەربازىن لولوبى ل چىايى بلندى نۆكە يى ناقى وى (پېرمەگرۇن)، لى جارا ئىككى نەشىيا ئارمانجا خۆ بەنگىقىت و ب تمامى تووشى

ل بازىرە (زىمرى) ژى كو ناۋەندا شاهاتىيىا لولوبىيان بwoo، دەمى ئاشورىيىان ئەم بازىرە ستاندى، (ئەمەخا) يى شاهى لولو خۆقەكىشى چيان.

ئەقە ژى بەرى مىشەختبۇونا ئاشورى يېن سامى ل ھزارا سىيى يَا بەرى زايىنى، وان پىشقا مەزىن يا سوبارىيىان لادابۇونە دەقەرىن چىايى يېن رۆزھەلاتى رووبارى دىجلە، بىيگومانه ژى كو گەملەك ژ وان چۈوينە ناق پىكەھاتا نامەمۇيى يَا ئاشورى، ھەرۋەسا كارىگەرىيىن زمانى و شارستانى يېن وان ژى چۈوينە ناق كەلتۈرى ئاشورى، ژ وانا خوداوهند و ھندەك رېورەسمىيەن ئايىنى و ناقىن ھندەك بازىپ و بابەتان، ھەر بۇ نموونە: دى دېيىن شۆرشقانى ناقدارى بابلى مردوخ - بلان (٧٢١-٧٢١ ب.ز.) بەحسى بەقى خۇ شاهى ئاشورى سەرجۇن كريه و دېبىزىت كو شاهى (وارى سوبارتۇ) يە و نە يې وارى ئاشورە.

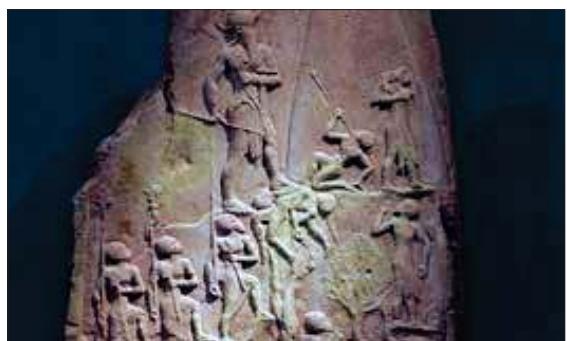
ھەر ئەق ب كارئىنانە د نەيىسىنەن شاھىن دەولەتا دۇوماھىيى يَا بابلى - كلدانى دا (٦٢٤ - ٥٣٩ ب.ز.) دا ھاتىيە، لى ئاشورىيىان خۇ ژ ب كارئىنانا پەيىقا (سوبارتۇ) دايىپاش، ژ بلى د ھندەك دەقىن تايىپەتىن مۇرېچەگىرن و خىقزانكىيى دا، ھەر بۇ نموونە، پىشىپەننە سەمير يَا خىقزانكى ئاشورى بۇ شاھەكى ئاشورى كرى كو سوبارى دى ئەخالامو (ئىكە ژ ھۆزىن ئامۇرى) ژ ناق بەن.

ھەر ئەو خىقزانك بۇ شاھى رۆھن دكەت و دېبىزىت: (ئەم سوبارتى نە)، لى كا بۇچى ئاشورىيىان خۇ ژ ناقىكىنا وارى خۇ ب ناقى (سوبارتۇ) دايىه پاش، ژ بەر ھندى بۇويە كو وان ئەقە ب دەربىرىنەكاكى كەپتەت دەپتەت چونكى بۇ بەننەيان دەتە گۆتن و ئەو بەنلى د ناقدار بۇون و بابلىيىان ژ وارى سوبارتۇ دئىنان، ھەتا وەلى ھاتى پەيىقا سوبارم (Subaram) و سوبرم (Subram) د زمانى ئاشورى يې كەپن دا بېتىھە هەۋاتىيا پەيىقا (بەنلى)، وەكى بەنەكۆكا پەيىقا (Slave) د ھندەك زمانىن ئەھەرۋىي مەلەتىن (سقلبى) ئانکو (سلاقى) دا.

بنەكۆكا سوبارىيىان و زمانى وان ناھىيە زانىن و ھەمى تىشتى ل سەر ھاتىيە گۆتن ئەوھە كو زمانى وان ژ خىزانان زمانىن ھندۇ - ئەورۋىپىيە و ئەو مەللەتىن چىايى بۇويە.

سۆمەر ھاتىيە كرن، ژ وانا سوبارتى يېن بۇ جارا ئىكى بەحسى وان ل ناق دەنگ وباسىن حوكىدارى بازىپەكى لىڭش ھاتىيە كرن كو ناقى وى (ئەپاناتم) بۇو، د دەنگ وباسىن ھېرىشىن سەرجۇنى ئەكمەدى دا ژى، پىشتى ھنگى ژى مشە بەحسى وان د دەقىن دېرۇكى دا ھاتىيە كرن، ھەرۋەسا ناقى مەلەتىن دى ژى دگەل وان ھاتىيە كو ئەو ژى (حورى) يان (خورى) نە.

لى بەنەكۆكا سوبارىيىان و زمانى وان ناھىيە زانىن و ھەمى تىشتى ل سەر ھاتىيە گۆتن ئەوھە كو زمانى وان ژ خىزانان زمانىن ھندۇ - ئەھەرۋىپىيە و ئەو مەللەتىن چىايى بۇويە و وەكى گوتى و لۇلۇبىيىان ل لايىن رۆزھەلاتى نەبۇويە، ئەمۇ ئاكنجىيىن باكۇورى ھەردوو رووباران ل دەقەرا جىزىرا بلند ول رۆزھەلاتى دىجىلە بۇويە، ھەرۋەسا ل ناق وارى وان دەقەرا باكۇورى عېراقى (= كوردىستان نۆكە) ھەبۇويە كو ب وارى ئاشور ژى ھاتىيە نىاسىن

وەلاتی خەبۇ (ئۆلۈپا)، ناقى دەۋھىرا بەھەدىنالان لەزارا ئېكىن بەرى زايىنى

رۆمانیین د ناقبەرا سالین (1988 - 2012) کی نموونه

کوْفَان ئِيْحَسَان يَاسِين

بهری کو ئەف نافە بھیتە سەر دەقەرا بەھەدینان، نافەکى دى ھەبۇو، ل ھزارا دووپىن بھرى زايىنى دگۆتنە قى دەقەرئ (وەلاتى نوروگۈوم)، كو لسالا ۱۷۸۱ ب.ز لەشكەرئ شەمشى نەددى ئېرىشى قى دەقەرئ كربۇو، بەلنى پشتى هيڭى نافى خەبخۇ دىيار بۇو. نافى خەبخۇ ب چەند رەنگا ھاتىيە، ئەۋرى (خېخۇ، خابخۇ، خەبخۇ)، ل دويماھىيىا ھزارا دووپىن بھرى زايىنى ئەف نافە دىيار دېيتىن. وەلاتى خەبخۇ لسەر پارچەيەكا جوڭراغىدا دەقەرا بەھەدینان دەباتە گۆتن، ئەف نافە پىتى يى بەجەھە ژ نافىن دى، ژېھەر كو مەمینومىتەكى بېرھاتنا يى مەلکى ئاشۇورى تىگلات پلىزەر ئىيىنى (٧٤-٧٢٧ ب.ز) ھەيە، كو دېيىزنى (ملەمیرگى)، دەھەفيتە گوندى دەرگەلا شىخ ئەممەدى ل دەقەرا دوسكىييان، دەقەكى بزمارى لسەر ھەيە كو بەحسى وەلاتى ئوللۇبا و خەبخۇ دەكتەن، ئەف نىكرازىدييە لسەر ئىك ژ كەفرىن ناحىا مانگىشلىكى ل يارىزگەھا دەھوكى ھاتىيە نەخشانىن و نېسىن.

بەروارى بالا بىت.

سى: خەبخو ش بىتان ۲ Habhu šá bitāni دىبىت دەقەرا رەواندۇزى بىت كۆ دېيىنلى خەبخويا موساسىرى يان ژى خەبخويا ئەردىنى.(۱)

چار: خەبخو ش تان خاتى pan Hatti ئانكۇ ئەو خەبخويا بەرامبىرى وەلاتى هىتىيا، ناقەندا وى ژى دەقەرا هەكارىيە ل كوردىستاندا ژۆرى.(۲)

پىنج: خەبخو ئالزى دىريا alzi diria هەتا نوکە جەھى وى نەھاتىيە دىتن.(۳)

ناقى خەبخو د ناق گەلمەك ژ دەقىن بىزمارى و نەيىسىنلىكى يىن ئاشورىيا دا ھاتىيە، بەللى ل جەھىن ژىكەمەر ل ژۇرىيى دۇلا دۇو روپىاران دەتە ب كارئىنان، ئەم دشىين رەنگىن ۋى ناقى ھۆسا بەحس كەمىن:-

ئىك: خەبخويا خابىرى Habhu وەسا دەتىيە دىتن كۆ دىبىت ناقەندا وى دەشتا سندىيان ل دەقەرا زاخۇ بىت.(۴)

دوو: خەبخو ش بىتان ۱ Habhu šá bitāni وەسا دەتىيە هزر كەن كۆ دىبىت دەقەرا

1. Ebeling, Erich and Bruno Meissner, Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie. De Gruyter, 2016, pp 307-310;

جميلى، عامر عبدالله، ”دراسة جغرافية وتحقيق بلادنية في مقاطعة خبخ habhu في ضوء المصادر الآشورية“، اثار الرافدين، العدد 5، الموصل، 2020، ص 101.

2. Ebeling, Erich and Bruno Meissner, Op. Cit, p 308;

جميلى، عامر عبدالله، المصدر السابق، ص 101-102.

3. جمیلی، عامر عبدالله، المصدر السابق، ص 101.

4. Ebeling, Erich and Bruno Meissner, Op. Cit, p 308-310.

بزمارییان کیرک گرایسونی بین بهلاف کرین.
ئەم دىيىنن كو ناڤى خەبخۇ دەگەل ناڤى پاپخى يىت
هاتى، بەحسى وان دىكەن كو ئەمۇ دەقەرن بىن،
لەمر دەستەھەلاتا ئاشورىييان پېشەرەت بۇوين،
ئەقەھەزى دەقى وى يە:-

ب ھىزا مەزن يا خوداوهند ئاشورى،
ھىزايىن من، ئەز بەر ب ئەردى شوگى قە د ناڤ
وەلاتى خەبخۇ قە چووم، (خەلکى) وى يىن نە
گوھدارى خوداوهندى ئاشور، ھىزايىن من من
دەگەل ٦٠٠ ژ ھىزا مە شەر دەگەل وان ل ئەردى
خامى و لۇخى و ئىرىگى و ئالەمۇونى و نىمىنى كر،
زىدەبارى ھەممى دەقەرەن پاپخى بىن بەرفەھە،
من شەپەرى وان جەھان ھەممىا ل چىاى كر.^(٧)

دەقەمەكتى دى دا بەحسى ئىرلىشى لەسر وەلاتى
نائىرى دەكت، ئەقەھەزى دەقى وى يە:-
ئەز سى جاران بلەز بەر ب وەلاتى نائىرى
قە چووم، من ئەردى بەرفەھە يىن (نائىرى)
گرت، ژ دەقەرا تومو ھەتا ئەردى دىاتو و
خىماو و باتىرو و خەبخۇ، من ھەسپ و تشتىن
وانا ژى وەرگەتن.^(٨)

دەقى دەقى ژى دا بەحسى ئىننانا گىانمۇردا ز
وەلاتى نائىرى دەكتن، سالوخا وى دەكتن كو
دەقەفيتە رەخى دى يى وەلاتى خەبخۇ، ئەقەھەزى
دەقى وى يە:-

من نوسخەكا عەسلى ژبەرى بازلىلى نائىرى
چىكىر، ئەۋى دېيىزنى ھەسپى ئافى، ب فەرمانا

لەسر بنىاتى ۋى پەيىقى، ناڤى خەبخۇ ب
كورتى (KUR. TI) دەتە خواندن، بەلى
يا بەرئاقل ئەمۇ كو خواندىن وى ب پاپخى
يان ئۇپاپخ (Paphi) يان (uPaphi) هاتىبىت،
ھەر دىسان د دەقىن بوجازكۈي بىن ھەيتىبا ب
ئىبابانخ (babanhi) هاتىبىه، رۆزھەلاتناس و
شۇينوارناس ھىرتزفېلد دېنىت كو پەيىقا خەبخۇ
چ بنىاتىن نەتمەھىي و نفس و توخمان نىن،
بەلکى رامانا وى ئەمۇ كو د ناقبەرا دوو چىان
دا، مەرمەم ژى پى ئەمۇ خەلکى چىايى توروسى،
پەيىقا (پاپخ) ب رامانا (چىا) د زمانى سوبارتى
دا دەتىن، ئەمۇ خەلکى وى دەقەرا دەقەفيتە د
ناقبەرا ئەرسانا ھەتا دەگەھەتە بەحرا وانى.^(٩)
ل سەرەمختى مەلکى ئاشورى سەنخارىبى
(رسائل) سەرەمختى مەلکى ئاشورى تىڭلات
پۈزەر ئىكى (uriki) ٦٨١-٧٠٤ ب.ز.) ناڤى بو
جۇڭگرافيا وەلاتى ئورارتىا ژ وان دەقەران ژى
وەلاتى خەبخۇ و ئۆللۈبا و نائىرى.^(١٠)

ناڤى خەبخۇ د ناڤ گەلمەك ژ پەيىكىن
(رسائل) سەرەمختى مەلکى ئاشورى تىڭلات
پۈزەر ئىكى (uriki) ١١١٤-١٠٧٦ ب.ز.) يىت هاتى،
نەخاسىمە د سەرەمەتى ئاشورى يىت ناقبەرا است
دا، بەحسى وى يى كى وەكى وان دەقەرا بىن
مادده ژى دەتىن يان ژى ئەمۇ دەقەرەن لەسر
دەستەھەلاتا ئاشورى پېشەرەت دبۇون. ئەقەن
ل خوارى ژى ھەندەك سالقەپىدىن (حوليات)
ئاشورىانە لەسر وەلاتى خەبخۇ، زانايى

5. Herzfeld, Ernst. The Persian Empire. Wesbaden, 1968, p 200.
6. ASTOUR, MICHAEL C., "semites and Rurrians in Northern Transtigris." OWEN, D. I. and M. A MORRISON. STUDIES ON THE CIVILIZATION AND CULTURE OF NUZI AND THE HURRIANS. Vol. 2. Indiana: Printed in the United States of America, 1987, p 24.
7. Grayson, A. Kirk., Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC I (1114-859 BC). The ROYAL INSCRIPTIONS OF MESOPOTAMIA. Vol. 2. Toronto Buffalo London: UNIVERSITY OF TORONTO PRESS, 2002, p 19.
8. Grayson, A. Kirk., Assyrian Rulers of the Early First Millennium, p 42.

سوبارى و نائىرى و ئورارتى ل ژىر گەفا وان ئىمپراتورىييان بۇون ئەقىن دەستى خۆ داناينه سەر دەشمەرى. وەلاتى ئوللۇبا د ناڭ وەلاتى خېخو دا بۇو، ئەم ئىك ژ ھىزىن نىزىكى ئىمپراتورىييا ئاشورىييان بۇو، ل بەرامبەرى بەرفرە بۇونا ئاشورىييان رىگەركە بۇو.

وەلاتى ئوللۇبا دەقەرا ھەفرکىيا ئاشورى و ئورارتىييان بۇو^(۹)، نكرا نديا ملەمەرىگى بەحسى ئىك ژ وان شەرا دەكتەن ئەۋىن ل وى دەشمەرى چىيپوين^(۱۰)، ھىزا ئورارتىيا ل سەروھختى مەلکى ئاشورى شەمشى ئەددەدى پېنجى (۷۲۸-۷۱۱ ب.ز.) گەلمەك زىدە بۇو، چار ژ

خوداوهند نىنورتاي و نيرگالى، خوداوهندىن مەزن، يىن زەنگىن، ب خەنجرەكى ژ چىكىرىن وەلاتى خۆ (بىن مەزن) بەحرا ئەردى ئامورو من شەركەر، گىانهورى پورخوش يى ساخ من ژ چىايىن ئەردى لاموس ئينا، كو دەكەفتە رەخى دى يى وەلاتى خەبخو، من ل دەستى چەپى و يى راستى يى دەرۆكى مەلىكى دانان.^(۱۱)

دەقەكى دى دا بەحسى ھومەكالەشكەرى بۇ سەر وەلاتى نائىرى و خېخو دەكتەن، دېئىزىت:- ئەز سى جاران بەر ب وەلاتى نائىرى قە چۈرم، من ئەردى نائىرى يى بەرفرە ژ تومۇ هەتا ئەردى دايانو گرت. من دەستى خۆ دانا سەر ئەردى ناڭخۇ يى خەبخو و وەلاتى خيموا و باتىرو، من ھارىكارى ژ تىمى دەواران وەرگرت، ئەقىن ب دۇوارى دېيان.^(۱۰)

دەقەرا بەھەدینان چالاکىيىن خۆ يىن سىياسى ھەبۇون، مللەتىن سوبارى و نائىرى و ئورارتى ل ژىر گەفا وان ئىمپراتورىييان بۇون ئەقىن دەستى خۆ داناينه سەر دەقەرى.

مەلكىن بەرى وى نەشىابۇون ب ناڭ تخويىيەن ئورارتىيا ۋە بچىن كو بگەھەنە د ناڭ كاكلەك وەلاتى وان دا، پشتى ئەددە نەرارى و كورى وى ئەم

بەلى د ۋى دەقى دا كو بۇ سەردىمى مەلک ئاشور بىل كالاى (۱۰۷۳-۱۰۵۶ ب.ز) دزقىرىت، بەحسى سەردا گىرتا وەلاتى خەبخو دەكتەن، ئەقە ژى دەقى وى يە:-

ئەز بەر ب وەلاتى خەبخو قە چۈرم، بازىرى خاسا (...) ژ بازىرى ئاشلو، بازىرىن ئەردى خەبخو، من دەستى خۆ دانا سەر (من ئىنانه) بازىرى خۆ ئاشور.^(۱۱)

ژ ۋان دەقان دىار دېيت كو دەقەرا بەھەدینان چالاکىيىن خۆ يىن سىياسى ھەبۇون، مللەتىن

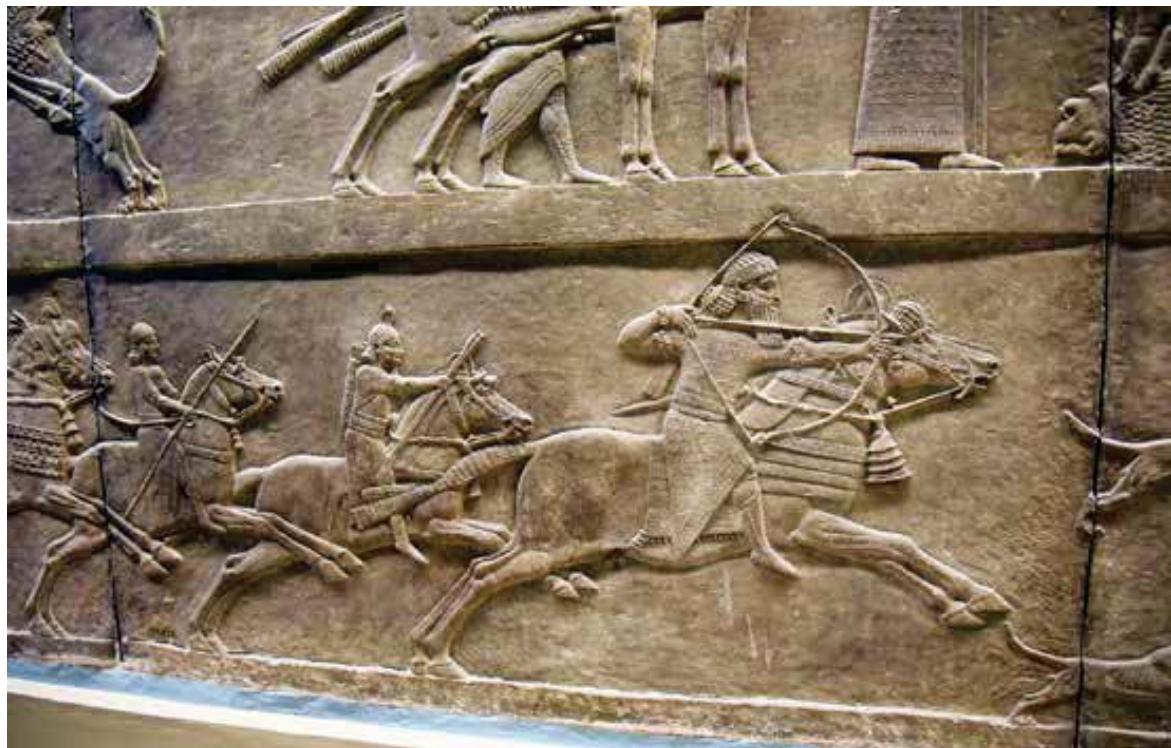
9. Ibid, p 44.

10. Ibid, p 52.

11. Ibid, p 89.

12. Yamada, Shigeo., “Ulluba and its Surroundings: Tiglath-pileser III’s Province Organization Facing the Urartian Border.” Parpola, Simo. STATE ARCHIVES OF ASSYRIA STUDIES. Vol. 28. Helsinki: Printed in the USA, 2018, p 11.

13. Postgate, J. Nicholas., “The inscription of TIGLATH-PILESER 3 AT MILA MERGI.” SUMER 29.1-2 (1973), p 51.

دەقىرى دەمەن، د دەقى ئىكىن دا هاتىيە:-
 بازىرەن نىردون، لولوتا، ديررا، ئەردى ئەلگنو،
 ئوللوبا، ئەرباكو، نىربو، فەڭۈشتەن (خەلکى وان)،
 من ئىخسىر ژى ئىنان، خرابىن، بازىرەن وان من
 كرنە ھەرفتىن خرابىرى، من سوخرە لىسەر ئەردى
 نائىرى سەپاندن، سوخرە و پالەتى، من حاكمىن
 خۇ دانانە وېرىنى، كەتتە دىن بەنیاتىنى قە، چەكى
 من رۇلى خۇ لىسەر قى ئەردى نائىرى ئىنا، ھەوا
 من يالەشكەرى ترس و سەھم ئىخستە د دلى وان
 دا، من خويك ژ بازىرە داماموشَا وەرگرت، كو
 ئەر ژى زېر و زېف و برونز و ئاسن و مەتال و
 ئامانىن ئاخى و گا و پەز و دەوار بۇون.^(١٤)

د دەقى دووپەيى دا بەحسى بازىرە ساڭگارا
 دەكتەن، دېيت ئەمۇ شنگار بېت، كو دەكتەن دەقى

ملەتتىن بەر ھينگى سەر ب دەولەتا ئاش سورىيە
 نىق خۆسەر بۇون، هەنەنەن مەلكى ئاش سورى
 تىگلات پلىزەرە سىبىي (٧٢٧-٧٤٥ ب.ز.)
 كو دەولەتا ئاش سورى ب ھىز بىكەت، ب ۋى
 تىزوبەرگىزى سەنگىن ھىزى ئاتە گوھرىن،
 سەر ھندى ژى ရا ئورارتى گەلمەك ب ھىز
 بۇون، گەلمەك جاران ب ناقى جەپىن ئاش سورىيەن
 قە دەهاتن، نەخاسىمە لىسەر دەمى مەلكى ئورارتى
 (ئەشبوئىنى) و كورى وى (مېنواي)، دېيت ژى
 بازىرە موساسىرە (ھزر دەكتەن كو نىزىكى
 رواندىزى يە) پايتهختى وان بېت.^(١٥)
 بەلى لىسەر دەمى ئاش سور ناسربالى دووپەيى
 (٨٨٣-٨٥٩ ب.ز) ناقى ئوللوباد دوو دەقان دا
 يى هاتى، بەحسى ھەمەن لەشكەرى لىسەر قى

14. قىداڭى، فاضل، ”ولاتى ئوللوباد و نەخشەكەي ملەمېرگى“، كاروان، (ئەمیندارەتى گشتى لاوان، بالەخانە دار الافق العربى)، ژمارە 40، 1986، ل 4.

15. Grayson, A. Kirk., Assyrian Rulers of the Early First Millennium, p 262.
 16. Ibid, p 349.

دکر. دېیتن کو ئوللۇبا ھەقپەيمانا ئورارتىيا بىت نەخاسىمە پشتى وى سەردەمى، ل دەستپىكى دوو جاران دگەل ئاشۇرۇيىاندا كەتكە د شەرى دا، ژبەر قان شەران ژى ھەرۇھكى مەلكى ئاشۇرۇي دىيار دەكتەن ئەم كەتكە دىن كەنترۇلا ئاشۇرۇيافە، خەلکى وى ژى ھاتنە دەرەبەدرەكىن و ئاشۇرۇي ل وەلاتى ئوللۇبا ھاتنە جەواركىن.^(١٩)

گۈنگىيىا قان ئېرشان ژ بەر ھندى بۇ دا كو تەخويىيەن دەولەتتا ئاشۇرۇي بەيىنە ئىمكىنلىك، پشتى ئەق ئېرشه دەهاتنە كەن ئەم وەلاتىن دەكتەن دىن دەستتەلەلتا ئاشۇرۇي يانقە دەققۇتى (اعتراف) ب دەستتەلەلتا وان دەك، ھەمى سالا خويك ددانە وان و دىيارى بۇ دئىنەن، قىچەندى ژى مەرھەمەن بازركانى ژى ھەبۇون، ئەم رېكىن بازركانى ب رېكىا ھەمۆن لەشكەرى دەهاتنە ئىمكىنلىك، بازركانى ژى بەر ب بەحرا ناقەراست و ئاسىا بچويكە دچوو، كو ماددىن خاڤل وارا ھەبۇون ئاشۇرۇيىان ب كاردىئىان.^(٢٠)

ژ قىچەندى دىيار دېيت دەمە ئەم قان دەققىن بىزمارى دخويىنن کو وەلاتى خەبخۇ روپى رەخى ژۆرى و ژۆرىيى رۆژھەلەلتا دەشمەرە ئاشۇرۇيىان بۇو، ئەم تىدگەھەين کو ھەر بىزافەكە د ناقەمرا قىچەھەرى و دەقەمرا ئەندازلىقى و ھېتىيا و ھەتە مىتانى و ئورارتىيا، دەقەمرا خەبخۇ ناقەندا كريار و چالاکىيەن لەشكەرى و سىياسى بۇو، دەهاتە ھەزمارتىن ئىك ژ دەرگەھەين ئابۇورى ژى. بۇ شەرقەكىرنا جەھى خەبخۇ و كۆمكىندا بېزانىن لەم كارھكى ب زەممەتە، ئەم ھەزىز دەكەين کو تەخويىي وى نەيى بىنەجە بۇو، ئەق بىگەۋەكەشىن دەجەھى وى يى جوگرافى دارىيگە بەرامبەرى چىكىن و تىكەھەشتىنا نەخشى وى،

وەلاتى خاتتى دا:-

بازىپەرى ساڭگارا ل ئەردە ئوللۇبا (جەھى)
ئەردە خاتتى، من دەستى خۆ دانا سەر.^(١٤)

مە دوو دەققىن دى بىن ھەمین کو بۇ مەلكى ئاشۇرۇي تەگلات پەيزەرى سىيى دزفەن، تىدا بەحسى ئېرىشى لەسەر وەلاتى خەبخۇ دەكتەن، دەققى ئىكى دا ھاتىيە:-

من دەستى خۆ دانا سەر وەلاتى ئوللۇبۇوم،
من ھەمى وەلاتى خەبخۇ كەرە ويلايەتكە ئاشۇرۇي، من شەكلى خۆ دانا چىايى ئەليمىرى،
د ناڤ وەلاتى ئوللۇبا دا من بازىپەك ئاڤاڭىر، مە
ناڤ دانا سەر ئاشۇرۇ ئېقىشى، خەلکى وى رەقى
و من ئىك ژ مەرۆققىن خۆ كەرە حاكمى وېرى.^(١٧)
د دەققى دووپى دا بەحسى وان بازىپە دەكتەن
بىن کو دەستى خۆ دانايە سەر کو دەكەققە د ناڤ
وەلاتى خەبخۇ دا، ئەقە ژى دەققى وى يە:-

ل ھەمى وەلاتى ئوللۇبا، بازىپەن پېتىرو،
پاريسو، تاشۇخا، مانتون، ساردارى، دى يوللا
ئانا نال، سكىپيسا، ئاشۇوردايا، بابوتا، لوسيا،
بىسيا، كەلهپىن وەلاتى ئورارتى ئەققىن دەكەققە
پشتا چىايى نال، د ناڤ ئەردە ئوللۇبا دا من
كرنە ويلايەتكە ئاشۇرۇي.^(١٨)

پشتى سەد سالا و لەمەرەختى مەلک تەگلات
پەيزەرى سىيى، ئاشۇرۇي شىيان ھېزا ئورارتىيا كىيم
كەن، ئەم شىيان چەند جارا بچەنە د ناڤ وەلاتى وان
دا، بەلى سەركەفتىن و دەستكەفتىن وان دەمەرەخت
بۇون، لەمەرەمى مەلكى ئاشۇرۇي سەرگۈنى
دۇپى (٧٢١-٧٥٠ ب.ز.) ئورارتى كەلمەك
لاواز بۇون، پشتى ھېنگى بۇونە ھەقالبەندىن
ئاشۇرۇيىان، بەلى ب ناڤى حۆ دەستتەلەلتا

17. قىداغىي، فاضل، ژىددەرئى بەرى، ل 7. - 18. ھەر ئەو ژىددەر، ل 8. - 19. ھەر ئەو ژىددەر، ل 5.

20. ساكنز، هارى، عظمة بابل، ترجمة: عامر سليمان، الموصى: دار الكتب والنشر، 1978، ص 111.

نیروه و ریکان و هەردوو رەخین زى يى مەزن، دەشتا زاخو، ئامىدىيى، ئەلقوش، شىخان و ئاكرى هەتا دگەھىتە رواندزى نىزىكى ھەفتلىرى، نافەندى وى زى دەشتا سندىيان بۇو ل قەزا زاخو.^(۲۱) بەلى شۇينوارناسا كورد دكتورە راپیدا عەبۇلا قەرداغى دېبىنەت كۆ دېيت نافەندى وى دەقەرى گوندى (سلکە خېخ) بېت ئەقى ئەفرۇكە دەقەفيتە ژىرىيىا رۆزھەلاتى بازىرەكى بىداگى لىسەر روپىيارى خابىرى ل قەزا زاخو.^(۲۲)

دېيت زى جەئى ئۆللوبა بەكمەفيتە وى دەشتا درىزۋۆك ئەقا روپىيارى خابىرى ئاقا خۆ دناش را دەشقىنىت، كۆ بەرۇبىاۋى خابىرى بچۈك و چىايى نال ۋەددىگىتن، ئەقە ھەفتىشىا ژ ھەممىيان باشترە دا ئەم د وان چىا و گران را بگەھىن ئەھقىن دەكەقەنە رەخى ژىرىيى وى دەشتى، ل وېرى زى ئەقەن وەكى نافېرەكى لىدھىت و بۇ رەخى ژىرىي درىز دېيت هەتا دگەھەته نەينەقا! جەئى پېشىنیازكىرى بۇ ئەردى ئۆللوبა دگەل دانەنیاسىينا وى يا جوگەرافى دەھىتە نىاسىين ئەو زى (بەرامبەرى ئەردى ئاشۇور ئانکو بىت مات ئاشۇور) ھەر وەكى د نەقىسىنىن مەلمەتىرىگى دا ھاتى، ئەقە زى دىار دەكەن کو ئۆللوبَا يَا نىزىكى وەلاتى ئاشۇور بۇو.^(۲۳)

ھەندەك زى دىار دەكەن کو دېيتن ئەردى ئۆللوبَا و خەبخۇ بەكمەفيتە رەخى دى يى چىايى جودى داخى دناش كوردىستان ژۆرى دا، دىسان بەحسى وى د نەقىسىنىن مەلكى ئاشۇورى ئەددە دەھارىي دووپى دا يَا ھاتىيە كرن، بەحسى وى دەكەن دەمىي ھەوا خۆ يَا لەشكەرى كريي سەر وەلاتى باز و ئاڤرىي دەدەتى كۆ دەكەقەنە دناش ئەردى خەبخۇ دا.^(۲۴)

**زقان دەقىن بزمارى دخويينىن
كۆ وەلاتى خەبخۇ روپىن رەخى
ژۆرى و ژۆرىيى رۆزھەلاتا دەقەرا
ئاشۇورىيىان بۇو.**

بەلى ب پېتراستكىن لىسەر روپىدانىن شەرى تىگلات پلىزەرى سىيى دىرى وەلاتى ئۆللوبَا و شروقەكىرنا ناقا ئەموا دېيىنى (Topony) ئانکو ناققىن جوگەرافى، ئەم دېشىن چارچۆقەكى بەرئاڭلۇ بۇ جەئى خەبخۇ دانىن.

د رېكا شرۇقەكىرنا سالقەمەدىن مەلەكى بىن ئاشۇورىيىان دىيار دېيتن کو دەقەرا خەبخۇ دەكەقەن سەر تەخويىيەن دەولەتا ئاشۇورى، ھەر دىسان دەقەرا ھەقەركىيەن جودا بۇو، كۆز دەقەرا زى يى مەزن ھەتا وەلاتى ھەيتىيا دچوو ئانکو روپىيارى زى يى مەزن دبوو تەخويىي رۆزھەلاتى دەقەرا خەبخۇ و ئۆللوبَا. تەخويىي وان بەر ب رەخى رۆزئاقيي ۋە درىز دبوو ھەتا دگەھەشته وەلاتى ھەيتىيال نافەرەستا ئاسيا و وەلاتى ئەنادۇلى، كۆ ئەق دەقەرە ۋەددىگىتن: دىياربەكىر، گۈزىرتا بن عومەر، دەقەرا ھەكەرى، ھەيمۇنى، جىرامۇنى، تىارى، سلابكانى، زىرى، نىزانى، مارساورى، جولەمەتىرىگى و خوشەبى، پاشى دەقەرىن ژۆرى يىن جىلو و بازى، تەخوما، كوارى، شەمدەنەن و دەقەرىن لىسەر تەخويىي ئازەرىيەجانى ل رەخى ژىرىيى رۆزھەلاتى تۈركىيا، دىسان دەقەرىن

21. جىمili، عامر عبد الله، المصدر السابق، ص 100.

22. قىداغىي، رافدە عبد الله، كوردىستان العراق في التاريخ القديم في ضوء المصادر المسماوية من الالف الثالث حتى 612 ق، م، اطروحة دكتوراه غير منشورة، سليمانية: جامعة السليمانية، 2008، ص 90.

23. Yamada, Shigeo., Op. Cit, p 27.

دوو ناف دگۆتنە دەفھرا ئوللوبىا، دگۆتن ئىيەت ئوللوبىا يان ژى ئىيەت ئاشورىييان، pīhat Ašur- iqīsha دەفھەكى بۇو، يادىرىنىن ژى نافنى بازىرەكى بۇو.

سەرقە بۇ فەتكەر انا نەخشى ملمەمیرگى بىكەين، ئەمۇ ئاقپىرى دەدەنە وى چەندى كۈملەمك يال چىايى ئىلىمەمیر وەمى، ئەمۇ ياخىلى ئوللوبىا بۇو.^(۲۶) دىار دېيتىن دەمى ئاشورىييان ئىرېشى وى دەقەرى كرى، خەلکى ئوللوبىا رەقىنە وى كەلمەي، بەلنى ئەف ھزرە د چ دەقىن دى دەھاتىيە، ب ۋى تىزوبەرگىزى ژى ئەف ھزرە يابەرئاقل نىنە. تىشى مە دەھىليتە حىيەتى ئەمۇ نافى دەقەرا سەرۇمختى تىگلات پلىزەرى سېيىنەھاتىيە، نەخاسىمە ژى ئەوا گەرىدىاي بىباشى گەرتەن و ئاقاكرنا وى دەقەرى، دەقى ژى دا ھوسا ھاتىيە:

a-na KUR.Ul-lu- ba: URU.bir-
“tu şab-ta-at
 تەرجمەكىرنا وى: ژ ئەردى ئوللوبىا، كەلھا
 وەرگەرتى.^(۲۷)

ئەردى ئوللوبىا جارەكى دى ھاتە بىرۇبەركەن دا بىبىتە كەرتەكى ئەردى ئاشورىييان، دەگەل قى چەندى ژى گوھەرىننەن دىمۆگەرافى ھاتنە كەرن ئەفە ژى ژ بەر دويئەخستابىم ياخىلى وى، ئەقىسىنەن مەلکى ئاشورى تىگلات پلىزەرى سېيىن دىار دەكەن كو دېيت مەلتەنی ئوللوبىا (KUR.ul-lu-ba-aa) ژ وېرى ھاتنە ۋەھەستەن بۇ بازىرە نىنورتا- ئالايا Ninurta-ilaya، ل بەرامبەرى قى چەندى ژى خەلکەكى دى ژ رەخى رۇزئاڤايى سورىي بىن ئىنایىن و ل وەلاتى ئوللوبىا بىن جەوار كەرين، ئەفە ژى ژ فەتكەراننى ھەشتە بىن تۆمارىن بازىرە كەلخو ئانكۇ نەمەرودى دىار دېيتىن، ھەر دىسان دىار دەكەت كو ئەقىن بىتى ۱۲۲۳ كەمس بۇون، ئەفە ژى ب رەنگەكى رىزەھىي دى كارتىكەنلى سەر ھەزەردا خەلکى ل ئوللوبىا كەتن.^(۲۵)

دوو ناف دگۆتنە دەفھرا ئوللوبىا، دگۆتن ئىيەت ئوللوبىا يان ژى ئىيەت ئاشور ئىقىشا pīhat يان ژى ئىيەت ئاشورىييان pīhat Ašur- iqīsha دەفھەكى بۇو، يادىرىنى ژى نافنى بازىرەكى بۇو، كۆملەكى ئاشورى تىگلات پلىزەرى سېيى ئاقاكردا نە كەربوو، دېيتىن كۆھىشىدا دەست ب ئاقاكرنا وى نەھاتبوو كەرن دەمى ئەقىسىنەن مەلەمەمیرگى ھاتىيە چىكىن، ھەتتا نوكە ژى ب دروستى جەھى وى بازىرە نەھاتىيە زانىن. ئەگەر ئەم خواندنەكە

24. جمیلی، عامر عبد الله، المصدر السابق، ص 101.

25. Yamada, Shigeo., Op. Cit, p 27.

26. Yamada, Shigeo., Op. Cit, p 27.

27. Parpola, Simo., Letters from Assyrian Scholars to the Kings Esarhaddon and Assurbanipal, II: Commentary and Appendices. Vol. 5/2. Neukirchen: AOAT Neukirchen-Vluyn., 1983, p 318.

سرکو، دبیتن ئەقە ناقین کەقىن بن بەلى پىچەكى يىن هاتىنە گوھرىن (٣١). بەلى نوكە ئەم نەشىپىن ئى چەندى قەمېركەيىن نەخاسە ھەۋەركرنا پەيقين وەكى ئىك، بەلى ھەكە ئاقان ناقا گەرەيدان ب ناقين كەقىن ۋە ھەبىت، دى يا بەرئاقل بىت كو دەقەرا ئوللۇبا ھەر ئەم دەقەرە يا كو نكرانىدا ملە مىرگى لى هاتىه نكرانىد.

بەلى لىسەر ناقين جوگرافى ئەمۈن د ناڭ دەق و سالقەيدىن ئاشورىييان دا هاتىن، ئەم دشىپىن تخويىمەكى نىزىكى راستىيى بۇ ھەلاتى ئوللۇبا د ناڭ ھەلاتى خەبخۇ دا دىار كەيىن، ناقى چەند دەقەرەكايىن هاتى كو ئاشورىييان ھەمۈن لەشكەرى يىن كرييە سەر، ئەم ژى:-

ئىك: دەقەرا تورتانو *turtanu* بەحسى وى يىن هاتىيە كرن وەكى ناقەندەكە رېقەمرىنى، دبیتن ئەم گرى بارسىپ *Til-Barsip* بىتن، ئەقە دەقەتە سەر درىزاھىيا روپىيارى فوراتى ژ رەخى ژۆرىيى دەقەرا موراد سو.

دۇو: دەقەرا نائىرى *Na'iri* دبیتن ناقەندە وى بازىپىرى ئامەدى بىت، ب درىزاھىيا ژۆرىيى روپىيارى دجلەمى قەمەرىتىن ھەتا دگەھتە وان چىايان يىن سەروكانييىن روپىيارى دجلەمى ژى دىزىن. (٣٢)

سى: دەقەرا خلزى-ئادبارى *Halzi-adbari* دبیتن ئەقە دەقەرە ل رەخى ژۆرىيى روژئاقيى دەقەرا ئوللۇبا هاتىيە ئاقەكىن، يى بەرئاقل ئەمە كەقەتى دەقەرا شەرنەخى رۆژھەلاتى روپىيارى دجلەمى و ژۆرىيى چىايان جودى، سەربارى وى چەندى ژى ناقى ئوللۇبا و خلزى ئادبارى ژ لايى جوگرافى ۋە گەلەك

يا دىيارە كو كەلەھە جەھەكى گەنگە، دبیت ژى ئەم Ašur-iqīša بخۇ بىتن، ھەزىيە بىزىن كو pīhatu birtu (m)/ bir-ti pīhat birti tú / ئەقا د ناڭ دەقىن سەرۇمختى سەرگۈنى دووپىيى (٧٢٢-٧٠٥ ب.ز) دا ھاتى و پاشى بوپىيە دەقەرا ژۆرىيى دەولەمتا ئاشورى، دبیتن ئەم دەقەرە ئوللۇبا بىتن. (٢٨)

زانايى زمانىن كەقىن سيمو پارپولا پېشنىيازما وى چەندى دكتن كو دبیتن پەيقا بېرتو يان بىتىررو birtu و Bitirru ئەقا بەحسى وى د ناڭ ئاسىيگەھىن ئورارتىييان دا هاتىيە كرن، ئەم بخۇ دەقەرا ئوللۇبا بىتن، چىايان نال ژى ئەم چىايان يىن كو نكرانىدا ملەمېرگى لىسەر ھاتىيە نكرانىد (٢٩). ئەقە ژى دىار دكەمن كو ئاشورىيا بازىپەكى ئاقاڭرىيە نەستانىيە و پاشى كرىيە ئاشورى ئىقىشا، بەلى ئەوان دەقەرەك يا گرتى كو چ ناڭ لىسەر نەبۈون يان ژى يا چۆل و بەرداي بۇو، پاشى ناقى بېرتو يى دانايە سەر، وەكى ناقەك بۇ ناقەندەكە نوى هاتىيە دانان.

تشتەكى بەرئاقلە كو ناقى ئىيەت ئوللۇبا Ašur-pīhat Ulluba pīhat ئاشور ئىقىشا -iqīša ھەتا كو پشتى ئاقاڭرنا كەلەھە ژى و ناقى Birtu وى هاتىيە گوھرىن بۇ ئاشور ئىقىشا بەلى ھەر دگۇتنى كەلەھە (٣٠). ناقى ئوكو د ھەوا بېنچى يا لەشكەرى يا سەنحارىيى (٦٨١-٤٠٥ ب.ز) هاتىيە، ھەر دىسان ناقى ئاتوكا و سېرۇكاد دەقى ملەمېرگى دا هاتىيە، دوو گوند يىن ھەمەن كو دەقەتە نىزىكى ملەمېرگى دېيىنلى توکو و

28. Yamada, Shigeo., Op. Cit, p 28.

30. Yamada, Shigeo., Op. Cit, p 28.

32. Yamada, Shigeo., Op. Cit, p 33.

29. قىداغى، فاضل، ۋىزىدەرى بەرى، ل 8.

31. قىداغى، فاضل، ۋىزىدەرى بەرى ، ل 9.

دەقەرا ماسينويه يان ژى دگوتى ئەمياھالو، يا درست ئەوه کو دەقەرا ماسينو دكەقتە رەخى ژۆريي دەقەرا ئوللوبابا لىسر درېزاهىبا خابىرى بچويك، بەلى ئەف مگرتىيە (افتراض) مە دېمەتە سەر وى چەندى كۆ گەلمەك تىكەھلى د ناشەمەرا دەقەرا ئوللوبابا و دەقەرا ماسينو ل رەخى سلّال يى خابىرى بچويك و رەخدورىن وىدا ھەيم، ئەفە ژى نەيا بەرئاقله، ھەروەكى نيكولاس پوستگىت^(۳۳) پېشىيار دەكتەن کو دەقەرا ماسينو دكەقتە دەقەرا ئەترويشى ل رەخى ژۆرى و رۆژھەلاتى دەشتا ئەلقوشى، پېشى ۋى دېتىن دېيتىن ئەف دەقەرە بکەفيتە رەخى رۆژھەلاتى ئوللوبابا^(۳۴).

تىكەھل دبۇو، بەلى يادروست ئەوه کو ھەر ئىك ژ ۋانا دەقەرمەكا ژىك جودا بۇو.

چار: دەقەرائوللوبابا/اش سور ئېقىشا/Ulluba Aššur-iqīša پېشى هينگى ژى دگوتى بېرتو، يا بەرئاقله کو ئەف جەھە ل دەشتا خابىرى بچويك ل رەخى ژۆريي بازىرەت دەۋوكىيەتلىقىرن، ژ لايى ژۆريي رۆژئافاى ۋە يانىزىكى دەقەرا خلزى ئەبارى يە، ژ لايى ژۆريي رۆژھەلاتى ۋە يانىزىكى دەقەرا ماسينويه.

پىنج: دەقەرا ماسينو masennu د ناف ۋە دەقەرى دا بازىرە كېشونا ھەبۇو کو دكەقتە د ناف ئەردى كومانوا كومىنى دا و پايتەختى وى بۇو، ھەروەكى دەيتە دىاركىن کو ئەمو

33. Postgate, J. Nicholas., "Assyria: The home provinces." Neo-Assyrian Geography (1995), p 8-9.

34. Yamada, Shigeo., Op. Cit, p 34.

و دهقرا گوليا و سنديا ل رهخى قهزا زاخو.
ب کارئيانا وان داتايا بىن زانايي بزماريما
(شيگويي ياماداي) د فهکولينا خو دا لسمر
توخوييin دهقرا ئوللوبا دېيتىن (نهخشوارى/1)
توخوييin د ناقبىرا ئورارتىيا و ئاشورىيا دا
بن، يا بمرئاقلە كو دهقرا خەبخو دهقمرەك
بەرفەرە ژ بەھدىنان ۋەمگىرت ئەگەر ھەممى

شەش: دەقەمەرا راب شاقى -rab قەگەرىان بۇ هويركىن فى دەقەمىرى كۈز
لايى كارلىھان كىسلەرى قەمكولىن لسىمەر ھاتىبە
كرن دېبىت پايتەختى وى تەمبەرىدە بېت ل رەخى
رۆزئاۋالىي روپىارى دجلەي (٣٥). بەلۇ فوررير
پېشنىاز دكەمت كۆ دكەفتە رەخى سرتا چىايى
زاڭرۇس نەخاسەمە ل رەخى ژۇرىيى رۆزئاۋالىي
بازىرى ئاكىرى (٣٦).

يا بهرئاقله کو دههرا خهبو
دههرا کا بهرفرهه ژ بههدينان
فههدرگت ټهگهار ههمى ژي
نهههگههرتبيتن، ژ وان نافيین کو
دبيتن گريدانهک ب خهبو يان
پاپخ ڦه ههبيتن نافي گوندي
(اباوخڪن) ڀه.

حهفت: دهقمراء ناگیر ئىكالى nāgir- ekalli پىشنىاز دكمەن کو ئەق دهقمرە دكەفيتە سەر تخوبىيەن ئورارتىيا ل رەخى ژۇرىيى سەر رۆزھەلاتى وەلاتى ئاشورىيا، دى يا بەرئاقلى بىت کو بکەفيتە دەقمرازى يى مەزىن، نىكولاس پۇستگىت دېينىت کو دكەفيتە دەشتا رواندىزى (٣٧). دېيت ژى ئەمۇ گرى خفتون بىت کو خەلک نوکە دېيىزتى (هاودىيان) کو ۱۰ كم يى ژ رەخى ژۇرىيى، رواندىزى دوپىرە (٣٨).

پشتی ۋەكۆلينا وان دەقىمەرە ھاتىيە كىن
ئەقىن ئاش سورىيابان ئېرىش كرييە سەر، ئەم
دشىبىن تخوبىيەن وەلاتى ئوللۇبا و خېبخو د
ناش چار چۆقەكى جۆگۈرافى دا دياركەمەن، كو
ژ چىايى (نال) دەستپى دەكتەن ئەقى د نېمىسىنى
تىڭلاڭات پلىزەر ئىيىدى دا ل نكرا ندىيا ملەممىرگى
دا ھاتى، ئەف چىايى دەكتەن ئۆرۈيى بازىرەتى
دەزۈكى، دەقەرەكا بەر فەرە دەكتەن د ناقبەمەرە
شى چىايى و چىايى مەتىنى دا كو درېز دېتى
دەقىمەرە بەر وارى يالا د ناش قەزى ئامىندىي، دا

ڙی نهڻگهرتبيٽن. ڙ وان ناڦين کو دبىٽن
گريدانهک ب خبخو يان پاپخ ڦه هبىٽن ناڦي
گوندئ (بابوچکي) يه کو دبىٽن ڙ ناڦي پاپخ
يان چيا هاتبىٽن، بمهلى ئهم نهشىٽين ڦئي چمندئ
بنجهه کامين همزا ڦهکولينين پاشهروزئي ڦئي
جهندئ ديار دكمٽن.

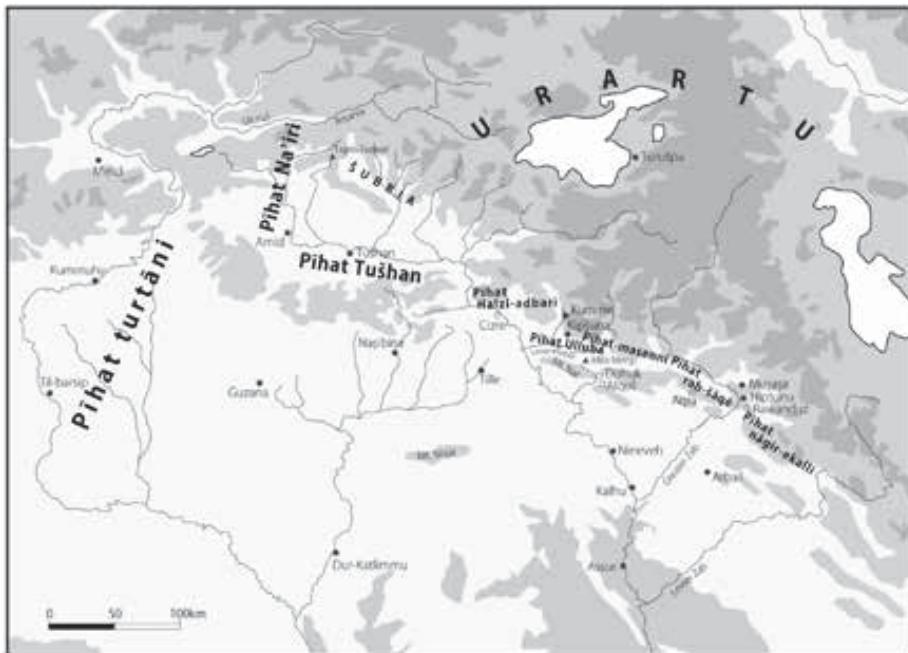
35. Kessler, Karlheinz., Untersuchungen zur historischen Topographie Nordmesopotamiens: v. Ed. Ludwig Reichert Verlag. Wiesbaden: nach keilschriftlichen Quellen des 1. Jahrtausends, 1980, pp 59-62.

36. Yamada, Shigeo., Op. Cit, p 35.

37. Ibid, p 35-36.

38. Marf, Dilshad., "Re-identifying the Hiptunu Town and Andaruttu Mountain." Akkadica 136 (2015): 127-140.

نهخشى: 1

تخيّبین
ئورارتى و
ئاشوريا، د ناڭ
دا ژى دەقەرا
خەبو و ئوللۇبا
ديار دەمن، نەخشە
ژ لايى:

**Yamada,
Shigeo., Op.
Cit, p 40**

The ROYAL INSCRIPTIONS OF MESOPOTAMIA. Vol. 2. Toronto Buffalo London: UNIVERSITY OF TORONTO PRESS, 2002.

4. Herzfeld, Ernst., The Persian Empire. Wesbaden, 1968.

5. Kessler, Karlheinz., Untersuchungen zur historischen Topographie Nordmesopotamiens: v. Ed. Ludwig Reichert Verlag. Wiesbaden: nach keilschriftlichen Quellen des 1. Jahrtausends, 1980.

6. Marf, Dilshad., «Re-identifying the Hip-tunu Town and Andaruttu Mountain.» Akkadica 136 (2015).

7. Parpola, Simo., Letters from Assyrian Scholars to the Kings Esarhaddon and Assurbanipal, II: Commentary and Appendices. Vol. 5/2. Neukirchen: AOAT Neukirchen-Vluyn., 1983.

8. Postgate, J. Nicholas., «Assyria: The home provinces.» Neo-Assyrian Geography (1995).

9. Postgate, J. Nicholas., «The inscription of TIGLATH-PILESER 3 AT MILA MERGI.» SUMER 29.1-2 (1973).

10. Yamada, Shigeo., «Ulluba and its Surroundings: Tiglath-pileser III's Province Organization Facing the Urartian Border.» Parpola, Simo. STATE ARCHIVES OF ASSYRIA STUDIES. Vol. 28. Helsinki: Printed in the USA, 2018.

زىدەر

ا: كوردى و عمرەبى

١. جميلي، عامر عبدالله، "دراسة جغرافية وتحقيقات بلدانية في مقاطعة خبخ habhu في ضوء المصادر الآشورية،" اثار الرافدين، العدد ٥، الموصل، ٢٠٢٠.
٢. ساكنز، هاري، عظمة بابل، ترجمة: عامر سليمان، الموصل: دار الكتب والنشر، ١٩٧٨.
٣. قرداعي، رافد عبد الله، كوردستان العراق في التاريخ القديم في ضوء المصادر المسمارية من الالف الثالث حتى ٦١٢ ق. م، اطروحة دكتوراه غير منشورة، سليمانية: جامعة السليمانية، ٢٠٠٨.
٤. قرداعي، فاضل، ولاتي ئوللۇبا و نەخشەكەمى ملەمېرىگى، كاروان، (ئەمیندارەتى گىشتى لاوان، بالەخانە دار الافق العربية)، زمارە، ٤٠، ١٩٨٦.

ب: بىانى

1. ASTOUR, MICHAEL C., «semites and Hurrians in Northern Transtigris.» OWEN, D. I. and M. A MORRISON. STUDIES ON THE CIVILIZATION AND CULTURE OF NUZI AND THE HURRIANS. Vol. 2. Indiana: Printed in the United States of America, 1987.
2. Ebeling, Erich and Bruno Meissner., Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie. De Gruyter, 2016.
3. Grayson, A. Kirk., Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC I (1114-859 BC).

پیشەکی:

ئەف فەکۆلینە چەند تىرۇزكەن ل دۆر مىزۇويا پەيدابۇونا ھزا نەتمەھىي ل جەم كوردان و ئەگەرىن پەيدابۇون و گەشەكىن ئەقنى ھزرى ژ: رۇوداۋىن مىزۇوىي و زۇر و سەتمەل گەلى كورد دەتەكىن و رەگەزپەرسىتىيا نەتمەھىي داگىركەرىن كوردىستانى كو د ئەنجامدا ھەستى نەتمەھىي و ناسىيونالىزمما كوردى پەيدابۇو.

د پىشكەكە ئەقنى فەكۆلینىدا، چاوا كورد جارەكى ب نافى ئايىنى و جارەكى ب نافى شىعە و سوننەتىيەن ھاتىنە خاپاندن، ھاتىيە باسکرن، ھەروەسا باسى رۆزآنىن شەرى جىهانىيى ئىكى، رۆزآنىن پشتى شەرى و رەوشما كوردان د ئەوان ھەل و مەرجاندا ھاتىيەكىن، د پىشكەكا دىدا، تەماكارىيىا دەولەتىن سەركەفتى د شەپىدا ل رۇزھەلاتا نافىن ھاتىيە باسکرن و ھاتىيە دىاركىن ژى نەتمەھىيىن بىنەستى ئىمپراتورىيەتا عوسمانى بۇ بەرژەندييىن خوه و ئاقاكرنا دەولەتىن خوهىيىن نەتمەھىيى چەند د ېزد و دلسۇز بۇوىنە، پاشى ب كورتى ئاماژە دايە پارت و رىكخراوىن سىاسىيىن كوردى ئەويىن پشتى شەرى جىهانىيى ئىكى ھاتىنە دامەزراندن، چەند كۆفار و رۆزئىمىيىن كوردى كو ရول و كارىگەرييى خوه د خورتكىن و گەشەكىن ناسىيونالىزمما كوردىدا ھەبۇو، زىدەبارى ئەوان، ل داوىيىن ئەنجامىن فەكۆلینى د چەند خالەكەندا ھاتىنە بەرجەستەكىن.

پەيدابۇون و گەشەكىن ناسىيونالىزمما كوردى

قادر حەسەن عىدۇ

پشقا دۇوئى

هەمان کارقەدانبوو دژى دەسەلاتا حکومەتا ناقەندى (بىرۇنسىن، ۲۰۱۱، ۲۸۰ و ۲۸۱).

نىشىر و رۇژنامەقانى فەرەنسى (كىرىس كۆچىرا) د باسکرنا مىر بەدرخاندا دېزىت: مىر بەدرخان ل ھەمبەر ھنارىتىي پاشايىي فەرەنسا گۆتبۇو: «ئەز شاھى وەلاتىمە، نەك سولتانى عوسمانى، ئەگەر ئەۋۇز من ب دەسەلاتىرە، لى ئەز ژ ئەوى شەرىفتىرم»، ھەروەسا (كىرىس كۆچىرا) دېزىت: بەدرخان بەگ نەفييى ئىك ژ كەفتىرین بنەمالەپىن كوردىستانىيە، ل سالا ۱۸۲۱ ئى مىرى مىرگەها بۇتان بۇو، ئىكىم

قۇناغىن ناسىيونالىزىما كوردى:

۱ - سەبارەت ئىكەمین قۇناغا ناسىيونالىزىما كوردى، دكتور (سعد بىشىر اسکندر) دېزىت: بزاڭىن سىياسى و لەشكەرىيەن سى مىرگەھەين كوردى (بىابان، سۇران و بۇتان) د ناقېرا داوبىيا سەدىسالىيىا ھەزىزى و ناقەراستا سەدىسالىيىا تۈزۈدۈدا پى رادىبۇون، بۇ دامەزرا دەندا دەولەتكەھە مەزىن و سەربخۇ ژ ھېزىن عوسمانى، سەفەمى و قاجارى، ئامازھەپىن دەستىپىكى بۇون بۇ پەيدابۇونا ھەستى نەتمەھىيى د ناقە دەستەپىن ناقخۇيىدا ل كوردىستانىيە. (اسکندر، ۲۰۰۷، ۲۴)

(۲۵)

ھەر سەبارەت ئەقى قۇناغى (مارتن قان بىرۇنسىن) دېزىت: ڕوودانىن مىزۇوبى و كريارىن نەتمەھىيىن دەوروبەر يېن بەردىوام بۇونە ئەگەر كورد ھېشىاربىن و ھزر د خوه و نەتمەھىا خوھدا بىھن، د ئەنجامدا ھەستى نەتمەھىيى ھېدى ھېدى گەمشە كر و ناسىيونالىزىما كوردى ئەمو دەستىپىكا سەرھەلدا ناسىيونالىزىما كوردى ئەمو بۇ سەركەردىيىن دەقەران بزاڭىرن ژ كۆت و بەندىن بندەستى و كۆلەتىيى بېرەقىن و خوه ژى رىزگاربىكەن و ڕوومەت و شىقىيا خوه قەگەرىپىن و بزاڭىن حکومەتا ناقەندى بۇ بندەستىرن و كۆلەكىنا ئەوان، رەت بىھن و بەرسىنگا ئەوان ھەول و بزاڭان بىگرن. ھېزمارەكە ئەوان سەركەردىيان، ڕىتىك وەكى ئەوى پاشايىي بۇون ئەوى كو (ئەممەدى خانى) ھېقى بۇ ھەبۇونا وى دخواستن و پەسنا وى دىك. بەدرخان پاشا، باشتىرىن نەمۇنەيىا ئەوان پاشايىان بۇو، لى مخابن ل سەر دەستىن دەولەتا عوسمانى مىرگەھە وى هاتە ژناقېرىن و داوى ب ھېز و دەسەلاتا ئەھى دەنەت، ب ڕووخاندىن و ژناقچۇونا مىرگەھە وى، داوى ب ئەھى قۇناغىي هات، ھەرچەندە پەرانىيىا بزاڭ و شۇرەشىن پشتى ھنگى

كۆچىرا دېزىت: مىر بەدرخان ل ھەمبەر ھنارىتىي پاشايىي فەرەنسا گۆتبۇو: "ئەز شاھى وەلاتىمە، نەك سولتانى عوسمانى، ئەگەر ئەۋۇز من ب دەسەلاتىرە، لى ئەز ژ ئەھى شەرىفتىرم".

كەمس بۇو رەھەندەكى نەتمەھىيى دايە ئارىشەپىن فيۇدالىيانەپىن دناقبەرا مىرىن كوردان و سولتانىدا و وەكى بابى ناسىيونالىزىما كوردى جەھى خوه د مىزۇوبىيىدا گرت (كۆچىرا، ۲۰۰۷، ۱۳). ل دويش گۆتنا دكتور (سەلاح محمد ھەرورى) بەدرخان بەگ ئىكەمەن مىرە د ناقە مىرگەھە بۇتاندا كەن ناقۇدەنگىبىا ئەھى يادىرۇكى بچىتە ژ دەرۋەھى سنورى بۇتان و د ماۋى حوكىمى ويدا گەملەك ناسىناف ژىپىرا ھاتىنە گوتىن، وەكى: مىر، بەگ، خان، مىرى ميران و پاشا (ھەرورى، ۲۰۰۶، ۵۵).

رۇژمانەقان (ئىگلىتن) دەربارە مىر

عوبهيدوللائي
نههري و شيخين
بارزان. كمواته
د ئەقى قوناغيدا
زى، لايەنگرى
و پشتمانىبيا شيخ،
رابرئين ئايىنى
و ئاغاييان، پتر ژ
ھست و ھوشىن
نمەھومى خەلک
ھاندان پشدارىيى
د شۇرەشاندا
بكمىن. نېمىسىملىنى
ئەلمانى (مارتن ۋان
برونەسەن) ئەقى
چەندى دوپات
دكەت و دېزىت:
گۆرانكارىيىن

جڭاڭى، ھۆكارىيىن ناخخۇيى و بارودۇغىن
ئەقى قوناغى، زەمینەيمەكە ل بار بۇ شىخان
رەخساند كو رېلى مەھدىياتىيى بىبىن، نەمازە
ئەوان شىخان گەلەك مەيدى دناف چىنا ھەزار و
دەستكۈرتىدا ھەبۈون، مەيدان ژى باورىيەكە
ئاشۇپى ب شىان و كەرامەتىن شىخان ھەبۈو،
د ئەھى باورىيەدا بۈون شىخ دى شىن جىھان و
زىانەكە نۇو، باشتىر و خوھىشتىر بۇ ئەوان دابىن
بكمىن (برۇنسىن، ۲۰۱۱، ۲۸۱). دەربارەي
ئەقى قوناغى دكتور (سعد بشير اسكندر)
دېزىت: ل ناقەراستا سەدسالىيا نۆزدى
ھەمۇو مىرگەھىن كوردى ھاتنە رەوخاندىن
و ڙنافچۇون. قوناغەكە نۇويا گەشەبۈونا
ناسىيونالىزما كوردى دەستپىكىر، دەزگەھى
ئايىنى ئانكۇ ھەردوو تۈرىن (نەقشەبەندى و
قادرى) ھەزمۇونا خوھ دابۇو سەر زىيانا جڭاڭى،
ھزرى و سىاسى. د ئەھى دەمەيدا ژ لايەكىقە

بەدرخان دېزىت:
ئەو كوردهكى
ناسىيونالىست بۇو،
لى ئارمانجىن
وى نە د رۆهن
و ئاشكمرا بۇون،
ل گەل ھندى مېر
بەدرخان ئىكە
ژ قەھەرەمانىيىن
سەرخوھبۇونا
كوردستانلى ل
سەدسالىيا نۆزدى،
چونكى تاكە كوردە
شىاي د كورتە
تەھەننى حکومەتتا
خودا دەسەللاتا خوه
ژ كوردستان ئيرانى
ھەتا رووبارى

ديجىلە بىسەپىنەت (كۆچىرا، ۲۰۰۷، ۱۶ و ۱۷).
٢- دوو يەمەن قۇناغا ناسىيونالىزما كوردى،
مۆركەكە ئاشۇپى و مەھدىياتىيى سەركرەدىان
پىقە يا دىياربۇو، چونكى سەركرەدىيىن بىزاف
و شۇرەشىن ئەقى قوناغى شىخ و رابرئين
ئايىنى بۇون، مينا: شىخ سەعىدى پېران، شىخ

د. سعد بشير اسكندر دېزىت:
ل ناقەراستا سەدسالىيا نۆزدى
ھەمۇو مىرگەھىن كوردى ھاتنە
رەوخاندىن و ڙنافچۇون. قۇناغەكە
نۇويا گەشەبۈونا ناسىيونالىزما
كوردى دەستپىكىر.

شىخ سەعىدى پىران، شىخ عوبىيدوللائى نەھرى، شىخ مەمۇودى نەمر، سەكۈرىي شاكاڭ و شورەشىن دىتىر، زىدەتىر و رۆزەنتر ئەمەستە هاتەبەر جەستەكىن. هەرچەندە شىۋاز و كارى ئەوان شورەشان و رابەر ايمەتىيا ئەوان نە ئايديولۇزىيەكە جىيگىر و نەتموايمەتىيا سەدا سەد بۇو، گەلمەك جاران ئارمانچ و ئايديولۇزىيەما ئەوان تىكەلىيەك بۇو ژ نەتمواهىي و ئايىنى و ئارىشە و گەرفتىن جەڭلىكى يان بەرژەنەن ئەپەن ئەشىرەتكى ھەمەو بخوھە دەگەتنىن (عەلى، ٢٠٠٧، ٤٩).

دەربارە چەمكى نەتمواهىي و ناسنامەيادەولەتتا عوسمانى، ب دىتىنا (مارتىن قان بىرقىسىن) يى پەيغا «ناسىيون» يان «نەتمواه» ب ئەمۇ ئاوایى خەلکى ئەھورۇپا تىدەگەھەشتىن، ل رۆزەلەلاتا ناقىن نەيا ناسىيار بۇو، چونكى تاكە دەستە ژ (خىزان) ئ يان (خىل) ئ مەزىتىر بىت، د باوهەر بىيا ئىسلامىدا (ئوممە) يە واتە جەڭلىكى موسولمانان، سولتانىن عوسمانى

ژى ب شانازىيە
ناقى خەلەفەي
ل خۇھ دانابۇو
كۆ مەبەست ژى
«سەھىرىدى ھەمەو
باوهەر داران»^٥.
كەواتە ناسنامەيادەولەتتا عوسمانى،
ناسنامەيەكە ئايىنى بۇو (برۇنسىن، ٢٠١١، ٢٨٣).

ھەروەسا (دېقىد ماڭدویل) ژى دەربارە ناسنامەيادەولەتتا ئىمپراتۆريتە عوسمانى و ئىمپرا تور يە تىن

مالباتىن ميرىن كوردان ژنافچۇون و ژ لايمەكى دېقە حکومەتتا ناقەندى نەشىا ب ئاوایىكى راستەمۇخۇ دەسەلەتتا خۇھ ل سەر كوردان بىسەپىنەت، د ئەنجامدا قالاقىتىيەكە سىياسى ل ناق كوردان دروست بۇو، ئەمۇ قالاقىتىيە رېك دا شىخان وەكى دىيارتىن ھىزا سىياسى و جەڭلىكى؛ سەركەر دايەتىيا بزاقا نەتموايمەتىيا كوردى نىزىكى سەد سالان كۆنترۆل بكمىن (اسكىندر، ٢٠٠٧، ٢٥).

ھەر دەربارە ئەقى قۇناغى (مارتىن قان بىرقىسىن) دېقىتىت: رەنگە شورەشا (شىخ عوبىيدوللائى نەھرى) ژ شورەشىن دى زەلالتىر بىت و پىت نەمۇنەيەكە گۈنچاى بىت بۇ ئەمۇ قۇناغا ناسىيونالىزىما كوردى. د ئەوان نامەپاندا ئەۋىن شىخى بۇ مزگىنەر ئەھمىرىكى ھنارتىن، ئارمانجىن وى د گەشىن و دېرسقىن، قىايە كوردىستانەكە (ئۆتونۇم) دابەزىرىنەت و پاشى ب تەمامى سەر بخۇ بکەت (برۇنسىن، ٢٠١١، ٢٨١، ٥ ٢٨٢) دەربارە شىۋازى شورەشىن كوردىيەن ل دەوروبەرلى شەھىرى جىهانىيەن ئىكى باوهەر بىلەن دەھىتەگۆتن تەۋۇرمىا ھەستى نەتمواھىي وەكى پىلا جىهانگىرىيەن ل ھەمەو دىنلىكى سەرەلدا ل كوردىستانى ژى ب ھەمان شىۋە رۆزەن ئەپەن شورەشىن:

کورد (ئیسحاق جهودت و ئیسحاق سوکووت) رۆلەکى مەزن د ئەھى بزاقىدا گىرا. لايەنگرین سولتانى پشتەفانىن (پانئىسلامىزم) ئى بوون و (توركىن لاو) و لايەنگرین خوه دېبۈون. پشتى كۆدەتىيا ۱۹۰۸ ئى (جمهعىيەتا ئىتىخاد و تەرەقى) بۇ دەسەلاتدارا راستەقينىما دەولەتى عوسمانى، لى ل پشت پەردى (توركىن لاو) حوكومرانى دىكىر و چەواج بۇ ھزرا شۆفينىيا توركىن ناسىيونالىيەت دىكىر، هەتا ئەھى رادىھى داخواز ژ مىزۇونقىسان دىكىر، بەلگەمەن زانستىيەن سەختە دروست بىكەن بۇ ئىكتۇخمى و لىتكۈچۈنا كورد و توركان كۆ ئىك نەتەمەنە و ئەھى نەتەمەنە ژى توركە. واتە ناسنامەيى ئىتىنى جەھى ناسنامەيى ئايىنى گرت، ل ھەمبەرى ئەھى سیاسەتى رەگەزپەرسەت، ناسىيونالىزما كوردى گەشە كر و وەكى پىلەكە دژوار ھەممۇ كوردىستان ۋەگەرت(برۇنسن، ۲۰۱۱، ۲۸۷). ھەر ب ئەھى ئاوايى ب دىتنا (دېقىد ماكدویل) ئى، دەمى پەيىغا «نەتەمەن» بۇ ھەردوو نەتەمەن بۇ تورك و فارس ھاتىيە بكارئىنان و جۆرەكى رەگەزپەرسەتىي پېقە دىار بۇويى، ھەستى نەتەمەن ب ئاشكەرايى ل جەم كوردان دىار بۇو (ماكدویل، ۲۰۰۴، ۳۲).

ل سالا ۱۹۰۸ ئى جەمعىيەتا ئىتىخاد و تەرەقى؛ سولتان عبدولھەمید ناچار كر سیاسەت و دەستوورى وەلاتى سەرژنۇو دابرېزىت و سۆزا وەكھەقى و ئازادىيە دا وەلاتىيان، دەمەكى كورت نىشتمانپەرەبىيا عوسمانىييان زال بۇو، لى سى وزارەتىن گرنگ (جەنگ)، ناخقۇ و دارايى) د دەستىن ئەھى دا بۇون، ب دەسەلاتا خوه يا دىكتاتورانە وەك ھەۋپەيمانا (ئەلمان) پېكەرلىك د شەرى جىهانىيە ئىكىدا كر (برۇنسن، ۲۰۱۱، ۲۸۸). ل سالا ۱۹۱۸ ئى توركىا ب راگرتقا شەرى رازى بۇو، لەشكەرى ھەۋپەيمانا ئاخاۋى داگىر كر و پەيمانا (سايكس

دېيىن داگىر كەرەن كوردىستانى دېيىزىت: ھەرسى ئىمپراتوريەتىن: عوسمانى، سەھەۋى و قاجارى، ب فە ئىنتى دناسىيار بۇون، داخوازا ئەوان ب تى ئەھى بۇ دانپىدانى ب سەرەتلىرى باشى يان سولتانى بىكەن و ژ ئالىيى ئايىپلۇزىقە ب تى ئەھى مەيلەت و نەتەمەن بىن نەدبوونە پېكەرلىن بېرەبا وەرېن ئايىنېيىن وان، ئەھى دەھانە چەوساندن(ماكدویل، ۲۰۰۴، ۳۱).

ديسان (مارتين ۋان بىرۇنسىن) ئەھى چەندى دەۋوپات دەھەت و دېيىزىت: سولتان عبدولھەمید كۆ ژ سالا ۱۸۷۶ ئى هەتا ۱۹۰۹ حوكومرانى دىكىر، داكۆكى ل ئىكىرېزىيا سوننەيىن كورد، عەرەب و فارس و ھەممۇ سوننەيىان دىكىر، واتە (پانئىسلامىزم) كر بۇو ېرىيازىا ب ېىقەبرىنا دەولەتى عوسمانى، ئەقە ب دەستقەمەنەت و سەركەمەن د ئەھى چەندىدا ئىنا. د ئەھى چارچۇقەيدا، سوارىن حەمەدى چەكەكى كارىگەر بۇون بۇ گەيداندا كوردىن سوننە ب سولتانىقە، وەفادارى و دلسۇزىيا ئەوان بۇ سولتانى ژ ھەستى ناسىيونالىستىيە وان گەلەك خورتىرەبۇو (برۇنسن، ۲۰۱۱، ۲۸۴). سوارىن حەمەدى؛ سەربازىن دلسۇزىن سولتانى بۇون، ئانکو جۆرەكى جاشايدەتىيە بۇو، كەواتە بۇ دەمەكى درېز ناسنامەيى دەولەتى عوسمانى، ناسنامەيەكە ئايىنى (پانئىسلامىزم) ئانکو (عوسمانىزم) بۇو. ل ھەمبەر (عوسمانىزم) ئى و دەسەلاتا رەھايانا سولتانى، چەمەكى (توركىزم) ئى پەيدابۇو، توركىزم بزاقەك بۇو د سالىن ھەشتىياندا ژ سەدسالىيَا نۆزىدى ل ناڭ تەخا رەۋەنەپەر و خويندەقانان سەرەلدا، ل دەستپېكى (عوسمانىيَا نۇو) پاشى (توركىن لاو) داۋىيى ژى (ژۇن تورك) ل خوەك. تىتى سەمیر ئەھى بىرەن ئامەززىنەرەن ئەھى بزاقى، موسولمانىن نەتەرەك بۇون. دوو رەۋەنەپەرەن

پیەڤی بwoo ئەول سەر ریکبەقەن. باسی کوردان ژی ب ئیکجاری نەھاتە کرن. فارسان کو ٥٠٪ ژ خەلکى ئیرانى پیکتئین، زمانى فارسى کرە زمانى فەرمىيە دەولەتى. ل عیراقى ژی پشنى ژ لایى ئینگلیز انفه هاتىيەدا گيرکرن، پیەڤی بwoo کورددەكش و ھوايەكى سیاسىدا کو سیمايەكى عەربى پېقە دیاربۇو بېزىن و کاربەكەن و ھەكى ئايدىلۆزىا بەرەق نەتموايمەتىيا عەربى چۈون. ل داوىيى ھەكى کورد هاتنە ھەزمارتىن، لى ل سەر خاكا عەربى دېزىن، چونكى باشۇرۇي کوردىستانى بwoo بەشمەك ژ خاكا عیراقى و

— بیکو) ھاتمۆرکرن، ل گۆرەی ئەھى پەيمانى (سۇورىا، لوپان و قەلقيليا) گەھشتىنە فەرەنسا و (عېراق، ئۆردن و فەلسەتن) گەھشتىنە بەریتانيا، واتە بەرژەندىيەن ئەوان ھاتنە پاراستن (برۇنسن، ٢٠١١، ٢٩٠).

سالا ١٩١٧ ئى جۆرجى، ئەرمەنی و ئازەرييەن باشۇرۇي قەفقاز؛ كۆمارىن خۇمېيىن سەربخۇ دامەزراىن و عوسمانىيان ژى دانپىدان پېكىر. سالا ١٩٢٢ يى ھەۋپەيمان ناچاربۇون پشنى بازاف و شەرىن بەرەدەوام؛ توركىيا نوو ھەك دېفاكتۇ پەسەند بکەن (برۇنسن، ٢٠١١، ٢٩٤). سالا ١٩٢٠ ئى پەيمانى سېقەر ھاتمۆرکرن و ب باوهەريا گەملەك کوردان ئەق پەيمانە ئىكەم دانپىدانا جىهانىيە بۇ ھەبۇونا کوردان، چونكى د ھەردوو بېرىگەيىن (٦٤ و ٦٢) دا دەرفەتكەن بۇ سەرخۇبۇونا کوردىستانى تىدا ھەبۇو، لى نېسەر و رۆژنامەقان كۆچىرا دېيىزىت: سېقەر؛ كاغەزەكە بۆش و بەتال و بەرھافىتى بwoo! وەلاتىن زلهىز پشنى سال و نىقان ژ ئاخېتن و دانوستانىنان، گەھشتىنە ئەقى پەيمانى، لى ئەق پەيمانە نەبۇو رېكەك بۇ چارەسەركىن نارىشە و گەرفتىن رۆژھەلاتا ناقىن (كۆچىرا، ٢٠٠٧، ١٣). ژېھر ھندى دشىين بېزىن پەيمانى سېقەر ب مەرياتى ژدایك بwoo، چونكى توركىا ھەكى يارىيەكى بwoo دەستىن ھەۋپەيماناندا، خەلک ب شىۋەيەكى گشتى نەمازە توركىن ناسىۋۇنالىست ژەوان بارودۇخان و داگىرکرنا ئاخائەوان ژ لايى رۆژئاپايىانفە كو ب خودىنەناس ل قەلمەددان، نەدرەزى بۇون (برۇنسن، ٢٠١١، ٢٩١).

ل رۆزا ٢٤ ئى يۆلىپىا ١٩٢٣ يى، پەيمانى لۆزان ھاتە مۆرکرن، دەرفەت بۇ سەرخۇبۇونا کوردىستانى نەھىلا، چونكى ئەقى پەيمانى دانپىدان ب ئېكپارچەمە ئاخا توركىا كر، پاشەرۆژا و يلايەتا مۇوسىل ژى واتە باشۇرۇي کوردىستانى كەقەتە دەستى تورك و ئىنگلیزان كو

برۇنسن دېيىزىت: داگىرکرنا عیراقى ژ لایى بەریتانيافە گوھۆرینىن سیاسى و جۇڭاکىيەن مەزن ل باشۇرۇي کوردىستانى پەيداكرن و ھەست و ھۆشى نەتمەوھىي ل باشۇر پىر ژ باکوورى چەزىيىا و گەشه كر.

عیراق ژی بwoo بەشمەك ژ وەلاتىن عەربى. ھۆسا داگىرکرنا عیراقى ژ لایى بەریتانيافە گوھۆرینىن سیاسى و جۇڭاکىيەن مەزن ل باشۇرۇي کوردىستانى پەيداكرن و ھەست و ھۆشى نەتمەوھىي ل باشۇر پىر ژ باکوورى چەزىيىا و گەشه كر (برۇنسن، ٢٠١١، ٢٩٥ – ٢٩٨).

بىيگومان ړوودانىن مېڙۈوبى و کار و رەفتارىن دھوروبەرى مرۆڤى؛ گەملەك جاران مرۆڤى ژ خمو ھشىار دكەن و دئازرىين. ئەرمەنیيان شەرى كەيىتىانىن ئاشۇرۇي دكەر ژ بۇ نەتمەوھىا خوھ، ھەرچەندە د ئېك وەلاتدا و

نەتموھی دەستپىكىر. ل دەه سالىن دەستپىكىر ژ سەدسالىيىا بىستى، قۇناغەمە نوو ژ گەشەبۇونا ھەستى نەتموھى ل كوردىستانى دەستپىكىر، د ئەقى قۇناغىدا گەلەك رېكخراوين سىياسى و يانھىيىن رەوشەنبىرى و جەڭلىكى ھاتنە دامەزراندىن و ب ئەقى چەندى ئەق قۇناغە ژ قۇناغىن دىيىن ناسىۋنالىزما كوردى دەتىتە جوداكرن (اسكىدر)، (٢٠٠٧، ٢٥) رۆزانىن دەستپىكى سەدسالىيىا بىستى، ئانكى پىشتى نىف سەددەي ژ شۇرەشىن پەرەگەنە، چىنا ناقىن ل كوردىستانى پەيدابۇو، ژ بۇرۇزا زىن بچووك و پاشماوھىيىن ميرىيىن كوردان پىكھاتبۇو، ئەق چىنە ژ شۇرەشان بەيھۆدە بوبۇون، لەورا ئىكەم رېكخراوا سىياسى ل سالا ١٩٠٨ ب ناقى (كۆمەلا تەعالى و تەرەقى كوردىستان) دامەزراند. دەستمەيا دامەزرينىڭرا ئەقى كۆمەلەمىي پىكھاتبۇو ژ (ئەممىن عالى بەدرخان، شىيخ عەبدولقادرى شەمدينان، شەريف پاشا و ئەمەم دۇالكەل پاشا)، هەر د ھەمان سالدا كۆمەلەمىكە دى و ھەندەك جەماوەرە دى (كۆمەلا بەلاقىرنا مەعاريفى كوردى) دامەزراند و قوتاڭخانەمەكە كوردى ژى ل ئىستەنبۇل دامەزراند. ب دامەزراندىن رېكخراوين سىياسى، رۆلى شىيخ، ئۆلدار و ئاغاييان بۆ رابەرایتىيىا شۇرەشىن كوردى ب داوى ھات (كۆچىرا، ٢٠٠٧، ١٣). دامەزراندىن پارت و رېكخراوين سىياسىيىن خودان ئايدىيائىن نەتموھىي، ئەگەر ب ရەنگەكى سادە بىت ژى، كارىگەرەيىمەكە مەزن ھەبۇو ل سەر ھشىاربۇونا رېزەيمەكە بەرچاڭ ژ خەلکى كورد كە ھەست ب ژىيەتىيى بىكمى بۇ نەتموھىي خوه و ب زاراڭى (كوردىيەتى - كوردىنى) ھاتنە ناسىرن، گەرەكە چ جارا رۆلى ئەقان كۆمەلە، رېكخراو و پارتان د ئازراندىن ھەستى نەتمەيانتىدا نەھىتە ژىيرەكىن (عملى، ٢٠٠٧، ٤٩). پەيدابۇونا ھەستى نەتموھىي ل جەم

ل ئىك دەقىر پىكەتە دەپان، ئاشۇورىيىن جىلۇ بۇونە لايەنگەرەن برايىن خوه، ئاشۇورىيىن ئيرانى پىشتى كە ژ تۈركا. كورىن وەلاتى خوھىي پەسەن (توركىيا) پەقىن، ب ھەقىرا دەپان كورد، فارس، ئازەرى و ئەرمەنان شەركەر، ئەقە ژ لايەكىقە و ژ لايەكى دىقە تۈركا د ناق رېزىن ئەلماناندا دەپان برايىن خومىيىن موسولمان ژ نەتموھىيىن دى شەركەر. ھەر دەپان ئەرمەن دەپان دەپەپەست، ھەر ژ سالا ١٩١٦ ئى عەرەبان د چارچۆقى دەولەتا عوسمانىيىدا سەرەلدان دەركەن و دەپان عوسمانىيىن موسولمان ژ بۇ ئازادىيى و ئىكەنگەرتەن و د ئىك دەولەتە ئەرمەن دەپەپەست، ب ئەقى چەندى ھەستەك ل جەم كوردان پەيدابۇو، ھەرچەندە ب ئاوايەكى ھىدى ھىدى بۇو، لى بەرى ھنگى ئەم ھەستە د ھەزرا ئەمەندا نەبۇو، ئەم ژى ھەست و ھۆشى نەتموھىي و ھەستەكى رۆھن و ئاشكەرما ب ژىيەتىيىا نەتموھىي بۇو (القىسى، ٢٠١١، ٤٢).

٣- قۇناغا سىيىن:

ب دامەزراندىن پارت و رېكخراوين سىياسى، يانھىيىن رەوشەنبىرى و دەرچوونا ھەزەرەكە رۆزىنامە و گۇۋارىن كوردى، قۇناغەمە نوويا ناسىۋنالىزما كوردى و گەشەبۇونا ھەستى

ل دەھ سالىن دەستپىكى ژ سەدسالىيىا بىستى، قۇناغەمە نوو ژ گەشەبۇونا ھەستى نەتموھىي ل كوردىستان دەستپىكىر، د ئەقى قۇناغىدا گەلەك رېكخراوين سىياسى و يانھىيىن رەوشەنبىرى و جەڭلىكى ھاتنە دامەزراندىن.

و سەرھەدان بەرپاکرن، لى دامەزراندنا پارت و رېکخراوىن سیاسى و دەرىئىختىن رۆژنامە و گۇفارىن كوردى وەرچەرخانەك بۇو د مىزۇويا ناسىيونالىزىما كوردىدا و كار بۇ سەرخۇبۇونا كوردىستانى هاتەكىن. ھەليلىن گشتىيەن پېرۋەتىنى نەتهوھىيى كوردان ب ړەنلىق د ړاپۇرتا شەریف پاشادا دىيار بۇو ئەوا ل ئادارا ۱۹۱۹ ئاراستەي كۈنگۈرىي ئاشتىيى ل پاريس كرى. ب تەماشەكىرنا ئەھىي راپۇرتى بۇ مرۆڤى خۆيا دېت، نەخشىيە ھەقپىچ ل گەل ھەمان ئەمۇ نەخشىيە ياكو مىزۇوناسى كورد (شەرەفخانى بەدلىسى) د پېرتووكا خوه (شەرفنامە) دا ئاماڭىز بېكىرى ياكول سالا ۱۹۹۶ ئى ب داوى ئىنای. ئەمۇ نەخشىيە تەقايىخا كاردا كوردىستانى ل بن دەستەلاتا عوسمانى و سەمفەنەيىان بخوھە دگرىت.

ل ۱۹۱۹/۲/۶ شەریف پاشا ياداشتىنامىيەكى سەبارەت ماف و داخوازىيەن كوردان دەدەتە كلىمانسۇ (۱۸۴۱ - ۱۹۲۹) كول سالىن (۱۹۰۶ - ۱۹۰۹) و (۱۹۱۷ - ۱۹۲۰) سەرۋەك وزىرىن فەرەنسا بۇو سەرۋەكى كۆنفرانسى ئاشتىيى، د ئەقى ياداشتىنامىيەدا خوازىيارى كوردىستانەكە ئۆتونۇمىيە كو دىياربەكر، خەرپووت، بەدلىس، مۇوسىل و بازىرى ئۆرفة بخوھە دگرىت. شەریف پاشا د ئەقى راپۇرتىدا دوپىات دىكەت كو ئەقە ئالىيى هەرە كىمى داخوازىيەن كوردانە، چونكى كوردىستان ئېكىرىتى پېنۋەتى دەرخەرۇمدا دەرباز بىت و كوردىستان ئيرانى ئىزى قەمگرىت. مالباتا بەدرخانىيىان (میر كامەران بەدرخان، كامل بەدرخان، حەسەن بەدرخان، ئەمەن عالى بەدرخان، سورەيا ئەمەن عالى بەدرخان...) ل گەل پاشماۋەيىن میرىن سۆران و بابان و نەقىيەن شىخ عوبەيدوللا و عەبدولقادر و تەھايى شەمدىنەن - دوو ژەنەرالىن كوردىنەزاد ب ناقى

دامەزراندنا پارت و رېکخراوىن

سیاسىيەن خودان ئایدیاپەن نەتهوھىي، ئەگەر ب رەنگەكى سادە بىت ژى، كارىگەرەيەكە مەزن ھەبۇو ل سەر ھەشىاربۇونا رېزەيەكە بەرچاڭ ژ خەلکى كورد كو ھەست ب ژىيەتىيەن بۇ نەتهوھىيَا خوھ بکەن.

كوردان، رەنگەداندا ھىزرا نەتهوھىي بۇو ل دەقەرى، ل سەرەدمىن عوسمانىيىان ل دەستپەنگىنەزرا نەتهوھىي يا تۈرانىيىا دەمارگىر، رۆژانەن حۆكۈمەرانىيىا دەولەتا (ئىتىحاد و تەرەقى) كو بەشەك بۇو ژ ھىزرا رۆژئاڭ ئەوا ل سەر بنەمايىيەستى نەتهوھىي توند ژ نازى و فاشى ئاراستەيىن دېيىن توند و دائىخىستى كارىگەرمىريبا خوه ل سەر پارتىن سېكۈلارىن دەقەرى ھەبۇو، ژ ئەوان ژى پارتىن عمرەبى. ھەر د ئەمەن دەمەيدا گەلەك پارتىن سېكۈلارىن كوردى ھاتەن دامەزراندن (القىسى، ۲۰۱۱، ۱۲۴ و ۱۲۵).

بېنگومان ئەقان ھەممۇ بۇويەرەن مىزۇوپى ئەمۇين پېشى شەرەن جىهانىيى ئېكى ل رۆژھەلاتا ناقىن ڕوودايىن و د ئەقى ۋەكۈلىتىدا ئاماڭىز بىنەتىيەدان، زىيەبارى رەنگەزىپەرسىتىيە نەتهوھىيەن دەوروبەر و ب تايىھەت عەرەب، تۈرك، فارسان، كارىگەرمىريەكە مەزن ل سەر مېشك، دل، دەرروون و ويژداندا سەرۋەك، رابەر و كاربەدەستىن كوردان ھەبۇو، ھەستى نەتهوھىي ل جەم ئەوان ئازراند و گەشە كر، ئىدى ب كريار كار بۇ نەتهوھىيَا خوه كرن و چەندىن شۆرەش

- پارتا کارکمرين کوردستانى ل باکور، ل ۱۹۷۸ى.
- پارتا هیوال باشدور، ۱۹۳۸ى.
- پارتا ديموکراتا کوردستانى ل رۆژهەلات، ۱۹۴۵/۸/۱۶ ۱۹۴۵ى.
- بنكه ڕەوشنېرىيە شۇرشكىرەكانى رۆژهەلات. (کۆچىرا، ۲۰۰۷، ۴۴۰)
- پارتا چەپا کوردى ل سورىا، ۱۹۷۵ى کو پاشى بۇويە دوو بەمش:
- پارتا چەپا کوردى.
- پارتا ديموکراتا پىشىكەفتاخواز ل سورىا. (برۇنسن، ۲۰۱۱، ۱۲۵)
- (دېقىد ماڭدوئل) سەبارەت پارتىن کوردى ل رۆژئاڤا دېئىزت: پازدە پارتىن کوردى ل سورىا هاتىنە دامەزرانىن، بنەرتى ھەممۇوان پارتا ديمۆکراتە، فەلسەفەيەكە ھاوبەش ھەبە ئەمۇ ژى «ديمۆكراسىيەت بۆ سورىا و وەكھەقى د ناقبەرا وەلاتىيەن کورد و عەرب دايە «زىدەبارى مافىن ڕەوشنېرىيە و جڭاكى بۆ کوردان (ماڭدوئل، ۲۰۰۴، ۷۱۰-۷۱۱)

شەريف پاشا و لوتقى پاشا و چەند كەسەكىن دى ژ ماقول و سەرانىن دياربەكر، ھەممۇ پىكىفە بناغەيى رابەرین ناسىۋنالىستا كوردى پىكىدىن و پاشى دەولەتىن مەزن ھەقالىنى و ناسىيارىيى ل گەل ئەمان دروست دەمن(کۆچىرا، ۲۰۰۷، ۲۳).

هندەك پارت و رىكخراوين سىاسييەن کوردى:

- كۆمەلەمى ئىتىجاد و تەرەقى، ۱۹۱۸ى، ل باکور(برۇنسن، ۲۰۱۱، ۲۰)
- جەمعىيەتى تەعالى کوردستان، ۱۹۱۸ى، ل باکور.(برۇنسن، ۲۰۱۱، ۳۰۵)
- خوبيۇن، ل ۵ى چەريا ئىكى ۱۹۲۵ى. (ھەقىركان، ۲۰۱۲، ۱۹۵)
- پارتا ديموکراتا کوردستانى ل باکور، ۱۹۴۵ى.
- پارتى ديموکراتى کوردستان ل باشدور، ل ۱۹۴۶/۸/۱۶ ۱۹۴۶ى.
- يەكىتى نىشمانى کوردستان، ل ۱۹۷۵/۶/۱ ۱۹۷۵ى.

هەمموو ھەیز و شیان و ب ھەمموو رئیک و ھۆیان پشتەقانیبا نەتموھیین خوه دکرن، ئەف چەنە ئەگەرەکه بھەیز بوو کو کورد ھشیاربین و ھزر د نەتموھیا خوھدا بکمن.

٤- بندەستى و سەرگەردانیبا کوردان، ھۆکارەک بوو دەستەمیا رەوشەنبیرین کورد ھزر د نەتموھیا خوھدا بکمن و ھەستى نەتموھیي ل جەم کوردان پەیدا بیت.

٥- فتوحاتین ئىسلامى، ھۆکارەک دى بوو مىللەتى کورد ژ خەو ھشیار بین و ھزر د نەتموھیا خوه و پاشەرۋەخوھدا بکمن، ب تاييەت دەمى دىتىن لەشكەر لەشكەرى موسولمانىيە، لى ھەمموو پۇست، پله و پايە، نەمازە پۇستىن گرنىڭ و ھەستىار د دەستىن عمرەباندا بوون.

٦- ٥٪ ژ ئيرانى فارس، لى زمانى فارسى بۇويە زمانى فەرمىيە دەولەتى، ئەفە ئەگەرەک بوو کورد ھزر د زمانى خوھدا بکمن.

٧- تۈركان نىزىكى شەش سەد سالان ب ناقى

ھەندەك گۆفار و یوقۇزىنامەيىن کوردى:

- گۆفارا (زىن) ١٩١٨ (ھۆگر تاهر توفيق، ٢٠١٩، ٤٥٦)
- گۆفارا (کوردستان) ١٨٨٧، مەدەمەت بەگ بەدرخان ل قاھیرە دەرئىخىست
- یوقۇزىنامە (کوردستان)، ١٨٩٨، مەداد مەدەمەد بەدرخان ل قاھیرە دەرئىخىست
- گۆفارى (تەعالىٰ و تەھرىقى کوردستان)، يانەمەي ئەمەن عالىٰ بەدرخان دەرئىخىست (کۆچىرا، ٢٠٠٧، ٢٢-٢١)

سەخلەتەكى نىڭەتىف يى بازاپازگارىخوازا

کوردى:

مالباتەكە ئايىنى و ئىكە سېكولار: مالباتا نەھرى (شەمدەنیان) و يا بەدرخانیيان كو دېيت وەك دامەززىنەرین دوو ئاراستەيىن سەرەتكىيەن نەتموھيَا كورد بەھىنە ل قەلمەدان، ئەمۇين بانگەمواز بۇ ئۆتونۇمى و جودابۇونى دىرن. ل دەستېپىكى هەردوو تىمان داخوازا چارەسەربىيا د ھوندر دەولەتا عوسمانىدا دك، لى دەملى ھاتىنە ناچاركرن بېرىيارا خوه بەن، هەر ئىكى رېيەكە جودابۇ خوه ھەلبىزارت، ژېھەر كو هەردوو مالبات د مەزىبۇون ژ پارچەيىن دەردىرى كوردىستان ناۋەندى بۇون، ھەقىركىيا ئەوان بۇو سىمبۇلا ژىڭەمبۇون و جودابۇونى، مخابن! پشتى ھنگى ئەفە بۇ سىمايەكى بەردىوام ژ سىمايىن نەتموھيَا كورد (ماکدونل، ٢٠٠٤، ١٥٦ - ١٥٧).

ئەنجام:

- ١- ھزرا نەتموھيى ل جەم کوردان ل گەل (مەم و زىن) ا خانى دەستېپىكەت.
- ٢- پېكھاتىيا نەتموھيى كوردىيى خىلەكى و شەپ و شۇرۇپىن بەردىوام د ناۋەمەرا عەشىرت و خىلاندا ھۆکارەك بوو کو ھزرا نەتموھيى ل جەم دەستەميا رەوشەنبیرین کورد پەيدا بېيت.
- ٣- ناسىونالىزم ما نەتموھيىن دەرۋەبىر ب

- ۱۷- گەلەك سەرکەرەن كوردان بزاق
دەرى ژ كۆت و بەندىن حکومەتىن ناھەندى
بېھقۇن و ژ بندەستى و كۆلەتىيى پەزگار بىن،
ئەقە ژى ھۆكەرەك بۇو بۇ دەستپەيىكا سەرەلەنەنا
ناسىيونالىزىما كوردى.
- ۱۸- شىخ و ئۆلەران نىزىكى سەد سالان
سەرکەردا يەتىبىا بزاقا كوردى كۆنترۇل كربوو.
- ۱۹- ئايىيەلۈزۈبىا شۇرەشىن كوردىيىن ھاتىنە
باىكىن، ئايىيەلۈزۈزىيەكە نەجيگىر بۇو، بەلكو
ئايىيەلۈزۈزىيەكە تىكەلبۇو ژ: نەتەمەيى، ئايىنى،
جەڭلىكى و فيۋالى.

لىستا ژىيەرەن:

- *پەرتۇوڭ:
- ب زمانى كوردى:
۱. د. سەلاح محمد ھەرورى، میرگەھا بۇتان،
ھەولىر، ۲۰۰۶.
۲. مارتىن ڦان برونهنسن، ئاغا و شىخ و دەملەت،
وەر: كوردو عەلەي، ژ وشانىن ئەكاديمىيا ھۆشىيارى و
پىگەھاندىنا كادران، سليمانى، ۲۰۱۱.
۳. كريس كۆچىر، كورد لە سەدەتى نۆزىدمە و بىستەم
دا، وەر: حەممە كەرىم عارف، كوردىستان، ۲۰۰۷.
- ب زمانى عەرەبى:
۴. د. سعيد بشير اسكندر، من التخطيط الى التجزئة
- سياسة بريطانيا العظمى تجاه مستقبل كردستان ۱۹۱۵-
۱۹۲۳، سليمانى، مطبعة شقان، ۲۰۰۷.
۵. ديفيد ماكگول، تاريخ الاكرااد الحديث، ت: راج ال
محمد، بيروت، لبنان، ۲۰۰۴.
۶. سلاطين هفيتكان، صفحه من تاريخ الكرد، ت:
خليل علي مراد، الجزء الاول، دھوك، مطبعة دھوك،
۲۰۱۱.
۷. عبدالرزاق محمود القىسى، محطات اثرت فى
حياة الكورد و حرکاتهم القومية، سليمانى، ۲۰۱۱.
۸. فازل كەرىم ئەمەمەد، تاريخ الفكر الكردي، ت:
د. بندر علي مندلاوي، سليمانى، ۲۰۱۰.
۹. هوگر طاهر توفيق، الكرد بحوث و دراسات فى
تاريخهم الحديث و المعاصر، دھوك، ۲۰۱۹.

كۆفار:

۱۰. سەعدى عەلەي، چەمكى ئىنتىمائى نەتەمە و
خاڭ، گۇفارى رىيازى نۇئى، ژ: ۴۳، سليمانى، ۲۰۰۷.

- دەولەتا عوسمانى و ئايىنى ئىسلامى حوكىمەنە
دەرى، دەمى چارەنۋىسى نەتەمەيا ئەوان كەفتىيە
د مەترسېيىدا، خەرىك بۇو ھەمەو ۋەنگ و
رۇخسارىن ئىسلامى لەلاتى خوھ ژناف بىمەن.
۸- زۆر و سەتما بەردىوام ئەواڭ گەلە كورد
دەھاتە كرن، ژ ھۆكەرەن ھەرە كارىگەر بۇون بۇ
خورتىبۇونا ھەست و ھۆشى نەتەمەيەتى.
۹- دەرچوونا پۆزىنامە و گۆڤارىن كوردى
رۇلەكى پېشچاڭ ھەبۇو د ھشىار بۇونا مىلەتى
كورد و سەرەلەنەنا ناسىيونالىزىما كوردىدا.
۱۰- ھەر شۇرەش و شەكتەنەكى گۆر و
تىنەك دايە ناسىيونالىزىما كوردى.

- ۱۱- دەمى تۈرك و عەرەبان ناسىنامەيا ئىتتى
ل جەھى ھەر دوو شىۋازىن بەرى يېن ھەقكار بىبىي
(ناسىنامەيا عوسمانى و ناسىنامەيا ئايىنى) بكار
ئىنائى، كوردان ھەست ب ئىكەتىبىا نەتەمەيى كر.
۱۲- بەدرخان بەگ، نەھىيى ئىك ژ كەفتىرىن
بەنەمەلەيىن كوردىستانىيە ول سالا ۱۸۲۱ مىرى
میرگەھا بۇتان بۇو، وەك بابى ناسىيونالىزىما
كوردى د مىزۇوپىدا جەھى خوھ گەرتىيە.
۱۳- جەھى جىقسىياسىيى كوردىستانى ئانكو
قەتىسبۇونا ئەمۇي د ناقيبەرا دوو ئىمپراتورىيەتتىن
زەبەلاحدا، ئەگەرئى سەرەكىبۇو كو مىرىشىنەن
كوردى نەبنە قەوارەيىن سىياسى.
۱۴- پىندۇپىو كوردىن نەمەسۈلمان بىنە
ھەلگەرەن ناسىنامەيا نەتەمەبىا كوردى، لى ژبەر
بارودۇخىن دژوار و تاكە بزاقا ئەوان ژى
خۆپاراستن بۇو، ئەمەنەن نەھاتەكىن.
۱۵- گەلەك جاران مەلەتى كورد ب ناھى:
دادى، يەكسانى، برايەتى و ئايىنى و گەلەك
تىگەھىن دىيىن جوان و پېشىنگەر ھاتىنە
خاپاندن.
۱۶- روودانىن مىزۇوپى و كريار و
رەفتارىن نەتەمەيىن بەردىوام بۇونەن ئەگەرئى
لەناندا ھەستى نەتەمەيەتىيى كوردان.

شیخ عوبهیدوللاین نههري

و دهستپیکا گاشهکرنا هشیاریبا

نهتهوهي ل کوردستان

شەمزىيان ل ژير دهستهه لاتا سەرھلدانى بۇو، بەلىن گەلهەك پى نەچوو چرىسکىن سەرھلدانى گەھشتنە پرانيا دەقەرىن كوردستانى تۈركىيا و ئيرانى، زىدەبارى وئى چەندى كو فى سەرھلدانى چەند ھېيقەكا زىدەتر نە قەكىشا، بەلىن دسەردەمى خۇداگىنگىيەكاماھزىن ھەبۈويە و ئالوزى وەھېيقىنىڭ كا كويىر و درىز ئىخستە دنابېمرا (قاجارى) يال تەھران و (بابالعالى) دا ل ئىستەمبولى، ھەروەسا حکومەتىن بىریتانيا و روسىيا گىنگىيەكازىرقى پى دايىه و دەنگ و باس و زانىارييەن زۆر لىسەر كوم كرينى و پىكولىتىن مەزن كرينى بۇ ۋەنافېرنا فى سەرھلدانى، لەما دشىين بىزىن كو بزاڭ و سەرھلدانى شىخ عوبهیدوللاین نەھرى دەسپىكاكۇناغەكى نۇوويە د بزاڭارىخوازا نەتهوھىي يا كوردى دا، ۋ ئالىيەكى فە ئىكەم بزاڭە كو بىرەنگەكى ئاشكرا و ديار سالوخەتىن نەتهوھىي بخۇقە دىگرىت، و ۋ ئالىيەكى دى تر فە جارا ئىكى يە كو پشتى مىرىن كورد، شىخەكىن نۇلدار سەركەردايەتىا بزاڭەكى چەكدارى يا كوردستانى دكەت، ب تايىبەت د سەرددەمەكى دا كو سولتان ئوسمانى داخوازا جڭاڭەكى ئىسلامى دكەت.

ئەف سەرھلدانى ب رېبەراتىيا شىخ عوبهیدوللاین نەھرى ياكو ل نىقا دۇوى ۋ

وەلید ئەحمد

پىشگۇتن

پشتى ۋەنافچۇونا مىرگەھىن نىڭ سەربەخويىن كوردى، تىكچۇن و ئالوزىن ھەموو كوردستان بخۇقە گرت، و لاوازى و كېم دەستهه لاتاريا ھەردوو ئىمپراتورىيەن ئوسمانى و قاجارى، دەليقەكى گۈنجائى بۇ سەرھلدانى بزاڭەكارزگارىخوازا بەرفرەھب سەركەردايەتىا شىخ عوبهیدوللاین نەھرى (شەمزىيى) ھەلکەفت.

ل دەسپىكاكۇناغەكى سەرھلدانى ب تىنى دەقەمرا

یه، ل سالا ١٨٣٠ ل گوندی (نه‌هری) ژ دایکبوبویه ، ژ خیزانان (سیدان) ه بین ئاکنچی ل نه‌هری. بابی وی مهشیخا نه‌قشبه‌ندی دامهزراندیه، بابی شیخ عوبه‌یدوللای، شیخ ته‌ها خودان نفوزه‌کا زور بورو ل ده‌مرا بوتان لسمرده‌می میر بدرخان. فەنگىرن کو ناقھاتی ل باره‌گایی میری دا دژیا و پشتى شکەستنا میر بدرخان قەستا دەقەرا شەمزىنان کریه کو دگۇتى ناقچیا و پشتى مەرنا وی شیخ عوبه‌یدوللای جەنی وی گرتیه.

شیخ عوبه‌یدوللای سالا ١٨٦٥ پشتى مەرنا مامى خۆ شیخ موحەممەد سالح بورویه مورشیدى تەرىقەتنا نەقشەبەندی، و شیخ موحەممەد سالح ژى ل سالا ١٨٥٣ پشتى مەرنا بابی شیخ عوبه‌یدوللای سەبید تەھايى نه‌هری بورویه مورشیدى ۋى تەرىقەتى.

مەزنى و ناڭ و دەنگىيَا شیخ عوبه‌یدوللای ل ھەموو كوردىستانى يادىار بورو. شیخ عوبه‌یدوللای ب تىرى رېبىرەكى ئائىنى نەبورو، بەلكو مەنگەنە زانا و دېلىمىسى و شارەزابورو، كەمسەكى ژ خودى ترس وزانايەكى زىرەك و گران بورو، زانا ژ ھەموو لايمەكى ئېپراتوريەتا ئۇسمانى و ئيرانى سەرەدانان تەكىيا وى

دەنگىيَا شیخ عوبه‌یدوللای ل سەر چەندىن مەزارىن زانستى و كاروبارىن وى دەمىي بىن مۇسلمانىن كورد وەربىگەرن، شىي خى شارەزايىيەكا باش د زانستىن ئىسلامى دا و ب تايىبەتى دزانستى

چەرخى نوزدى ل ھەردوو كوردىستانىن ئيران و تۈركىيا سەرەلەدەي، بۇويه دەستپېكەك بۇ ھاتنا شىخان بۇ ناڭ قادا رېبىرەتىيا كوردى، كو باندۇرا وى لسەر كوردىستانى يا بەرددەوام بۇو تا نىفە دووئى ژ چەرخى بىستى كو تا فى ماوهى ژمارەكاشىخان رېبىرمىيا بىزافا رىزگارىخوازا كوردى كريه.

ئىك: كورتىيەك لدور ژيان و كەسايەتىيا شیخ عوبه‌یدوللای نه‌هرى :

سەرەلەدانان شیخ عوبه‌یدوللای (شەمزىنى) ل سالا ١٨٨٠ و رەنگەنەدانان نەرازىبىيونا كوردا بۇو بەرامبەر دەستەلەتداريا پاشكەفتىيا شاهىن قاجارى ل ئيرانى. شىخى دەستەلەتدارىيەكائىنى و دەنیاپى يازور دناف كوردىن دەقەرىن گۇلا وانى و تا دەقەرىن ئورمۇنى و خوى و مەباباد و ئەمرەلەن و گەلمەك ناوجىن دى دا ھەبۇو، (٢٠٠) گوند ملکى تايىبەتى وى بۇون. دەركەفتىنا شیخ عوبه‌یدوللای، ئاماڭەك بۇو، بۇ ژ دایكبوبونا جۆرەكى نۇو يى رېبىرەتىيە د ناڭ كورداندا، كوشىخى عوبه‌یدوللای ئىكەمەن و دشىين بىزىن مەزىنلىرىن رېبىرەتىيە ھەقچەرخى كورد بۇو ل كوردىستانى.

ناڭ وى (شیخ عوبه‌یدوللای كۆرۈي سەيد تەھايى كۆرۈي شیخ ئەممەدى شەھابەددىنلى كۆرۈي سەيد عەبدوللای كۆرۈي مەلا سالھى كۆرۈي مەلا حاجى)

ناسنافی(بابی کوردان) دابووی. (جورج کیرزن) گرنگیا ئایینی د دەركەفتا شىخى دا بەرەف پلنى دەسته لاتى دەھەلسەنگىنیت و دېیزىت: ((سەرۇك ھۆزەك ھەيە، نافى وى شىخ عوبەيدوللايە ... ژېمەر پېرۇزىيا كەسايەتىا وى، بۇويە خودان مەزىتلىرىن ناڭدارى و ھندى دەپت كورد وەكى رېبەرەكى مللى، بەرى خۆ دەنەي)). سەبارەت رەوشىت و سروشىتى شىخى و وەسفا لەش و روخسارى وى يى دەرقە، كىيم پېزانىن لېمە دەستدانە. وى كىيمىي ژى كو دكتور كۈچرەن گەھانىنە مە، ئەو تىشتنى يېن وى بخۇ سەرەدانما مالا وى كرى ل گۇندى نەھرەن، تاكو سەرەپەرشتى و چادىرىيا وى نەخۆشىي بىكەت ئەوا ئەو تووش بۇويى، ھەر ئەق كۈچرەنە ژى بخۇ دەربارەي رەوشىت و كەسايەتىا شىخى گەلمەك پەيقي يە، زېدەبارى ۋى چەندى ژى ھىشتا تىشەتكى وەسا نەدىتىيە، تا سەبارەت سەرۇ سىما و شىۋىھىي وى بئاخفيت، ئەوا كو پىر گۆتى: ((شىخ ژىي وى د ٥٠) سالىي دابوو، ئىكىجار بالكىش و نىزىكى دلى بۇو و (جبەيەكى) جوان وەممى لايەكى تى ئالىياب لېھر خۆ دكر، و (عمامە) جەممەدانىيەكا سېپى دكىرە سەرە خۆ). دىسان كۈچرەن ئامازى ب جورى تايىھتى يى ژيانا سادە و ساكار يا مالا وى دەدت و دېیزىت: ((ج دەممەكى ۋەخوارنا كەنلى نەدەتە دناف بازىرى وى دا)). ھەقدەم دگەمل ۋى چەندى (ولىن) وەسفا وى دكەت: زور يى سادەبۇو د جل وبەرگ و خوارنىن خۆدا و كەسمەكى بى لايەن و ياسانلىس و قازى ژى بۇو. ب ھندى يى بناق و دەنگ بۇو كو د بىرارو فەرمان و دادو مرىي دا، بى لايەن و جوامىر بۇو. كۈچرەن ژى دەپتى بوارىدا دېیزىت: ((ئەو مەلەتى شىخى) دېپتىن: حاكم و قازىيەكى دادپەرەره. ج جارا بەرتىلى وەرنالگىرىت و

فەرمودەيادا ھەبۇو. ھەرەسە يى شارەزابۇو د ئەددەب و فولكلور و دېرۆك كوردى دا، زېدەبارى شارەزايىمەكا باش ل زوھە و وەرع و رەوشىتەر زىيە ھەبۇو، ژېمەر ۋى چەندى ژى ۋىيانا

هزاران ژ مورىدان بۇ لابى خۆ كېشابۇو. شىخ عوبەيدوللاي دوو جۆرە كەسايەتى دناخى خۆدا ھەلگەرتىبۇون، ئىيڭى: كەسايەتىا سەرەتكەنەنەي، كو خۆ بۇو بەرژەونىدا مەلتى خۆ تەرخان كەرىبۇو. دوو: كەسايەتىا مۇسلمانەكى خودى پەرىس و باوەرىمەكا بەھىز، كو سەر ژنۇ خۆ بۇ پېكىرىبۇون ب ياسايىن ئىسلامى ئامادە دكىر.

دەربارەي ۋى چەندى دكتور جەللىي جاسم جەللىي نەقىسى يە: (ناف و دەنگى و ژىبەتىا بلندا شىخ عوبەيدوللاي گەھشەتە وى رادەي كو مۇسلمانىن (ئۆسمانى) پېشى سولتانى و شەھرىفى مەكەھەنەي ئەو ب پېرۇزىتىن كەس دزانى. و ب هزاران ژ كوردا ئەو ب نوينەرى خۆدى دزانى و د ئامادەبۇون بىيى دوودلى لەپەن بەھقۇن و لېن فەرمانىن وى بن. خەلکى كورد ب تايىھتى ژ ئۆسمانىيان ئەو ب رزگار كەھرى خۆ دزانى و

ب هزاران ژ كوردا ئەو ب نوينەرى خۆدى دزانى و د ئامادەبۇون بىيى دوودلى لەپەن بەھقۇن و لېن فەرمانىن وى بن. خەلکى كورد ب تايىھتى ژ ئۆسمانىيان

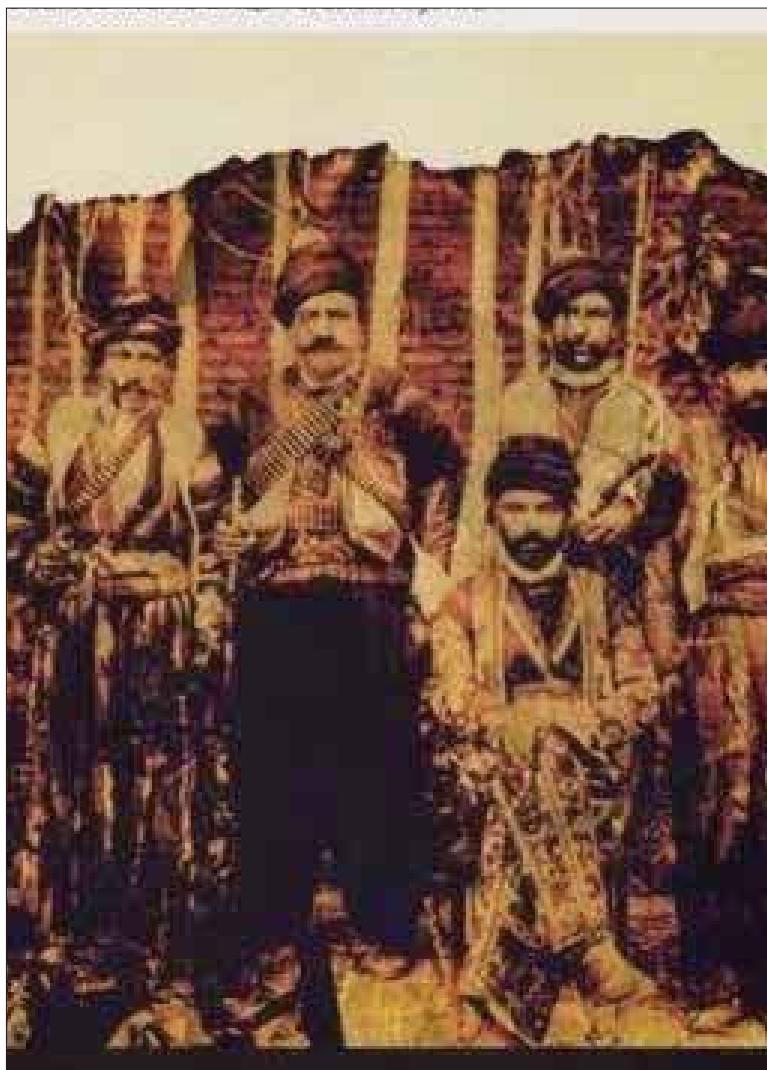
ناسنافى(بابى کوردان) دابووين.

شیخ عوبیدولایی نه هری خودان
که سایه تیه کا بهیز بوو، و ئاختنا
وی ژی جهی خو لجم سەرکردىن
ھوزى ھېبوو، گەلەك سالۇخەتىن
سەرکردا یەتى لجم وی ھېبوون،
وەکى: دادپەمۇرەری، مەردىنى و
چەلەنگى و ھارىكاريا وی بۇ خەلکى جەھى
وی دناف كورداندا پىتر بەلاق كرييە و د ھندەك
ژىدەران دا بۇويە (بابى كوردان).

دوو: ھشىارىيَا نەتمەھىي لجم كوردان
- كورتىهك لدور ھوشىارىيَا نەتمەھىي : (National Consciousness)

ھشىارىيَا نەتمەھىي دىروكەكا دوپىر و درېز
ھەيە، كو
ژ لايى پله
و ئاستان
ۋە دماۋىن
دىروكى دا
جىّوازى
ھەبۈويە،
وەكۇ دهاتە
دېتن كو
دقۇناغىيەن
گەشەكرنا
ھشىارىيَا
نەتمەھىي دا،
ھەستىكرن
ب ئىكەر تىتا
نەتەھىي
پېشقەچوو.
وەكۇ يَا
ديار نەتمەھ
د دىدا
(ما نشىنى)

رىكى نادەت خزمەتكارىن وی ژى
وەربگەن. ھەركەسمەكى ژ ياسايىن
وی ب دەركەمەفيت، دى فەرمانا مەنلى
بۇ ھىتەدان.)

شىخى پېكول دكى مللەتى خۇ بکەتە
ھەفۋەلاتى، ودىزى وجەردە وتالانىنى
نەھىيلەت و زېۋقى چەندى ژىزەقىن كشتوكالى:
(گەمۇر، باشقەلا، وەرگەمۇر، ئەرگەمۇر...
ھەت) كرینە، و دناف كورداندا بىۋ مەلکەكى
بچويك. پېروزى و كارزانيا شىخى ل ھەممۇ
جەمەكى دەنگ قەدابو و ب رېبىرئ گەلە كورد
دهاتە دانان. ھەممۇ رۆزەكى د دىوانخانا ويدا
مېھۋانداريا پېنج سەد حەتا ھزار كەسا دكىر. شىخ
يى رىزد بۇ لسىر گوھدارىكىرنا پېتەقىن ھەزار
و گەشتىيار و
جوتىياران.

زىدەبارى
وی چەندى
دانىنگە ھەكە
ھىتىمال
باژىرى
دانابۇو،
وی بخۇ
سەرپەرسەتىيا
وی دكىر
و پېتەقىن
وی دابىن
دكىن. شىخ
زەلامەكى
دادور و ل
بەرامبەر
زوردارىيە
يى توند
بۇو. وەكۇ
ژىدەر دېيىن

دان. ب رامانهکا دى دەمى نەتمەھى دەست ب جىوازىي كر ژلايى زمان و دېرۈك و كلتور و ئاخا نەتمەھى و چەند سىمايمەككىن دى ۋە، وى دەمى بزوتنەوا نەتمەھى وەكى بەرھەمەئى قى پروسىسى دەست پىدكەت.

بىشىوەكى گشتى ژ لىكداھەقىما ۋان پىناسان ئەم دشىئىن بىزىن كو هوشيارىيا نەتمەھى دەستەكى گشتى و كومەلايەتى لجەم تاكىن ناڭ كومەلگەھەكى دا دەيىخىتە دناڭ فورمەكى دا، ب جورەكى قىانا وى بۇ ئاخ و نەتمەھى و دېرۈك و كلتورى نەتمەوا خۇزلايى گىانى ۋە پەركەت، و پىخەممەت بەرگەيىكىدا وى ژئ قوربانىي بۇ دەمن.

- ئاستى ھشىارىيىا نەتمەھى لجەم كوردان بەرى سەرەلدىنى:

سەبارەت دىياركىدا دېرۈك سەرەلدىنا هەستا نەتمەھى دەجىهانى دا بىر و بۇچونىن ژىك جودا ھاتىنە دارىتىن (كوهن ۱۸۸۰- ۱۹۴۷) دىزقىنیت بۇ سالا ۱۶۴۲، «ئاكتىن» بۇ سالا ۱۷۷۲ ئانكى بۇ دابەشبوونا پولەندا دىزقىنیت، هەندەكىن دى ژى دىزقىن بۇ دېرۈك بالاقۇونا گوتارا بناق و دەنگا (فېختە) بۇ مللەتى ئەلمانىا. بەلى پەرانىا قەكولمر و ھزرقان درىيەكەفتىنە كو بزاقا نەتمەھى يا ھەقچەرخ ب بۇونا شورەشا فەرەنسى پەيدابوبە، ئەۋۇرى پېشىنە پېشىقچۇن ل ئەوروپا گەھشىتىي پەليەكى دەست نىشانىرى، كو يەكمىيەن زمانى و روۋەنلىرى بىيىن گەلان ب بىيەنگى و ب درېزلاھيا سالان پېيگەھەشتىرون، كو ئەق مللەتىن ھشىاربۇوين، خۇدان ھىزەك چارەنۋىسى دېرۈكى نە، ئەۋچا داخوازا دەستەللاتى لسەر دەولەتى كر و ژبۇ چارەنۋىسى خۇ يى سىاسى خەبات كر، ھۆسا دېرۈك بۇونا پرۇزى سىاسى بۇ گەللى و دېرۈك

يى ئىتالى دا دەيتىھ پېناسەكىن « جەڭكەكى سروشتى ژ مەرقان ب ھەۋرا دىگەنەتى ب ئىك زەمین، بىيات، نەزاد، داب و نەرىت و زمان . دەيان و ھەستى جەڭكەكى دا دەھەپىشىن»

بەلى ھشىارىيىا نەتمەھى دەيتىن و

پىناسىن ژىك جودا لدۇر خۇ كومەرىنە، ژ گەنگەتىن پىناسىن بۇ زاراڭى ھشىارىيىا نەتمەھى يەتىيە كر ئەقەمە كو دېيىزىت: ((دەمى شىۋەپىن ھەستى گشتى بىشىوەكى بەرفرەھەر ژ دەرونى جەڭكەكى مەرۆۋى دەير ژ ھەمو نىزىكىيەكە خېزانى دەركەفتىت، وى دەمى، روخسارى ھەستا نەتمەھى سەرەلدەت)).

يان ژى ئەم دشىئىن بىزىن: ((مەبەست ژ ھشىارىيىا نەتمەھى ھەستكىدا تاكى يە ب وى چەندى كو يەكمىيەكە تايىەتىن، سىاسەت يان زمان يان ئايىنەكى ھەۋپىشەك پېكەت گەرى دەدەت)).

ژلايەكى دېقە ھزرقانى بناق و دەنگ يى عمرەب (قوستەنتىن زريق) دېيىزىت: ھشىارىيىا نەتمەھى لسەر سى بەنەمايا پېك دەيت، تىيگەھەشتىكە دروست بۇ رابردوویى نەتمەوا خۇ، ھەلسەنگاندەكە ھۆير بۇ ھىزىن نوكە و فاكتەرىن وان، ھەرەمسا باوھەرەكە مۆكم ب ھېقى و ئارمانجا داھاتى.

لەپەرىن گەنگە ئاماڭى ب وى راستىي بىمەن كو ئاستى ھشىارىيىا نەتمەھى دناق نەتمەۋىن جورا و جوردا ھەتا د دناق تاكىن نەتمەھى يە ژى دا جىاوازى ھەمە.

ھەرەمكە (ھوبىسۈم) دې بوارىدا دېيىزىت: ھوشىارىيىا نەتمەھى بىشىوەكى نە يەكسان د دناق گەپپەن كومەلايەتى و دەقەرىن وەلاتەكى دا گەشە دەكتە.

ھەزى گۆتنى يە بزوتنەوا نەتمەھى (National Movement) ب قۇناغا پېشى سەرەلدىنا ھزرا نەتمەھى دەيتىھ ل قەلەم

بابهتی خو دداستانا نهتهوهی یا (مه
و زین) ئىدا و مرگرتیه، ب تى
لدور کورد و کوردستانى دېیقیت،
کەسایەتىپن وى ژ هىما پىكھاتىنە، و
ھىمایا کوردستانى ب زىندانەكى دەست
نىشان دىكت، ژبۇ ئازادىرنا وى رىئك
شىۋە دىيار كەپنە.

(کوردوییف) ئىك ژ گرنگىپىدان ئەمەدى خانى دېيىت: ((ئەمەدى خانى د مەم و زىنى دا زيانا كوردان ئىك ب ئىك و بشىوهكى ئەنسكلوپىدى وينەكىرىه. براستى زيانا مللەتى خۆ يى تەنگەزار، هەزار، بەندكىرى وينەكىرىه)). د ۋى ئاسنانى دا ب ھزرا خۆ يى زەلال و ئايدولوژيەتا خۆ يى سىياسى و تەخەكى دەربىريه. بەلى زىدەبارى ۋى يەكى ئەو سەرەلدانىن ل نېقا چەرخى نوزدى ب خۆقە دىتىن ئارمانجىت وان نىشتىمانى بۇون و بۇ ب دەستقە ئىنانا ئارمانجىن نەتموھىي خەبات دىك. دېيت عەبدولەحمان پاشايى بابان و مەممەد پاشايى مىرى سوران و بەدرخان پاشا مىرى بوتان پىشەنگىن ب كارىگەربۇونى ب باوهرىيەن شورەشا فەرەنسى و بېرۇباوهرىيەن نەتموھىي. ئەقان باوهرى ب ئۇسمانى و فارسا نەدەرك، يان ژ دوستايمەتكىرنى دەگەل وان د نەرەحەت بۇون. دېروكەنۋىس(مەممەد ئەمەن زەكى بەك) د وەسفا عەبدولەحمان پاشايى دا دېيىت: ((ھەلگەرى بەرزىترىن گىان و ھەستا نەتموھىي بۇو)) كۆ كورد و توركا ناسناقىن پاشايى كوردىستانى پى بەخشىنە. كوتتا نەقىسىمەرى ناسىيار مسعود محمد:((بابان ئىكەمەن مير بۇون كۆ زەنگ بۇ رامانا نەتموھىيلى دايىت)). گەل ۋى چەندى ژى دېروكَا ناسىيونالىزمى، دېروكەكا زۆر دوير نىنه و دېنەكۆكا خۇدا ھزرەكَا روزئنقايى- ئەوروپى يە، بەلى

بۇونا ۋى ھشىاربىيا نوو سالا ١٧٨٩، سالا شورمشا فەرمانسى بۇويه.
پېشى پەيدابۇونا ھزرا نەتەھىيى و بەلاقبۇونا وى ل ئەوروپا بۆ ھەممۇ جىهانى ب تايىيەت بۆ كىشىورىن ئاسيا و ئەفریقا ھاتە ۋەگو ھاستن، و رەنگىھدانەكا ئاشكرا دەدەولەتا ئوسمانى و ئیرانى دا ب خۇقە گىرت.

لنـشوفـسـكـى دـقـى بـوـارـيـدا دـبـيـزـيتـ((هـمـرـدـوـوـ)) بـيـرـبـاـوـهـرـيـنـ نـمـتـهـوـهـ وـ مـافـيـنـ مـلـهـتـانـ كـوـ شـورـهـشاـ فـهـرـهـنـسـى دـكـهـلـ خـوـ ئـيـنـابـوـونـ، كـارـ لـ نـمـتـهـوـيـنـ جـوـداـ جـوـداـ يـيـنـ ئـوـسـمـانـىـ كـرـ وـ دـهـرـنـجـامـىـ قـىـ چـهـنـدـىـ نـهـ ئـارـامـىـ پـهـيـابـوـوـ)). مـيـجـرـسـونـ ژـىـ قـىـ بـوـچـوـونـىـ بـ رـاسـتـ دـزاـنـىـتـ وـ دـبـيـزـيتـ: ((گـيـانـىـ نـمـتـهـوـيـيـ دـ ماـوىـ چـهـرـخـىـ نـوـزـدـىـ دـاـ لـ دـهـفـ كـورـدانـ پـهـيـابـوـوـ)). ئـمـقـهـ ژـىـ ئـنـجـامـىـ كـهـرـبـ لـيـقـبـوـونـىـ ژـ دـهـولـمـتاـ ئـوـسـمـانـىـ وـهـكـىـ دـ بـزـاـقاـ مـيرـىـ بـابـانـ عـمـبـدـولـرـمـحـمـانـ پـاشـاـ ١٨٠٦ـ وـ مـيرـىـ سـوـرـانـ مـحـمـمـدـ پـاشـاـ ١٨٣٢ـ وـ مـيرـىـ بـوـتـانـ بـهـدـرـخـانـ يـاشـايـ دـاـ ١٨٤٤ـ دـهـرـدـكـهـقـيـتـ.

بەلئى بەرى ۋان كارتىكىن و ئامازە پېكىرنا
يا تايىمەت ب كوردانقە كۆ ھەممۇ شىنوارىن
دىروكى ئامازە دكەن ھزرقان و ھوزانقان
ئەممەدئى خانى(١٦٥٠-١٧٠٧) پېشەنگى
ھزرارا نەتمەوھىبا كوردى يە، ئەققى ھوزانقانى

میچهرسون ژی دبیزیت: گیان
نهتهوھی د ماوی چەرخى نوزدۇ دا
ل دەف كوردان پەيدابوو. ئەفه ژى
ژ ئەنجامى كەرب لىقەبۈونى
ژ دەولەتا ئۆسمانى بۇو.

چهندی دا بسهر ویدا زالم، چونکي نهز
ژوي رسنهنتر و بناقوونه نگترم، نهز
کاري بو هندی دکھم کو زورداري ل
ملامتی خو نه کھم.)

د خاندنا فی چمندی دا زور کم
دوی باو مریدانه سمردهمی حومرانیا
میرگه هین کوردى دست پنیکا بزوتنمو نمه تو هی
يا کوردى بورویه، ئانکو ب شیوه کی دى ئەم
دشیین بیزین دوماهیك هاتتا دەسته لاتداریا
قان میرگه ها قوناغا ئیکی ژ بزوتنمو نمه تو هی
يا کوردى ب دوماهیك دهیت، چونکی راسته
دېنی قوناغی دا هەستا نمه تو هی يا کوردى
تارادمەکی پىنگە هشتیه، لى ئەف پىنگە هشتتە
پاتمام نھ بورویه و نھ گە هشتیه ئاستى پىندقى.

دوو: سه‌ر هلدانا شیخ عوبیدولایی نه‌هری
و ده‌سپیکا گه‌شه‌کرنا هشیاری‌بیا نه‌ته‌و دی لجم
کوردان.

و هکو مه ئامازه پېتکى دقوناغا ئىكى دا ئىز بزوتنمۇ نەتمەھىي ياكوردى و ھەستا نەتمەھىي لىسر دەمى مىرگەھين كوردى گەھشتبۇو گەشەكىرنەكا رىزھىي، بەطى نە ب گەشەكىرنەكا تمام، تا قوناغا دووئى ژ ھەستا نەتمەھىي ياكوردى ئانكۇ سەرەدەمى سەرەلدانا شىخ عوبەيدوللايى نەھرى ھەرومەكۆ سالح محمد ئەمەن ۋى سەرەلدانى ب دەستپېتىكا ۋەڭگۈ ھاستنا (ھەستا نەتمەھىي) بۇ (ھشا نەتمەھىي) ل قەلمەن دەدت.

هەر ژبەر ۋى چەندى گەلەك گەرقە ديارىكەن كو سورەشا شىخ عوبەيدوللاى ب پلە ئىك سەرھلەدانەكا نەتەھىي بۇو، و ئارمانجا وى يا ئىكى، ئىك رېزبۇونا كوردان و ئازادبۇون ژ دەستەھەلاتا ئوسمانى و ئىرانى و داناندا كوردىستانەكا ئازادبۇو. و شىخ د نامەكى دا بۇو ولېم ئابوت قۇنسلى بىرىتانيا

نیشتمانپهروزی و خوشمویستیا
نیشتمانی دناف گملهک ژ نمتهوین
جیهانی دا رههکا دیرین همه، ب
تاییههتی نمتهوین روزه لاتاناقمر است
ب کوردان ژی ڤه. دیاره ژی دیروکا
میرنشینا حومرانیا بنهمالین نادار ب
خو جورهکه ژ ناسیونالیزمی، دشین
ناسیونالیزمی هریمی یا سنوردار. د
چهرخی همزدی گملهک ژ دهقمرین کور
ههبوون کو ب تئی بناف سهر ب
ئوسمانی ڤه بوون و دکریاریدا ئهو
دهستهه لاتا خو بوون.

نهف چهنه دېیکولین میر بمدرخانی دا دیار
دبیت ب تایبېت دامهزراندا پهیمانا پېرۋز
دېسان میر بمدرخانی پشتەقانیا ۱۸۴۷-۱۸۲۱
میر محمدە پاشایی سوران کریه کو دېشا
دولەتمەکا کوردى ب دامهزرينېت. میر بمدرخان
پاشای سەربەخۇيا خۆ راگەھاندبوو و پىر ژ
جارمكى ئارمانجا خۆ دیار كربوو و دگونتەكا
وى ياخىدار دا هاتىيە: ((ئەز دەستە لاتدارى ۋى
وەلاتى مە، نە سولتانى ئوسمانى، ھەتا ئەگەر
سولتان ژمن بەھىزىر ژى بىت، ئەقە ئەز دەقى

له‌همه‌دی خانی د مه‌م و زین
دا ژیانا کوردان ئیک ب ئیک
و بشیوه‌کن له‌نسکلوبیدی
و ینه‌کریه. براستی ژیانا ملل‌ه‌تی
خو ین ته‌نگه‌زار، هه‌زار، به‌ندکر
و ینه‌کریه. دفی داستان دا ب د
خو یا زه‌لال و ئایدولوژیتا خو
سیاسی و ته‌خه‌کی ده‌بریه.

د سەرھەلدانىن پىش ۋى سەرھەلدانى
ئەف ئارمانىجە ب ۋى شىوهى ديار
و بەرچاڭ نەمۇون.

دېسان لەيىق بەلگەنامىن بىرىتانى
د خزىرانا سالا ۱۸۸۰ دا رەنگە
كۆمەلەكا كوردى پىك بەھىت كو ئەف
كۆمەلە دېرانيا بەلگەنامە و پەرتوكىن
دېرۈكى و بىپۇر دەقى سەرھەلدانى دا بناقى
(جقاتا تقاقا كوردان) ، هاتىيە ناڤىرن، كو ئىكەم
جقاتا سىيابى و لەشكريما كوردان كو زىدەبارى
هندى نەگەھشىتىيە پلا رىخستەكا سىيابى و
لەمر بىنمایىن رىخستەكا سىيابى نەھاتە
دانان. لى رىخراوەكا سىياسى و سادە و ساكار
بۇويە كو دويۇدا كارتىكىرنەكا مەزن كرە سەر
گەشەپىدانا ھزرا نەتمەھىبىا كوردى و دەسىپىكە
بۇ ھەستېپىكىرنا كوردان بۇ پىدىقىياتىا رىخستەكا
سىياسى و رىبىر و زانايىن كوردان دگەھنە
وئى ئەنجامى كو بىي رىخستەكا سىياسى
و لەشكەرى نكارن وەلاتى خۆ ژ بىندەستىيە
رۆزگاربىكەن. ھەرۋەسا بۇ جارا ئىكى كورد
لۇقور ئىك رىيىر كومبۇون كو ئۆزى شىيخ
عوبەيدوللايى نەھرى بۇو.

بىراف و سەرھەلانا سىيابى و ھشىارىا
نەتمەھىيى ژلايى شىيخ عوبەيدوللايىھ،
كارىگەرىيەكا زۆر ھەبوبىھ لەمر رەوشَا^س
سىيابى و ھشىارىبىا نەتمەھىيى ل ھەردوو پارچىن
كوردىستانى.

ژبلى ھەولدانىن شىخى يىن سىياسى و
لەشكەرى، ھەستا نەتمەھىيى رەنگەدانەكا ديار
دەھوزانىت شىخى دا ھەبوبىنە و ديوانا وى يا
ھوزانان ب ناشى (تحفة الاحباب) كو ژ ۵۹۹۷
بەيتا پىك هاتىيە و ب زمانى فارسى هاتىيە
نېسىن ئەف ھوزانە دەممەكى دا ۋەھاندىنە
كو گۇھرىنەك ل نىرین و ھەلويسىتى شىخى
بەرامبەر دەولەتا ئۆسمانى پەيدا بىبوو،

ل تەھرىز دېيىز: ((خەلکى كورد
مەلەتكى جودايە. مەزھەبى وان
دگەل بى خەلکى دى جودايە و ياسا
و رىورەسمىن وان ژى دجودانە ...
سەرۋەك و دەستەلەتدارىن كوردىستانى
چ سەر ب ئۆسمانىياب ئيرانى قە خەلکنى
كوردىستانى ھەممۇ ئىك دەنگەن كو دگەل ۋان
دۇو دەولەتىن ئۆسمانى و قاجارى قىك ناكمن،
دەقىت كارەك بەھىتەكىن و دەولەتىن ئەوروپى
دەقى چەندى بگەهن و ل بارودوخى مە قەكولن.
ئەم مەلەتكى جودايەن و دەقىت كاروبارىن مە ب
دەستىن مە بن)).

ھەرۋەسا (روبرت ئولسن) دەركەتنا شىيخ
عوبەيدوللاي و مکو رىبەرى سەرھەلانا كوردى
يا بەرفەھ كو ھەردوو كوردىستانىن ئۆسمانى
و ئيرانى ب خوقە دگەت دەكتە نىشاندرى
ھشىارىبىا نەتمەھىبىا كوردى و دەستېپىكا بزاڭا
رۆزگارىخوازا كوردى. ب وئى يەكى كو
ئارمانجا كوردىستانەكا سەربخۇ ب ئاشكرايى
دەقى سەرھەلدانى دا ھاتە راگەھاندىن دەممەكى دا

بەرئ خۆ دەدەتە کوردستانى کو يا
جیوازە، ژ ئیرانى و رومى، مەبەست
وەلاتى تۈركانە و دەمى بەحسى ژ
دايىكبوونا خۆ دەمەت، دەنۋىسىت:
نەر نام ان قصبه زان مرزو بوم
ان ز کردستان نە از ایران و روم

لەورا مروف دكارىت بەنگەكى رۆن
و ئاشكاراتر ل بېرىباوەرین نەتمەھىي
و نىشتىمانى يىن شىخ عوبەيدوللاي
تىپىگەھىت. بۇ مىناك :
ل پەسنا کورداندا دېبىزىت کو پەيقا
«کرد» ب كارئىنايە:

ئانکو جەئ ئەو لى ژدايىكبووی ناڭى وى
(نەھرى) يە و لىسۇرئ وەلاتەكى يە کو
کوردستانە، نە ژئيرانى يە و نە ژ رومى يە.
لەقىرە، شىخ زۆر ب ئاشكارايى کوردستانى نە
ب تى وەكى وەلاتەكى جىواز بەلكو مل ب ملى
ئیرانى و رومى و وەلاتى عەرەبان ناڭ دېمەت
و دەنۋىسىت:

روم و کردستان و ایران و عرب
فيفياب و بەرە و روزان پر ادب
ئانکو روم و کوردستان و ئیران و وەلاتى
عەرەبان مفا و بەھەرە ژ (مەولانا خالد
نەقشەبەندى) وەرگرتىيە. لەقىرە شىخ ل دەقەرى
چار وەلاتىن سەرەكى دېبىزىت کو ئىك ژ وان

«کرد گەندىز از پى روز وغا
در شجاعت شىرو حاتم در سخا
کرد سە حرفند جمع ان هەمین
كاف كمال و راو رشد و دال دين »

ئانکو كورد دروژىن شەراندا مينا
پەھلەوانانە، ل مىرخاسىي مينا شىرانە و
ل مەرداتىي مينا حاتەمىي (طائى) نە. پەيقا
کورد ژ سى پېتا پېڭ دەنەت کو كاف نىشانان
كەملىي يە و را نىشانان روشىدە و دال نىشانان
دىنى يە. لى دەگەل ھندى دا شىخى وەسا
دىيت کو كورد ژ ھەممۇ رویەكى فە، ژ
دەوروبەران يى جىوازە، مەلتەكى تايىھەتە
ئانکو ژ روبيي رەگەزى، كەلتۈرى و ھەنزا ز
روبيي ئايىنى(مەزھبى) فە ژى ژ مەلەتىن رەخ
و روى يى جودايم.

دەمى مروف دەگەھىتە ئەو گوپىتكا ۋيانا
نەتمەھىي و نىشتىمانى، ھندى چاكى و باشى
ھەيە بەس دى ل جەم نەتمەھ و نىشتىمانى خۆ
بېنەت و نەتمەۋى خۆ سەرتىر دەنەت، ھەروەك
شىخ دەنۋىسىت:

گەرمىي كەنەتلىكىيە ان
كەردا در ھەنر چون كەس مەدان

ئانکو ئەگەر كورد باش بەئىنە پەرەردە
كرن، تو د ھەممۇ بوارەكىدا، كەمسى مينا
کوردان نابىنى.

شىخ عوبەيدوللاب چاقى وەلاتەكى سەربخۇ

دولته‌کا بئه‌هاوتا. ئەگەر خودئ لقى
گەللى مېرخاس و جەنگاوهر ئاقرييەك
دابا، دا دگەل دولته‌تىن مەزن و زلەپىز
د مەيدانى دا بەرامبەر بىت و داشىت
ملمانى دگەلدا كەت. لەقىرە شىخى
دولته‌کا زۆرا مەزن ھەزى كوردان
دەيت و وەسا ھزردىك كو ئەگەر كورد د
ئىكىرىتى بان داشىن دگەل مەزنتىن دولتمت
و هېزما بەرامبەر بن.

بىشىوه‌كى گشتى ئەم دشىين بىزىن سەرھلادانا
شىخ عوبىيدوللايى نەھرى ل سالا ۱۸۸۰
دەيتى ھزمارتن دەسپىتكا دروستبۇونا بزاۋا
ھشىارىيى نەتەھەيى ياكوردى، چونكە ئەمۇ
ز سەرھلادانىن پىش خۇ بەرفەھەتر و ب
ھېزتر بۇو. دەنى قوناغى دا بزاۋا كوردى ب

كوردستانه.
بىڭۈمان نەتەھە و نىشتىمان
دوو فاكتەرىن سەرەكى و پىندىقىنە
بۇ دروست بۇونا ھەزرو بىرەك
نەتەھەيى. لەقىرە شىخ عوبىيدوللاي نە
ب تى ئەف ھەر دوو فاكتەرە لەر چاپ
گرتىنە، بەلكو فاكتەرى سىيى ژى بەرچاپ
كىرىيە، كو ئەمۇزى ھەبۇونا ۋيانەكە ھەۋېشك و
دېرىوکىيە بۇ وەلات و نىشتىمانى وان، ھەروەك
ھاتىيە دىتن كو زۆر بەحسى مېرخاسى و
ھونمرا كوردان ھاتىيە كرن و كوردستان
ژى وەكى وەلاتەك جىواز دايە دياركىرن و بۇ
فاكتەرى سىيى ژى دنفىسىت:

«بود كردستان زمانى پىش از اين
چون بخارا جاي اقگاب زمين»

**بىشىوه‌كى گشتى ئەم دشىين
بىزىن سەرھلادانا شىخ
عوبىيدوللايى نەھرى ل سالا
1880 دەيتى ھزمارتن دەسپىتكا
دروستبۇونا بزاۋا ھشىارىيى
نەتەھەيى ياكوردى، چونكە ئەمۇ ز
سەرھلادانىن پىش خۇ بەرفەھەتر
و بھېزتر بۇو.**

ئانکو كوردستان سەرەممەكى بەرى نەھە،
مینا بوخارا جەھى (قوتابىيىن) جىهانى، بۇويە، و
سەرسومانى و ۋيانا خۇ بۇ دىار دكەت. ھەروەسا
بەحس دكەت كو دېرىدا ھەممو جىهانى
ھەسەدى ب كوردستانى دېرۇ كوردستان مینا
دوكانەكە ھنگىقىنى بۇو كو گەلەكىن دېر مینا
مېشان لى كوم دبۇون.

دېسان د ھوزانەكى دى ياخىدا شىخ
دنفىسىت:

متفق گر بود و بودى يك امير
دولتى مى گشت بى مېل و نېير
النفاتى گر شدى از شەھريار
بەر اين قوم شجيع و كارزار
بادول ھاي جسىمە بى خەر
هم مبارز مى شد در كر و فر
ئانکو ئەگەر كورد د ئىكىرىتى بانه، ژخۇ
میر و دەستەلەتدارەك ھەبايە، دابىتە خودان

ئاشكرابىيەكە رېزەمىي ئارمانچىت خۆيىن سيايىي
و نىشانىت ئايىلوجى دياركىن، ئەمەن گىرى ياخىدا
دو ماھىيى ژ چەرخى نوزدى.

ب كورتى:

بۇ مە دياردېيت كو سەرھلادانا شىخ

هەر وەکو چاوان پیکولین زۆر کرینە
کو پەیوندیئن وى دگەل ئەرمەن و
کەم ئاینن ل کوردستانى تىڭ نەچن و
لەر بنياتى رىزگەرتتا بەرامبەر پىكەفە
بژين.

شىخ خۇمدى كەمسايىتىيەكارەوشنىپىرو
بىرمەند بۇوبە، هەر وەک دەوزانلىن ويدا
دەپتە دېتن، شىخ مەرقەكى ھوشمەند و
خواندەقانەكى شارەزا و تورەقانەكى ب
شيان بۇويە، و گەلمەك ژ ھوزانلىن وى ب
ھوزانقانلىن نەتموھىي مينا (خانى) دچن. و
زېلى ھندى شارەزايىمەكا زۆر د سوھىگەرىي
و خودى ناسىيى دا ھەبوھىي، ۋى چەندى ژى
ئاستى جەماوەرىي شىخى د جەڭلا كوردى دا
گەھاندە گۈپىتكى و ب سەدان مورىد و خەلیفە
ھەبوھىنە كو دېتن شىخ دى وى ۋالاتىيا پشتى
كەفتتا ميرگەھىن كوردى تىرى كەمت و مافىن

عوبەيدوللايى نەھرى ئىكمەم
سەرەلدانا كوردىيە كو رو خسارەكى
ئاشكرايى نەتموھىي و نىشتىمانى
پىقە ديار دېيت، و ئاقاكرنا كيانەكى
نەتموھىي كوردىي سەربەخو ب
ئارمانجىن سەركىيەن خۆ دانايە و
ھەر وەك ل نامە و ھوزان و پەيقين ويدا
ديارە، كو ۋيانەكا تايىمت و مەزن بۆ كورد و
كوردستانى ھەبوھىي.

وەك بومە دياربۇوى ھەستا ئايىنى و ھزرا
نەتموھىي و نىشتىمانى لجم شىخ عوبەيدوللايى
نابىتە ئەگەرە دەمارگىرى و پلا رەگەز
پەريسىي، مينا مللەتىن جیران كو لەر
شەنگەستى رەدكرنا مللەتىن دېتر ھاتبۇۋ ئاقاكرن.
بىلەك بەرۋاشى ۋى چەندى شىخى ب تىن
قىيايە ماھىنە مللەتى خۆ كوماھىن رەوانە بدەستقە
بىنیت و ب ئاشتىيانە دگەل مللەتىن دېتر بژين

- ۱۸- کاوه ئەمین ، کورد له رۆژهەلات»
له شیخ عوبیدوللایی نەھریمهو تا کوماری
کورستان» (ھەولێر ۲۰۱۱)
- ۱۹- کەمال بورکای، کوردوکورستان
لەسەر دەمی باستانەوە تا کوتایی جەنگی يەکەمی
جەنگی، و: عەلی فتحی، (ھەولێر ۲۰۰۸)
- ۲۰- د. کەمال مەزھەر ئەمەمەد، خەباتی
رزگاریخوازی کورد و ئازەر له ئیران، و: ئازاد
عوبید سالح، (ھەولێر ۲۰۰۴)
- ۲۱- مارتەن ڤان برونهسن، ئاغا و شیخ و دەولەت،
و: د. کوردو عەلی، ب ۲ (سلیمانی ۲۰۰۳)
- ۲۲- محمد حەممە باقی، شورشی شیخ عوبیدوللای
نەھری له بىلگەنامەكانی وەزارەتی کاروباری دەرھەوی
ئیران، (ھەولێر ۲۰۰۷)
- ۲۳- نەوشیروان مەستەفا ئەمین، کوردو عەجمەم،
(سلیمانی ۲۰۰۷)
- ۲۴- د. صلاح محمد سليم محمود، دیرۆکا کوردان با
نوی، چاپا چارنى، دەھوك، ۲۰۱۹
- ۲۵- هوگر تاهر توفيق، رولى روژنامەگەریا
کوردى دېشەغبىرنا هزرانەتەھىي ياكوردى دا ۱۸۹۸-
۱۹۱۸، و: محسن عبدالرحمن، (ھەولێر ۲۰۰۶)
- ۲۶- هيوا عزيز سەعید، ناسيونالىزمى کوردى
(۱۹۳۱-۱۸۸۰)، (سلیمانی ۲۰۰۳)
- ۲۷- واسیلى نیکیتین، کورد و کورستان، و: خالید
حسامى، (سلیمانی ۱۹۹۸)
- ۲۸- وەدیع جوھیده ، شورشی شیخ عوبیدوللای
نەھری ۱۸۸۰ له بىلگەنامەي ئىنگلیزى و ئەمریکايى
دا، و: محمد حەممە باقی، (ھەولێر ۲۰۰۷)

دۇو: پەرتوقىن بىيانى أ-عەرەبى

- ۱- أـنـخـالـفـينـ، الصـراـعـ عـلـىـ كـرـدـسـتـانـ، تـ:
دـأـحمدـعـثـانـ ئـبـوبـكرـ، (بغـدادـ ۱۹۶۹)
- ۲- جـرجـبـسـ فـتـحـ لـلـهـ، مـبـحـثـانـ عـلـىـ هـامـشـ ثـورـةـ الشـيخـ
عـبـيدـالـلـهـ، (ارـبـيلـ ۲۰۱۰)
- ۳- مـسـلاـزـارـيفـ (مـأـحـصـرـتـيـانـ)ـ، شـاـكـرـوـ مـحـوىـ
ىـ.ـيـ.ـ فـاسـيـلـيـفـاـ.ـ أـولـغاـ جـيـغـالـيـنـاـ، تـارـيخـ کـورـدـسـتـانـ، تـ:ـدـ.
- عـبـديـ حاجـىـ، (دـهـوـكـ ۲۰۱۱)
- ۴- مـحمدـ مـحـمـدـ صـالـحـ (دـكـتـورـ)، تـارـيخـ اـورـوـباـ منـ
عـصـرـ الـنـهـضـةـ وـ حـتـىـ الـثـورـةـ الفـرـنـسـيـةـ (۱۷۸۹-۱۵۰۰)
(بغـدادـ ۱۹۸۲)
- ۵- هوـكـ طـاهـرـ توـفـيقـ، قـوـمـيـةـ بلاـ عنـوانـ: اـسـبـابـ
عدـمـ قـيـامـ دـوـلـهـ منـ حـرـكـةـ الشـيـخـ عـبـيدـالـلـهـ النـهـريـ
حتـىـ نـهـاـيـةـ مـشـكـلـةـ المـوـصـلـ ، (ارـبـيلـ ۲۰۰۶)
- سـىـ: گـؤـفـارـ
- ۱- زـانـكـوـيـاـ دـهـوـكـ، نـ:ـ دـ.ـ عـلـىـ تـەـتـەـرـ نـيـرـوـھـىـيـ،

وان بىت رهوا ب دەستقەئىنەت.

ژىدەر و چاڭكانى:

- ئىك: پەرتوقىن کوردى
۱- ئاسو گەرمىانى، ئامەد تىگرىس
، کورتە مىزرووی کورد و کورستان ، AREC-TRYK &FORLAG
(سويىد ۱۹۹۲)

۲- بلەچ شىركو، كىشى کورد مىزىنە و ئىستايى
کورد، و: محمد حەممە باقى، (ئيران-تەمورىز ۱۹۹۱)

۳- جەعفر (فازىل كەرىم ئەمەمەد)، مىزرووی بىرى
کورد، (سلیمانى ۲۰۰۹)

۴- جەللىي جەللىي (دكتور)، بوزانەھى رۆشنېرى
و نەتمەھىي کورد، و: صديق صالح، (ھەولێر ۲۰۰۰)

۵- جەللىي جەللىي (دكتور)، راپەرينى کوردەكانى
سالى ۱۸۸۰، بەغدا ۱۹۸۷

۶- چنار سەعد عەبدوللە ، کارىگەرى بارى سياسى
لەسەر گەشمەكىرنى ھوشيارى نەتمەھىي کورد دواى
راپەرينى سالى ۱۹۹۱ (ھەولێر ۲۰۰۵)

۷- حسین مەدەنى، کورستان و ئىستراتىزى
دەولەتان، ب ۱، (ھەولێر ۲۰۰۹)

۸- دېقىد مەكداول، مىزرووی ھاوجەرخى کورد،
و: ئىبوبەكر خوشناو، (ھەولێر ۲۰۰۵)

۹- روپرت ئولسون، راپەرينى شىخ سەعىدى پيران
۱۹۹۵، و: بوبەكر خوشناو ، ب ۲ (سلیمانى ۱۹۹۹)

۱۰- د. عەبدۇلھەتەج بۇتاني، سەھەنەكانى ھەستى
نەتمەھىيەتى کورد له مىزرووی نویدا ، و: سەلاح عمرەر
(ھەولێر ۲۰۰۶)

۱۱- د. سەعدى عوسمان ھەرۇتى، بزاڤى
رزگاریخوازى کورد (سەرھەلان و قوناغ و نمونەھەك)
(ھەولێر ۲۰۰۶)، ل ۳۶

۱۲- د. عەلە تەتەر نىرەھىي، بزاڤى سياسى ل
کورستانى (۱۹۰۸-۱۹۲۷)، (ھەولێر ۲۰۰۲)

۱۳- د. عەلە تەتەر نىرەھىي، چەند ۋەكۈلىنەك ل
دۆر مىزروويا کورد و کورستانى، (ھەولێر ۲۰۱۲)

۱۴- د. عەلە تەتەر نىرەھىي، کورد و مىزروو ،
(دەھوك ۲۰۱۰)

۱۵- د. عەزىز شەمزىنى، جولانەھىي رىزگارى
نشتىمانى کورستان ، و: فەرید ئەسەمەرد (سلیمانى
(۲۰۰۶)

۱۶- د. عوسمان عەلە، چەند لېكەلەنەھىيەك
دەربارەي بزاڤى ھاوجەرخى کورد و: کامەران جەمال
بايان زادە ، (سلیمانى ۲۰۰۵)

۱۷- کامەران ئەمەد محمد ئەمین ، کورستان
لەنیوان مەلمانىي نبودەولەتى و ناوجەپىدا (۱۸۹۰-
(۱۹۳۲)، سلیمانى، ۲۰۰۰)

هەزىز

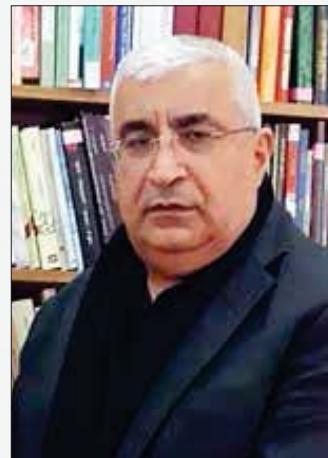
- 56 - رەفەندە كوردى ل گەورۆپا بەرزەبوون د ناقبەرا دوو كۆلتۈران دا
..... د. سالمن جاسم
- 61 - پرۆسیسسا ناسنامەين
..... محسن ئۆسمان
- 71 - جىندهر ژ يەكسانخوازىيەن تا ھەفرەگەزبازىيەن
..... جاسم محمد شرنەخى
- 86 - خووهكوشتن د نەرينا فيلۆسۆفييەن دا
..... ئومىيد سەگقان

رەفەندا کوردى ل ئورۇپا

بەرزەبوون د ناقبەرا دوو كۆلتۈران دا

بابەتى مە پەيوندېيەكا خورت ياب دوو زارا فەيىن زانستى فەھەى، ئەو ژى هەر دوو زارا فەيىن رەفەند و كۆلتۈر، لەوماڭى ئەم ل پىشىيى دى پىكولى كەمین قان هەر دوو زارا فەيىان پىناسە و شرۇقە بىكەين: پەيقا (رەفەند) ياب كوردى واتەميا دىاسپۇرا (Diaspora) ياب بنىاد يۇنانى دەدت و د زمانى ئىنگلیزى و ئەلمانى ژى يان ژى ئەم دكارىن بىزىن د بوارى زانستى و ئەكادىمى دا ژى هوتسا دەھىتە ب كار ئىنان، د زمانى عەرەبى دا زارا فەيىن ”جالىيە“ دەھىتە ب كار ئىنان.

زارا فەيىن Diaspora ژ زمانى يۇنانى يى كەن ھاتىيە و ل پىشىيى ژى دىيرۆكى دا واتەميا پارچەبوون و بەلاقبۇونا پىكەتەيەكى ئايىنى دگەھىنیت، ئانکو پارچەبوون و بەلاقبۇونا ئايىنەكى دەستتىشانكى ل گەلەك وەلاتان، ب تايىبەتى ژى ھاتىيە ب كار ئىنان بۇ بەلاقبۇونا جەھويان ل گەلەك جوگرافىيەن جودا و پاشى ژى بۇ پارچەبوون و بەلاقبۇونا كريستيانان. پاشى ژى ئەڭ زارا فەيىه ل سالىن شىستان ل چەرخى بىستى ھاتىيە ب كارئىنان ل سەر پىكەتەيىن نەتەوھىي ژى. ئەم

د. سالىم جاسم

دیروکا رهقەندا کوردى ل ئەمەرۆپا

دیروکا رهقەندا کوردى ل ئەمەرۆپا
قەدگەریتەفه بۇ دویماھىبا سەدسالا نۇزدى
و دەستپەتكە سەدسالا بىستى دەمە ھندەك ژ
کەمسايەتىئىن سیاسى يېن كوردى ژ ئەگەرین
سیاسى و وەك ئۆپۈزسىيون ل دېرى دەولەتتا
ئۆسمانى و قاچارى كۆچبەرى ئەمەرۆپا و
ئەمەریكا دىن، لى ژ بەر ھەزمارا كىم ياخان كەسان
و پەرت و بەللاقبۇونا وان ل سەر گەلمەك وەلاتان
نەشيان بىنە رەقەندهكە يەكگىرى و خورت.

زنان سلۇپى د بېرمۇرىيەن خۆ دا بەحسى
دامەزانىدا لقى كۆمەلا خويىندكارىن كورد ل
سويسرا ل سالا ۱۹۱۳ ئى كريي، لى ھەزمارا
وان ياكىم بۇويە و يادەمكى بۇويە.
بۇ جارا ئىكىنچى ل سالا ۱۹۵۶ ل بازىرىنى
ۋىسپادن Wiesbaden يى ئەلمانيا رۆزئافا

بۇ جارا ئىكىنچى ل سالا ۱۹۵۶ ل
بازىرىنى ۋىسپادن Wiesbaden يى
ئەلمانيا رۆزئافا خواندەقانىن كورد
يېن ھەمى پارچەيېن كوردىستان
كۆمبۇون و كۆمەلا خويىندكارىن
كورد ل ئەمەرۆپا KSEE دامەزرايدن.

دكارىن بىزىن زارا فەھىيىن Diaspora
واتەيا پارچەبۇونا جىوڭرافى يا گرۇپەكە
نەتمەھىيى دەدت، كۆ جودا و دوير ژ رەھ
و رىشالىن گرۇپا خۆ وەك كىمە گرۇپەك
د ناڭ جەڭكەكە دى يامەزىن دا دېرىت و
تۇوشى گرفتىن ناسنامى و خۇگۇنجاندىنى
دگەل وي جەڭكە دېيت، ھەر گرۇپەك
دياسپورا يى ژى ھندەك تايىھەتمەندىيەن خۆ
يېن ھەقىشكەنە، وەكى زمان، دىرۆك،
ئايىن و عادات و هەندى.

زارا فەھىيىن كۆلتور Cultur د بىنگەھەن
خۆ دا پەيىقەكە لاتىنى يە و ھاتىيە وەرگەرن
ژ پەيىقەن "Colere" ب واتەيا ئادەكەن
يان سەخېرىكەن و پەيىقەن Cultu- (ra)
و (Cultus) ب رامانا چاندن و
سەخېرىكەن ئەمردى دەيت، ئانكۇ فى
زارا فەھىيىن پەيىوەندىيەكە گەلمەكە خورت ياب
ئالاقىن ژيانى فەھەي، لەوما ژى زارا فەھىيىن
كۆلتور د ھەممى بوارىن ژيانى و زانستى
دا دەيتە ب كار ئىيىن و ئەم دكارىن وەك
كۆم بىزىن زارا فەھىيىن كۆلتورى. مىناك
ژى وەك كۆلتورى خوارنى، كۆلتورى
دانوستاندىنى، كۆلتورى سیاسى، كۆلتورى
جەڭكە و هەندى...

بهردان و پاشی د. عسمهت شمریف و انلی.
ژ ئەگمەری پەیمانا ھنارتا کارکەران ژ
تورکیا بۆ ئەلمانیا ل سالا ۱۹۶۱ ئى گەلمەك
کورد ژى ژ سالا ۱۹۶۷ ئى تا دویماھیبا سالین
ھەفتىيان چونە ئەلمانیا، هەروەسا ھەر ژ بۆ
مەرەما کارى و ژيانەكا خۆشتر گەلمەك کوردىن
تورکیا چونە نەمسا، ھۆلەندىا، بەلچىكا، سويسرا
و فەنسا، ئەقە ل پېشىيى زەلام چۈن و پاشى
پشتى چەند سالان ژى و زاپۆكىن وان ژى
گەھشتە وان و پىريبا وان تا نەھا ل وان وەلاتان
ماينە، ھۆسە ئەق قۇناغە ب قۇناغا نەشقى ئىكىن
يى رەقەندىا کوردى ل ئەھرۆپا دەھىنە ھەزمارتن.
ژ بەر کۆدەتايىا عەسکەرى ياسالا ۱۹۸۰
ل تورکىيا ھاتىيە روودان گەلمەك کوردىن دى
يىن تورکىا بۇونە پەنابەر ل ئەھرۆپا و ھەزمارا
رەقەندىا کوردى ل ئەھرۆپا مەزىنتىر لىھات، پاشى
ل دەستپېكى سالىن نوتان يىن چەرخى چۈسى
گەلمەك کوردىن کوردىستان باشۇور، ياسى عيراقى،
پەنابەرلى وەلاتىن ئەلمانیا، سويد، نەمسا،
ھۆلەندىا، برىتانىا، فەنسا و سويسرا وەرگرت.
ژ ئەنجامى شەرىئ ناڭخويى سورىا و ھاتنا
داعش و كريزا ئابۇرى ل کوردىستان باشۇور
پېلىن رېكخستى يىن كۆچبەرين کوردى بۆ
وەلاتىن ئەھرۆپى يى بەرددوامە، ھۆساد
ئەنجام دا ئەق ھەزمارا مەزن يا پەنابەران بۇويە
كەيزەيەكا نىقدەولەتى.

نها هژمارا رهقندای کوردى کوژ کارکەران
و پەنابەران ژ هەممى پارچەمیین کوردستانى ل
وەلاتىن ئەورۆپى ژ ملىونەكى پېتىنەتىيە و
نفشنى دووئى ژى لى زىدەبۇويە و ھۆسا ژى
گرفت و كىشىمەن ناسنامى و خۇڭۇجاندى
مەزىتتىر و بىتتىر لەنەنەتتىنە

خوگونجاندن دگه‌ل کولتوري خوجه؟
بهر و ڦاڙي ره ڦمندين تورکي، ئهر ڦمني و
جوهي، ره ڦمندا كوردي نمشيايه يا ئيکگرتي

رەھندا کوردى نەشیایە یا
ئىكگرتى و يەکدەنگ و يەکرەنگ
بىت، فىن چەندى ژى کارتىكىرنەك
گەلەك نەرىنى ل سەر بەرزەبۇون
و نەچالاكبۇونا رەھندا کوردى
كىريه.

خوانده‌فانیین کورد بین همی پارچه‌بین
کوردستانی کومبوون و کومه‌لا خویندکارین
کورد ل ئهورۆپا KSSE دامهزراندن و ئەفه
ب قۇناغا ئىكى يارەقمندا کوردى يارىكخستى
ل ئهورۆپا دەئىتە ھېزمارتىن، ل سالا ۱۹۶۲ ئى
ھېزمارا ئەندامىن ۋى كومەلى ۲۳۰ خويندكار
بۈون و ل سالا ۱۹۶۵ ئى گەھشته پىر ز ۴۰۰
خويندكاران ز ھەر چوار پارچىن کوردستانى
كۆ ۋى كومەلى و ئەندامىن وى نوينەر ايدىبيا
سياسى يارىدا دەرى تا دويماھىيىسا سالىن نوتان
ز چەرخى بۇرى و ب تايىھتى زى د. كاميران

İt hala şepə yekəmin: Omar Sharif -n. U Stockholm'ta, Sıvə. 1.5.1968
Lider partikası: "Azadı bo kurdan"

نفشن ئىكى يى رەقەندا كوردى
پتر يى نەخواندەقانه و پاشخانه يا
وى يا رۆشنبىرى يى لاوازه.
بەرۋۇچارى نفشن دووئى كو نكارىت
خۆگۈنچاندىن دگەل كۆلتۈرى
دەولەتا خۆجە دا بىكەت.

نفشن ئىكى پتر يى نەخواندەقانه و پاشخانه
وى يا رۆشنبىرى يى لاوازه، بەرۋۇچارى نفشن
دووئى كو نكارىت خۆگۈنچاندىن دگەل كۆلتۈرى
دەولەتا خۆجە دا بىكەت، ھۆساژى پتر گۈرۈدى
كۆلتۈر ئانکو عادات و تەقالىدىن وەلاتى خۆيە.
پېكھاتىميا جودا يا ئايىنى (موسولمان، ئىزدى،
تائىفى، سنى، علمەوى و شىعى) يا رەقەندا
كوردى ل ئەمۇرۇپا بۇويه ئەگەمرا نە تىزىكۈونوا
دياسپورا كوردى ل دەرقەمى كوردىستانى.
فاكتىرى فەزازارا قەمىي (كرمانجى، سۆرانى،
زاراکى، هەورامى و.. هەندى). د ناق دىاسپورا

و يەكەنگ و يەكەنگ بىت، قى چەندى ژى
كارتىكىرنەكا گەلمەك نەرىنى ل سەر بەرزەبۇون
و نەچالاكبۇونا رەقەندا كوردى كريه. ئەف
قەرىزىن نەرىنى ژى بۇ ۋان فاكتىرىن سىاسى،
جڭاڭى و ئابۇرى بىن خوارى قەدگەرىت:
دابەشبوونا دىاسپورا كوردى بۇ سەر چوار
دەولەتتىن نەتمەھىي بىن جودا و وەراركىنا وى
يا ئابۇرى، سىاسى و جڭاڭى بىن جودا ژەھەف
بۇويه ئەگەمرى پاشخانمەكى كۆلتۈرى يى جودا
ژئىك و د ئەنچام دا كوردىن ھەر پارچەمەكى
كۆلتۈرەكى جودا ھەبىت.

دابەشبوونا رەقەندا كوردى ل سەر گەلمەك
پارت، كۆمەلە و رېكخستىن سىاسى وەكريه كو
ھەڤرکى و دىزبەرى د ناقبەرا وان دا ياخورت
بىت.

پېكھاتىميا ئابۇرى يى جودا ياخورى كوردى
ل ئەورۇپا، ھەندەك كاركەم و ئاستى خواندىنى
يى نزم و بەمشەكى دى خودان كار و كارگەھە
و كۆمپانى، ئانکو جوداھىين جڭاڭى كويىرتى
لىيەتىنە و بۇويئە ئەگەمرى ژىيەك دويىركەتنا
رەقەندا كوردى و پارچەبۇونا وى.

رەقەندا كوردى پېكھاتىيە ژ دوو نفشن د
ئاستى تەممەنى و خواندى بىن ژەھەف دويىر، كو
تىكەنگەھەشتىنەكى مەزىن د ناقبەرا ھەر دوو نفشن
دا ھەيە، نفشن ئىكى كو دەيىك و بابن پتر گۈرۈدى
كۆلتۈرى كوردىستانى نە، لى نفشن دووئى ژ
ئەگەمرى خواندى ل خواندىگەھىن ئەورۇپى و
زانبىنا پتر زمانان و تىكەلبۇونا دگەل كۆلتۈرى
بالادەست دا يى دەولەتا ئەورۇپى وەكريه كو
ئەف نفشه بەرۋۇچارى نفشن دووئى پتر گۈرۈدى
كۆلتۈرى وەلاتى خۆجهن. تىكەللىيەن نفشن دووئى،
كچ و كور، دگەل ھاوتەممەنلىن خۇز كۆلتۈرىن دى
بۇويئە ئەگەر ئەن مەزىن بىن ناكۆكىيان د ناقبەرا
ھەر دوو نفشن دا و گەلمەك جاران ژى بۇويه
ئەگەر ئەن كوشتنى و ھەلوھشىانا مالباتان.

رەقەندا کوردى نەشىت ۋەگەرىت وەلاتى خۆ و
ھۆسا ژى دابىانەك چى دېيت و دېيىتە ئەگەرىت
بىئەقىبۇون و بەرزەبۇونا رەقەندا کوردى.
رەنگەدانا حزبایەتىيى ل وەلاتى ل سەر
رەقەندا کوردى ل ئەمۇرۇپا و پىر پارچەكىن و
بەلەقىرناوى ل سەر كۆمەلە و رىيکخىستىن جودا.
ھەبۇونا دەلىقەيىن كارى ل وەلاتىن ئەمۇرۇپى
وەكىريه كۆ زىيانا رەقەندا کوردى خۆشتر بىت و
ھزرى د ۋەگەرىيانى دا نەمەن.

ھەبۇونا ديموکراسىيى و مافىين مەرۆقى، ب
تايىەتى ژى مافىين ژنى، و وەكەھەقىيا جەڭلىكى و
نەبۇونا كۆنترۇلا جەڭلىكى وەكىريه كۆ ب تايىەتى
ژى نەشى دەۋى ژ كوردىستانى يى دوييربىت و
ژن پىر داخوازا مافىين خۆ بىكەت و د ئەنچام
دا گەلمەك ژن و مىر ژىيەكە دىن و گەلمەك مال
پارچە دىن و خراب دىن.

ئەق فاكتەرە، يان ژى ئەم دكارىن بىزىن
ئەق جوداھىيە د ناقبىمرا نەشىن جودا ژ لايەكىقە
و د ناقبىرا دوو كۆلتۈرۈن جودا ژ لايەكى
دېقە بۇونىھ ئەگەر و ئاستەنگىن مەزن د رىيَا
خۆگۈنجاندىن، خۆرەيىخىستن و ل دويىماھىيى
ژى ئەكتېقىبۇونا رەقەندا کوردى دا، ھەر ئەق
فاكتەرە ژى بۇونىھ كۆ بەرۋەقاڑى رەقەندين
دى، رەقەندا کوردى نەشىيە بېيىتە لۆبىيەكى
بەيىزى سیاسەتا کوردى ل ھەر چوار پارچەيىن
کوردىستانى.

د رو شەكى ھۆسا يا ئالۆز و نە ل بار
رەقەندا کوردى نەشىيە جەھى خۆ ل وەلاتىن
ئەمۇرۇپى بىكەت، ئانكول وەلاتىن خۆجە، و
نەكارىت ۋەگەرىت کوردىستانى ژى، ھۆسا ژى
ئەق رەقەندا تەمنى ب ھەزىز مەزن د ناش دوو
كۆلتۈرۈن جودايىن دەھەق دا بەرزەبۇونىھ،
كۆرت و كرمانچ ئەم دشىن بىزىن پىرييەرەقەندا
کوردى، ب تايىەتى ژى نەشى ئىكى وەك لەش
يى ل ئەمۇرۇپا و ھزر و دل يى ل كوردىستانى.

كوردى دا ژى ئەگەرىتى گەرنگى ل اوازىيى
خۆرەيىخىستندا رەقەندا کوردى يە ل ئەمۇرۇپا.
بەرۋەقاڙى رەقەندا عمرەبى، توركى،
ئەرمەنلىكى و جەھووبى كۆ ژ لايى دەولەتتىن خۆقە
دئىنە پىشەقانى كىن، رىيکخىستن و ب كارئىنان
بۇ مەرەمەن ئابۇرى و سىياسى رەقەندا کوردى نەشىيە
ژ ئەگەرىتى ھەبۇونا دەولەتكا کوردى نەشىيە
يا ئىيگەرلىكى، رىيکئىخىستى و ئەكتېف بىت و پىر
يا گەيدىايى وەلاتى خۆ بىت، ئەق ژى پىر بۇ
نەبۇونا كيانەكى کوردى ۋەگەرىت.

ژ ئەگەرىتى سىاسەتا زۆردارى،
پشتگۇھەتىخىستندا ئابۇرى و خرابكىندا گۈندان،
تەعرىب و ئاسىمیلاسیونا وان دەولەتتىن
كوردىستان پارچەكى، رىيڈەكى مەزن يا

**كۆرت و كرمانچ، ئەم دشىن
بىزىن پىرييە رەقەندا کوردى،
ب تايىەتى ژى نەشى ئىكى وەك
لەش يى ل ئەمۇرۇپا و ب ھزر و دل
يى ل كوردىستانى.**

خوهناسکرن/ مرۆڤ وهك تىكستهكى
رافهکرنى

ل گۇر گۆتلۈپ فريگە – Gottlob Frege، «ناسنامه ناهىتە پىناسەكىن، هەزەر پىناسەكىن ناسنامىيى ب خوه ژى ناسنامىيە، چونكۇ ناسنامه تىكىھەكى ئۆنتۈلۈكىيە، شىيانىن ھەقىقەندىيەن خوهگۈن جاندى دىگەل تەھىف گۇتارىن ئىپپىستىمۇلۇكى ھەيە»^(١). هەروها

چاخى سۆكرات گۆتى: «خوه
ناس بىكە!» ھنگى پىر

چوارچۈشىن ناسنامىيى
دەسنىشانىكىن. ژ

ھىلا دىرۆكىيە،
پەيدابۇونا ھزرا

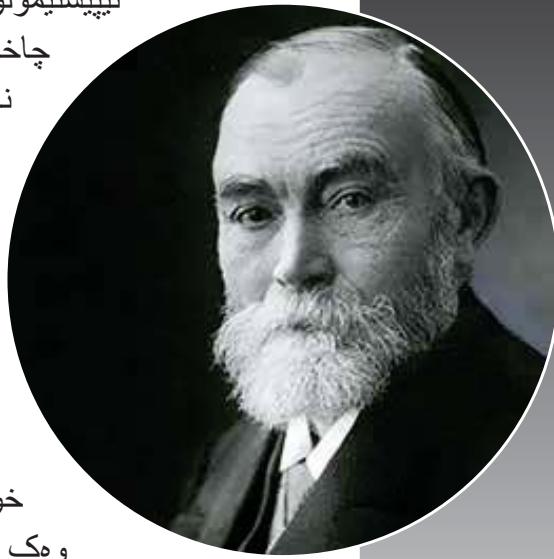
تۆتەم/ تۆتەمیز مى
ب خوه، دەسپىكى

ھزرا ناسنامىيى و
خونياسىنىيە. ناسنامه

وهك بەرھەمى دىرۆكى

بۇونھورەكى دينامىكىيە، كو ھەرتەم
ل بەر گۆھەرینايە، ئانكۇ چەمۇا ھەر تشت ل
بەر گۆھەرینايە، وسا ژى دېلىت ناسنامە ژ
نووڭە بەيىتە پىناسەكىن.

گەلۇ مەرۆڤى ب پلا يەكى، پىندۇ ب ئازادى
يان ناسنامىيىيە؟ ئەرى مەرۆڤ دكارىت ھلگرىنى
ناسنامىيەكى بىت، بەرئى خوه ناس بىمەت؟ گەلۇ
مەرۆڤ دكارىت دخوهياتىيەكابى ناسنامەدا ھزر
بىمەت؟ تا مەرۆڤ وهك خوهياتى ئازاد نەبىت،
مەرۆڤى ناسنامىيەكائازاد نابىت، تا مەرۆڤ وهك
بۇون ئازاد نەبىت، مەرۆڤ نىكارىت د چ ھەيلەن
دى دا ئازاد بىت. راستە ئازادى ل سەر دلىنىي
ئافا نابىت، بەلنى دىسان مە ھىشتى سىنورىن دلىنى

پرۆسیسا ناسنامەيى

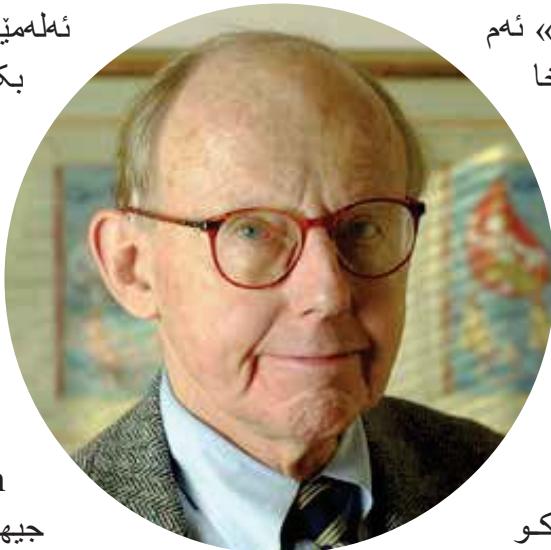

محسن ئۆسمان - بەرلىن

پشقا ئىكىن

١ - علي أسعد وطفة - إشكالية الهوية والانتقام في المجتمعات العربية المعاصرة - مجموعة/ الهوية وقضاياها في الوعي العربي المعاصر - مركز دراسات الوحدة العربية، ط١، بيروت - لبنان، 2013 ص

بۇ زىدى باقۇكالان بىت؟ يان گەلۇ تو بىزى
ۋەمگەر يان بۇ كەنەشىپ و جەھىن كالان، دلىنى،
بىرئانىن، خورىياتى و نەڭقرا دىندا دىگەل كەش و
جەھىن نۇويە يان ژى ترسا كەنقارا چارەنفيسيە؟ پا
ئەمگەر ھۆسا بىت، ئەرى چ ئەمگەر ئەن ئۆنتۈلۈكى
ل پېشت ھەنە؟ دىيارە ئەمگەر ئەمگەر يانى
بۇ دايىكا يەكمەم، سروشت و شۆپپەن ژيانى،
چونكۇ مەرۆف دكارىت پىر دىگەل قان
ئەلمىننان دەرۈونى خوھ ئارام
بىھەت. ئەها ئەھىپ ئەلمىننە
دېنە ھەقىرانى پرسىن
سایكۆلولۇزى، ياكو
ئالۆزىيا نەخشەرىييان
و پرسىگەرىيكان
ناسنامەيان بەرچاڭ
دەكتە. لەورا ساموئيل
هانتىنگتون - Samuel Huntington
جىهان يابىر ب شەھەركى
بازارقانىقە دەجىت. دەپى شەھىرى

دا بهائي روشنانيريبيا چهنهنگ، ب خوه سينورى روشنانيري د ناپهرا بازار فانيبيان دايه، کو هر کمس تمهقلي في ناسنامها «تلول، زمان، ديروك و کلهپوري روشنانيري» د بيت نيدى شهر هنيخ ل سهر في ناسنامها، خوه د «جيئانهكا بلهز / فيربليو» ددهته ناسين دا، دينيت.

دیاره فورمی ناسنامهبوونی، دوور هیلیبا مودیرنیزمی ل گور واتهیا ولاتی دخملینیت. ئیدی رهین نهتمهبوونی، ب پرۆسیسا «خوین، زمان و ناسنامهی» دەرباز بیووینە. ئانکو دیاردا نەتمهبوونی وەک ریشال، دەمال خوه گەپریانى يان چاخى مرۆڤى خوه ل ناسنامهی کریە خودان، ھنگى بنواشى نەتمهبوونی ھاتەدانان. راستە ناسنامهپا دیکارت و لۆك، نە د پەك

و ئازادىيى، ژىكجودا نەكرىنە، ئانکو مەھەرتىم
ھزرا ناسنامىيى، بەرى يَا ئازادىيى كرييە. ئىرۇق
ھەقىرى دنابېمرا «ئازادى و ناسنامىيى» دايىه،
چونکو سېكولار ئازادىيى دىرى ناسنامىيى
ب كار دئىين و سەلمەفى ژى ناسنامىيى دىرى
ئازادىيى ب كار دئىين، ژ بەر ھندى ژى،
نكارىن واتەمىيى بەدەينە بۇونا خوھ.

دوئالیزما «خوهیاتیا بى ناسنامە»
و «ناسنامەيا بى خوهیاتى» ئەم
تەقلىيەق كرينه، ئەف ئاخا
خۇلە بوويە بنگەھى
ھزرا دامەزرا ندا
نەتمەوه و دەولەتتىبۇونى.
قىرى رووشىنى ب
گەلمەپەرى، كولتور و
ناسنامەيا «دەولەت» ئى
ل نك مە زەلال نەكر،
چونکو مە نكارىيە يان
مە كار بۇ نەكرييە، داكو
ئەم بكارىين ژ «گرىيىدانا خوينى»،

دربازی «گریدانا ناخی / نمردی» ببین.
پرسیارا گرینگ ل فیری، مه کمنگی پیدوی
ب «ناسنامه، تایبەتمندی، رسمناتی، خوهیاتی،
خوھری و کلهپوری» همیه؟ ناسنامه ب ریکا
زمانی، ژیباتییهکا هەۋپارا د ناقبەرا مرۆڤى
و بۇونى دايىه. ل گور ھايدىگەر ژى ناسنامە
پرسا بۇونىيە، چونکو ژیباتییهکا هەۋپامش
د ناقبەرا «ھزر و بۇون»ى دا همیه. ئىدى
ناسنامە ژ خوهیاتىبا مرۆڤى، دربازى تشتان/
يى دى بۇويە، مينا ئەقىنا مرۆڤى بۇ دلېرى/
خوداھەندى، سینورىن ناسنامەما مرۆڤى بەرین
كريه. ناسنامە يىنى ھەشمەندىيا ب خوهیاتىي،
ناھەنئە ئاباز.

نهگمر مرۆڤ بېرسىت، گەلۇ تو بىزى،
ناسنامە نەگەرىنى ئەقىنا قەگەرىانا مرۆڤى

شاره زابوونا ديرۆكى ناس بكمت. ب قى يەكى، مرۆڤ ب رىكا زانهبوونا ھونھرى «ئەقل، ئىتىك و سياسەتى» دناسىت. راسته مرۆڤى ب رىكا خوهزايى خوهناسكىريه، لى مرۆڤ ب سايا بازارقانى و سقىلىبۇنى پىشداچووپى، بەللى ئەم ھند ژ ديرۆكى فيرنەبۈونە، تىرا ھشىاربىيا مە يَا جڭاڭى بكمت. ئەقى دوئالىزىما ھەقىز، ئەم راستى «گرفتىن گىانى» كرین. ئها قى ھندابوونى، روخسارى ناسنامە و كولتورى مە داپوشى.

ئەگەر بنگەھى ناسنامەي ژى ھەست بن، پا گەملۇ ل قى جىهانا ھافى و پىرى گەمف، دى مرۆڤى چەوا ھەستىن ژىياتى و بەشداربىيەن ھەبن؟ مرۆڤى سەرىپەھاتى و سەرھەقىبا خەباتا مرۆڤاتىيى ل بەرچاڭ بگەرىت، دى زانىت تىشتى نەزىننەي تەكىنلۈزى / گۈۋالى كرى، نەھىلانا تايىھەتمەندى و ناسنامەيي يە، چونكۇ مرۆڤ بى ناسنامە ھافى دېيت. ئەل قى چاخى، مرۆڤ د قى جىهانا فره «رەنگ و دەنگ» دا ھندا دېيت، چونكۇ «خوھيانى، بىانى، سينور، لۆکالى و جىهانى»، تەف نەمان. لەورا مرۆڤ نكارىت پرسىگەيىكان فامكرن و راڭەكرنا پېقەندىيەن ناسنامەيى و چارەنۋىسى گەلان، بىيى كو دەسىنىشانانالاقىن بكارن ژ ئاستەنگىن ھەمىي و دەرگەرتىن ديرۆكى دەرباز بىت، بكمت.

كىنه ئەم؟ كىنه ئەم؟

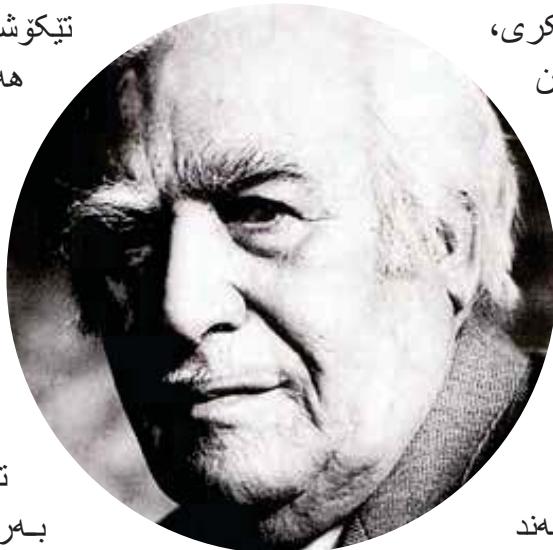
كوردىنى وەك گرفتىن ناسنامەيى
وەك ئەزمۇونىن ديرۆكى بۇ مە بەرچاڭ دەمن، تەقايىا مرۆڤاتىيى ل بەرسقا «ناسنامە چىه/ كىمە ئەز - كىنه ئەم؟» دەگەرىيەن. ب قى گرینگىيى، كەشەتسۆلنیر - Pfarrer Zöllner - Berlinische ب رىكا «مەناما بەرلىن -

ھەلوھىستى وانى فەلسەفى دا بۇو، بەلکو د ھەف بەرسىنگەر تا گەرفتىن ھشمەندىا كەفتارا خەلکى ئورۇپى دا بۇو. ھەروھا د ھىلا فەلسەفى ژى دا، ھەر فەيلۆسۆفەكى مۇرا يان ناسنامەي/ نىشانى خوه ل پىشت خوه ھىلایە(*). ھەروھا پرسا ناسنامەي ل نك ھىگىل، گەرىدایى دوئالىزىما «ناسنامە و ھزر» بىيە، لەورا ب درىزيا ديرۆكا فەلسەفى پرسا ناسنامەي ب ئاوايى ئۆنتلۈزگى، پىر ژ ئىپپىستىمەلۈزگى ھاتىيە پېشىكىش كرن. ئىدى ديرۆكا فەلسەفى تا سەردەمە ھايىدىگەر، گەنگى ب گەردوونى ل سەر كىستى بۇونا مرۆڤى دايى، ئانكۇ ناسنامەي خوهيانىيە مرۆڤى، كەرىيە قوربانى ناسنامەي «ئۆلى، نەتمەھىي و چىناتى»/ گەردوونى. ژ بەر ھندى، ھايىدىگەر گەرىدانەك ئىخستە د ناھىبەرا «ناسنامە و بۇونى» دا. ب قى يەكى، تىگەھى ناسنامەي، د زەقىپىن ھزرى و فەلسەفى دا ژ دايىك بۇويە، ياكۇ ناسنامەي ژ خوهيانىيە مرۆڤى دەسپىتكىرى. پاشى ل چەرخىن داوىيى/ سەردەمە مۆدىرىنیزىمى و ب تايىبەتى ژى پىشتى سەرەلدانانە گەلەن بۇو. سەربارى خوهيانىيە دەربازى گەلەن بۇو. سەربارى ناسنامە و جوداھى/ ھايىدىگەر، ئەق تىگەھەشتەنە ل سەر جودابوونا سەنتەر و رەخ ھاتىيە كرن. ئەگەر پرسەك بەھىتە كرن، ئەرى پېگىرى و ناسنامەيما، د ھزر يان د بىرۋىسى دايىه؟ دەقىت مرۆڤ ل سەر قى ھەشكەيشى بىراوستىت، چونكۇ ئەم ل سەر پرسىن مەزىننەن بۇونى نەرداشتىيەنە، كو گەرىدایى ناسنامەي و پېگىرىيەنە. ئىدى ناسنامە ب خوه پىرۋىسى و رەفتارە، بەرى كو بىبىتە تىھزىركەن.

ئەرى رەنگ و روويى ناسنامەي مە چەوانە؟ مرۆڤ نكارىت مرۆڤبۇونا خوه بىي

* - وزدان/ لۆتەر، "ھەز/ دىكارت، "ھشمەندى/ لۆك، "خوهيانى/ كانت، "گىان/ ھىگىل، "مرۆڤى بلند/ نىتشە" و "دازاين/ ھايىدىگەر

نکاریه بهرسقا «کورد کینه؟» زی بدھین!
ب گەلەمپەرى، مە نکاریيە ل ھەمبەر
پرسیارا «کینه ئەم؟» يەكمەن وەك سیاسى،
ب پېنسىپا ھەۋلاتىبۇونى و دووهەم وەك
رەوشەنبىرى، ب ناقەندا خوھ يە دلىنى، خوھ
زەلال بکەين. ئانکو راستە مە کارى ب رىكا
ناسنامەيا رەوشەنبىرى خەباتا نەتمەبۇونى
بکەين، بەلنى پا مە نکارى ب سايا
تىكۈشىنا سیاسى، پېنسىپىن
ھەۋلاتىبۇونى وەك ماقىن
تاکى بەردهست بکەين.
ئها د ۋان كاودانان
دا، «سايکۆلۈزىيا
ھەۋلاتىيان» ھەزار
دبيت. لمورا ئەم ل
ھەمبەر بىرسا «کینه
ئەم؟» ل سەر ئاستى
تىۋىرى و پراكتىكى، بى
بەرسق ماينە. ئىدى بىي
ناسنامەيەكا گىشتى، ئەم نکارىن
بەرسقا «کینه ئەم؟» بدھين. بىرسا ل ۋىرى

دەپىت ھەشمەندىن كورد، خوھ
ل بەرسقا پرسیارا ناسنامەين
«کینه ئەم؟» بکەنە خوھدان،
چونكو ھېشتا ئەم خولكى
ناسنامەيا خوھ يە نەتمەويي ناس
ناكەين.

«Motatsschrift»، پرسیارەكى ژ كانت
«رەوشەنگەرى چىه/ ۱۷۸۴؟» دەكت. چەوا
قى پرسیارا دىرۆكى، ھەممۇ ھەزرمەند و
فېلۇسۆفىن رۆزئاۋا ئىننانە بىر دىالۆگ و ل
بەرسق گەريانى. دەپا وسا زى، پرسیارا
ھەزرمەندى لىبانى شەكىب ئەرسەلان/ ۱۸۶۹ -
۱۹۴۶، ياكو ب سايا پەرتۇوكا خوھ «بۆچى
ئىسلام پاشقەما و گەلەن دى پېشىكەتن/
۱۹۳۰؟» (۲) پېشىكىشىرى،

تەڭ ھەشمەند و ھەزرمەندىن
ئەرب/ ئىسلامى ئىنابانە
بەر گەنگەشە و ل
بەرسق گەريانى،
بەلنى وسا دىيارە ئەم
پرسیار بەرئى ژ
دایك بىيت، ھاتىيە
سېداردان. ب ھەمان
ئەگەر و پاشخانان،
نەبەس رەوشەنبىر، ھەشمەند

و سىاستەدارىن كورد، نکارىن
بەرسقا پرسیارا «جەگەرخوين/ كىيمە ئەز -
کینه ئەم ۱۹۷۳؟» بەدن، بەلکو نکارىن بىرسا
كانت «رەوشەنگەرى چىه؟» زى، بگوھەرنە
پىرسا «ھەزىز، تەقگەر، شۇرۇش، نەتمەوھ و
دەولەت چىه؟» ئەمەنچى جۆرە بىرسە،
نەخشەرىيكتىن جەرگى پاشەرۇۋا مە درېزىن.
لمورا دىسان دېيىزىن، دەپىت ھەشمەندىن كورد،
خوھ ل بەرسقا پرسیارا ناسنامەيى «کینه ئەم؟»
بکەنە خوھدان، چونكو ھېشتا ئەم خولكى
ناسنامەيا خوھ يە نەتمەويي ناس ناكەين. ب
راستى، مە كوردان نەبەس نکارىيە خوھ ل
چەند پرسىاران «گەل كىي؟/ فېشتە»، بەلکو مە

گوندی» کر بیت، پا ناسنامه‌بین نه تمهوی ل بمرا ترسا ژ ناقچوونی نه. تمکنلوزیا گه‌هاندن و زانیاریان، ئم راستی دوئالیزما «گلوبال و ناسنامه‌بی» کرینه، کو ۋى شۇرشا راگه‌هاندنی، فورمەكى هەققىرېبى «جڭاڭىن ئەملەتكىن» سەردەست کر. ئەمال قىرى، پرسىگىرىكا تىگەھىن «گلوبال و ناسنامه‌بی» درست دېيت. ئانکو ل ھەمبەر رىتما لمزگىنا گلوبالى، مروقاپاتى/کورد راستى ھافىيىا گياني ھاتىنه. دىاره ئەف يەكە ژى، ئاللۇزى و دوودلىي پەيدا دەكت.

دىاره ھەر دەم پرسا ناسنامه‌بى، دەگەل گرفت و رەوشىن ئاللۇز پەيدا دېيت، چونكى «تەف» پرسىن ل سەر ناسنامه‌بى ب خوه، ھلگرېن گرفتان، چ نەتھوھ پرسان ژ خوه ناكەن كىنه ئەم؟ تەننى ل رەوشىن راستى گرفتان دەھىن، نەبن»^(۳). ئىدى يى ل بۇونى بگەرىيەت، ئەم ب خوه ل خوه وەك «كىيمە ئەز؟» دگەرىيەت، بەلى ئەم گەلمەك ل سەر پرسىيارا «كىنه ئەم/ ئەز؟» نەراوستىيائىنە، کو پرسىيارەك ناسنامه‌بى و رېنیسانسىيە. ئانکو ھەرچەندە «كىنه ئەم؟» پرسەكى بۇونىيە/ ئۆنتۆلۈگىيە، نەخشى و سینورىن پىناس و ناسنامەيا مە درېسیت، لى دىسان ھزرەندىن كورد، خوه ل ماھىيەتا ۋى پرسىيارا ئۆنتۆلۈگى نەكرييە خودان. دىاره «كىنه ئەم؟» پرسەكە راستى ناسنامەيا كوردان دەھىت. ئىدى بۇون بىي پرسىن بۇونى ناهىيەتە كرن، لەمۇرا ئەف ئۆنتۆلۈگىيە رېكەكە نۇويا تىھزىركرنا گرېدايى پرسىيارا «كىنه ئەم؟» يىن. ئەبا ۋى رېزانىيى، ئەم دخوازىن پرسا «كىنه ئەم»، دەربازى نافەندىن بېرىارداندا رۆزئافا بكمىن! ئەف پرسىن دەربازبۇوين، نەخشى «بۇون، ناسنامە و چارەنفيسي» مروقى كورد

گەنگ، پرساناسنامه‌بى يە، گەلۇ دچاخى گلوبالى «كىنه ئەم؟» دا، بۇونا ناسنامه‌بى ژ سینورىن حەزى، دەربازى ئەردى ژيانى بۇويە؟ ئەرى پا ئەف پىشىكتەنا تمکنلوزیا وەدكەت، کو جىهان ناسنامەيا خوه ژ دەستىبدەت؟ يان بىزىن، ما گەلۇل چاخى گلوبالى، بىي ناققىشان و ناسنامه‌بى، ترسا بولەزىنى نىنە؟ ھەوا گلوبالى، سىتى ئىخستىيە پرۆسەيسا «زىيياتى و ھەقۇلاتىبۇون»^(۴)، لى دەسەلاتا كوردى نەھات ل چارەيان بگەرىيەت، بەلكو - ب ئاوايەكى يەكسەر يان نە يەكسەر - ئەو ژى بۇو رېكخوشكەرى ۋى پرۆسەيسى. ئانکو زىيياتى ب خوه ژى، بەلى ئەف رەوشاش گلوبالى، مە «كىنه ئەم؟» يىن، بەلى ئەف رەوشاش گلوبالى، مە ژ پرۆسەيسا زىيياتىيە دگوھەرىيە ناسنامەيەكى بى ناققىشان، کو ئەف نەخشى زىيياتىيە بى ناسنامە مروقىيەتى دەكت. ب گشتى، ئەم ھېشىتاراستى پرسا مەزىن «كىنه ئەم؟» نەھاتىنە، ئەقە ژى مە تەقلى روشنەنېرىيا دەھەمنى دەكت. ئەرى گوتارا كوردى، ھلگرەيەتىن ناسنامەيە يان واتەيىنە؟ چونكى ئەگەر گلوبالى پېكۇلا گەردوونىيە «رەوشەنېرىيە، بازار، مالبات و

**ھەرچەندە «كىنه ئەم؟» پرسەك
بۇونىيە/ ئۆنتۆلۈگىيە، نەخشى و
سینورىن پىناس و ناسنامەيا مە
درېسیت، لى دىسان ھزرەندىن
كورد، خوه ل ماھىيەتا ۋى پرسىيارا
ئۆنتۆلۈگى نەكرييە خودان.**

3 - قادرىي أحمد حيدر - الحضور التأريخي و خصوصيته فى اليمن - مجموعة/ الثورة اليمنية/ الخلفية و الآفاق - المركز العربي للأبحاث و دراسة السياسات، ط1، بيروت - لبنان، 2012 ص.

درستکرن. ب ئەنجام، بھیزبۇونا قى ناسنامەيى، گرېدايى رەخنەيا ئەقلانىيا ۋى كەلمپۇرىيە، چونكۇ كەلمپۇرى مە يى لواز و كاراكتەرى دى يى بھیز، مەرجىن ھەۋرکىيە ئالىسەنگ دكەت.

ل گۇر شرۇقەكرنىن ھېرمىنۇتىكى، ئەق دەقەرە د گەرفتىن واتە و چاخى ئەقلەكى ئالۇز را دەرباز دېيت، لمورا ئەم ل دەمى گەرفتا واتەيان، ل واتەيى دەڭەرىيەن. ئىدى گەلىن پاشقۇرۇ، نكارن دياردە و رەفتارىن ژيانا خوھ وەك تىكىست راۋە بىھەن، لمورا ئەم ھېشتا خوھ وەك تىكىستەكى نەننیاس راۋە دكەن، چونكۇ مە خوھ باش ناسنەكىرىيە. ژ بەر ھندى دېيزىن، راستە «ئەززەمە»، بەلى پا وەك بۇونەورەك/ تىكىستەك خوھ نەناسكىرى! ئەل ھەمبەر ۋان ھەممۇ گەرفتان، واتەيا بۇونا من ھندابۇويە! ئەگەر رەفتارىن مە يىن تىۋىرى و پراكتىكى وەك تىكىستەك نەھىئە راۋەكىرن، ئەم نكارىن تىكىستىن بەرھەمەن رەفتارىن خوھ ژى فام بىھەن.

ب سەرەھەف، ئەمۇ جەڭلىكىن د كاودانلىن گەرفتىن ناسنامەيى دا دەرباز دىن، گەرفتىن خوھ پالدىنه پەرسىگەنەن بەرەنەن بىرىيە، كۆ وەك زېرۆكەكا قۇناغا جىو» سىياسى، رەوشەنېرىي، ئابۇرى و ستراتېزى»، راستى دەرگەرتتەكى دەھىن.

گەلۇ خولكى ناسنامەيىن مە يىن «نەتمەھىي، رەوشەنېرىي و نېشىتىمانى» چە؟ راستە دەپىا پشتى سەرەلدانا ۱۹۹۱، تەق ناسنامە دەپىزى چوارچۈۋىن نەتمەھىي بىبان، لى مخابن كار ل سەر ھشمەندىيا جەڭلىكى/ نەتمەھبۇونى نەھاتەكىرن. ب ۋى رىتىمى، ناسنامە ژى هاتنە گوھېرىن، لى دىيارە كورد نە خوھىي ناسنامەنە. ئىدى يەك ژ ئارىشەيىن مە يىن ئالۇز، دەسىنىشانكىرنا ناسنامەيا مەيە. راستە دېيت

درېسەن. ئەقە ئارىشىن كۈورن راستى بىرداڭىن مە دەھىن، چونكۇ تەق پەرسىگەنەن راستى مە دەھىن، خوھ د گەرفتىن ناسنامەيى دا دېيىن.

ل رەوش و سەرەمەن كاراكتەر ھندا دېيت، پەرسا «كىمە ئەز؟» دېيتە «چەمە ئەز؟» د ۋان رەوشان دا، تاكى كورد دگەھىتە باوەرىيَا بېزىت، «ئەقە نە دەمى منە و ئەز ل ۋى جەي ژى ھاقىمە». ئەق مالقۇونا بەرسقىن كۆجيتويا «كىمە ئەز؟» رېكى ل بەر تاكەكى ئۆتونۇم دىگەرتى. ب ۋى يەكى، ناسنامە ۋەزەنلىيەن واتەيىن ئەنترۆپېلۆگى، نەك ئۆننەلۆگى يان ئېتىكى.

گەلۇپاڭى دەكارىت بەرسقىپەرسىن گەرەپەستىن جەڭلا كورد «دە كېفە چىن» بەدەت؟ مخابن تا نوكە، ھېشتا پەرس و رۆھنېيى نېرەن و پاشەرۇۋە گەلەن كورد، يَا تارى و نەديارە! ئەمرى چما ژ خوھ نەپەرسىن «ئەم ژ كېفە ھاتىنە؟» و نېبىزىن «ئەم ل كېفەنە و دى كېفە چىن؟» ئەگەر مە جاران گۆت بىت «ئەم كىنە؟»، بەلى مە نە دىگۆت «ئەم كىنە؟»، چونكۇ مەرۆڤ دەكارىت ب سايا «ئەم كىنە؟»، خوھ ژى پېت وەك «ئەم كىنە؟» ناس بىھەت. ب ۋى تىگەھەشتىنى، ناسنامە د نافېمرا ۋى دوئالىزما «ئەز/ مە» و «بىت دى» دا درست دېيت. مەبەست ژ ۋان ھەردوو گۆتنان «پېنناسە» و «ئاراستە» كرنا، چونكۇ ناسنامەيا مە يَا «سىياسى/ پارتاتى»، نەكەتە د خزمەتا ناسنامەيا «نەتمەھى/ ئېتىك» دا، بەلکو مخابن بەرۋېشت ھاتەكىرن! پەرسىار ل قىرى ئەمۇ، گەلۇ ئەم دەكارىن ب چ ناسنامە، سەرەدەرىيى دىگەل يى دى بىھەن؟ دىيارە ناسنامەيا مە ل سەر كەلمپۇرى ھاتىيە ئافاڭىرن، كۆ ھېشتا ل نك مە ناسنامەيا «ئۆلى و پارتاتى» ژ ناسنامەيا نەتمەھىبۇونى خورتىرە، دىيارە ئەقە ژى نەكارىت ژ بىتىياتىوا لات و ھەۋلەتىبۇونى پەيدا بىھەت. دىيارە ب ۋى پەروردە و ئاراستەكىرنى، رەوشەنېرىي و شىوازى سىياسى يى تاك/ ھەۋلاتى ناھىتە

ل سمر ناسنامه‌ی بئاخفیت، بیی هەست ب ژیاتی و ناسنامه‌بۇونى بکەت. دەما مەۋە ل بۇونا خوھەگەریای، هنگى ھەست و ھزرا بنگەھەن ناسنامه‌ی ھاتىيە دانان.

يەك ژ پرسگریکىن مە، نەبۇونا ئیلیتە (بىزارە) ياخى - Social Elite يە، كۆ بكارن مل ب مل دىگەل ئیلیتەبىن سیاسى و رەوشەنبىرى تاك/ جەڭلى ئاراستە بکەن.

ئىدى ئیلیتە ئەقلى جەڭلى، دەما رۆلى ئیلیتە نەما، هنگى پەروەردە و ئاراستەكىرنا جەڭلى تىك دچىت. ب ئەنجام، قى يەكى گرفتىن ئیلیتە و پېشەنگىيى درست كىن. لمورا ژى ئېرۇ جىهان ب تەقاي دەھلسى و گرفتىن سەركىشى و ئاراستەكىرنى دا دىنلىك. بىزەن ل گور دىرۇك و سەرپىيەتىن مەۋەتتىيى، «سەركىدە، رەوشەنبىر و ئیلیتە»، سەركىش و ئاراستەيا خەلکى دەكەن، بەلنى ل ولاتى مە ئەق ھەرسى ئالە، بۇونە ئاستەنگ و پرسگریکىن مە. لمورا (ت س ئەلىوت) دېيىزىت، دوراندىن بىزەن ئەلەكىن، گەلەك ژ دۈرەنا بىزەن ئەلەكىن، شەرى خرابىت بۇويە! دىارە ھزرىن رەخنەيى، وەك فاكتەرەن ئاڭلەنە ئەقگەر و شۆرشاڭ ب رەوشەنبىرىن پېشەنگ دەنەنەن. لمورا نەبۇونا رىيەر و رەوشەنبىرىن پېشەنگ، ھەرتەم فاكتەرەن شەكتىتا شۆرشاڭ جەڭلى و نەتمەھىي بۇونە. ئىدى نەبىس رەوشەنبىرى رىيەر بىزەن سیاسىيَا جەڭلى، بەلکو ھەشىاركىرنە، چونكۇ ئەگەر گەل ھەشىار نەبىت، رىيەر ژى پەيدا نابن.

راستە تىنگەھەن كوردىنييى، شىۋىيەكى

د ۋان سالىن بۇرى دا، نە زانايىن كورد، كار ل سەر پەۋزىن چارەنفيس كرييە و نە ژى ھەشمەند و رەوشەنبىرىن مە خوھىي پەۋزىن ھزرى نە.

ئەو ژى بەھىتە گۆتن، كو ناسنامە ب خوھ، ژ ئەنچامىن گرفت و قەيرانان درست دىبىت، بەللى پا يەك ژ گرفتىن تەقگەرلىن نەتمەھىيىن كوردى، ھەزاربىبا تېۋرى و سەردىستىبا چەكداربىي بۇويە. بىزەن د ۋان سالىن بۇرى دا، نە زانايىن كورد، كار ل سەر پەۋزىن چارەنفيس كرييە و نە ژى ھەشمەند و رەوشەنبىرىن مە خوھىي پەۋزىن ھزرى نە، داكو مل ب ملى ھەقكارىن پەۋزىن سىاسەتمەداران بن. مخابن ب ۋان پاشخانان، مە نكاربىيە دەسىنىشانا ناسنامەيا خوھ ياسىستەمى ئەقلى، كەلتۈرى و سىاسى بىكەن. رەوشەنبىرىن ھزران ۋەدگۇھىزىن و ھزر نەكەن، ئەو رەوشەنبىرىن كۆپىكىرنە. لمورا كوردان نكاربىيە، ب ھزركىرنى ھەست ب چاخى خوھ بکەن!

ئەگەر مە چ تىھزركىرنىن رۇھن و ئاشكرا ل ھەمبەر ژیاتى و ناسنامەيى نەبن، دى چەوا كارىن ب ھەشمەندى دەسىنىشانا ناسنامەيى كەن؟ دىارە ناسنامە گرېدايى ئاستى ژیاتىيە، كو بلند و نزم دىبىت. لمورا مەۋە نكاريت

ئەم ل ھەمبەر خوھ و بىي دى ھاۋىنە.
 جاران رىيھىپى/ ئەقلمەندان، رۆللى خوھ بۇ
 چارەسەرىبىا ئاپرىشان و ئاراستەكىرنى دىتىت،
 بەلنى ئىرۇ ئىلىتە/ بىزارە، كۆ ھەمان ئەركى
 رىيھىپىين جاران ھېيە، تا نوكە رۆللى خوھ
 نەدىتىه. لمورا دېيىزىن، دىبىت د قۇناغىن جودايىن
 بزاھىن كوردى دا، گەلمەك رەنگىن ئىلىتەميان
 پەيدا بىن، لى ب قەتلەزى د ناڭ ۋان ئىلىتەميان
 دا، پىشەنگ درستىبووينە. ژ بەر ھندى، گەفتىن
 ناسنامەيىن «گەرۆپ، توپىزە و چىنان»، كريزىن
 ئىلىتە و پىشەنگىيى درست كرينى، لمورا رۆللى
 ئاراستەكىرنى ھەنابۇويە. ئىدى دەما ھزر،
 فەلسەفە و رەوشەنبىرىي ئىلىتە و پىشەنگ
 نەبن، نەچارن خوھ دووبارە بەكەن يان ژى ژ
 لاشى خوھ بخونە! ب ئەنچام، د ناڭ تەقگەمرىن
 كوردى دا، كادرىن ھەشمەند نەبووينە، بكارن
 بىنە پىشەنگىن تەقگەمرىن دوهى و رىبەرەن
 سياسمەتا ئىرۇ. لمورا تەڭ گۆھەرپىنن دەقەرى،
 ل ژىر باندۇرا ھىزىن دەرەكى و ھەزىن ئىلىتەميا
 كوردى «سياسى/ رەوشەنبىرىي» بۇوينە. ديارە
 ئەقە ژى، ھەرتەم يەك ژ ئاستەنگىن ھەشمەندى و
 خەباتا كوردان بۇوينە.

- ب ئەنچام، رىڭرىبىا پەيدابۇونا ئىلىتەى -
 Elite ژى كريە. راستە ل كوردىستانى گەلمەك

ل كوردىستانى گەلمەك پىكۆل
 ھاتنەكىن ئىلىتەيەك ب رىڭا
 كۆممەكا ئەزمۇونگەرىيان
 "ھەلبەست، چىرۆك، شانۋ و
 شىّوھەكار" درست بىيت، بەلنى
 دىسان درست نەبۇو.

گەلمەرى وەرگەرت، بەلنى سەرەھقىيَا ۋى
 پرۆسىسى، نىكارىيە ئىلىتەيەكال ئاستى بۇويمەر
 و قۇناغان درست بىكەت. د قۇناغىن تەقگەمرىن
 كوردى دا، ژ دەرۋەمى دژاتىيا «كورد و
 ئەرمەب»ان، ئىلىتە و رىبەرەن وان چاخان
 نىكارىيە ب خواندن و نرخاندىن دېرۈكى بىكەنە
 پالپىشىتىبا تەقگەمرىن كوردى. ئەق ھەزاربىا
 نەتمەھبۇونى، دزقەرىتە لاوازىيَا ئىلىتەميا
 سەرکىشىيَا تەقگەمرىن نەتمەھبىي دىك، چونكۇ
 وان نىكارى ب ساپا تىيگەھى «كوردىنى»،
 نەفسەكى نەتمەھبەر وەر بەرھەم بىن. ھەروھا
 راستە ژى، ئەمو مۇدىل و تىيگەھىن ئىلىتەميا
 سياسيا كوردى سەرەدەرى دگەل كرن،
 ھەزىن وى چاخى بۇون، بەلنى ژ دەرۋەمى ھىزىا
 دلىنى، جە-و ئاخاژىيانى ل ۋى وارى نەبووينە!
 بىنگەھى ۋى رەوشى ژى، ژ ھەزىا ئىلىتەميا
 سياسى و نەبەرەھقىيَا ھىزىا جەڭلىكى دەھىت،
 چونكۇ ئىلىتەميا سياسيا كوردى د تەق واران
 دا، بەرى كار ل سەر ھەر مۇدىل و تىيگەھەكى
 بىكەت، دەپىا خەبات ل سەر جەڭلىكى كربا. ئىدى
 راستە ئەق پرسىگەرەكە ب خوھ ژى، گەزىدايى
 وى چاخى بۇو، بەلنى جە/ ژىنگەھى مە بى
 هنگى نەبىي بەرھەقىوویە. ئانكۇ راستە بزاھ
 و ھەزىا ئىلىتەميا سياسيا كوردى بۇ سوبەھى
 بۇويە، بەلنى پا شىيان، ئاست و ھەزىا جەڭلىكى
 ژى بۇ دوهى بۇويە. راستە ئەق پرسىگەرەكە،
 خوھ د گەفتىن جەڭلىكى دا دېيىن، چونكۇ مە
 گەفتىن ناسنامەيىن «جەڭلىكى و نەتمەھبىي»
 ھەنە. ھزرىن مەرۋەقىن كوردى ژى، دەپىزىن
 ۋان گەفتانە، چونكۇ ئەق ھەزىر د رەوشىن
 تەرسناك و ھافى دا پەرەدەبۇوينە. ئىدى
 مەرۋەقى ھافى، مەرۋەقى بى ناسنامەيە، لمورا
 ھەر زوو ئەم سەنت و ئاراستەكىرنىن خوھ ھندا
 دىكەن. ئىرۇ ژى، ھېشتا ئەم ل ھەمبەر خوھ
 نەناسىن و ل خوھ ناگەمپىن، ژ بەر ھندى ژى

«ئىلىتەيا گەندەلە»^(٤). لەورا تۈرىن ئەنترنېتى/ جۇڭكى و ئامورى مۆبائىلان، بۇونىھ ئەلتەرناتىيەن بەيزىن مەدىا كلاسىكا دەسەلاتى و ئىلىتەيا جاران. ب ۋى يەكى، يەك ژ ساخلمەتىن نۇوبۇون و جۇڭكاكا سقىل ژى، ھېبۇونا ئىلىتەيەك خۇدەن شىانە. جۇڭكاكا سقىل يەك ژ پىكھاتىن جۇڭكەن ھەقچەرخە، كو پشتى دەسەلاتا سىپاسى و ئىلىتەيا سىپاسى دەھىت.

ئەڭمەر مەرۆف ل دىمىننەن نەرازىبۇون و سەرەلەرین بەهارا ئەرەبى بىنېرىت، گەلەك ب زەلالى گەرفتىن «ئىلىتەيا سىپاسى/ پىشەنگ، سازىيەن جۇڭكاكا سقىل، مەدىايى، رەوشەنېرى، پارت، سەندىكا و سەرۆك/ رېيەر»، خويا دىن. پىشاداچۇونا وارىن «ئابۇرى، جۇڭكى و سىپاسى»، رېيکخۇشەنەرەن سەرەكى يېن ئافراندىن ئىلىتەيا بىكارىت رېنىشاندەرا جۇڭكى بىكەت. ئىرۇ ب تايىھتى، رۆلى ئىلىتەيان گەلەكى گەنگە، ئىلىتەيىن وارىن ئەلکەتىرۇنى/ گلۇبال، كو كەنال و پەنجەرىن تەھىف كەمس و مالانە.

ل رۆزھلاتا نا فىن، ئىلىتەيىن ھىزى وەك كۆدەتايىن لەشكەرى، پىر ژ ئىلىتەيىن ھزرى، فەلسەفى و رەوشەنېرى رۆل دىتىيە. دىارە ئەقە ژى، قەدەگەرىتە ھەزارى و لاوازىيەا ھشمەندىيە جۇڭكى، كو رېكى ل بەر ئىلىتەيا ھىزى خوهش دەمن.

راستە ژى زانكۇ جەھى ھەقنىياس، دىالۇڭ و درستكىن ئىلىتەيانە، بەلى ئىرۇل نك مە زانكۇ ۋى رۆلى نابىين. ھەروھال نك مە ھېشىتا ئىلىتە - Elite ب باشى و گەھشتى درست نەبۇويە، داکو بىكارىت نۇرمان بۇ خەلکى درست بىكەت، راستە ل ھەندەك دەرفەت و دەليقىن دىرۆكى، خەلک رۆلى خوه دېنىت، بەلى پا دېقىت ھەرتەم

ل رۆزھلاتا نا فىن، ئىلىتەيىن ھىزى وەك كۆدەتايىن لەشكەرى، پىر ژ ئىلىتەيىن ھزرى، فەلسەفى و رەوشەنېرى رۆل دىتىيە. دىارە ئەقە ژى، قەدەگەرىتە ھەزارى و لاوازىيەا ھشمەندىيە جۇڭكى، كو رېكى ل بەر ئىلىتەيا ھىزى خوهش دەمن.

پىكول ھاتتكىرن ئىلىتەيەك ب رېكى كۆمەكا ئەزمۇونگەرمىيەن «ھەلبىست، چىرۆك، شانۇ و شىۋەكار» درست بىبىت، بەلى دىسان درست نەبۇو، چونكى ئەق ئىلىتەيا سىپاسى و رەوشەنېرى مرى ژ دايىكبوویە. گەرفتىن ۋى گۆتنى ب خوه ژى، ۋى ئىلىتەيى خوه ب دلىنېيەا نەتمەھىقە گەرت، بەلى پشتى سەرەلەنانا ۱۹۹۱ ئى و كەتنا بلۇكى سۆسيالىزىمى، داوى ب ھېقىيەن ۋى ئىلىتەيىن هات. دىسان نە كەتنا بلۇكى رۆزھلات و نە ژى سەرەلەنانا بەهارا ۱۹۹۱، ۋى ئىلىتەيى چ ھەزى و پىرۇزە نەبۇون. لەورا ئەق ھەردوو روودانە، بۇ ۋى ئىلىتەيى ژ نشەكى ۋەبۇون! ژ بەر ھندى، ل ۋان دەقەران، ل جەھى ئىلىتەيا سىپاسى بەھىتە درست كەن، سەرۆكى رىزگاركەر دەھىتە ئافراندىن. ئەقە ژى ب سايا پارىن گەندەلىيى، راگەھاندىن و ئىلىتەيەكى گەندەل درست دەمن. راستە ئىلىتە و سەرەركەدىيەن گەندەل، ژ مەتەكى پاک ناھىئە زىيانى، بەلكو ژ ژىنگەھ، دىارىدە و پىرسىسا گەندەلىيى بەرھەم دەھىن. ئىدى ئابىمەندىيەا ھەقبەشا ۋى ئەقلى ۋەقىر دەكتە،

4 - سعيد الصديقي - الشعبوية: أبعادها و تأثيراتها السياسية/ حوار أجراه معه إدريس الكمبيوتر - مجلة ذات، العدد 47 خريف، 2018 ص، 76 منشورات مؤمنون بلا حدود. بتيره مالپەرى: www

تاكول گور بنوش و ناساندنا (تیگه‌هی «هوية»، ژ پهیقا فارسی «هست» و یونانی «ئیستین») هاتیبه، کو ب گشتی ژ واتمیا بوون ددمت / فارابی)^(۵)! تیدی ل ڦان دهمران، چونکو تاکی ټوتونوم درست نهبوویه، لهورا ناسنامه ب خوه ژی درست نهبوویه. راسته ناسنامه وهک گیانی کومل و چاکنیه، بهلی پا ئیرو پرسا ناسنامه‌ی، د دهرگه‌هین گرفتین دیموکراتی و ژیاتی دهیته پیشکیشکرن. باوری ب خوه نهبوون و پرسگریکا دهنسیشانکرنا ناسنامه‌ی، گمهه‌هی ناریشین مه بهرچاف دکمت. ئهال ژی چاخی، نیمی ناسنامه‌ی مه يا «نهتمویی و سیاسی» پتر دهیته خویاکرن. تیدی تاكو ل نک مه ژی، باوری دهربازی ناسنامه‌ی نهبيت، چاک ناهیته گوهه‌هین. همروسا مرؤوف نکاریت ل سمر ژی پیغمبادی، بیی دهنسیشان ناسنامه‌ی بئاخفیت.

لهورا پرسگریکتین تهقگرین ئیسلامی ل چاکن روزه‌لاتا ناقین پیرادبن، ناسنامه‌ی باوریبا ئولی کریه ئهلترناتیقی ناسنامه‌ی همفولاتیبونی! لهورا ژی دهمری، پرسا ناسنامه‌ی / «ئول و مسماپ» ان، ئاریشەکا ناقمندیبا هزرا همفولاتیانه تهقگرین ئیسلامی، گوتارا ناسنامه‌ی ب واتمیا دهمی بوری ل همبهر هزرا ناسنامه‌ی همفولاتیبون د دوله‌تین همچمرخ دا، ددهنه نیاسین. ئهقہ ژی، ب خورتکرنا همفولاتیبون و ژیاتی دهیته‌کرن. ل ژی دهمی ناسنامه‌ی همفولاتیبون خویا دبیت، لی دفیت ئهو ژی بهیته گوتون، تا تاکه‌کمی ل روزئافا پمیدا نهبووی، پیشکەتن د هممو واران دا پمیدا نهبوو.

تیلیتے رولی خوه ببینیت. ئەركى تیلیتە ل شونا خملکى هزر نەکەت، هزر بکەت. تیدی لاوازیبا رولی تیلیتە، گەل رولی تیلیتە وهک روشەنبیری و سیاسی دبینیت، ژ بەر هندی، روشامه گەھشتبیه ژی تاسنی نوکە ئەم دبینین. تاكو گوچکى دیرۆکى ژی تیلیتە همن، لی بهلی گەلی کورد تیلیتە نین! راسته تیلیتە ئەزى هەردهم، بهلی پا شورش «ئەزى ئازاد» ژ جەلەبى جودا دکەت، چونکو چاکین بى تیلیتە، چاکین جەلەبن.

بیگومان ئەقە جۆره چارەسەرییه ژی، دخوازیتە «تهقگەرەکا هزری»، کودسەرپیتەتیبا

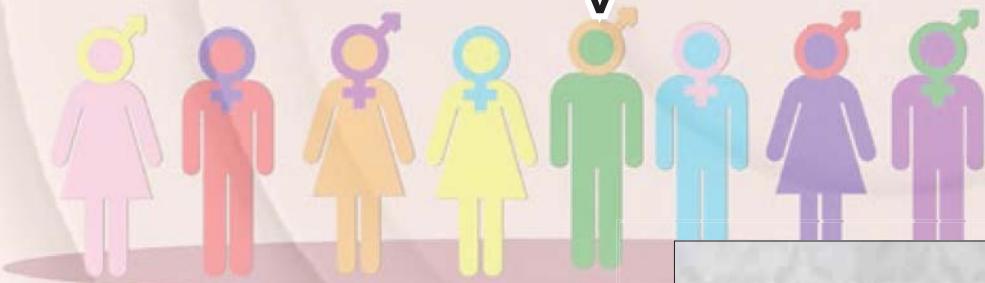
راسته تیلیتە ئەزى ھەردەمم،
بەلن پا شورش «ئەزى ئازاد»
ژ جەلەبى جودا دکەت، چونکو
چاکین بى تیلیتە، چاکین
جەلەبن.

جیهانی دا، ب «ئالۆزیبا بازارقانی/ فروید» هاتیبه بنافکرن. راسته ئەقە جۆره سەرەپەرە، دئەنچامین شەریین جیهانی دا راستی ئورۆپپیان هاتن، بهلی پا بۆ چارەسەرییان، خملکى وان روول دیرۆکى کرن.

گەلۇ ناسنامه پرسەکا ئېتىکى يان سیاسىيە؟ پهیقا ناسنامه / هوية ب ئەرەبى ژ بىنگەھى خوه ژ «هو/ ئهو»، ب واتمیا خودى هاتیبه داتراشىن، بهلی پا ئیرو هەر تاشتى ناسنامه‌ی خوه ھەبىه.

5 - علي الطنازفتى - الهوية / في الفكر السياسي الإسلامي المعاصر - مكتبة مدبولي، ط 1، القاهرة - مصر، 2014
ص 43

جىندور ژ يەكسانخوازىيى تا مەفرەگەز بازىيى

Jasim Muhammad Sherni

ب كەميفا دلى خوه ئىك ژ چەندىن بىزارەيان ل
پېش چاڭ دى بۇ خوه ئىكى دەستتىشان كى، بلا
ئەم چەندە بەرۋېشتى رەگەزى تە يى فىسيۇلۇزى
بىن، بۇ نموونە تو (نازدار) دىشىي ل سەر
فۇرمەكا ئامازەيا خېچكەكى ل بەر رەگەزى
نېر بىكى ل شوينا (مى) يان بىزى ئەز نېر و مى
ھەردوو كم، يان بىزىن: ھېشتا ئەز شاشمۆشم
(مۇتەحىرم)، من خوه ئىك لانەكىرە، دىسان
زەلامەك - بىزىن يىن نافى وى (ئەممەد)-
دېشىت ئەم ژى ئىك ژ ھەمان بىزارەيان ھەتا
بلا بەرۋۇقازى رەگەزى وى بىن، ناسناما خوهيا
جۆرييَا جىندەرى يىدەتە نىاسىن، بۇ نموونە بىزىت
(ئەز مى) مە، و ئەم ب خوه قەفتەكما سەمیيلا
تىزى كەفا دەستى و ل گەل دەحلەكما بىدىنا يى ب
سەرۋۇچاقانقە.

ئەف چەندىدا بۇرى ئەمۇرۇ يال بەرچاقىن مە
ھەممىيان زىق دەھىتە دىاركىن، تەنها ژېر مىناك

پشقا دۇووى

**جوداھى د ناۋبەرا تىگەھەن جىندەرى
و رەگەزى (Sex) يىدا:**

ھەتا نىقا سالىن نۇتان ژى ل ھەمى جەھان
دەمئى رېكارىن نىاسىننا جۆرى مەرۆقى دەھاتە
كىن، ئىك ژ دوو بەرسقان بۇ ئىك پەرسىيار
ھەبىو نە زىدەتىر، ژ بلى ئەمۇين پلان ل سەر
ئاستى جىھانى و ژ بۇ گەھۈرىنىن مەزن دەدانان-
كەسى قەت ھەزىزى نەدەك دەمەك دى ھېت تو

دی به حسی دو نموونه یان کین:

ئىك: ل دەمى تو بەرپەرەكى (ئەكاونتەكى) فەمېسۈركى بۇ خوھ چىدكى دىن مالكا پرسىيارا ناڭى تە دى بىنى ب رەخ بىزازەيا نىز و مېقە مالك ب ناۋىشانى (بىزازەبىن دىتىر-More Options) ھەمە، دوو پرسىيارىن زۇر ئىتىكە و سەمير و سەممەرىن جىنڈەرى ھەنە، يەك ژ وان تو ھەقالنانقى تە بقىت بەھىيە ئامازەكىن يَا گازىكىن بەھەلبىزىرى، تە دەقىت ھەقالنانقى (وى - يى نىز) بۇ خوھ بەھەلبىزىرە، يان ژى ھەقالنانقى - (وى - يى مى)، يان نەنلىرى نە مى (بى لايەن - موحابىد) بۇ خوھ دەستىشان بىكە!!

دوو: هر جار د گروپین ههقالان دا ل سمر
ل ئەپلیکەيشنا و اتساپى، دەمى بەرسقۇ نامەمەكى
ژ دەف برادرەكى من يى زەلام دەھىت، ئەم ل
سەر شاشەيىن مۆبایلىن خوه ئاماڭەمەكا زۆر
سەپىر دېيىن، مېناڭ: (محمد رەدّت على رسالتك
واتە وى / وى) بەرسقۇ تەدا!!

ژ منقہ خواندہ قان ژ من ب ئاگھے ھ و زانین
کو ئەف نويترین ئامير و پروگرام و تەكىنلۈزىي
سەردمەم ھەمى ژ زىرىكىيا دەستچىكىينە (الذكاء
الاصطناعي) يىنه، تەلەفۇنتىن مە ھەمى Smart
Mobile (ن)، ژ من و تەپتە درانى ناۋى ئەحمدە
و ئازاد يىئن كەسىن نىئىن، لميلا و نازدار يىئن
كەسىن مىيىنە، بەلىنى ئەقە ژ پېدىقىيەن بەلاقىرن و
بجهەئىان هەتا دشىم بېزىم ژ فەرزىكىنا فەلسەفا
جىندەر باز يىئىنە ل تەق جىھانى.

نها باشه تبلین خوه دهین ل سمر چمند
خالهکین جوداخوازی د ناقبهراء جیندهری و
رمهگمزیدا، کو هتناها هندهک مرؤوف ژ نمزانین
پان ری ئەنقمست ھەردۇوان وەکو ئېك تىرم و

زاراف ددهنه نیاسین: ۱ - رهگاه (سیکس) به حسی جوری
با پلوریتی کمیته، زکماکه، ژئوفاراندنا خودایه،
بله، هیچ کمسی دهست د و ی، همنددا همتن.

لی جندهر به حسی جوری چاکیه، ئانکو
مینا فەیلەسۇفا فەرمەنسىيَا جىندهرخواز (سېمۇن
دى بۇقوار) گۆتى: ئىنسانەك دەھىتە دنىايى
مەن) پاشان چاڭ دەكتە (ژن)، ئانکو رولى
ژىنلى يى دەھىتە سپاردن، مینا دايىكىنى.

2 - رهگهر ل سهر دوو جوران دابمېش
دېن: يان (نېر) يان ژى (مى)، لى جىندهر ل
سهر چەندىن تەرز و جوران گۆرهى ناسنامە مىا
جىندهر ل دابمېش دېن، هندەك ۋەكۈلمرىئىن ۋى
بىاشى دىگەھىن (32) جوران(1)، ئەز قەت
باوهەنامك ئەوان ب خۇد كوييراتىيىا ھزر و دلىئىن
خۇددا باوهەرى ب لمىزتن و قەشمەرىكىرنا ب
ئەقلى و لۇزىكى ھەبن، دى كا كەرمەمکن ئەقە
ھندەك ژ وان 32 جورىئىن جىندهرینە:

- زه‌لامی ترانسجیندر: ئەو كىسە يې د دەما ژايىكۈونى دە وەك نىر ھاتىئە دىنلەيى، لى نها وەك مەتى ناسكىز.

- ژنا ترانسجیندر: واته ئەو كەسە ياد دەما
ژدایكبوونى دە وەڭو مى هاتىيە جىهانى، لى نها
وەك زەلەم خۇە بەھە حاڻ دىكت

هندک کمسین ترانسجیندەر ئەم ب
نشتەرگەریا گوھەرتنا زايىندى رە دەربازى
رەگەزى دىتەر دېن، هندک ژى بىيى
نشتەرگەریي ژ بۇ خوه چىيىكەن لى خوه ب
رەگەزى بەرامبەر دەنه نىاسىن، ئانكۆ زەلامە
لى دىيىزت ئەز ژنم، يان ژنە خوه وەكۆ زەلام
دەته نىاسىن.

1-<https://www.rozana.fm/ar/news/2020/12/24/%D8%B0%D9%83%D8%B1-%D8%A3%D9%85%D8%A7%D9%86%D8%AB%D9%89-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%AC%D9%86%D8%A7%D8%B3-%D8%A7%D9%84%D8%A8%D8%B4%D8%B1%D9%8A%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%AE%D8%AA%D9%84%D9%81%D8%A9>

خوه ددهنه ناسین.

ب ڦي ئاوايي زور باش جوداهييا رهگمزى ڙ جيندري خوهيا ديت، ئمز دشيم بيڙم مهزنترين خالا جوداكمه ئهڻمبوو!

1 - جوداهييڪا رهگمزى ڙ جيندري ئهوه: يا ئيکي سابته نهگو هوره لئي جيندري گو هوره همر کمس ب کميغا خوهيه خوه چموا ببينت.

2 - و جوداهييڪا ديت ڙ خواندنا همردوو تيگه هان بمرچاف دبت: رهگمز جو رهکي بقني نهڻي بي ل سمر مرؤفي سپانديبيه، لئي جيندري پتر ڙلائي جفاکيشه همبونا خوه دبينت، ب رامانه ها ديت، ئهو رولين جيندري ييـن ل سمر زهـلام و ژنان دهـينه بهـشـكـرـنـ مـيـنـاـ بـهـمـالـيـ وـ خـوـدانـكـرـنـاـ زـاـرـوـكـانـ هـمـتـاـ بـگـهـهـيـيـهـ ئـهـرـكـيـنـ سـهـرـكـيـشـيـ وـ سـهـرـوـهـرـيـ ڙـ جـفاـكـيـهـ بـوـ ئـيـکـيـ دـيـتـ جـودـاهـيـيـهـ كـاـ جـينـدـرـيـ هـهـيـهـ.

3 - و بلا ل ڦيرئ خالا داويي بت: هندى جيندريه ب نازناڻي (ڙن همبوري مير) ڦه گريداي، لئي رهگمز بر(نير برمابره مي) ڦه هـلاـوـيـسـتـيـيـهـ.

4 - بـهـرـيـ خـوهـ بـدـيـيـ،ـ ئـهـڻـ تـاـلـاـكـرـنـ وـ چـقـچـكـرـنـاـ زـيـدـهـ بـوـ جـينـدـرـيـ ئـاـلـوـزـيـهـ كـاـ مـهـنـ

- وي / وي: ئهو کمسه بي ب هست و دهرونئ خوه دبينت، ڙ رهگمزى برمابره.

- مي بـوـ نـيـرـ: ئـهـڻـ تـيـگـهـهـ بـ گـهـلـهـمـپـرـيـ بـ FTM دـهـيـتـهـ كـورـتـ كـرـنـ وـ ڙـ زـهـلـامـيـنـ ڙـ رـهـگـمـزـيـ دـيـتـ دـهـرـبـازـبـوـوـيـنـ،ـ ياـ خـوهـ گـوـهـارـتـيـنـ دـهـيـتـهـ گـوـتـنـ.

- نـيـرـ بـوـ مـيـ: ئـهـڻـ تـيـگـهـهـ بـ گـهـلـهـمـپـرـيـ وـ هـكـيـ MTF دـهـيـتـهـ كـورـتـ كـرـنـ وـ بـهـحـسـاـ ڙـنـيـنـ ڙـ رـهـگـمـزـيـنـ دـيـتـ دـهـرـبـازـبـوـوـيـنـ يـانـ فـهـگـوـهـاستـيـ دـهـيـتـهـ گـوـتـنـ.

- Transsexual تـرـانـسـ سـهـكـشـوـيـلـ: ئـهـوـ کـمـسـهـ يـيـ ڙـ هـيـلاـ هـمـسـتـيـارـيـ وـ دـهـرـوـنـيـقـهـ هـهـسـتـ دـكـهـتـ كـوـ ئـهـوـ ڙـ زـايـهـنـدـيـ دـڙـبـهـرـهـ وـ بـ چـارـسـهـرـكـرـنـيـ بـ دـهـرـمـانـ وـ هـوـرـمـونـانـ،ـ وـ نـهـشـتـهـرـگـمـرـيـيـنـ دـرـفـهـ ڦـهـنـگـ وـ سـيـماـيـيـنـ خـوهـ دـهـرـبـازـيـ رـهـگـمـزـيـ دـيـتـ دـكـنـ.

- Cis Female: ئـيـکـهـ دـهـمـاـ زـايـيـنـدـهـ وـ هـكـيـ مـيـ هـاتـيـهـ دـيـتـنـ وـ نـهاـ ڙـيـ خـوهـ وـهـكـ ڙـنـ دـدـهـنـ نـاسـينـ.

- Cis Male: ئـيـکـهـ دـهـمـاـ زـايـيـنـدـهـ وـ هـكـوـ نـيـرـ هـاتـيـهـ دـيـتـنـ وـ نـهاـ ڙـيـ خـوهـ وـهـكـ زـهـلامـ دـبـيـنـ وـ

بەریا بچین ئەوان جۆرە خىزانىن
گۆرەئى ناسنامەيا جىندەرى و
تىيگەھەين جىندەرى بەحىس بکىن،
گرنگە بزانىن ھەر د بناغە دا
ھزرغان و پلاندەرىن جىندەرى
ھەلويىستەكى نىيگەتىف و نەرىنى و
رەش ھەمبەر خىزانى ھەبوون.

همنا د شایسه بونا و تهصورا ویدا پهیدا دکت،
سمهی مرؤوفی دز فریت هه بهم بر وان پر هنافین
پیشنهاد بون و ب ته عدا چیکرن وهکی ب عمر هبی،
دیز نهی (ته کلوفه کا) زیده زیده تیدا هه یه،
گله مک زیده روی خودانین ڦئی هزر را به ره ڦاڑی
سرؤشتی کرینه، من ب خوه ز محمد همه کا مه زن
دیت همنا ئهز پچه کی د هندک ڦان جورین ڙ
ساویری و خهیالی ڙی دهرباز بوبوین تیگه هم،
هیقیبه خوانده ڦان ڙ من بیر تیز تر بن بزانن ئه و چ
د خو پین.

جیزہ و خیزان:

خیزان و هکو بُو مه هممیان دیار، دیسا
مینا هممی زانایین سوسيولوژی و دهروونزان
دوروپاتنی لى دکن: کەلپیچا (لینا) بنەرتیبا ھەر
جفاکەکیيە، هەتا نەك تەنها جقاکین مرۆڤان
ب تى ب خوهە دگریت، بەلكى يىن ھەممی
گیانداران ژى.

نهو لبنه د ناقا همهٔ خوهدي روحاندا ژ نير
و مئ پيٽك دهين، پاشى زيده بونا دوييشهٔ و
گشتمبونا مهعريفي و دهروونى و كمساييختى
و كومه لايهتى دبنه ڦيريزا ڦئي قهواره يا زور
زور پيٽدڻي و گرنك نهوا دېيڙنى: خيزان، نهوه
خوداى ڙين و ڦيارل سهر ڦئي هردى پميداكرى
سرؤشتى كومه لايهتى مرؤف و پميدابو و بىن
گياندار ب ڦئي رهنجييه، كمسه کى خيزان ب
ئاويه کى دن ناسنه كريه و پيناسه نهكريه،
ههتا هزرا جيندمرى يا گومانهوهى پميدابو و
ڙ نوى ب ئاويه کى دويرى عهقل و زانستى
سهر هملاي، بهريا بچين نهوان جوره خيزانين
گوره ناسنامه يا جيندمرى و تيگه هين جيندمرى
بهحس بکين، گرنگه بزانين هم د بناغه دا
هزرقان و پلاندمرىن جيندمرى هملو يسنه کى
نيگه تيغ و نهرينى و ڦوش همبهر خيزانى
ههبيون، و ه دياره نهوا ئارمانچ و مهر همين وان

دھیں سہرناگرن و روناھیئ نایبین هندی ئهف
کھفری مہنزاں یان چیاپی بلندی خیزانی ل بھر
سینگی وان بیت، بھری خوه فھیلمسوڑا مہنزا
جیندھری سیون دی بوڻوار چھوان بهحسنی
همڙ ٻڌي، دکتر:

د بهشکى ژ كتىبا خوهيا ناڤبانگ (رەگەزى دن سىمۇنى ل دور "زنا The next sex شويكى" ب هەمان ئەف ناڤييشان نېمىسي، د دەھان بەرپەراندا ژ دەستپىكى تا داۋىي ئىك باشىيا ب تى ياخىزان و هەقزىنەن نەدىتىه و ئاماز مىك ژى پى نەكرىيە، زۆر ب رەشىبىنى و خرابى پىكىنانا هەقزىنەن ژبو ھەردوو رەگەزان دىتىه، لى ئىكچار ياخىزان كەمباختىر

گازیا مهمنترین سازیبا جیهانی (UN) ئى براشکاوەي ژبۇ راکرنا تىگەھى كلاسيكىي خىزانىي، كورىز هەقزىن و هەقزىنەك دن: يەك ژن و يى دىتە زەلام پىكەتىيە، و دانانا چەندىن جۆرىن دىتەن خىزانى، تىشتى خەتمەرناك ل قىرى ئەمە ئاپاستەكرنا لايمىن ئەمەن ئەمەن ھاتىيە كىرن ژ بۇ مەرمەن ئەپەت، ئەفە وان كارەساتىن مىزۇويى دەھىن ل بىرا مە، دەمەن ب فەرمان و ئاپاستە زانست و ئەمەن ئەمەن ھاتىيە دەرئىخستن، وان يا رووت يا (موجەرد) ھاتىيە دەرئىخستن، كرييە دەزمەتا سياسسەتىدا، مىناك: ل سەردىمى ئەلابۇونا ھزرىن نازى ئەمۇين ب بەستىن بۇچۇنىن Hans.F.K.Gunther, (1891-1968) ھيتەرلى و نازىيان سىاسەتا خو بىرەتە دېرن، ئەمە زانايە و ژمارەيە كا ھەفالىن وى بىن نۆزدار ھاتىه بالباسىكىن (خزمەتىخستن) ژبۇ پالپىشتى و پەسەندىن كىرن ھزرىن پىچ و ھىچىن، وەشىگەرىيەن ئەدۇلۇف ھيتەرلى و نازىيان، ئەمۇين بۇونىن سەدەما مەرگەساتىن ئىنسانى و خويىزىيە دەھان ملىونان ژ مەۋقات، وە دىارە ھۆسان مىزۇ خوە دوبارە دىكت، بىن ب ئاشكمارايى دېيىن: گەللى ئەمەن ھەنەرمان ل دۆر، پەيكەرسازىيە خىزانى وەرن سەركى بادن، ئەف سەر ژنۇي پەيكەركىن و كار ل سەر پەيداكرنا جۆرەها خىزانان، نەك د بەلگەنامەيە ناقەتى ب تىندا خومىابوویە، بەلگى ئەف ب بەرەۋامى ھاتىيە پەيرەوکىن، دا نموونەيە كا (بەلگەنامەيە كا) دېتە ژ ناقەمرا چەندىن نموونەيان ژبۇ خواندەۋانلىقى ئەمەن ئەمەن، ھەر ئەم ژ ب ئاشكمارايى و راشكاوانە

دياركىريە(2).

ھەلبەت نەيسىرا ناقەتى بەحس ل جۆرىن دىتەن خىزانى بىن جىندرخواز ژبۇ جڭاڭى دەنەن دىاري نەكريە، لەوا ژبۇ ۋى بابەتى دەپەت ئەم ل نەيسىن و هەندا دىكۈرمەنلىقىن نويەت بگەرين، كا خودانلىن وان چەند جۆران ژبۇ خىزانى دېيىن و كا ئەم جۆرە چنە؟!

ھەندا نىقا دەھكىن داۋىتى ژ چەرخى بىستى، قەمت د خىالدا ژى مومكەن نەبوو ئەف پىرسىارا بۇرى يال دۆر ژمارەيە جۆرىن خىزانى ھاتىيە كىرن، لى ل سالا 1994 و 1995 وەرە پشتى گەيداندا ھەر دوو گۈنگەر بىن (قاھىرە) و (بىجىن) ئەمۇين بەحسىن وى دەپەت ئەمەن ھاتىيە كىرن، چەندىن گاف و ھەول ھاتىه ھافىزىن، ئەم خىزانى سرۇشتى يائىكانە ئەوا قابلى جۆراوجۆر كىرنى نەي، بەيىتە ھەلوشاندىن و سەر ژنۇي بەيىتە پەيكەركىن و چەندىن چق ژى بەيىنە جوداكرن، ئەگەر ရېزبەندىيە كا مىزۇويى پەيرەو بکىن گەنگە ژ بەلگەنامەيە كۈنگەرەي قاھىرە دەست پى بکىن، ب راستى ئەم تەكەست دىكت: ”ھەندى حۆكمەت و رېتكەراوىن نىقدەمەلەتى بىن حۆكمى و نەحۆكمى و ئازانسىن پارەپىدانى (تەمويلى)، و سازىيەن لېكۆلىيان ھەممى داخواز كىرىنە ژبۇ وى يەكى ئەم پېشىنىي بەنە ناقەبرا رولى ژنلى و پېگەھىن وى دا، دىسا بىن كريارىن دېمۇگەرافى و گەشەكرنى ژى، و ژ بىاپقىن ئەمەن ئەمەن بىن بنەرتى ئەمە: گوهارتىن پەيكەرىن خىزانىنە“(3)!

دەپەت دوو ھەلان ل بن دەستەمۇازەيە ” گوهارتىن پەيكەرىن خىزانى“ دانىن، واتە

2 - بەرى خوە بده: (الجنس الآخر) سىمۇن دى بوفوار، ب 165-121، ۋىزىدەرئى بۇرى د پىشقا ئېكى ژ قى ئەمەن خىزانى

3 - الأمم المتحدة، المؤتمر الدولي للسكان والتنمية، الفصل الثاني عشر، البند 12/24، ص 86

Various forms of Families و سهپاندنا هرگز تن و دانپیدانی وی هزری ل سمر جیهانی همیی ب تمه فورمین خیزانی بین فرزکرینه، ئەفه دەقەک ژ وی سهپاندنبییه: families in all their various forms, need to be recognized, targeted, strengthened, ئانکو: فەرە دانپیدان ب ھەمی "جۆرین خیزانی" بھیتە کرن.

ب راستى پىناسەيا خیزانى يا نەتمەھىيىن ھەفگرتى پەيرەوكىرى و بزاھىن خۆرت ھاتىنهكىن و بىن دەھىنە کرن و يا تىر ل بىن دەيىنت، دال سمر دىنابىي ھەمیي بىتە ئەركەكى بقۇي نەقى تىشتكە سەرسۈرمانە، و بلا چەند كەلچەر و ناسنامە و ئايىن و ۋەھىشتن گەل و نەتمەھىيىن جیهانى ئەقى چەندى قەبىل نەكمەن

خیزان ب تىگەھە نۇوين نىقدەولەتى ئەو زىدەتر ژ مەرۆفەكى ل جە و خانىھەكىيە ژيانا خوھىا غەريزى و سكىسى و كۆممەلايەتى ل گەل ھەف بۆ ماوەيەكى يان بەردەۋادىپەن بىن، ۋەھىشتن گەزىن يان ژى ھەقەرەگەزىن.

بەحس ل ھەلوەشاندنا فۆرمى خیزانى سەلىقەمىي (نەممەطى) دكت و چەندىن جۆرین خیزانان بىن ژ رى دەركەفتى و ۋەگەزبازى ېئىز دكت، دا پىكەتە تەماشەي ۋەپۆرتا نەتمەھىيىن ئىكەنلىكى بىن، يا ب ناقى: "گوھارتى خیزانان ل يەكىتىيە ئەورۇقا: ۋەوت و كارىگەرلەرن سىاسىي Changing families in the European Union: trends and policy implications (ئەوال 2015 ھاتىيە بەرھەمەتكەن" كا ل دۆر ۋى پرسى چ دېئىزت: ئەقى ۋەپۆرتا شەرقەكارى - تەھلىلى - ل بەشكى خودەل ژىر ۋى ناقىشانى:) Links of socio-economic trends and family changes - پەيەمنىيىن پىكەتە گەزىدانى د نافەرا تاپاستەيىن ئابۇرى و كۆمەلايەتى و نافەرا گوھەرلەرنىن خیزانى) چەند جۆرەكىن خیزانى بىن جىنەرەبازى بەرچاڭىرىنە و ژوانان(4): Living-apart-together relationships - 1

- 2 - Same-sex families ھەقەرەگەزى (نېر- نېر) و (مى- مى) واتە: 3 - Single parent families خیزانىن ئىك ژ دەبىبابان، نەك ھەردو. ل دۆر ۋى بابەتى باوەرناكم كەمسەكى مينا دكتور (كاميليا حلمى محمد) دويقچوون و شەرقەكارى كربىت، ب بەلگەيىن قەت حاشانەھلگر، پلان پەيرەو و سىاسەتا (UN) ئى دىاركىرىيە، ژبۇ پەيداكرنا جۆرەها خیزانان

4 - بەرئ خوھ بده: ئەقە لىنىكى رەپۆرتىيە ب زمانى ئىنگلەزى، ب شىۋەيىت family/docs/egm15/Olahpaper.pdf

5 - United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Family, The Role of Families and Family Policies in Achieving Inclusive Societies, 11 May 2018
ژ. د. كاميليا حلمى محمد، الماوثيق الدولية وأثرها في هدم الأسرة، بداية من تأسيس منظمة الأمم المتحدة عام 1945م
وحتى مطلع عام 2019، ط. 1، 2020، ص 204

11 - خیزانان پیر و پیرهڙنان یا هندک زاروکتین نهیئن خوه بُو خوه کرینه زرکور و زرکچ.(6)

ڦڻان همدوو راپورتان بُو مه باش دیاربوو: کو همچنده بابهت ل دور پهکهرسازیا خیزان و زارو زیچان بوون، لئي کولا خوه دیان یا همز و دهردی دل و میشکن وان رژدیبه ل سمر چه سپاندن و بهلا فکرنا ٻهفتار و کریارا لادانا سکسی ئانکو هه فر هگه مزبازی ب همدوو جورین خوه بیئن سمر هکیفه: (نیربازی و میزبازی)، ڙبلی همی نه خشے و پلانتی (UN) ئی بیئن جودا جودا، زور همو لین دیتر ڙی همه ڙبو بهلا فکرنا هه فر هگه مزبازی ئهوا دهیته هه زمارتن وهکو سه نtra لا هزا جیند هر بازی، ل ڦیری ب گرنگی دزانم به حس ل پلانه کا نهیئنیا ڦی جوری همز و مهیلین ڙ ری ده رکھفتی بکم

- بیئن نهاب کور تکرنغه دبیئنی: (LGBT) میبازی، نیربازی، جو تبازی، ره گهز گو هارتون). مهمنترین پلانا نهیئنیا بهلا فکرنا هه فر هگه مزخوازی ل رُوژه لاتا نافہ راست: چهند پلانن مهتر سیدارین نهیئنی ڙ پروگرامی مهمنی همدوو چالاک فانین بیا فی

ڙی لئي ئهقه وهکی فهرمانه کا بلند ڙوردا دهیته خوار، خیزان ب تیگه هئی نووبی نیده موله تی ئهه زیده تر ڙ مرؤفه کئی ل جهه و خانی هکیفه ڙيانا خوه یا غه ریزی و سکسی و کومه لایه تی ل گمل هه ڦ بُو ماوی هکی بان به ره دوام پیکفه بورین، ڦیجا ئهه دوو کمس بان زیده تر جو تر هگه زبن بان ڙی هه فر هگه زبن، دئ جاری به رین خوه بدن ڦان تمرزین خیزانی بیئن ڙ نوی ده ریخستین:

1 - خیزانان زه لامه کی زگورد بی ڙن.

2 - خیزانان ڙنه کا بیئن تار بی میر.

3 - خیزانان زگورد هکی بین (له اولاد بالتبني)

4 - خیزانان ئافره ته کا بیئن تار یا "زرکور" همیں (له اولاد بالتبني).

5 - خیزانین نیربازان (زه لام و زه لام)

6 - خیزانین میباران (ڙن و ڙن) 7 - خیزانین عاشقان بیئی هه فرینی.

8 - خیزانین پرہ بھربابی (پیر و بایپیر، دهیک، کور)

9 - خیزانان بایپیر و پیری، یا جاران کور و کچ سمره دانان وان دکن

10 - خیزانان بھردایان (تمه لاق تیدا چیبووی)، جاران کور و کچ سمره دانی بُو دکن.

6 - سیدة محمود محمد، الأسرة والتحديات المعاصرة، بحث مقدم إلى: المؤتمر الدولي للأسرة تحت شعار (نحو دور فاعل للأسرة)، الخطرنوم، ١٥ يوليو ٢٠١١م، ص ١٤

ئەقە ژى دىتە ئەگەرى ب لەز رېقەچۇنا پرۇسەيا ئاسايىكىرنا ھەقىرەگەزبازىي و نەھىلانا ھەستىيارىي دەربارە لادانى سىكىسى ب ھەمى جۆرىن وېقە.

پلانا دووئى: دېتىت ھەقىرەگەزباز و دوورەگەزخواز و رەگەزگۇھۇر وەك قوربانى بەينە نىشاندان، قەت نە وەك گۈزپەكى ھەقىركى دژوار و دژبەر، د سەرە مۇسلماناندا راستىيەكا مىزروويى ھەيە ژ ھەقىرەگەزبازان ب ناقى قەمومى لوتى، ئەو خەملکە تەعداكەر و دژوار بۇون، لىنى ب پلان بىزاقەكا زىدە مەزن دەيتە كەرن ئەق وينەيى سەلىقىيىتى بۇرى نەمەننەت، وينەيەكى دىتىر يى كەسىن تووشى دژوارى و تەعدالىيەرنى بۇونىن پەيدا بىبىت، لەوا داخواز دەيتەكەرن ھەلمەت و كەمپىنە ژبۇ پارىزگارى و پالپشتىيا وان ھەبن دژى ھەلمەتىن دژمنكارىيەن ھەمبەرى وان ھەقىرەگەزبازان.

پلانا سىيى: مەھانەيەك بىكمەقت د دەستتىن وان كەسىن پارىزگارى و پالپشتىيا ھەقىرەگەزخوازان دكىن، ئەو ژى ئەقەمەيە: بەحسى (جۆرەبۇنا) د ئىسلامىدا ھەى باش بەيتە كەرن، كو تاشتەكى سرۇشتىيە، ئەم ھەمى وەكى ھەق نەبن، لەوا ئەگەر ئىسلام كارى لادانى رەگەزى (شۇذۇ جنسى) ب ىرھوا نەبىنت، لىنى جۆرەبۇن و جوداجوداھى تاشتەكى ئاسايى و سرۇشتىيە.

پلانا چوارى: جەختىرن ل سەر ھەرامىيا ھەقىرەگەزبازىي (LGBT) ب ھەمى ىرەنگىن

ھەرەگەزبازىي: (ھونتر مادسن) و (مارشال كيرك) (Marshall kirk) دانايىن ھاتىيە وەرگەرتىن، د كىتىبا وان ھەردووان يا (440) بەرپەرى ب نافبانگدا: After the Ball: How "America Will Conquer Its Fear and Hatred of Gays in the 90s" (7 چەوان ئەمرىكىال سەر ترس و كەرب و كىنەمەيە ھەقىرەگەزخوازان ل سالىن نۆتان دى زال بتن" پىلان ب فەھى دىياركىرييە، نېشقىكى وى ژى پشتى سەركەفتەن ل دەھكىن داوىيى ژ چەرخى بۇرى ل ئەمرىكابا بجهە ھاتى بۇويە شەمش پلاننى نەيىنى تايىمت ب بەلاقىكىرنا (LGBT) فە ل رۇزھەلاتا ناقىن و جىهان ئىسلامى(8):

پلانا ئىيىكى : ھندى بشىي ب دەنگى بلند گەلەك گەلەك بەحسى ھەقىرەگەزبازىي بکە. مەبەست ژ ۋى خالى نەھىلانا ھەستىيارىيە ل ناق خەملکى، ھەتا بىت رايا گشتى، تا مۇسلمان ژى كا چەوان ھەزىن وان جودانە ژ بۇ جۆرىن چەكتىت و شەريناھىيان، وەسا سرۇشتى لى بەيت ھندەك بىزىن: من حەز ل ھەقىرەگەزى خوھەيە، نەك ل رەگەزى دن يى ھەمبەر.

كلىلا نەھىشتىن ۋى ھەستىيارىيە بىرىتىيە: ژ پېشىكىشىرنى ھەقىرەگەزبازان و دوو رەگەزخوازان و رەگەزگۇھۇران ب رىكاكى سەنتەرىن رۇشنبىرى و فلمىن تەلەقىرىونى و موزىك و كىتىيان وەكى مەرقۇقىن زۇر ئاسايى،

7 - ئەق پەرتىكە ب شىوهىيى PDF ل سەر ئەنتەرنېتتى بەرەقە، بەرى خوھ بده: America will conquer its fear and hatred of gays in the '90s : Kirk, Marshall : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive

8 - بەرى خوھ بده:

أ- گرتەقىيىوا ب زمانى ئىنگليزى ژلائى پەشەنبىر و ۋەكولەر دانىال حەقىقەت حەجق ھاتىيە توماركىن: <https://www.youtube.com/watch?v=tszPzIGljNc>

ب - دانىال حەقىقەت حەجق: پلانى نەيىنى بلاۋىرىنى دەنگاوى، كوردىكىن : باسىيمە قەرداغى، پىداچۇونە وە: د. فاتىح سەنگاوى، سەنتەرى RSC ژمارە (37)

ئەقە ئەو خالەيە يە ئەو لى دگەرن، ھۆسان ل دەستپىيکى چالاڭاڭ و داكۇكىكارىن مافىين مەرقىتىن ھەۋەمگەزخواز ژبۇ ھەملۇشاندىن تەھۋان ياسايىن كارىن (گەللى لۇتى) ب تاوان ھەزمارىتىن راڭاھن، مخابىن ئەق چەندە ل زۆر بەيا وەلاتىن رۆزئاڭا پرويدايدە ئەمەن پېشىر تاوانبارىن ب لادانا سكىسى سزاددان! و ب ھندەك ياسايىن دىتىر يىن پارىزەرى و پېشەقانى ل ۋى جۆرى جىنەر بازىيى دىن ھاتته گوھارتىن. ھەر دوو نەسيەر ئەن ناقھاتى پېشىنار دىن: ئەق چەندە بۇرى ب رېبا ۋان رىيکارىن ل خوارى بھېتە بجهەنمان:

1 - راوه ستاندىن كارى ب سزاپىن دىنى و نىشاندىن وان جۆرە سزاپىن و مکو رەفتارىن و مەشىگەمرى و ھۆڤانە.

2 - دەرخستنا ياسايىن نىقەتمەھىي ژبۇ ھۆشدار يكىن و ترساندىن ب سەپاندىن سزاپىان ل سەر وان دەولەتتىن ھەۋەمگەز بازىيى قەدەغە دىن و خودى يىن ۋى رەفتارى سزاددىن.

3 - رىيکەپىدانان فەرمى ب دامەزرا نەندا كۆمەل و سەنتەر و يانەپىن تايىمەت ب რەمگەز بازانقە و پارازىتنا وان ھەمى سازىييان.

4 - داخورا كىرن ژ حۆممەتتىن جىهانى بھېتە كىن، ژبۇ دەرئىخستنا ھندەك ياسايىان و تىخستنا وان د ناقا دستورىن وەلاتىن واندا ژبۇ گەزەنلىكىن بەرەقانىكىنى ژ LGBT.

5 - رىيەكىرنا ياسايىي ھەمبەر پېكىئىانا ھەۋەننەپىيا مەدەنى (زواج مدنى) د ناقەپىن دەۋەمگەز بازاندا.

6 - ھەولۇدان ژبۇ دەرخستنا ياسايىن تايىمەت ب تاوانبار كىرنا ھەر بەرەنگارىيىا ل ھەمبەر ھەۋەمگەز بازىيى ھېتىن، ئەو ژىي مينا قەدەغە كىرنا بەرەنگارىيىا "سامىز مىي" ل سەر خاترا جوھىيان، ئەق چەندە ل ژمارەيەكى دەولەتتىن يابۇويە كەتوار مينا كەنەدا و ئۆستراليا

وېقە، لى ل گەل وى چەندى دووپاتى كىرن ل حەلالى و ل "ئەركى" بەرەقانىكىرنا ژ مافىين ۋى جۆرى مەرقۇان "يىن تووشى زولمى دىن" ژ ھەر سەتمەكارى و تەعدا كىرنا ل وان دەھىتە كىرن!

ئەقە جۆرەكە ژ ھەسپىن ترۆجان، ب راستى بەشمەكى ژ كۆمەلگەھى د سەردا دىن، ئەو ژى ب دىيار حەرام كىرنا LGBT ، لى دەھەمان دەمدا وەسا دىيار دىن كو پېشەقانىكىن ل مافىين وان րەمگەز بازان حەلال و رىيکەپىدایە و بەلكى ئەركە ژى، لى دەستىيىا خوھدا ئەق پالپىشىكىرنا ھەۋەمگەز بازىيى د ھەممى ئايىناندە حەرامە و رىيکەپىنەدایە، خوداي د قورئانا پېرۆزدا گۆتىيە: (وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالْتَّقْوَى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِلْمِ وَالْعُدُوَّانِ..) سۈرەتى مائىىدە: (2) واتە: (ل سەر چاڭىي ئالىيکارىن ھەۋەن بىن ، و ژبۇ خرابىي ھەۋەن بىن).

پلانا پېنځى: نىشاندىن دىزبەر ئەن ھەۋەمگەز بازان مينا ھۆڤ، زۆردار و پاشقەمايان، دا وەسا خودى بىت ئەو نە خودى ھەستەك نازكىن، دلۇقانى ل دەق وان نىنە، ئەو ژ پېشەچۈونى فىم ناكن، و بىتە ھەموان ھەمبەر يىن دىتىر، نەشىن وان ھەۋەمگەز خوازان- قەبۈل بىن.

و دەما ئەق پېلە بلند دېت، موڭكەن مۇسلمانى ئاسايى شەرم بىت ل دىز كريارا نىر بازى و مېبازىي و جۆرەن دىتىر ئەن دادانا سكىسى ب راوه ستىت، دا ب ۋان جۆرە سالۇخەتتىن بۇرى نەھىتە توھەتىكىن، ھۆسا - ئەو چاقەرىيىنە - چەندەك كىيم ژ مۇسلمانان بىمېن ل سەر ھەلویستى خوھىي دىزبەر، و ھېدىي ھېتى دەنگى وان ژى ھەر نزم بىن.

پلانا شەشى: ئەقە پلانا ھەرى خەتەرناكە: "ستراتەزىيەكا موڭوم ياكا گاڭ ب گاڭ ھەبىت ژ بۇ سەرەراستىرنا ياسايىن دىزبەر ھەۋەمگەز خوازىي".

پارچا (wo) یا بى معنا ب تى بهىسن، واته: نىراتى د قى زمانىدە ”جمسىر و سەنتەر“ (9) ئەقىرۇ ھندەك خەمخوارىن جىندرىكىن جىهانى يى لى دىگەرن ھەقالنانى (وى) يى زاتى پېرۇزى خودى ژى بىگوھۇرن، دېيىز: بۆچى نىرە، چما نەك بى لايەنە، لەوازۇر ھاندان ھاته كىن ژبۇ دەرخستتا ”دانمىەكىا“ ”راستقەكمىر“ ژ نېجىلى ل سالا 1994 ب ناقى: (The Politically Correct Bible) (10)

10 - تاوانبارىكىندا وان خىزانان ئەمۇين د ېرىيا زارۇكتىن خودە د ېراوەستن كو ئەم ړەڭمىزىن خوه بىگوھۇرن، و دادگەھەكىندا وان دەيىباب و خىزانىن ھۆسان ړەفتارى دىكىن. ئەق پلانىن تېسناك د ماوى زىدەتىر ژ بىست سالان كار ل سەر ھاته كىن، سەركەفتەكى ئېكىجار مەزن ب دەست خودىيىن قى ھزرا جىندرى كەفت، گوھارتەكى مەزن د گىيول و مىزاج و د كەلچەرى خەلکىيدا پەيدابۇو، ئىدىئى ئەقى بەدرەوشىتى ب ئاسانى وەردەگەرن.

د زمانى سوېدى ده (Han) بۆ يى نىرە و (Hon) بۆ يى مىيە، لى نها ل شوينا ھەردووان (Hen) ژ بۆ مروۋىن بى لايەن يان ژى بۆ ھەردوو رەڭەزان دەھىتە بكارئانىن.

و ژىرىيىا ئەفرىيە.

7 - تىخستنا ھەقىرەگەزبازىي د ناقا پرۇڭراملىن خوانىدا سەرتايى و بىنەرتدا، و فېرىكىندا زارۇكان ب چەوانىيىا ړەڭەزبازىي، و تىگەھانىدا وان كو ئەوان ماف ھەپە دشىن ړەڭمىزىن خوه ب گوھۇرن سەرەرای نەراز ھەمنىيىا دەيىبابان ژى، و بەرەقكىندا چارەسەرى و ھورمۇنىن تايىمت ژى بۆ وى چەندى.

8 - بزاڭكىن ژبۇ نەھىلانا جوداڭىندا سەرەشۇ و تواليتىن تايىمت ب ړەڭەزى نىر و يى مىفە، و چېكىندا تواليتىن تىكىمل بۇ ژن و مىر و كور و كچان ل جەھىن گشتى.

9 - قەدەغەكىندا جوداڭىندا زمانى د ناقبەرا نىر و مىيىان دە، ئانكى بۇ مىناك: (He , She)، (وى ، وى) نەمەنەت، بىنە ئېك ھەقالنانق، ھەقالەكى من يى نۆزدار ل سويد ئاكنجىيە دېيىزت: ”د زمانى سوېدى دە: (Han) بۇ يى نىرە و (Hon) بۇ يى مىيە، لى نها ل شوينا ھەردووان (Hen) ژ بۇ مروۋىن بى لايەن يان ژى بۇ ھەردوو ړەڭەزان دەھىتە بكارئانىن“.

يا ژ ھەميي مەزىنتر: جىندرى باز و پشتەقانىن وان دېيىز: ھولەكا مەزن بەردمام دىن پىداچۇنەكا مەزن د زمانان دە نەخاسىمە د يى ئەنگىلىزىدە بەبەتە كىن، ئەق تاڭرىيىا ژبۇ نىرە (زەلامى) ھەمبەر يى مى (ژنى)، (Man,men))، نەمەنەت، چونكى (Woman,Women) ئەگەر پارچەيا نىرى ژ پەيىغا بۇ ژنى دەھىتە ب كارئانىن ژىقەببىت ھىچ رامان نامىنەت (تەنها دى

9 - عبد الله الغذامي، المرأة واللغة، المركز الثقافي العربي، بيروت، 1977، ص 22.

10-<https://www.amazon.com/Politically-Correct-Bible-Robert-Price/dp/1456620460>

و بەرى خوه بده: د.مثنى أمين، حركات تحرير المرأة، من المساواة إلى الجندر، مؤسسة نارين، أربيل ط (بدون تحديد)، سنة 2013م، ص 182

وزهيا كمهربى پى وان پميدا دبت، لى دهمى نىر و نيرهكى دى يان مى و مىيەكى دن بگەنه هەف و هەقزىنىي پىك بھين، و ئەف چەندە بمربەلاق بىت دى بته ئەگەرى راوهستادنا هاتنا مرۇقان بۆ دنيايى.

دبت ئەفه ئەگەرەكى سەرەكى بىت خودانىن ۋەزىرلىقى - وەكى ھېزا خرابكارىيا رەش - ل دژى ھېزا رۆحى و ئىنسانىيا بەرفەرە پالدىن كارەكى توند پىناڭ كىمكىدا زمارەيا مرۇقان ل سەر ئەردى بىن.

زمارەيا مرۇقان ئەفروخوھى دەپەتلىكى ھەشت مليار كەسان دايى، ھېزىت مەزن ئەمەن سەركىشىبىا مرۇقايدەتى دەن ھەر ژ كەفتىدا و نەخاسىمە نەا ب زىدەبۇونا زەبەلاح تەنگاڭىن، چونكى پىقمىرىن وان تەمنە ماددىنە؛ لەوا ھەمى قەناعەتا وان ئەھوھە: كو دەيت ئەف ئەردە بۇ جۆرى ب ھېز بىنەت، بىن لاواز و كىز بەلا وان ژ مرۇقايدەتى ۋەزىرلىقى، دەيت ئەرد ژ وان بەيەتە پاقزىكىن، كا چەوان گەرنىڭ و پىدەفيە باخچە ژ دەغەللى بەيەتە ئادەكىن و خلاس كىن.

ئەفروخ ژى بەيىز بەحسى بىردوزا (مليارا زىرىن) دەيىتە كىن، واتە: مiliارەك مرۇقان ب تىن بىنەت، ھەر چەندە تىورىبىا پىلانگىرانى (نظرية المؤامرة) گەلمەك سەنگا خوھ د بىقمىرىن زانستىدا نىنە، لى جاران ھەبۇونا خوھ ھەيمە، نەخاسىمە ئەگەر بەلگە و نىشان و شۇنمای ل سەر ھەبۇونا پىلانەكى دىيار بىن، وى دەمى نابت مرۇق سەرى خوھ مينا نعامى بىكتن د ناڭا خىزى چەن و ھەمى نىشانان ئىنكار بىكت، وەكى دېيىز: ج دويكىل بىن ئاڭر نىنەن، ئەفروخ دويكىللا ئىن بىردوزا (مليارا زىرىن) گەلمەك ياخىن دېيىز بەلند دېت و بەريا چەند سالماكان ژى پەرتوكەك ژ لايى ئەدیب و فەمەلەسۈفى عىراقى (محمد كامل الجھلواى) قە ھاتىيە دانان ل دۆر بابەتى كىمكىدا مرۇقان ب ناڭى: (المليار الذبىي الھالکون والناجون -

بەھرى خوھ بەھىيى: پىشى پەقىنا مىديا و راگەھاندنا پرۆفيشنال سۆشىال مىديا و پەپولىست ژى ل سەر دەمى عەولەمەكىدا جىھانى د قان سالىن داۋىيىدا چەند بلەز شلقافىن ئەملى پلانا دۆزخى خوھ ل ھەمى جىھانى دايى و پىلىن وى گەھشىتىنە كوردىستان مەيا مەھافىزكار ژى، لى ھەر رەوشان گەللى مە ژ زۇرەبەيا خەملەنە جىھانى ھەمبەر ۋەزىرلىقى ويرانكار باشتىرە، ئەگەرە سەرەكى ژى دزقىن بۆ وان بەھايىن مەزن و پىرۇزىن نەگەھۆر بىن دېنە بەرمەستەكاب ھېز درىيەن خودەستان و خوھ بەھەستەبەردانى، نابت ژى بەرامبەر ۋان جۆرە پلانان خوھ رادەستىكىن ھەبت، ئەھو چەندە مەترسىيەكە مەزنە.

مەترسىيە جىننەر بازى و LGBT ل سەر بەردهوامىيە ژيانى:

يى بەھەك ژ عەقلى ھەبت پىدەقى ل دويىق گەريانا بەلگەمان نىنە كە ئەگەرە بەردهوامىيە ل سەر روئى ئەردى و دېنە دەرييائاندا و د ناقا ئاخىدا ژى و بەردهوامىيە ھەبۇنا نەفسى مەرقى و ھەمى زىندييان ژ گىانەمەر و داروبار و... ھەتىد: گەھشىتىنە ھەنەر ۋە مىيە، وەكى خودايى د قورئانىدا ئەف راستىيە ب دەھان جاران د قۇرئانىدا دوبارەكىرى مەنە گۆتنە وى: ((سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلُّهَا مِمَّا تُنْبَثُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ..)) سۈرەتى يىس 36، واتە: (خودا ژ ھەمى كىيماسىيەن پاك و بلندە، ئەھو خودايىه يى ھەمى جوت (نير و مى) پەيداكرىن: ژ ھەر تىشەكى ئەرد ژىن بىكت، ژ نەفسىن وە مرۇقان و ھەندەك تىشىن دن ھوين نازان چەن).

ھەلبەتە ھەندەك تىشىن مەرقى بەھرى نەمزانى چەن، بەلنى ل سەر دەمى پىشكەفتىنى دىياربۇو ئەھو ژى (نير و مىنە) مينا وان ھەردوو ھېزىن پۆزەتىق و نىڭەتىق بىن

و هندا و رزگاربووین، چاپا 1 -- 2016(11) ده که فتیه.

هملبعت همولين کيمکرنا مرؤفان نهک ب شيوهي هشکرنا سمرؤکانبيا زيدبوبون و زابيني ب ريبا بهلاقکرنا سکسي همفرگهزبايزي و LGBT ب تئييه، بهلكي چهندين ريبن دن ژي ييin داينه بهر، مينا هملکرنا ئاگرین شەرەن بەرئاتافين جيھانى و بهلاقکرنا ئيشين كۆزەك وەكى قايروسى كورۇنايى و ييin ژ كورۇنايى ترسناكتىر ژى.

ئەقلى من ژى وەكى يى گەلمەك خواندەقانىن هيئا ب زەممەت بشىت قى پىلانا نەمرؤفانە و مەحشىگەرى باوەر بكت، لى دەمى مەرۋە گوھ لى دېت ئىكى مينا خودىي مایكروسوفتى (بىل گىتس)ى كو دېئىن: ئەقە سەرەكى مەزىنە ئەقۇرۇ مەرۋەتىنى ب رېقە دېن، ئەمۇي ل 18-2023 ب ئاشکەرايى مەرۋەتى ئاگەهدار كر: "دېت خوه ژ بۆ پەتايمەكا مەزىنەر ژ كورۇنايى ئامادە بكت" (12)، واتە لمىزتن ب چارەنفيسي مiliarەhan مەرۋەن پلانەكا كەفنا- نوييە، بهلاقکرنا هەمفرگەزبايزى قەت گومان تىدا نىنە، دى نەشى مەرۋەن ئۆتۈماتىكى و بلەزەكا مەزىن كىم كەن، ل قىرى جىهانا پېشىكەفتى ل رۆزئافايى نەخاسىمە ئورۇپا كەفتىيە سەر قى ھىلى چونكى وەكى دىار ئەقە يابويي كېشۈرە پېر، گەنچ و زارۇك زۆر كىمبوبونە و ژناقدا

هاتىه خلولەكرن ب مشخەتبىووپىن موسسلمانىن رۆزھەلات، ديمۆگرافييا وى ديسان كەلچەرى وى ژى د مەترسيا حەملەيانى يان ژى لاۋازىنى دانە، ژ ئەگەرى زىدەبوبونا دايىكبوبونا زارۇكىن وى خەملکى بونيات رۆزھەلات و پاشى بوبونە خەملکى ئورۇپا ب ناسنامە، لى ب ەمەشەنبىرى كەلچەرى رۆزئافايى زۆر داخبار نەبوبون و تەقلىيەق و دەمچ نەبوبون، ھندى ئەمە وەلاتە ھەمول دەن ۋان ئاڭجىيەن تەقلىيەق بىكەن، لى كارتىكىندا وان ھەولان زۆر زۆر كىمە، واتە گوھارتىدا ديمۆگرافيي حەتمى و بقى نەقىيە، لەوا پلانا ئورۇپا يا ستراتىزىك ئەقىيە:

ھەقىنگىيە تىرى و چىريبا ئاڭجىيەن د ناقبىرا رۆزھەلاتا ناقبىن و ئورۇپا ژلايەكىقە، و ژلايەكى دن دنقا ئورۇپا ب خوددا د ناقبىرا خەملکى وىرى رەسمەن و ناقبىرا خەملکى ژ نوى بوبويي ئورۇپىقە بەھىتە پەيداكرن.

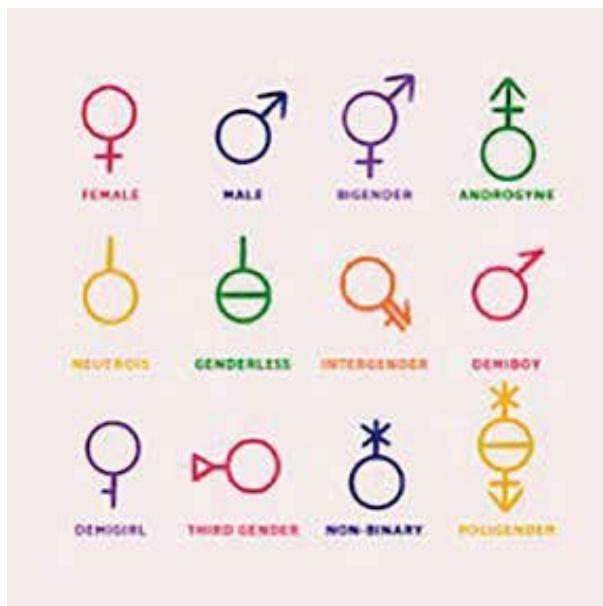
ئەقە ل ئورۇپا، ل ئاسيا ژى مەزىنەرلەن وەلات كو چىنه باش تەقلىي پلانىن جىنيدەرى و سەنترالا جىنيدەرى (LGBT) بوبويي، چونكى سەرەرای ياساينىن توند و دىزوارىن زارۇكەمك – يان ب گەلمەكى - دوو زارۇك بۆ ھەر خىزانەكى، لى سەرەرای وى يەكى ھەر يابويي زەريابا مەرۋەن، وەكى يەئجۇج و مەئجۇجان لى ھاتىه، خەملکى چىنى خوه ل تىزىكى مiliar و نېقەكىن

11- https://ar.unionpedia.org/%D9%85%D8%AD%D9%85%D8%AF_%D9%83%D8%A7%D9%85%D9%84_%D8%A7%D9%84%D8%AC%D9%87%D9%84%D8%A7%D9%88%D9%8A

12 - ئەقە لىنكى ب دەنگ و رەنگى (قىيىدا) لىدوانا گىتسىيە:

https://twitter.com/backtolife_2023/status/1494769981581627398?ref_src=twsrctwfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1494810486134685696%7Ctwgr%5Ef0c5dc965f89f93a1fba4805a6fee7c99dc52bf2%7Ctwcon%5Es3_&ref_url=https%3A%2F%2Fmubasher.aljazeera.net%2Fnews%2Fmiscellaneous%2F2022%2F2%2F19%2Fd8a3d-984d985d8a7d986d98ad8a7-d8a8d98ad984-d8bad98ad8aad8b3-d98ad8b1d8acd8ad-d8a7d8add8aad985d8a7d984-d8b8d987d988d8b1-d988d8a8d8a7d8a1

- نیقده‌لته‌تی بووی:
- ل کونگره‌بی مهکسیک ئهوی ل دۆر ماپین ئافره‌تی ل سالا 1975 هاتىه گریدان جەخت ل ۋەکرنا دىالۇكەكا جىهانىيىتا تايىمەت ب جىندەرىيەنەتە كرن.
 - ل کونگره‌بی كوبنهاڭن ژى ئهوی ل سالا 1980 هاتىه بەستن، داخواز هاتە كرن: ياسايىن كەشق ئەھۋىن ل گەل ”ماپین جىندەرى“، نەگونجاي بەھىنە راکرن، ھندەك دن بىن ب ”كىرەتى“ بەھىنە دانان.
 - ھەروھسا كونگره‌بی نەيرۆبى يى

نېقەتمەويى ل 1985 دۆزا (يەكسانىيىا جىندەرى-Gender Equality) ھاتە سەپاندن وەك دۆزەكە جىهانى.

- و پىچە وەرە هەتا دگەھىيە ھەردوو كونگرەيىن ژ ھەمەيان مەزنەن ل قاھىرە چىنى يىن سالا 1994-1995 ھاتىنە گریدان ئارمانچ ژ وان بەلۇننامە و رىيکەفتەن ل سەر رىيکارىن جىندەرى بوو.(13)

دايىيە، ژېھر وى يەكى ئەۋەر ژ سالا 1995 ب سەرسەخت بوویە ھەۋپىشىكى ရۇزئاڭايىلى چەسپاندىنا پلانىن جىندەرى و ھەۋەگەزبازىي، پىناڭ زىدەبۇونا مەۋھىت چىنى سەنوردار بىكتن، ھەلبىت ژىلى بىر دۆزىن كۆمۈنۈزم و مەتريالى و ماپتسىنۈزم و پېغەمىز ماددى ئەھۋان باوهەرى ب چ بەھىيى و رۆحى و خودايى نىنە، كو خودا رزقى ھەممى خودى رۆحىن بەھىنە ژيانى دى دتن! ئەق ھەۋىرى جىندەرى زۆر ئاقى ۋەدەخوت، گەلمەك يى بەرفەھە، لى بىياق د ۋى كۆفارا ھەزىدا نىنە نەقىسىر زۆر بەرمەران شىن و پەش بىكت، لموا دى ب تەمەرەكى گەنگ رىسىنچا خوھ ب داوى ھىنم، ئەۋەر ژى دى ب بەرسقا ۋى پەرسىارى بىن:

ئەھرى گەلۇ جىندەر بىزارەيە، يان ژى زۆرپىتىرنەكا بقى نەقى و ئىلزامىيە؟

ھەر كەسى چەندەكاكىم ل سەر جىندەرى و پلان و رىيکارىن وى لىگەرىانى بىكت، يان ژى تەنھا ل دۆر وى بخوينت، دى باش زانىت بەرسق: بەلۇ ئىلزاام و سەپاندىنە ژ لايى مەزىتلىرىن ھىزىن سەركىشىيىا جىهانى دىكىن، ئەلبەتە ب رىيَا زەندىن وىن ئەختىبۇتى و پىلايى پلان دەھىنە بجه ئانىن، ژ (UN) ئى بىگەرە و ھەتا بگەھىيە ئەمەرازىن وان بىن سىياسى و ئابۇرى رىيکارىن سەپاندىنە دەگرنە بەر، ئەھۋىن ل خوارى ھندەك بەلگەنە، ل سەر فەرزىز كرنا ڕوشەنبىرىيە (LGBT) و جىندەركرنا تەمف جىهانى، يان ژى ب دەستەمۇاژەمەكاكا دىتىر بىزىن: نىشانىن ل (عەمولەمەكىن جىندەرى):

- 1 - وەكى دىيار جىندەر يى بۇويە گەنگترىن پرۇزى نەتەمەيىن ئىكىگەرتى.
- 2 - جىندەر يى تەمفى گەنگترىن بەلۇننامەيىن

ناپېرى كريں فەرۇزكىريه: ئەم پەنایي بۇ دادگەھا نىقدەولەتىبىا لاهاي بىن، د دەمى شەكىدىنا هەر بېرىارمكى ژ (سېداو)(14)، لى وەسا دىيارە ل داھاتى نىزىك دى سزا زۆر دژوارتر ژ بەرى ئى هىن.

4 - پشتەقانىبىا (ئەمیندارى گشتىنى UN) ئى بۇ ھەۋەرەگەزبازان، دژى هەر لايەنى بەرھەنگار ژبۇ بەلاقىرنا (LGBT)، ل كونگرەيى ئۆسلىۋى مافىن مەرۆڤى ئەملى 15/نیسان/2013 ھاتىھ بەستن، ئەمیندارى پېشىر (بانكى مۇن) ب دەنگى بلند و زۆر زەلال و رۆھن دىگوت:

”سۆزا من ژبۇ مىيازان (Lesbians) سحاقىيات(15)، ژبۇ نىرپازان (Gay-نیر)، جۆپپازان (Bisexual)، و رەگەزگوھۇران (Transgender)“

3 - ئەف پېرسە يَا بۇويە دۆزەك ژ مافىن مەرۆڤى، لى پېرسىن و تا سزا ل سەر وان دەولەتتىن نەيىن بېڭىر ب پارازىتا رېنما و ئاراستىمىيەن (UN) ئى ھەنە، ئەف چەندە ئەگەر ئەقۇرۇ ڕېكخراوين نىقدەولەتى و بىن ناقخوپىن جۇڭكى سەقىل و بىن NGO ھاتىنە تەكلىفىكىن: دويچقۇنى ژبۇ سەرەدەرەيىا حۆكمەت و دەولەتان ل گەل دۆسىيىا جىندەرى و ”مافىن ھەۋەرەگەزبازان“ بىن، راپورتىن وەرزى ژ بۇ نەتەمەپىن ھەقىگەرتى بلند بىن، پېخەمت ھەلسەنگاندىن و لېپرسىن و ھەتا سزادانى ژى، لى دەستىبىا خۇدە ئەف چەندە هەر ژ كەقىنە ڕېكار بۇ دەھاتىھ دەستىشانكىن، بۇ نموونە ڕېكەفتىناب ناش (CEDAW سېداو)-، د ماددى (29) ئى ئانکو بى بەريا داوىيىدا، ل سەر دەولەت و حۆكمەتتىن ئىمزا ل سەر ڕېكەفتىناب

14 - دەقى پېكەفتىناب سېداو، ل 1979-12-18، سايتى (UN) ئى، <https://www.ohchr.org/ar/instruments-mechanisms/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>

و مادى (29) بىرگا (1) ئى ب دېبىت: يعرض للتحكيم أي خلاف بين دولتين أو أكثر من الدول الأطراف حول تفسير أو تطبيق هذه الاتفاقية لا يسوى عن طريق المفاوضات، وذلك بناء طلب واحدة من هذه الدول فإذا لم يتمكن الأطراف، خلال ستة أشهر من تاريخ طلب التحكيم، من الوصول إلى اتفاق على تنظيم أمر التحكيم، جاز لأى من أولئك الأطراف إحاله النزاع إلى محكمة العدل الدولية بطلب يقدم وفقا للنظام الأساسي للمحكمة.

15 - واتە: پانپانۆكان، ئەۋەن و ۋەن ئەھسەن دەھسەن دا گۈچى خەھىي سکسى بشكىتىن.

لئکولينا ۋى بابتى بۇ من راستىيەك موكوم پەيدابوو: جىندر و هەقىرەگەمزخوازى قەت ژ يەك ناھىتە قەمەتىندىن، چونكى پەيوەندىيەكى لۇزىكى د ناقبىرا هەر دوواندا ھېيە، (LGBT) پرسا سەنترال و ناقۇكىيا (GENDER) يە.

كشتىي (UN) ئى ل كەل ھەوھ بەم، ل بەرامبەر ھەر ھەزمۇن و ھەر شەھىكى ل دىرى و ရاوهستم، ھەلمەتمەكا جىهانى ب ھەقپىشىكى ل گەل جقاتا مللەتىن ئىكىرگىتى يا مافىن مەرقۇ ژبۇ ۋى يەكى ئەز سەركىشىبىا وى بكم، ئىدى پېكەھ دا جىهانى بىكىنە جەھەكى ئىمنىتىر و پىتە ئازاد و زىدمەت یەكسانى ژ بۇ تەقان لى ھەى.

(16)

ئەگەر بەريا دەھان سالان (جىندر) ب فيمىنيزم و يەكسانخوازىيَا ھەردوو رەگەمزان سەرى خوھ ھەلدا بتن، لى ئەقىرۇ گەھشتىيە راوهستىگەھ و قۇناغا بەلاقىرىن و سەپاندىنا ھەقىرەگەمزبازىي. كا پىتى ۋى قۇناغى دى بەرەف كىفە چتن، بەرەف ھەقىزىنبا مەدەنى و فەرمىبىا مەرقۇ ل گەل تەرش و تەوالى و گىاندارىن كەھىفە چتن، ئەو ژى چاھىرىكىرە، لى ئەگەر بەرەبىن بەرەنگارىي سەر نەكەفيت.

5 - وەكۆ ل پېشچاڭ ئەف پەرسا (Gen-der) و ھەندەك جاران ب راشكاران (LGBT) ل گەل مەزىنتىرین كىشە و پىرسىگەرەكىن جىهانى و نىيەنەولەتى دەھىنە گۆتۈبىزىرنى مينا: دۆزىن ھەزارىي، پىسبۇونا ژىنگەھا ھەسارەيا ئەردى، ئاشتىبىا جىهانى، جوداخوازىيَا رەگەمزپەرسىي، پرسا ديمۆكراسىي، گەشمەپىدانا بەر دەوام (Sus-tainable Development) چىنما گۆپىتكا ئەردى... (17) ل دويىماھىي دى بىرّم: پىتى دويىقچوون و

16- United Nations, Secretary-General,Secretary-General's video message to the Oslo Conference on Human Rights, Sexual Orientation and Gender Identity, 15 April 2013.

(translated from English)

17 - الجندر المخادع، زىدەرەكى بۆرى، ب.19

خوهکوشتن د نهرينا فيليوسوفييّ دا

دېت کو ژ ئەنجامى ترس و رازەك پىر كور
پەيدابۇويە، كۆ ب ھزاران سالە، مەرقۇق ل پەمى
دەگەرت، ژ بۆ كۆ ۋى ئەينىي بىت ناسكىن، لى
بەللى پەرسىياركىن سەبارەت راما نا مەرنى، يەك
ژ پەرسىن ھەرە گەرنگ بىن فيلوسوفىيى نە و
بەردهوام مەرقۇق ماتمایى كرىنە.

ئەم دكارن ۋى مزاري ل سەر دو دەستەيان
(Subjective) و (Objective) پارڤە بىن،
ھندهك مەرنى وەك دىياردە دېيىن، كۆ ل جىهانا
ژ دەرڤە روى دەت و تايىمەت نىنە ب مەرقۇقى
قە، بەلكو گەرىدايى ب ھەممۇ گىانھوارن قەيمە.
باوھىيىا دەستەيمەك دى، دەربارەي مەرنى دا
وھەيە، كۆ ب تەنلى تايىمەت ب مەرقۇقى قە و
مەرقۇق تاكە بۇونھورە، ھايانا وى ژ مەرنا وى
ھەبت و ھەزرى تى دا بكت، لى بەللى بۇونھورىن
دى، ئاگەھەر ژ مەرنا خوھ نىنە و ھايانا وان د ۋى
مزاري دەكز و نەكارايە.⁽²⁾ دلگۈرانىيىا مەرقۇقى ل
ھەمبەر مەرنى وەكرييە كۆ پەرسا مەرنى بىت يەك
ژ گەرنگىرىن پەرسىن مەرقۇقى و فيلوسوفىيى.⁽³⁾
دىسان بۇويە سەددەمەك مەزن، مەرقۇقى ھەزر ل

ئومىد سەڭقان

پەيمانگەها تەكىنلىكى رواندز
يا تايىمەت - زاخو

خوهکوشتن ھەفواتەميا مەرنى دەستىنىت، ژ بەر
ۋى يەكى بۇويە مزاري كۆ گەرنگ د فيلوسوفىيىا
كەقىن و يانۇ دە. مەزىتلىرىن دىياردە، كۆ مەرقۇقى
گەرنگى پى دابىت و رىز و حورمەت لى گىرتىت،
دىياردەيا مەرنى يە.⁽¹⁾ ئەقى رىز و حورمەتە،

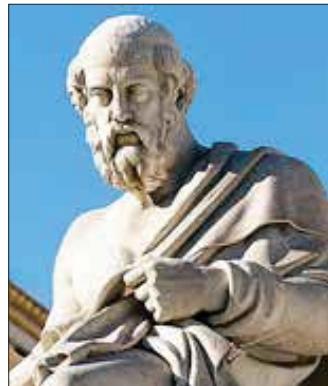
1 - بوساحە ئەحمدە، مەردن لە رەھوانگەي ئايىنەكانەوە، و. دانا مەلا حەسەن، ناوەندى روشنەنېرىيى و ھونەرىيى ئەندىشە، سلىمانى، 214، پ. 13.

2 - سەبور عەبدولكەریم (شكار)، چەمكى ژيان و مەردن لەشىعرى مەولەوى و مەولاناي پۇمى دا، ناوەندى غەزەلناس، سلىمانى، 2014، پ. 66.

3 - ھەمان ژىيدەر، پ. 67.

ئاتاف:“⁽⁷⁾

ئەقان نەرینان باندۇرا خوه
ل سەر پلاتونى ژى ھشتبوو و
وى ژى گەملەك بىر و بۆچۈون
دەربارەي مرنى بەحس كرينى.
دا داۋىيىا (كۆمارا) خوه دا
چېرۆكا (ئىر) ئى فەدگىرەت، ئەف
قەھرەمان دقادا جەنگى دادھىت
كوشتن، پىشى كو لاشى وى
ژ مەيدانا جەنگى دزقىرىن، ئىر

جار دى زىندى دېت و سەرھاتىيا جىهانا مرنى
ۋەدگىرەت و بەحس دكت.⁽⁸⁾ مەبىستا سەرمەكى
يا ۋى ئەفسانەبىي ئەمە، كو مرۆڤ مرنى ناس
ناكت، نكارت بىزانت چىيە، هەنتا كو نەمرت. د
جەھەك دى دا پلاتون ئەھىن يەكى ب ۋى گۇتنى
دۇپات دكت ”ئەم نازانن مرن چىيە، ژ بەر ھندى
نابات كو ئەم ژى بىرسن.“⁽⁹⁾ دىسان ل جەھەك

**فېلۆسۆفييىا يۆنانى، خودان دو
نېرینىن جودا بۇون ل سەرخوھى
كوشتنىن، ئالىيەكى دژايىتى
دکرن و ئالىيىن دى پىشەقانى لىن
دکرن، يىن كو دژايىتى دکرن
(پلاتون و ئەرسىتو) بۇون.**

نەمرىيى كىرىت و بىيەتى ب ژيانى
قە بەيىت گەرىدان. سەبارەت
پەيوەندىبىا ژيان و مرنى، ب
گىشتى ”ھندەك فېلۆسۆف د وى
باولەر دانە مرن بەيىي دىت
ژيانى. ھندەكىن دى بەرۋەڭىزى
قى بۆچۈونى نە، مرن ژيانى
بىيەت دكت.“⁽⁴⁾ مرن مژارەك
سەرەكى بۇويە، د فېلۆسۆفيا
كەفتار دا، بىيەن وەكە (فېساڭورس،

ھيراكلىتىس، سوکرات، پلاتون، ئەپیکورس،
سەينىكا و قوتاخانارەۋاقى)، ل سەر مرنى گەملەك
دېتىن و رامان پېشىكىش كرينى. لى بەلە د دېرۆكا
ھزركرنا فېلۆسۆفيي دا، (سوکرات) 470 ب.ز)
يەكمە كەمسە ب ئاگاهى قالا بېرۈكىميا مرنى
كىرىت و ب ئاوايەك ئازا رووبەرروو بۇويە. ل
گۇر ديتنا وى مرن نە دوماھىكە ژ ژيانى،
بەلکو گوھورىنا شىۋازى ھەبۈونى يە.⁽⁵⁾ ئانکو
ژ جىهانەكى بەرەف جىهانەكە دى. ل جەھەك
دى بەحسا پەيوەندىبىا مرنى ب مرۆڤى قە دكت
و دېبىزت كو، ”چاخى كو ئەم ژ دايىكۈونە،
سروشتى حۆكمى مرنى ل سەر مە سەپاندەيە.“
(6) شاگىرىدى وى (پلاتون) 347-427 ب.ز) ژ
زارى وى، دەربارەي مرنى دېبىزت كو ”خودى
فەرمانا دايى، ل پەمى زانسى بىگەرن، ژ بەر
ھندى شەرمە ژ ترسا مرنى خوه ژ فەرمانا
خودى بدن ئالى، ھەر وەكى نەزانان مرن چىيە،
بەلکو وەك نۇمەتەك خودايى بزانن، نەك بەلا و

4 - ھەمان ژىدەر، پ. 71.

5 - ئەمەل مەبرەك، فەلسەفەيى مەدەن لە فېرۇعەونەكانەوە تا لەكان، و ئارام ئەمین شوانى، لە بلاوکراوەكانى كىتىخانەي
فېرىبۈون، ھەولىر، 2015، پ. 70.

6 - سۆزان جەمال، سايكەلۇرۇنى و مىتىتى، پ. 93.

7 - ھەرىم عوسمان، چەمكى مەدەن لە زەمانى كوردىيىدا، بلاوکراوەي ئەكاديمىيەي كوردى، ھەولىر، 2013، پ. 47.

8 - ئەمەل مەبرەك، فەلسەفەيى مەدەن لە فېرۇعەونەكانەوە تا لەكان، پ. 7.

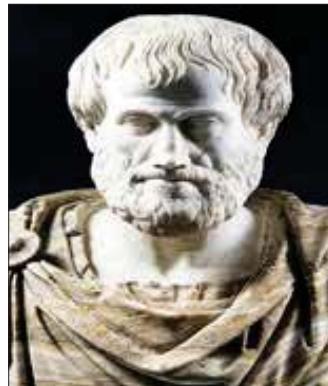
9 - ھەرىم عوسمان، چەمكى مەدەن لە زەمانى كوردىيىدا، پ. 46.

ژنافبرن و هیز و ئيرادهيا وي
دەربارهى قەدەرا مەرۆقى دا،
ژ بەر كو ب ۋى چەندى ئەم
دەستەلەلاتا وي ناهىلەن. (12)

دېسان سزايى خومكۈزان
دیار دكمەت و دېئىزت:
بىن كو ۋى جورە مرنى
ھەلدېزىن، دېيت گۆرى وان
ل جەھەك بى ناڭ بىت و نەھىت
دیاركەن. (13)

ل جەھەك دى، سى خال بۇ خومكۈزان
دیار كرينى، كو بەرى ئەقى كريارى ئەنچام
بدن:
نىڭ: داخوازى ژ دەولەتى (ياسايى) بكت،
مینا سوکراتى.
دو: يان بوويەرەك مەزن ب سەرى وى
ھاتبىت و شىيانىن قورتالكىرنى ل جەم نەما بن.
سى: يان ژى كەبتىت د حالتەك فېھتىبۈونى
دا و نەشىت خوه ژى رزگار بكت.
ژ بلى قان ھەرسى خالان، پلاتون ددت دیار
كەن، ھەر كەسى خوه بکۈزت، وى سەتمەك
مەزن ل دەروونى خوه كريه و ب مەرۆقەك
ترىنۇك دەيت ب ناڭ كەن. (14)

پلاتونى ب ئاوايىك رەھا دژايەتىيا
خومكۈشتى نەكىريه، بەلكو ھندەك مەرج دانىنه
بەر خومكۈزان، كو دېيت ژ وان مەرجان
دەرنەكەقىن. شاگىرى وى (ئەرستو) ئى (384-322 ب.ز)، دژايەتىيا خوه ب ئاوايىك رەھا ل

دى فيلۆسۆفييى ب خواستا مرنى
ب ناڭ دكت، چونكى ب مرنى
دگەھت مەعرىفمە راستىن، كو
ئەو ژى جىهانا ئايديالە. (10)

سەبارەت مەزارا
خومكۈشتى، فيلۆسۆفييى يۇنانى،
خودان دو تىرىپتىن جودا بۇون،
ئالىيەكى دژايەتى دكەن و
ئالىيى دى پشتەقانى لى دكەن.

بىن كو دژايەتى دكەن (پلاتون و
ئەرستو) بۇون. بەلى ژ بەرى ئەقان ھەردويان
مامۇستايى وان ل سەر ۋى مەزارى ب ئاوايىك
جىدى راومەستىايە و دېئىزت:
خومكۈشتىن چۈونە بۇ ناڭ جىهانا بۇونى،
بۇونا ئايديالى، چونكى ئەف كەتوارە سەتاكا
وئى جىهانى يە. (11)

ژ بەر كو ئەو جىهانا واقعى ژ وان را
جيھانەك سەختە و نەراسە، مەن تاكەرئى بۇو،
كو بگەهن جىهانا راستىن. پشتى سوکراتى،
پلاتون يەكەم فيلۆسۆفە، ياسا و بىنما بۇ دیاردەيا
خومكۈشتى دارشتى. دېسان ژ زارى مامۇستايى
خوه سوکراتى دېئىزت:

جان زىندايىيادەر وۇنى يە، نەئەركەل سەر
مەرۆقى، ب رېبا خومكۈشتى خوه ژ زىندا
خوه رزگار بكت، دېيى چاقەرى بىن، ھەنتا
ھەزا خودى ل سەر ۋى چەندى رووى بىت،
ژ بەر كو مەرۆق مالى وى يە و خومكۈشتى
ل جەم خودى كارەك نەرھوا يە، دېت سەدەمىنى

10 - سەبور عەبدولكەريم (شكار)، چەمكى ژيان و مردن لەشىعرى مەولەوى و مەولانى رۇمى دا ، ر. 75.

11 - ئەحمدەد عەياش، خۆكۈشتىن، و. سۆزىن جەمال، دەزگای چاپ و پەخشى سەرددەم، سەليمانى، 2011، پ. 179.

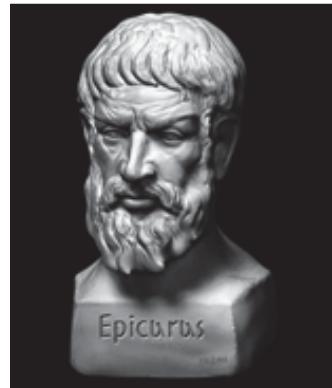
12 - ولید على، فلسفة الانتحار عند الافلاطون، http://suicide2007.blogspot.com/2013/02/blog-post.html (5.06.2016).

13 - ھەمان مالپەر.

14 - ھەمان مالپەر ئەرى.

دچت، ههست پى ناکن و تشتى
کو ههست نهبت هيچه.”⁽¹⁸⁾

خوهکوشتن ل جم فیلوسوفیبا
(سینیکا)ی 4 ب.ز_ 65 پ.ز)
واتهيا ئازادىي ددا و ب رەنگەك
ئاشكمرا گوتىيە ”ب دلى تەيە
بىزى؟ يان نە؟ ئەقجار ژ كوقە
هاتى بۇ وى دەرى ۋەگەرە.”⁽¹⁹⁾
دېسان خوهکوشتنى ب كوشتنا

ئازاران و نەخوهشىا دېيىت و
دېيىت کو ”خوهکوشتن رېيەك جوان و تاجەك
گولانەب ئازايەتى و شانازىيەتىنە خەملاندىن.“⁽²⁰⁾
ل دوماهىيى پېڭىرى ب دىتن و رامانىن خوه
كىرىنە و خوهکوشتىيە.⁽²¹⁾ پشتى وى (رماقىيان)
د سەردىما (رۆمانان)دا، ب تايىەتى دەستپەكى
ھاتتا مەسيحىيەتى، خوهکوشتن داھىننا بۇ وان
كەسان يىن چ پەشىمانى و بەھانىمەك بۇ ژيانى
نەمابىن.⁽²²⁾

خوهکوشتن د فیلوسوفىا نۇو دا، كەت د
چارچوقەك دى دا و ب ھزر و بىرىن جودا يىن
فیلوسوفى ھات شەرقەكىن وەكى (فیلوسوفیبا
رەشىنى)، يىن کو رابەرتىبىا ۋىھىرى دەكىن،
David Hume) (1711- 1776) و ئارسەر شۆپنهاوەر
Arthur) سەردىمەن شۆپنهاوەر

ھەمبەر دىاردەيا خوهکوشتنى
دیار كىريە، ”خوهکوشتن
چەوتىيەكە دىرى دەولەتى.“⁽²³⁾
(15) سزاين خوهکوشان، ئەو
بۇ، رېورەسمىن خاكسىپاردنى
بۇ نەدگىرەن و دەستى وى
يى راستى ژى قە دەرن و
لاشى وى ل جەھەكى دوور
قەدشارتن.⁽²⁴⁾

ژ بلى ئەقمان فیلوسوفان،

ھەندەكىن دى ھەبۇن کو خوهکوشتن مەزارەك
ئەرىنلى د پەزراىدىن، وەكە قوتاپخانا (سەمگىن
فیلوسۆف) كول گۈر دىدەيا وان ”زىيان پووجە،
ژ بەر ھەنلى ھەممۇ بىزاف و رەفتارىن مە
پووجەن، ب تەنلى رېيەك ھەمە بۇ ژ ناپېرىن ئەمەن
پوچگەرایى، كو ئەو ژى ئەو ھەر وەكى
ھېجىسىاس، شاگىرىدى ۋى قوتاپخانى دېيىت:
خوهکوشتنە.“⁽²⁵⁾

(ئەپىكۈرس) (341-270 ب.ز) ژى خودان
نېرىن بۇويە، ل سەر مەزارا مەنلى ب گەشتى،
ژ بەر کو ناپەرۈكە فیلوسوفیبا وى ل سەر
چەمكى (خوهشى، بەختمۇھىرى، ژ ناپېرىن تەرسى
و مەزارا مەنلى) بۇو. ئەو دەت دىار كەن كو،
”مەن ژ بۇ مە هيچە، چونكى تىشىكە ژ ناپ

15 - ئەحمدە عەياش، خۆكوشتن، پ. 215.

16 - ھەمان ژىدەر، پ. 215.

17 - ئارام سەدىق، نۇرسەران و ھەلبىزاردەن مەرگ، سەليمانى، 2000، پ. 66.

18 - مېھرداد مېھرەن، قوتاپخانە فەلسەفييەكان، و. سېيدۇ داود عەلى، خانەي چاپ و پەخشى رىنما، چاپى سىيەم، سەليمانى، 2012، پ. 94.

19 - سۆزان جەمال، سايکولوجى مىيەتى، دەزگايى مۇكىيانى، ھەولىر، 2009، پ. 97.

20 - ھەمان ژىدەر، پ. 97.

21 - سینىكا فیلوسۆف و ماموساتايىن (نېرونى) (37_68 ب.ز) بۇو و تەمنى وى (15) سال بۇو چاخى ل سەر تەختى پاشايەتىيا رۇما ۋەنەيشتى. ژ بەر زولم و سەتما نېرونى، سینىكايى داوى ب ژيانا خوه ئانى. بۇ پەزىزانىن ل پەرتوكا خوهکوشتن، ئەحمدە عەياشى ۋەگەرن.

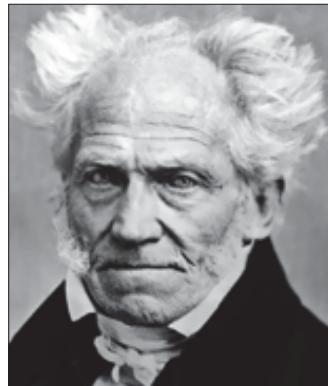
22 - ئەحمدە عەياش، خۆكوشتن، پ. 180.

قەھرمانى ھەيە. (24)
 ئانکو تشتى كو مرۆڤى
 زيندى بەيلەت ل گور دىتنا وي
 ئيرادىيە، نەك عەقلە، ئەگەر ب
 ئەقلى بىزىن دېت ئەم ھەموو
 خوه بکۈژن. (25)

كىيارا خوهكۈشتى ل جەم
 شۇپنهاورى كىياراڭ نەرھوا
 و چەنەيە، ژ بەر كو ئامانجا خوه
 بجه ئائىنت، وندابۇنا ئاكى يەنەك

جۇرى مرۆڤى، قەكىشانە ژ بەرھەنگارىيۇنى
 و بىزالبۇن ل سەر نەخومشىان، ژ بلى ھندى
 كو مەرنەك ب ۋيان بۆ مرۆڤى دەمینت. راستە
 خوهكۈشتىن سەركەفتە ل سەر ئيرادى يَا كو
 شۇپنهاورى بانگەشە بۆ دىك، لى بەلى ھەر
 كىياراڭ تاكانە دەمینت. (26) خوهكۈشتىن ھىچ
 باندۇرى ل سەر ئيرادىيە ژيانى ناكت، ل
 دويش ئاخفتى شۇپنهاورى، ”ل ھەمبەر ھەر
 خوهكۈشتەك ب مەبەست، ھزارەدا دايىكبوتنىن
 بى مەبەست پەيدا دىن.“ (27)

ل جەم ھىچگەران
 (نهيليزمان)، ب ئاوايەك دى
 خوهكۈشتىن دهات شۇپاندىن.
 (فرىدىریك نىچە) Friedrich Nietzsche (1844-1900)
 فىلۇسوفى نېھىيلىست د پەرتوكا
 (زەردشت وەھاگوت) دا
 نېھىاندىيە، ”دەمى خودان شىان
 بىرە، ب مەرنەك ئامۇڭكارىيى

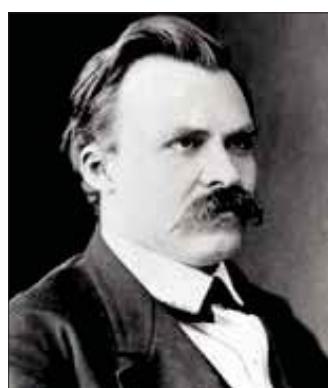

Schopenhauer) (1788-1860) بۇون، ب تايىەتى شۇپنهاور، ب بەرفەھى قالا مىزارا مرنى و خوهكۈشتى كىرىيە، دېت كو خوهكۈشتىنابىتى كەپلى سۆفىيە وى دا رەنگەقەدابت. شۇپنهاور نىرينەك رەش ل ھەمبەر جىهانى و ژيانى و مرۆڤى ھەبۈويە و ب رەنگەك

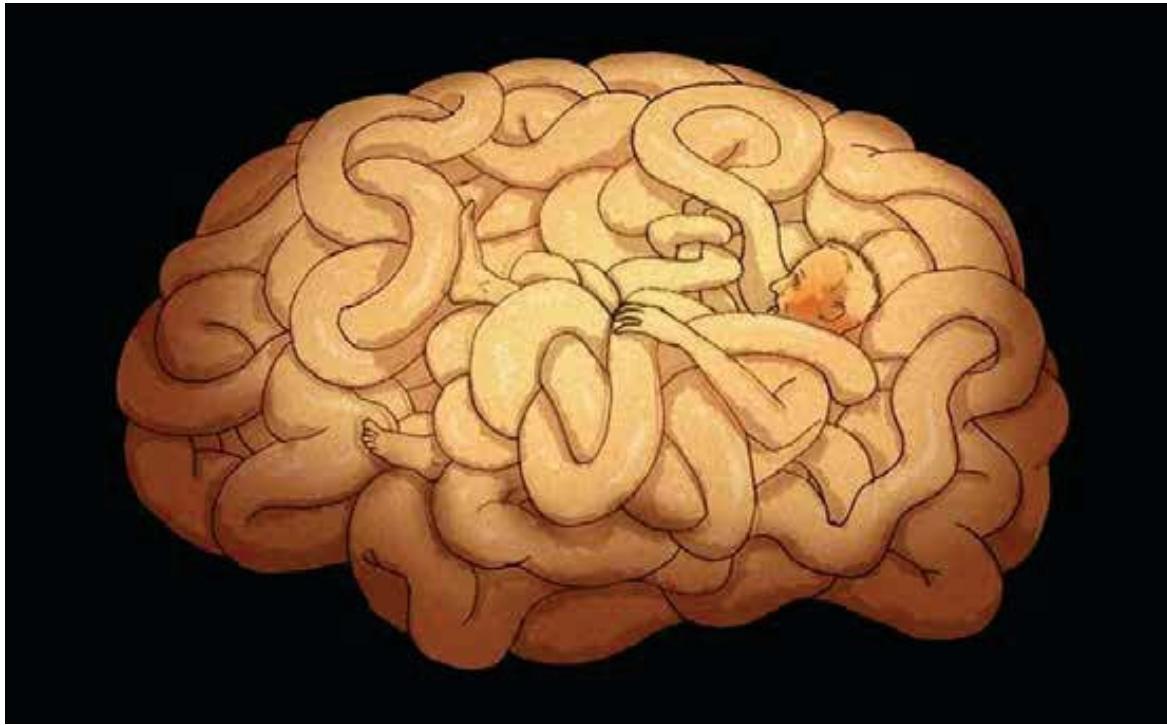
ئاشكەرا ياخىبۇونا خوه دەربارە ژيانى خويا كرىيە و ب ۋى ئاواى ژيانى پېنساھ دىكت، ”ز مە را دېيىن ژيان مينا خەلاتەكى مە پېشىشى وە كرىيە، لى ئەگەر ئەف خەلاتە ژ بەرى بىن ژيانى نىشانى مە دابانە و مە ب ئاوايەك هوير نرخاندبا، مە قەت ئەف خەلات ب ۋى شىۋەبى قەبۇل نەدەرك. شينا كو ژيانى وەك خەلات بىزانى، ياباشتە ئەمەن وەك قەرز بىزانى، كاچھوا ب زۆرى دايە مە، ئەها ھۆسا ب زۆرى ژى دى ژەمە بىتىن.“ (23) مەبەستا وى ياسەرەكى

ز ۋى چەندى ئەمە، ئەم نە ب حەزا خوه ھاتىنە دونيايى، لى نابىت ئەم ژ ۋى ژيانى بىرەقىن، بىلەك دېت ل ھەمبەر ئەمان ئىش و ئازاران خوهدان ئيرادە بن و دېيىرت:

مە پېىدۇي ب ژيانەك بەختەور نىنە، بىلەك پىۋىستىيە مە ب ژيانەك پەھلەوانى

- 23 - مىھرداد مىھرین، قوتاپخانە فەلسەفييەكان، پ. 265.
 24 - ئەحمد عەياش، خۆكۈشتىن، پ. 186.
 25 - ھەريم عوسمان، چەمكى مردن لەزمانى كوردىيىدا، پ. 50.
 26 - ئەحمد عەياش، خۆكۈشتىن، پ. 186.
 27 - ھەريم عوسمان، چەمكى مردن لەزمانى كوردىيىدا، پ. 234.

خوهکوشتنی ب فیلوسوفیا رسمن دزانت و دبیژت کو، ”ب تمنی یهک مهسهلا فیلوسوفینی یا راستین همه، ئهو ژی خوهکوشته.“⁽³¹⁾ دیسان ب هم ئاوایهکی خوهکوشتنی رەد دکە ول گۆر نمرینا وی خوهکوشتن رازیبۇونە ژ پوچىيى (ئەبسورتىزمى)، دقىت هەرتىم مەرۆف ژ پوچىيى ياخى بىت و قايىل نەبت. هەروھسا دقىت ئەم رىكى بدن، داكو پوچى بېرىت و گەرەك مەرۆف هەرتىم دنابەردا دىوارىن پوچىيى دا بىينت. كەسىن ئەبسورد ئومىدا وان تونىيە و نزانت ئومىد چىه، ژ بەر ھندى خوه ناكۈژن. مەزناھىيا مەرۆفى د وى يەكى دايە كو مەرۆف ل ھەمبەر پوچىيى بىشكىت و ژئى ياخى بىت و خويەتىبيا خوه بىسەلمىنت. خوهکوشتن رەقىنه و

دكم، وەكى مەندا من، مەندا قىيان دى ھېيت، ژ بەر ھندى من دقىت ئازاد بى بۇ مەنلى و د مەنلى دا ئازاد بى.“⁽²⁸⁾ مەندا ب ئارەزوول جەم نىچەمە ئامازەيە بۇ ئازادى و ھېزى. ئيرادىيەكە ناپەفت و رادەست نابت، دەركەتە ل ھەمبەر ئافرىيەنەكى. ھەروھسان ل گۆر دىتنا وى ب تمنى كەسانىن ھېزدار دكارن بىريارا مەندا ب ئيرادە بدن.⁽²⁹⁾ ل جەمك دى ئامازى دەدت خوهشى و چىزا خوهکوشتنى، دەما كو دبىژت: بىرۆكەيا خوهکوشتن ئارامبەخشىيەك مەزىنە، دشى ب قىنى رىكىن چەندىن شەقىن نەخوهش، ب خوهشى بىرۇنى.⁽³⁰⁾ فیلوسوفى فېھنسى يىن (ئەبسورد) (ئەلبىر كامو) (1913-1960) (زAlbert Camus)

28 - ئەحمد عەياش، خۆكۈشتەن، پ. 187.

29 - ھەمان ژىنەر و ھەمان روپەل.

30 - ھەريم عوسماڭ، چەمكى مەنلە زەمانى كوردىيدا پ. 229.

31 - سەبور عەبدولكەريم (شكارا)، چەمكى ژيان و مەنلە لەشىعىرى مەولەۋى و مەولانى پۇمى دا، پ. 201.

32 - ئارام سەدىق، نۇرسەران و ھەلبىزاردەنی مەرگ، پ. 50-51.

ڦيڏهڻ:

- بوساحه ئەممەد، مردن لە رەوانگەھى ئايىنەكانھو و دانامەلا حەسەن، ناوهندى روشنەبىرىي و هونەربىي ئەندىشە، سلیمانى، 214.
 - سەبور عەبدولكەھریم (شكار)، چەمکى زيان و مردن لەشىعرى مەھۇمەوى و مەمولانى րۆمى دا، ناوهندى غەز ملنوس، سلیمانى، 2014.
 - سۆزان جەمال، سايكلوجى مەيىھى، دەزگای موکريانى، ھەولۇر، 2009.
 - مەممەد كەممەل، ئۆنتولۇجى بېنھەتى و بۇونى مرۆق، دەزگەھى سېپىزىز، دەۋەك، 2007.
 - مېھرداد مېھرین، قوتباخانە فەلسەفەيەكان، و. سيدۇ داود عملى، خانەي چاپ و پەخشى رىنما، چاپى سېيمە، سلیمانى، 2012.
 - ھەريم عوسمان، چەمکى مردن لەزمانى كوردىدا، بىلاوكر اوھى ئەكاديمىيە كوردى، ھەولۇر، 2013.
 - ئارام سەدىق، نۇرسەران و ھەلبىزاردىنى مەرگ، سلیمانى، 2000.
 - ئەممەد عەپيش، خۇڭۇشتىن، و. سۆزان جەمال، دەزگای چاپ و پەخشى سەردمە، سلیمانى، 2011.
 - ئەممەل مەيرەك، فەلسەفەي مردن لە فيرەعەنەكانھو

ژیڈر ب زمانی عمر ہبی:

- وعد ابراهيم خليل الامير، ظاهرة انتحار النساء حرقا، دراسة ميدانية في مدينة السليمانية، مجلة (كركوك)، العدد(1): المجلة 5، السنة 2010، ر. 5.

مالپهير:

- وليد علي، فلسفة الانتحار عند افلاطون، //suicide2007.blogspot.com/2013/02/blog-(post.html (5.06.2016

مالیہر:

- وليد علي، فلسفة الانتحار عند افلاطون، //suicide2007.blogspot.com/2013/02/blog-(post.html) (5.06.2016)

کوشتنا پرسانه د دهرباری ژیانی دا. (32).

مرن د فیلوسوفیا ههقچمرخ دا، ب تایبەتى ل سەدى بىستى، كەتىدئار استەك (ھەبۇنگەری) دا (Existentialist)، ھەبۇنگەمرا، 'فەڭۈلىن ل سەر مرنى دىك وەك بۇويەرەك ژ دوماهىكا زىيانى.“ (33) ”ئانکو مرنى رۆلەك پوزەتىف ھەمە، بۇنا مروقى دىگەھىنت وىستەھى و گەشتا كامىل.“ (34) د ھزرا بۇونگەران دا بالدارىبۇون ژ مرنى، ناسىينا (خودى- ئەزى) يە و ۋەنگەريانە بۇ رەسىنايەتىيى. (35) ژ بەر ھندى خوهىكۈشتن ل جەم ھەبۇنگەران، خودان پېيگەھەكى بلند و بىرخە. ژ بەر كو مروقى ھەملەرى بەرپىرسىار تىيى يە د ژيانى دا، لەورا بېرىارا خوهىكۈشتنى بېرىارەك ب وېرانەمە و ھەملويسەتكە راست و دروستە ل جەم وى كەسى يى كو بېرىارا ۋەكىشانى ژ زىيانى ددت. (36)

خوهکوشتن د فیلوسوفی دا خودان پېگه ههگ
گرنگه، ژ بھر کو ب مرنی را پھیوندیداره.
ھەممو فیلوسوفان و ھەھەق لى نە نىرىنه، بەلکو
ھەر ئىكى ل گۇر دىتن و رەوانگەيا خوھ ئەھەق
مۇزار بەحس كرييە. ھندەك دەزى خوهکوشتنى نە
و ھندەك ژى بانگەشا خوهکوشتنى دکن و ھندەك
ژى خوهکوشتنى وەك ھېبۇنا كامل دەھەز مېرەن.
ھەندى رازا مرنی ھەبەت، بى گۆمان ئەھەق مۇزار
ژى دى بەردهوام ھېت نيقاش كرن و بېت جەھى
گرنگيدانى ل جەم فیلوسوفان، ژ بھر کو ھندەك
فیلوسوف خوهکوشتنى وەك مۇزارەك فیلوسوفى
دىپىن، ب تاييمەت د فیلوسۇفىبا ھېبۇنگەمرى دا.

- 33 - سهبور عهبدولکه، ریم (شکار)، چه مکی زیان و مردن له شیعری مهوله‌وی و مهولانای رومی دا، پ. 96.

34 - مهحه‌مده کمال، تئنرلوجی بنه‌رهتی و بونی مرؤف، ده زگه‌هی سپیریز، دهوك، 2007، پ. 103.

35 - هه‌مان زیده، پ. 106.

36 - وعد ابراهیم خلیل الامیر، ظاهرة انتحار النساء حرقا، دراسة ميدانية في مدينة السليمانية، مجلة (كركوك)، العدد (1): المجلة 5، السنة 2010، پ. 5.

فەكۆلىن

94	- بەرازىنكا ھنارتىن و چىكىرنا رامانا ھەلبەستى
ئازاد دارتاش
105	- شروقەكىرنا چىقانۇكا (دندىكەنارى) لىن رېبازا مۇرفۇلۇزى يا پرۇپى
جەمیل مەھمەد شىتلازى
118	- ھەلبەستەكە ۋەقەتىيابى ۋ دىوانا مەلاين جزىرى
ھېرىش كەمال رېكاني

د هرازینکا هنارتني و چيڪرنا رامانا هلهبستي

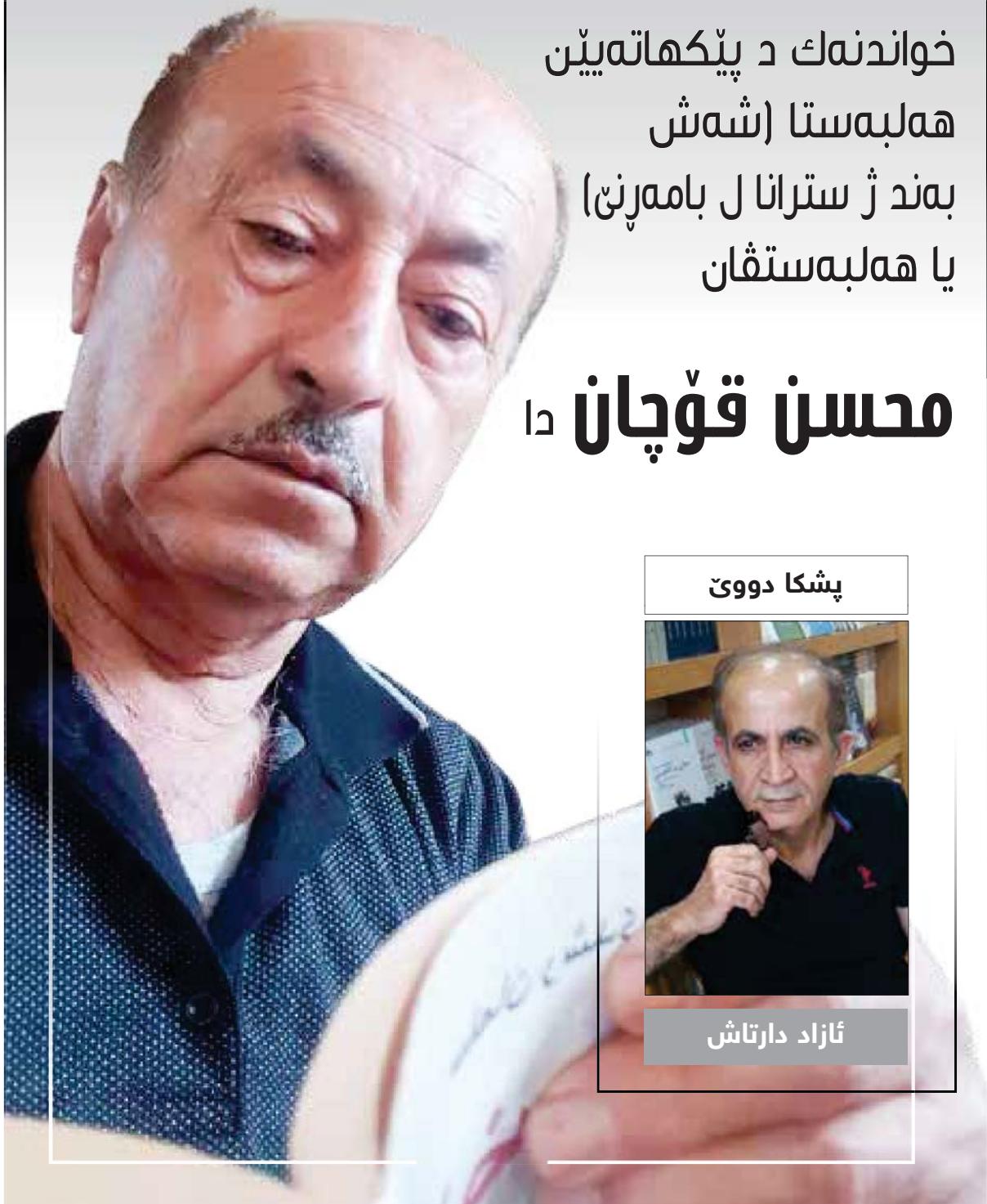
خواندنك د پيڪهاهه يين
هلهبستا (شهش
بهند ژ سترانال بامهربن)
يا هلهبستقان

محسن قوچان دا

پشكاد دووچ

ئازاد دارتاش

ئەستاتىكى يىٰ كارى و چىكىرنا رامانى دا.
زاراھى سينوگر افيا دشانۋيا مۇدۇر ئىتىمدا بايەخ
پى هاتە دان و ھەر ل وى دەرى بەلاق بۇو،
لى ژانزىن دى يىن ئەدەبى و ھونھرى ژى مفا
ژ ۋى ئالاھى و ھەركەرت، يان دى كارىن بىزىن ژ
وى ژانزى ھونھرى دزى، ژ وانا ژى ھەلبەست،
تىكەھى ئەنلى د ھەلبەستى دا ب وى رامانى
دەھىت ھەلبەستقان د پرۆسەپىن دارىزىتتا كارى
شعرى دا و ژ بۇي بەرھەمەكىن سپاتيۆمەكى
ۋەكىرى و چىكىرنا وينەيى شعرى، چارچۈھىنى
دەرەكىيىن ھەلبەستا خوه ب چەندىن ئالاقان تىن
دەدت و دەرازىنڭ وەكى ئالاھىكى سەرمەكى د ۋى
بىاڭى دەھىنە ب كارئىنان، ھەلبەستقانى شارەزا
ئامازھېن ئەر دەرازىنکەكى دكەتە ئالاقەك كارا
د پرۆسەپىا چىكىرنا وينەيى دا، بەلکو لزىر سىبىمرا
وان دەرازىنگان دى د تەقگەرا واتىيان گەھىن،
ھەلبەستقانى چىكار و شارەزا ھەر ئالاھى ب
مەبەست بكاردىئىيت، ھەلبەستقانى چىكار پويتە
ب ھەر دەرازىنکەكى، بەلکو گەرنگى يى ب ھەر
پەيەقەكى دەدت، ھەر پەيەقەكا د كارى خوه يى
شعرى دا بكاردىئىيت د جەھى خوه يى دروست
دا دادنىت، ژبۇي كۆلپەپەتلىكىسىتى سىست و شل
نمەبىت و تەققىت كۆلپەپەتلىكىسىتى يى مۆكم بىت،
پىدۇقى يە ھەر پەيەقەكا زىدە بەھىتە لادان و لەگەل
كۆلپەپەن دى ياكۇنچاي بىت و چەقەنگ و مىتافور
و خواستە..ھەن، ھەممۇ بىنە ئالاقىن چىكىرنا
وينەي و ھاقىتتا ئامازھىان و بەرھەمئىنان رامانى
و ئاراندىندا خەيالى و ژىدەرلەن چىزبەخش، دەما مە
(شەش بەندىز سترانال باىرلىنى) خويندى، مە وەھا
دىت: دەما بىرۇكەپەتلىكىسىت د ھەشى ھەلبەستقانى
دا جەھىگەر بۇوى، يان بەرپەپەتلىكىسىت خوه بەكەتە
وينە و لىسر كاغزى بىنچىسىت، سينوگر افيايمەك
ژىرە دارىزتتىيە، وەكى دەرھېنەرەكى شارەزا و
پرۆفيشنال نەخسەپى دېزايىنى ژ ھەلبەستا خوه
را دارىزتتىيە (بۇويەر، جە، دەم و رېتىم و مۆزىك

دانہر، تیکست، وہرگر:

سینوگرافیا ریچکه یه کا زانستییه،
فہ کوولین و گھریانانان لدویف هئر
تشته کئی دکھت کو لسہر دھپن
شانویں دھیتھے دانان، و پشکدار دبن
جیکرنا ریتما بزاافت ن و تیرامانان دا۔

دوز اينك دبنه هملگرین چمند کودان و هر ئەو
ژى دبنه ياوەرين وەرگرى د گەشتا ئەو دكمت
د نىق ئاھىيەن ھونەرى دا، تايلى ھەنى دى
مېنىت ب لەشى تىكىستى ۋە ھەقگەرتى، ئامازھىيەن
تەقلى تىكىستى مۆكم دکەن.

ھەلبەستقان كىرفى وينەمىي ھەلبەستى و
ئامازھىيەن وى ھىدى ھىدى بىرەف ژىبەم
دېت، جەھەكى ھەرە دېرىن ھەلبىزارتى يە كو
بىكتە ھەمبەرى بابەتى و ھەست و نىرەن و
بىنەنان د ھوندرى وى دا خەست بىكتە و ب
ئاوايەكى ھونەرى دەربرىنى ژى بىكتە، بىلکو
ئەقورمى ئەم لىسەر راھاتىن ھەلمۇشاندى يە و
ب تەكىيكەك تازە وينەمىك چىكىريە، شەمفەت يَا
قەڭىزىدایي يە ب قۇناغەكا بازىر قانى يادەستپىكى
قە، دېيت وەكۈي ھىما بىت بۇ راھەستيانا دەمى ل
جەم كۆمەكاكى د چاخەكى دا كو بىنقارۇيا
دەمى يَا بىردوامە ل جەم خەلکى دى، دەما
دېبىزىت: (ل بامەرنى دەرەك تىرا شەمفەتا ناكەت
خۆ دەمن دوو دەر) ئامازھىيەن رەستەمىي و نەمازە
بىن جەھى، لىسەر يېڭى رامان سەقامگىر نابن،
بىلکو مەبەستا ھەلبەستقانى ژى ئەمە كو پېغانلىن
تازە ژ سىمبولى ھەنى را بىبەخشىت و بىكتە
ژىدەرەك زىندى ژبۇي خۇلقاندى ئامازھىان

دەما ھەلبەستقان دېبىزىت:
(ل بامەرنى)، ئەمىن گۆھدىر دى ٥٥٩
ھەست كەين، كو ھەلبەستقان دى
چىرۇكەكى يان بۇويەرەكى ژ مەپا
فەگىرەت.. ديارە ھەلبەستقانى مفا
ژ تەكىيكەن چىرۇكەن وەرگەرتىيە.

و وىنه و دايەلۇگ..هەت)، ب پلان د نىق لەشى
تىكىستى دا رىيكسەتى نە.

ھەلبەستقانى تەمائىشى كارى شعرى كريە
وەكۈ ھەر كارەكى دى يى ھونەرى، ھەلبەست ل
جەم وى ب تى سروش نەبۇويە بىلکو چىكىن و
ھۆستاكارىيە، ديسان د ھەشى ئەمە ھەلبەستقان
دا خۇيندەقانەكى يان وەرگەكى ھوندرى
ھەبۇويە، وى گۇتارا خۇھ ئاراستەي وى كريە،
وەرگەرى ھوندرى، وەرگەكى ئەكتىقە و ئەمە
خۇيندەقانە ئەمە خۇدان باڭراوەندەكى ئەپسىتى
و ھونەرى، ئەمە وەرگەر بى لىسەر ھۆيركارييەن
بچوپك ژى رادوەستىت و ئەمە يى دكارىت
قىلاتىپەن د ھوندرى تىكىستى دا بىگرىت.

دەما دېبىزىت (ل بامەرنى)، ئەمىن گۆھدىر دى
وەها ھەست كەين، كو ھەلبەستقان دى چىرۇكەكى
يان بۇويەرەكى ژ مەپا ۋەگىرەت، وەها سەرنجا
وەرگەرى رادكىشىت، ديارە ھەلبەستقانى مفا ژ
تەكىيكەن چىرۇكەن وەرگەرتىيە، نەمازە پىشانى
لىسەر تەكىيكەن ۋەگىرەن، تەكەز لىسەر جەھى
كريە(ل بامەرنى)، جە-ژى فاكەتەرەكى سەرەكى
يە ژ فاكەتەرەن ۋەگىرەن و بى ھەقبەندە ب دەمى
و كارەكتەر و يادگار و رويدانانقە، ديسان ب
ئاوايەكى نە راستەخۆ دەربرىنى ژ ھەست و
تنگزىن ئەمە ۋەگىرەت، لى ھەر بل Miz
ژى سەرنجا گۆھدىرەت دەتكىشىت، لى ھەر بل Miz
تەرزى ۋەگىرەن گۇھارتىن بخوهقە دېنىت،
ھەر ل دەرازىنكا ھنارتىن كودەتا لىسەر تەرزى
ۋەگىرەنا سادە كريە و بەر ب ۋەگىرەنا شعرى قە
دېپەت، ل پشت پەپەت و رەستەيان رامانىن دى
ھەنە و وەرگە پېدۇنى يە تىقلە سەرقە يى گۇتنى
بىسىت و دېپەت داكەفيتە د كۆراھىيا وى دا، وەكۈ
تايىل (ل بامەرنى) و دەرازىنكا ھنارتىن، پەكەك
پەكەك ژ دىكۈرە شانۋىي يان مينا لوکىشىنى
يە د ھونەرى سىنەمايى دا، وەك ناقبەرا دەرقە
يا خانى يە د ھونەرى تەلارسازىي دا، ئەمە

دی یئ رؤناهی یئ و هاتنه ژوور و دهرکهفتني يه، کهنالهکي دی یئ ههفگههشتني يه، ئاسوپين ديتني بمرفرهه دكمت، رئيمهكا دی فهكمت ژ بوی دهركهفت و پيشوازيكرنى، تىنهاكا نوى ژ دهمى را دبهخىشت ژبوي خوه ژ راوەستيانى رزگار بكمت. ل قىرى دوونالىزيميا (شكهفت و دمر) دبنه نيشانهبيين ههفركى یئ د نافبمرا بازيرقانىيا دهست پىكى و نلهقى و راوەستيانا دهمى ژ ئاليهكى قه و ژ ئاليهكى دى وهرار و خوه گونجاندن و دايملوگ لگەل دانىن نوى و دهمى ههفچرخ، تىرامانا هەلبەستقانى بوجى دهمى ب ئاويهكى نه راستموخۇ ديار بوروبيه. هەلبەستقان كىرفا چىكىنا وينهى هەر بەر ب زىھەل دېمت، كارى هەنئى ب زمانهكى بلند و مشت ژ خوازه و پارادوكس و وهرار و چىبۈوان دكمت، دهما دېئىزىت: (خفس ل بويك و زاقا دكمقىت، ل سەرى چيای دبنه بەر)، هەلبەستقانى پتر نىرینىن خوه چىركىنە و د هەمان دەم دا بازنى تىرامانانى بەرفرهه كريه، چونكى نىرینىن خوه لسىر يېڭى سەمت سەقامگىر نەكريه، ب تى ب دىدەكما ماتريالى گوتارا خوه تىز نەكريه، بەلكو تەماشەي لايەنلى دى دكمت ب نىرینەكما مىتاۋىزىكى، يېڭى ل ھەمبەر یئ دى دانايىه، ب وى لادانى قادا بىنinan فرەه بوروبيه. هەلبەستقانى جەقەنگىن خوه ژ بامەرنى وەرگرتى نه، بامەرنى هەر چەنده شارەگوندە، لى خودان دېرۆكەكما دېرىنە بەلكو دەھىتە هەزىمارتن وەكى كەفتىرين شارەگوند، يا ناقدارە ب پىشكدارىيا خەلکى وى د پرۆسمەپىن چاندى و سىاسى دا و زىدەبارى وى چەندى وى جەي پىكەھى خوه یئ نەمازەيى د بىرداڭا هەلبەستقانى مەدا هەيى، ل جەم وى بامەرنى بازنهكى دائىخستى نىيە، بەلكو شارەكى دېرىنە و سەنتەرە جىهانى يه، دېرۆك و ئۇ ناقەندە يا دكارىت تەھى ناكوك و هەۋەنەن لەر خوه كوم

و هنارتنا مەسجان، (دمر) قى پەيقىن هېز و شىانىن مەزن ھەنە، دېسان وەقعا خوه يا كارا هەيە و بىاۋا ئاشۇپى بەرفرە دكمت، قوقانى ب ئامازەپىن كەھى يېن سىمبولا ھەنە (دمر) قايل نەبۈويه، بەلكو كودەتا لسىر كريه، دمر ل قىرى ئابىتە لىكراو بەلكو دېيتە بکەر، ئەف چەنده خۆيا دېيت دهما دېئىزىت (خۆ دەمن دوو دمر)، يان دمر وەكى قالبەكى هوشك و نەلەپ ب ژيان دكمقىت و رەخنى ژ خوه دگەرىت و كودەتايى لسىر خوه دكمت، (ل بامەرنى دەرەك تىرا شەھقانى ناكەت خۆ دەمن دوو دمر)، ئەگەر يېڭى دمر بىت وى رامانى دەدت كو يى بى هەۋەنە و تىشتى بى هەۋەنە ژى يى نەلەپ و نەكارىت تىشتەكى بەرھەم بىنېت، ژبوي بەردهوامىيىا ژيانى و بەردهوامىوونا تەھىگەرا دېرۆكى، ئەم دمر بخوه ناكۆكى خوه چى دكمت، وەھا هەلبەستقان دەربرېنى ژ نىرینىن خوه دكمت، ب هېزا ئاشۇپى دەرزاينكەكما پى ئامازە و خودان ناھېرۆكى فەلسەفى چى دكمت، شىانىن قەشارتى يېن پەيقى دەردىيختىت، دەرى دووبيي ژىدەرەكى

و هسکرنا دۆرھیلی بکارنەئینایە، بەلکو ب
مەبەستا گۆھرینى دارىزىتىيە، ل پشت پەيقىن
ھەنى تىزەكە ھزرى ھەمە ب وىنەيىن شعرى
دەرىپىنى ژ نىرەن و ھەلۋىسىتىن خوه دەكت، ب
زمانەك خەست و چر و پر ئامازە دېقىت وەها
ژى بىاڭاكا بەرفە ژ خۇيندەقانى را دابىنكرىيە،
ژبۇي ب ئازادانە بزاقتنا خوه بکەت، ژبۇي
کو ئەو رامانان وان قەمبىنەت، چونكە ب رىيا
تىيگەھشتن و ھەقگەھشتنى رامان پىكىدەيت،
بەلکو ل قىرى خۆدى خوينەر ب تى ژىدەرى
تىيگەھشتنى نىيەھەر وەكى تىزىن فەلسەفا
فيۇمىنۇلۇزى تىز دەكت، بەلکو خۆدى ھوشىار
و ھۆشمەند دېيىتە ژىدەرەك ژبۇي بەرھەمئىنانەكە
تازە، يان ئاقەكارى تىكىستەك نۇي لىصر تىكىستا
رەسمەن، ئەق دەرگەھە يان ئەق ئاسوئە ژ
دان و ۋەكىرنىن تىۋرا وەرگەرتىن بۇون، تىۋرا
وەرگەرتىن تەكمىز لىصر نىشانەيىن د نىق تىكىستى
دا كر.

ل بامەرنى

تەنۈر پالددەتە تەنۈرى
سەوك پەختن رۇشنىبىرى!
كى ئىنايە د بامەرنى دا؟
ب نىشانە و ئامازەيان تىكىستەكە ۋەكلىرى
چىكىريە، د نىق وى دا بىاڭەك بەرين ھەمە،

ب درىزاهىيَا دىرۆكى ھافىبۇون
بۇويە پىشكەك گىنگ د
پرۆسەيَا چىبۇونا رەوت و رىباز و
خۇيندنگەھەيىن ھونەرى و ئەدبى 9
رېچكەيىن ھزرى و فەلسەفى دا

بىمەت، (ئەرد و ئەسمان، دار و بەر، چىا و نەھا،
ئىرۆ و دىرۆك، زانا و نەزان.. ھەند)، د ھوندرى
خوه دا ب حەلبىنەت، ب دوویرىبىنا بىرداڭا خوه
تەماشەي دۇنييابىي دەكت و ب چاڭى جەن خوه
يى رەسمەن خوينىن ژ دىياردىيەن را دەكت.
ئەز وەھا دىبىنەم كۆئۈمى ھەلبەستقان ھەرچەند
ژ بامەرنى و خانىي بىكى يى زارۆكىنەت دویر
بىمەت، لى ھەرتە ئەو جە د پارزىنەكە وى
دايە، ھەلبەت دى جەھىن ھەنەن فشارا خوه لىصر
بىرداڭا وى كەن و ئەق چەندە ژى حالەتكى
سروشتى يە نەمازە ئەگەر مەرۆق لگەل بەها و
نرخىن و پېغەرەن جەھىن نۇي نەگۈنچىت، ل
وى چاخى دى تاك ھەست ب ھافىبۇونى كەت،
ھەستا ھەنەن كارتىكىنى لىصر چەند مزار و
دۆزان دەكت و ژ وانازى پابەندبۇون و پېگىرى
دېخىبۇون، دەربارە مەرۆقى داھىنەر ئەو جە
دېيىتە فاكتەر و ھېزمە ئەرېنى و وى پال دەدت
ژبۇي خۆلقاندىن تازە و داھىنانا پرۇزەيىن
ھونەرى و ھزرى و بىرۆكەيىن ئەستاتىكى،
ھافىبۇون ژى دىياردىيەكە كەنارە، ئالۇزى
و قەيرانەكە رۆحى و چاندى يە و دەرزەكە
د نىقىبەرا داھىنەرى و جڭاڭى دا، د ھوندرى
ئىش و ئازار و دەرھافىزەتىن وى ھەستى
دا، كارەكتەرىن مەزن و تىۋر و ھزرىن تازە
لىصر ھەلدەن و دېنە سەدەما ھەزەندىن جڭاڭى،
ب درىزاهىيَا دىرۆكى ھافىبۇون بۇويە پىشكەك
گىنگ د پرۆسەيَا چىبۇونا رەوت و رىباز و
خۇيندنگەھەيىن ھونەرى و ئەدبى و رېچكەيىن
ھزرى و فەلسەفى دا، وەھا تىكەھەلىك گىنگ
و خورت ھەمە د نىقىبەرا ھافىبۇون و ئافراندەن و
تىپەراندىن دا.

ل بامەرنى

چەند جارەكە مەلا بانگ دەدت
د تەراشان را تویرى د لویرىن
ھەلبەستقانى، ئەق رىستەيە ب ئارمانجا

چيپوويه، چونکو رسته د تهقگهر کا بهردهوام
دايه و لسر چ سهمنتا سهقامگير نهبوويه، ئهو
مژدارى ژى بخوه فاكتمرەكى چىز بهخش و
ئەستاتىكى يه و بهردهوام پرسىاران دخولقىنىت،
لۇوما د ھەلبەستا مۇدرن دا ئەگەر بەرسق ژى
ھەبن، لى گەلەك پېت پرسىاران دروست دكەت.

ل بامەرنى

چەند جارەكا مەلا بانگ ددەت

د تەراشان را تویرى دلويرىن

شاعر تەكمىزى لسىر شيان و ئاماژە يىين
جەھى دكەت و جە دېبىتە جەمسەرەكى گىرنگ
و سەنتەر و كارەكتەرەكى سەرەكى د ئاقاھىيىت
تىكىستى دا، ھەلبەستقانى ئەو جە ھەلبەزارتى يه
كوبكەتە خالا دەستپىكى و ژ وىدەرى دەركەفيت
بەر ب جىيانەكا بەرىنترە گەشتا خوه دكەت،
ئەو جە بۈويە سەنتەرى ھەقگەھەشتا هوشيارى
و نەئاكابۇونى و فاكتەرى زەنگىنكرن و لقاندىنا
ئاشۇپا ئەملى ھەلبەستقان، ئەو جە بۈويە
روانگەھەك، ل وى دەرى لسىر تەق جۆريىن
ملەلانى و ھەقەكىيان رادۇھەستىت.

ھەلبەستقانى ل پەمى ئىستراتىزىيەتا
پارادۇكسان كاركىريه، د ئىستراتىزىيەتا ھەنى دا،

ھەلبەستقانى يىكەيىن تىكىستى
تەوزۇيەتكەن، دانەر نەمايمە وەك
لىيەھەگەر و تىكىست ب چە 9
چاخىن ديار ۋە گۈيدايى نەبوويە،
ب 9 ستابىلى دانەر شىايىھ دەقى
وەك سىستەممەكى زمانەقانى يى
سەربخۇ دابرېزىت.

پىدۇشى يە وەرگەر د وى بىياشى دا كار بكمەت و
كود و چەقەنگان قەكەت، رستەيا خوه وەها
دارىزتىيە كو ھەفسەنگىمەك د تىقىبەرا مەبەستا
وى و دانىن تىكىستى و رۆلى وەرگەرى دا ھەبىت،
بىاھەك ھەيە ز بۇرى راھەكىرىن ئەن جودا ژ مەبەستا
دانەرى يا راستەقىنە، لى ئەم نكارىن مەبەستا
وى پاشگۇھ بكمەن، يان وەرگەر نكارىت رۆلى
ئەم دانەر فراموش بكمەت، دانەر/تىكىست/
وەرگەر، دى سى گۆشەمەكە وەها چىكەن كو نە
بىتى يىك دەنگەك ھەبىت و دەستەلەلاتا دانەرى
يا زال بىت و د تىكىستى ژى دا خالەكە گرتى
نېبىي ئەم لى راومەستىن و نەشىئىن ژى دەرباز
بىبىن، وەها ژى پلۇرالىزمىا خوينىنى چىدېتىت،
ب گۇتنەك دى تىكىست دى كارىت كۆمەكىا بن
نەھاتى ژ خوينىنىن جودا ھەمبىز بكمەت، چونكۇ
وەها رستەيا خوه دارىزتىيە كو بىبىتە ھەلگەرا
چەند روويان و ب وى چەندى ژى تىپەراندىن
لسەر مەزارا واقعى كرىيە، چونكى ئەم بۈويەرا
باندۇر ل وى كرى، ب ئاوايىكى راستەراست
دەرپەرين ژى نەكىريه، بەلكو تىكەھەلى خەپەلا خوه
يا شعرى كرىيە، دەمما ئەم دېبىزىن خەپەلا شعرى
مەبەستا مە ئەم شيانىن ھزرى و ھونەرى نە
ئەھوين بۆيەرى دېقىخ خوه دا دەھلىنىت و ب
رېيما مەتافۆر و خواستە و چەقەنگ و لېكچۇونان
دەرپەرين ژى بكمەن، وەها دى د قەگەرى دا
بۈويە وندابىت و ب تىن پاشمايىن وى مىن،
ھەمروھا ب ۋى شىۋازى سەرەدەرىكىرنى،
يىكەيىن تىكىستى لق و رەھەندىن جودا و تازە ژى
دچن و پرۆسىسا چىكىرنا رامانى يا قورمەخىرى
نابىت، وەها ھەلبەستقانى يىكەيىن تىكىستى
تەوزۇيەتكەن، دانەر نەمايمە وەك لېقەگەر و
تىكىست ب چە 9 چاخىن ديار ۋە گۈيدايى
نەبوويە، ب وى ستابىلى دانەر شىايىھ دەقى
وەك سىستەممەكى زمانەقانى يى سەربخۇ
دابرېزىت، ھەلبەت جۆرمەكى مژدارىيى

لۆژیکی دبەزىنیت، وەها ژى ئەم بىنى دى ل
ھەمبەر جىهانا تىكىستى بىن، وىنچىنى واقعى
دەھىتە پەلخاندىن، سېنۇرىن جەھى دەھىنە بەزاندىن،
ئاسوپىن بىنینى ۋەدىن و بەر ب رووبىن بى
دۇوماھىك دچن، هەر چەندە ئالاڭ و شىۋازى
ھەنلى يى دەربرىن و دارىزىتتى نەھىلایە جىهانا
تىكىستى يا گرتى بىت، لى واقع تىدا وندادا
نەبوویە، تىكىست يا مشته ب مژارىن واقعى و
بىن ۋەگىرىدابى ب زيانا جەڭكى ۋە،

سبهرا بیوویهرین باندور لسهر هشی ئهوى
ھەلبەستقان کرى ددىارن، لى ھەلبەستقان ب
زمانەكى شعرى دەربرىنى ژ دىد و نىرىنин
خوه دكەت و دېيت جۆرەكى مژدارىي ھەبىت،
لى ئەمۇ مژدارى ب ئەنۋەست نەبۈويە بەلکو ل
پەھى پېدەقىيەن ھەلبەستى ئەمۇ مژدارى چىبۈويە و
كارى ئەرمەنەندا وى مژدارىي و تىگەھەشتىنى و
چىكىرنا رامانا دېيىتە ئەركى وەرگرى، ب وى
چەندى ژى خۇيندن دى بېتە پېشكەك ھەستىيار
د كارى ئەدەبى دا، ھەر وەكى سارتمۇر دېيىزىت:
(خۇيندن دەربارە كارى ئەدەبى نابىتە بۆيەرەكا
دەرەكى، بەلکو ئەمۇ رەھەندەكى ھوندرى يە
ژ رەھەندىن كارى)(8)، ئەركى ھۆزانقانى
يە پەيپەقى ژ رامانا وى يارەمىن دەرىيختىت و

د گوتنى دا دوو رامانىن ههفذز يان ناكواك هنه، هملبەستقان تىشەكى دېيىزىت، لى مەبەستمك دى لېشت ھەمە، ب گوتنى دى لېشت گوتنى گوتنىكە دى ياقمىشارتى ھەمە يا دوویرە ژ رامانا ئاشكرا ئەو مەبەست ژى ل جەم و مرگرى ب تىرامانىن كۆير خۇيا دېيت، ئىسلىتىزىيەتا پارادوكسان تەكىنەكە زمانەۋەنلىقى و ھونەرى يا دېرىنە و ھەر ژ كەقىن وەرە د شعرى و ژانرىن دى يېئىن ئەدەبى دا ھاتىيە تەوزۈفىكىن، هملبەستقان بىنۇنىن خۇو تىدا ب شىۋازەكى ھونەرى و ب زمانەكى بللۇن د گوتنى دا جەھگىر دكەت، ل پەمى ۋى نىزىرىنى لەپەرى (چەند جارەكە مەلا بانگ دەدت.. د تېراشان را تویرى دلويرىن“)، ل ۋىرى نە مەبەست مەلا و بانگ و نەممەبەست ژى تویرى و لويرىنە، بەلكو دېيت مەبەست پېر ئەمو بىت كۆ ئەو جەبى چول و قالا يە ژ مەرۇۋان، چۈنكى تویرى ل وى چاخى دلويرىن، دەما بىئىك دەنگ ب تى تەننەيىت، دەما ھەست ب تەننەيىت دكەت، هملبەستقان وەكى ئاماژە بۇ جەھەكى بەر ب وىرانبۇونى دچىت بكارئىنایە و ئەم وىرانبۇون ژى ناخى ئەمۇي هملبەستقان دىشىنىت.

هملبەستقانى وىنەيى شعرى لىمەر ستراكچەرى دووئالىزىميان چىكىيە (مەلا/ تويرى، بانگ/ لورىن)، دىسان دوو جە ژى هەنە (مزگەفت/ تەراش)، ب دروستكىرنا تىكەللىيان د ناپېرا جەممەرىن ھەنى دا، ستراكچەرى روويى پېشىي يى وىنەيى شعرى چىدكەت، روويى دى يى پاشىيى پىر رەھەند ژى دچن و پەيىش د سياقى رىستەمىي دا ئامازەيىن تازە ھەلدەگەن، چونكە ل قىرى گۇتن دىرى گۇتنى يە، پەيىش يا ژ راما خوه يا فەرەنگى دەركەقتى و ئامازەيىن نوى ھەمبىز كريە، وەها ژى دى مەزارىيەك ھەبىت چ ناكۆكىيەن لۇزىكى د نىف تىكىستى دا ھەنە، چونكۇ ئاشۋۇپ جىهانا خۆ يَا نەمازەيى چىدكەت و سينورىن

ههبلهستفان ل په ټيټويچو
پارادوکسان کارکريه، د
ئيستراتيژيتا ههنهن دا، د گوتنې دا
د ۹۹ رامانيں ههفذز يان ناكول ههنې،
ههبلهستفان تشههکي دبیژیت، لڼ
مهبلهستهک دی لیشت ههنه.

دی روویي پاشی يې و ئەركى قەدىتتا رەھندىن وئى يېن ھزرى و ئەستاتىكى بۇ خۆدى وەرگرى ۋەدگەرىت، ئەركى ھەلبەستقانى ئۇمۇ فاكتەرىن كارى شعرى ب ئاوايىكى ھونھرى پېكەھە گرى بىدەت، زمانى بېھقىنىت و شىيانىن پېھقى يېن ۋەشارتى دەربىننىت و رىستەپىن سەرسورمان دابىزىت و ل ئاسۇپىن پېشىپىنن وەرگرى بىدەت، ئەركى ھەلبەستقانى د ستراكچەرى پېشى يې دا ناكۆك و ھەۋدان ل ھەۋدوو كوم بىكەت و تەكمىزى لسەر فاكتەرى ئاشۋىپى بىكەت و كودەتايى لسەر لۇزىكا بكارىئىانا زمانى بىكەت، پېھقى بىكەت چەقىنگ و دەربىرەنلى ژ تىڭزىنن وى بىكەت، ئەو گاف، گافەكاشىرى يَا نەمازەيى يە، د وى گافى دا جىهانەكا دى دەھىتە خۆلقاندن، جىهانەكا ۋەتكى لسەر كۆمەك ئەگەر و بەلكىيان، فورمەكى خۆدى ساخلەتمەكى نەقامىگىر و ۋەتكى لسەر ئەنالىزەپىن جودا چى دېيت، دېسان ھشى وەرگرى دەھىتە ئاراندىن و خوه د ھوندرى تىكىستى دا ۋەدبىننىت و ھەست دەھىت تىكىست يَا دايەلۇگى لگەل وى دەھىت، ب گۆتنەك دى تىكىست نابىتە فۇرمەك خۆدى بىڭ ئاراستە و سەمت، بەلكو دېيتە قادەكا فەھەنتمەر و پېر كۆد و ئامازە، بەلكو وەها تىكىستا ئەدەبى دېيتە بەرھەمى بازىپى، بەرھەمى قۇناغاپۇست مۇدۇرۇنىتە، چونكە د پرۆسىپىن چىكىندا راماندا و ۋەدىتتا لايەنى ھونھرى تەكمىز لسەر دوو فاكتەران دەھىتەكىن (مونلۇگ و دايەلۇگى) و دەنگى ھەلبەستقانى نابىتە دەنگەكى يېكەنە، بەلكو دېيتە دەنگەك ژ كۆمەكابن نەھاتى ژ دەنگ و خويندىن جودا.

محسن د بەندىدا دوویي ژ ھەلبەستا(شەش بەند ژ سترانال بامەرنى) دا دېيزىت:

ل بامەرنى
ژ ئىنىنىن وېقە
ھەمى كۆلان دفالانە

بىكەتە هېما و ئامازە و ب وان وېنەپىن ھونھرى ب خۆلقىنىت، ب ئەليمىنلىنىن وروزىاندى سېنجا وەرگرى رابكىشت و ب شىۋازەكى نەمازەيى سەرەھەرىتى لگەل زمانى بىكەت، لادانان د ھۇندرى رىستەپى دا چىكەت و مکو مەرجەك ژ مەرجىن پوهەتكابۇنى ب ستايىلەكى وەها رووېي سەرقە و ئاشكرا چىكەت كو رووېي دووېي يان ستراكچەرى ۋەشارتى لسەر يېك راھە سەقامىگىر نابىت، وەها دى تىكىست پېرسىاران بەرھەم ئىنىت، رووېي ۋەشارتى بۇ وەرگرى دەپىنەت و ئەو لايەنلىن وئى يېن جوان ۋەدبىننىت، ھەر و مکو فەيلەسۋەتلىك ئەنگاردىن دېپىنەت: (مۇزارا جوانى پېدۇق ب مايتىكىندا خۆدەكى ھوشەندە ھەتا بكارىت لايەنلىن ۋەرگەكى ھوندرى يە، ئەمۇي يې دكارىت دەرز و ۋالاتىان دابگەرىت و بونياتى ھزرى يې تىكىستى ھەلۋەشىننىت و رامانى وئى ۋەدبىننىت و رەھەندى و ۋەدىتە رامانى يَا ھەقبەندە ب خۆدى وەرگرى ھوندرى ۋە(9).

نەما دى كارم بېزەم ب تىنچەند خويىندەقان د ھشى قوچانى ھەلبەستقان دا بەرھەق بۈوېنە، وئى ھەلبەستا خوه بۇ رىزەھىيا ھەرە زۆر تىزكىري، چونكى ھەلبەستقانى ب يېك ئاستى گۆتارا خوه نەدارىزىتى يە، بەلكو د پرانيبا جاران دا ب ئاوايىكى نەچاقەرىكى خوه ژ وەرگرى ۋەددىزىت، ناھىليت تىكىستى يېك ئاستى دەرەكى ھەبىت، لى د ھوندرى وئى دا چەندىن ئاست ب يارىپىن وئى يېن زمانەقانى چىپوونىنە، ئەمۇ ئاست ملکەچى چ لۇزىكىن بەرھەق نابىت، بەلكو ئەمۇ بخوه لۇزىكا خوه چى دەھىت، ئەمۇ بخوه سىستەمى خوه دخۆلقىنىت، ب ۋەدىتە وان ئاستان دېيت وەرگر بكارىت تىپەراندى لسەر ئاستىن خۆدى ھەلبەستقانى بىكەت، ب گۆتنەك

خوه ئاراسته بكمت، محسن ژى ب هەمان رىچكە، ب زمانەكى شعرى يى هەستپىكىرى، رۇناھى لىسەر جەھەكى دىياركىرى چې كرييە، كوير تەماشەئى جەھى دكەت و ھەمول ددھت ب وى نىرىنى رامانا ھەبۈونى قەمبىنەت، جە يى بۇويە كارەكتەرمەكى سەرەكى د فەزايى قەمگىزانى دا تا وى رادەيە ھەست دكەمى كو دەم ژ وى دەرى يى راوەستىيائى يان يى د نىققەوارەيا جەھى دا حەملىايدە، عەقل ژى ل وى دەرى ھەر يى ل قۇناغىن دەستپىكى دايە و دەم ب ئاوايمەكى بازانەيى لۇزۇر سەنتەرمەكى و ھەمى دزۋېرىت، لى ل بامەرنى.. ژ ئىننىي ويقە.. ھەمى كولان دەلاقانە.. دىشىن ... دىسان، تەڭىز تانە، ب گۆتنەك دى چ بۆيەرەك نۇرى روی نادەت، بەلکو دىرۋۆك ھەر ياخو دووبارە دكەت، ھەلبەستقانى تەكەز لىسەر دوو فاكەتران(جە/دەم) كرینە، دوو ستۇينىن سەرەكى و تىكەملىيەن د ناقبىرا وان بۇويەنە و يېنە و بىنەن، دىسان چەقەنگىن بەرھەف بكارنەئىنائىنە، بەلکو وى بخوه چەقەنگ دروست كرینە، چونكۇ چەقەنگىن شعرى ژى و ب سەدەما زۇزۇر بكارنەئىنانا تام و ھېز و شۇڭ ياخو ژ دەست دەمن، ھەقەرويشى گەنەبۈونى دىن، لەمما ھەلبەستقانىن چاخى مۇدىرەننە، پەنا بەر ب چەقەنگىن تازە دېم، پەنا بەر ب سومبۇل و چىرۆكىن ئەفسانەيى و كارەكتەرمىن مللى برىيە و د تىكىستىن خوه دا وەكۇ ئالاقين ھونەرى و ھەممەرىن بابەتى تەوزىزيف كرینە، وەها ھەلبەست دویرەكەفتى ژ تەرزى راپورتى و راستەمۇخۇ، محسن د قى تىكىستا خوه دا، چەند چەقەنگىن تازە بكارنەئىنائىنە و ژوانا رۆزىن ھەفتىيى (ئەينى)، لى نە وەكۇ رۆزەكە پىرۆز يان رۆزا بىئەنۋەدانى، بەلکو بۇويە ئەمەم بەرى بابەتى ئەسى دەربرىنى ژ سۆز و دلىنى و تىڭىزىن وى دكەت، دەربرىنى ژ دوودلى و ترسەكى دكەت، ئەم توتسى ياشەنەتلىكى ب

ئەركىن ھەلبەستقانى ئەوھە فاكتەرىن
كارى شعرى ب ئاوايىھەكىن ھونھەرى
پىكىفە گرى بىدەت، زمانى بېھقىنىت و
شىيانىن پەيىش يىن ۋەشارى دەرىبىنىت
و رستەيىن سەرسوورمان دابىرلىكتىت و
ل ئاسۆيىن پىشىپىنىيىن وەرگرى بىدەت،

دشمن ... دسان
تمزی تانه
ژ بی سهبری
پیرهژنا ب ددانه کی
دچیت نک پیرا بی ددان ...
دبیرتی: خویشکن
نه فرو سپیدی
له وندی من
د تاین پیژانی ئالوزی
هر شقیدی
بیفه همه کی هیکا مریشکا رهش دزی
ته های ژی یه؟
بین دیبن
ناقی وی چیه؟
ئەز نزانم ..
کا پەنتىنە، پەرتىنە، يان پوتىنە
يى چووی سەر گوندىن ھندەك دى
ئەف ئوپرسە چ دېنى بهختن
تۆپا نىزەللى دەھىنتى....
ل قىرى ھەلبەستقان يى قالا ئەزمۇ
دكەت، چەوا دەرھىنەمکى شارەزا
كامىرى لسىر خالەكا دياركى فوكس د
ژ بۇيى كو تەكمىزى لسىر چەقەنگەمکى
رويدانه کى بكمت و ب كىمترىن گرتىيان

ئەنالىزە دكەت، لى د بازنى دەرقە دا، عەقل ئى د قوناغەك دى دا، ل دەرقەي وى بازنى پىڭازوويا دىرۇكى يا بەردموامىءە، ھەرچەند يى شىاي دەستكەفتىن زانسى و تەكەنلۈزى بىنىت، لى نەشىايە لىسر ئاستى ئېسلىتى ئەلتەرناتىقى بكارئىنانا ھىزا چەكى بەرھەم بىنىت، نەشىايە خوه ژ ھزرىن شەرخواز رىزگار بىكەت، لەمما ھەر جەنگ و ھەۋرىكىن خوينەلۇ دەردموامن، يى قەمیران و ئالوزبىيان چى دكەت، ھەۋرىكى و شەرى ئەرژەندييەن نەخشەبىي جىهانى دادپوشىت.

(پوتىن يى چووى سەر گۈندىن ھندەك دى)، ئەف گۆتنە دەربىرىنى ژ عەقلەكى دەستپىكى دكەت، لى لەگەل وى چەندى باوھرى ب دايەلۈگ و ھەقگەھشتىن ھەيە، گۆتنا ھەنى ھەمبىزرا نىرىنەكا رەخنىيە دكەت و دىزى و تالان و شەر و سەرداڭىرنان شەرمزار دكەت:

ئەرى خويشكى ھەر وەسانە
ئەقە و دونيا مەرقان ھەي
شەر و دىزى ژى پېرانە...

ئەمۇ عەقلى دەستپىكى ب چاقى ترس و گومانى تەماشەي كەتوارى دكەت، دىسان ئەمۇ ئالاقين رەخنىيە ل جەم ھەنە، كو بكارىت خىر و شەران ل ھەقىدو جودا بىكەت، ژ لايى ھزرى ۋە، ھەلبەستقان ب نىرىنەكا عەقلانى يا باركرى ب سىمايەكى سۆزدارىي واقعى ھەي راڤە دكەت، ژ لايەكى ۋە رەخنى ژ عەقلى دەستپىكى دىگرىت و وەها دىدەت پىناسەكىن كو يى ل دەرقەي دىرۇكى دىزىت، لى ھەر ئەمۇ عەقل رەخنى ژ عەقلى زال دىگرىت، رەخنى ژ عەقلى مۆدرن دىگرىت ئەمۇ عەقلى ھەرتەم قەمیران و ئالوزى و شەر و پىكىدانان دخۆلىقىنىت، رەخنى ل عەقلى زال دىگرىت چونكە باوھرى ب ھەقگەھشتىن و دايەلۈگى نىيە، ھەلبەستقان د حالمتى دوودلى و خەمگىنى يا ھەبوونگەرايى دا دىزىت، ئەمۇ دوودلى دەربىرىنى ژ ئەزمۇونا وى دكەت، يى

جەئى وى يېكى ۋە، ئەمۇ جەئى ھەست و وۇزدانى دەھەزىنەت، د وى بابەتى دا ھزىر و نىرین و دوودلىبا وى بەرجمەستە بۇوینە، ب گۆتنەك دى ب وى چەقەنگى ب ئاوایەكى چى رامان خەست كرييە و تىكىست ژ شلېبونى پاراستى يە.

ئەگەر ھەلبەستقانى چىكىرنا رامانا ھەلبەستى رەوانەي مە كەپيت، وەها راڤە دكەم، ھەلبەستقان خوينەنەك د نەما و ئايىندەيى جە و خانىي خوه يى يېكى دكەت، ئەمۇ ھەر دوو جەھىن ئەكتىف د بىرداڭىكا وى دا، جۆرەكى نۆستالىزىيەي بى زالە لىسەر ھشى وى، فشارەكا دلىنى و دەرەونى ل وۇزدانى وى دكەت، ھەست دكەم ھەلبەستقان يى دەربىرىنى ژ ھەستتىن خوه يىن ئاراندى دكەت، وەها دېنىت كو خەلکى وى يى رەسمەن و خۆدان شىيان يىن پىرت و بەلاف بووين و ب تىلى رۆزىن ئەمېنى قەستا وى جەنى دكەن ول رۆزىن دى د بازىرەن مەزىن دا دېزىن، رەخنى ژ ئەنتلەجنسىيا وارى خوه دىگرىت، ب تىلى خەلکى ھەزار و كىم دەرامەت مائىنە و ئەمۇ ژى يىن بى دەستەلەت و بەلكول دەرقەي دىرۇكى دېزىن، لەمما راڤەكىن و نىرىنەن وان يىن سادە، دەربىرىنى ژ ھەزارىيَا وان يان چاندى و بەلنگازىيَا وان دكەن (كا پەنتىنە، پەرتىنە، يان پوتىنە.. يىن چووى سەر گۈندىن ھندەك دى).

ھەلبەت ب ۋى ئاوايى دى پىڭازوويا بازىرەقانى و ئافەدانكىنى ئېفليج دېيت، رۆزىن دى يىن ھەفتىنى (ھەمى كۆلان دەلاان.. دېرىن ... دىسان، تەزى تانە)، ب ئاماڻىيەن ھەنى ھەلبەستقان خوينەنە خوه چى دكەت، ب دېتەكى رەش بىن نەما و ئايىندەيى وان جەن دخوينەت، ھەلبەستقان لىسەر دووئالىزىيە (ھوندر / دەرقە) كار دكەت، وەكى دوو جەمسەر كو د يېك دەم دا دېزبەر و تەقاڭكارىن ھەقىدو بن، بازن يان جەئى ھوندرى يى ب نىرىنەكا سادە و بى گونەھ و دەستپىكى تەماشەي دىنايى دكەت، بۇويەر و رويدانان

ئامرازەك يان پرۇژىيەكى خوه و ئەمۇي دى
ناسىرنى، لى ب ستابىلەكى ھونھرى.

ریڈر و فہرنس:

- 1 - العتبات النصية في قصة (عين لندن) فاتح عبدالسلام، جريدة الزمان عدد 103.
 - 2 - محاضرة الدكتور عزوز علي اسماعيل (دور العتبات النصية في تفسير النصوص)، YOUTUBE.
 - 3 - محسن عثمان، ستراتيجيا نافيشانى وهك كودمكى، پيداچونهك ب هەۋكىشا ناشيشان و جوگارا فيا تېكىستى دا، د گۇفارا پەيىش دا بەلاتكىرى، ئىلاپەرىنىسکارى مە وەرگۈتىبىه.
 - 4 - عتبات (جبار جىنپىت من النص الى المناص)، عبد الحق بلعابد، تقديم سعيد قطين/ منشورات الاختلاف/ الطبعة الاولى 2008 ص 18.
 - 5 - ھەمان ژىيدەر.
 - 6 - عثمان محمد / اللحظة الشعرية تثير القلق في جنبات القصيدة/ ملحق الخليج الثقافي 12/8/2014.
 - 7 - العلم وراء السينوغرافيا/ علاء محمد، مجلة كوكب العلم، 2019.
 - 8 - من فلسفات التأويل الى نظريات التلقي/ دراسة تحليلية في النظريات الغربية، عبدالكريم شرفى/منشورات دار الأخلاق، بيروت ط1 سنة 2007 / ص 136.
 - 9 - وەرگىرى ھوندرى (القارئ الضمنى) يىكە ژ وان تىيگەھان ئەھىپ ئىرۇقان و رەخنەھەگىر (ۋەلەنگ ئىزىرى- wolf isere) دارىزىتى و مەست ئەھىپ وەرگىرى باشە ئەھىپ ب تېكىستىن كەھى و زمانى ساده قايل نايىت و دخوازىت پىشكارىمەكما ئەكتىف د چىكىرنا رامانى و قەدىتنا لايىنى ئەستاتىكى بىن تېكىستى دا بىكەت، ئەف تىيگەھە و چەندىن دى، ژ وان مژارانە ئەھىپ ئەھىپ تىيۇر ئەنلىن تىيۇردا وەرگىرتى بەرھەم ئىنابىن.

ب ههمان چاف دوو گونههان دېيىيت، گونههـاـ يېـكـىـ يا بـچـويـكـ (بـېـفـهـهـمـهـكـىـ) هـىـكـاـ مـريـشـكـاـ رـهـشـ دـزـىـ) وـ گـونـهـهـاـ مـهـزـنـ (يـىـ چـوـوـىـ سـهـرـ گـونـدـىـنـ هـنـدـهـكـ دـىـ)، ئـهـوـ دـوـوـدـلـيـكـاـ هـبـوـنـگـهـرـايـيـ يـهـ ئـهـواـ بـوـوـيـهـ ژـ سـاـخـلـهـتـىـنـ مـرـقـقـىـ دـاهـتـمـرـتـىـنـ ئـهـقـىـ سـهـرـدـمـىـ، سـارـتـمـرـىـ فـهـيـلـسـوـفـ وـىـ دـوـوـدـلـيـيـ پـيـنـاسـهـ دـكـمـتـ وـ دـيـيـزـبـتـ: (گـهـرـيـانـهـ لـدـوـيـقـ رـيـيـنـ رـزـگـارـبـوـونـىـ ژـ هـبـوـونـاـ درـهـوـيـنـ)، دـوـوـدـلـىـ يـاـ هـلـبـهـسـتـقـانـىـ مـهـ بـمـرـهـمـىـ كـارـلـيـكـرـنـىـ يـهـ دـ نـيـقـبـرـاـ هـونـدـرـ وـ دـرـقـهـ، ئـهـمـ وـ ئـهـوـيـنـ دـىـ، عـهـقـلىـ دـهـسـتـپـىـكـىـ وـ مـؤـدـرـنـ).

و ها ژى ديار دېيت ھەلبەست بەرھەممەكى
چاندى ئەستاتىكى يە و ل پشت ستراكچەرى
ۋى يى ھونەرى و ئەستاتىكى ستراكچەرك
ھزرى و ئەپستى ھەمە و دەربىرىنى ژ نىرین
و بىننېتىن ئەمۇي ھەلبەستقان دكەت، د قىتى
تىكىستى دا ھەلبەستقانى قالا چەند پەرسگەرىكىن
مەزىن دكەت، رەخنى ل عەقلى مۆدېرنىتىتە
دگەرتىت، ئەمۇ عەقلى ئايديولۆزىيا و ۋەتكەنلىك
مەزىن بەرھەممەئىنلەرنىن، ئەمۇ ئەمۇ ژىنگەھ
بەرھەق كى كەنەن تۈنۈرەن و فاشىزم
سەرھەلبەدن، ئەمۇ عەقلى پىرىن دايەلۈگ و
دان و سەتنەنلىق یەقانىدىن، و ها ھەلبەست دېيتە

شروعه کرنا چیغانوکا (دندکمناری) لبنا ریبازا مُورفو لوزی یا پروپی

جهمیل محمد شیلازای

خو د شهره نیخیدا، ههردهم ژی قاره مانی سه رکه فتی، بهره څ خیرخوازین ډچیت و ب خوشی و سه رکه فتی ب دویماهی دهیت.
(رسول، 2003: 28).

(ملکزاندہ) چیروکا چیغانوکی (حکایتا خورافی) دکھنے دوو جوړ، وک دبیزیت: .. و هندی مه دیتی چیغانوکا خومالی (محلي)، ئهو چیغانوکه کا خوجهه ل جههکی دهستنيشانکري، سه رهاري هندهک هويرکاريین وئ دهینه مشهخت کرن، بهلكو ئهو ب دروستی دهینه ډګو هاستن

نه فسانه و چیغانوک:

نه فسانه Mythos ب رامانا کلاسيکي کومه کا حیکایه تانه یان خورافتانه بخوشه دگریت نه وین دهینه فهگیران، د لاتینیدا ب فی زارافی دبیژن Fabuls ب رامانا خورافی یان فهنتازی دهیت، بهلني حیکایه تا خورافی، ب وی جوړی حیکایه تا دهیته کوتن نه وین ناشوپ ړولن سه رهکی تیدا دبینیت، قاره مانین وئ ژ جیهانا نه دیتینه و همروهسا بهرامبه کار و کرياريین دهینه د ریدا یان بهرامبه هیزا نه ديارا دژی

پروپ کیيے؟

ئەف فەكولينا کو ۋالادىمېر پروپ Vladimir Propp پى رابووی، دەپتە ھۇمارتن پىنگاڭەمکا ئىكلەكمەر ددانانا رىيازەكى نۇي ژ بۇ شۇقەكىدا دەقىن چىرۇكان.

ۋالادىمېر پروپ ئىكە ژ زانايىن فولكلۇرى يى رۆسى، ئەم دەپتە ھۇمارتن ژ قۇتابخانا شكلى يىن رۆسى (Les formalists Russ-) (es) گەلمەك پۇيىتە ب ۋەكولينا چىقانۆك و چىرۇكىن مللىيەن ئىنلىكىن يىن رۆسى (Contes merveilleux) دەپتە، ئەف فەكولينە د بىناتدا پىشتبەستى دەپتە دەپتە قەرقۇدى وەسفى، كۆ حىكايمەت چارچۇقەيە، بناغانەكى پىكە گۈيدايمەت، يى ب زەممەتە، د شىاندایە بەپتە ژىكەكىرن،

Vladimir Propp

بۇ چەندىن دەپتە دىياركىرى. بەلنى چىقانۆكاشەختكىرى، ئەم دەپتە ۋەكەنەسەن بۇ جەھىن بەرۋىياقەمكى بەرفرەھەتر ژ عەردى. (1967: 170). ل دويىف دەپتە (ئەلکزاندر) مادەم چىقانۆك ھەپە كەن دەپتە ۋەكەنەسەن بۇ گەلمەك جەھان، ئەف وى چەندى بۇ مە دوپات كەت، كۆ (رىيازا مۇرفۇلۇزى) نەك تى بۇ چىقانۆك رۇزئاڭايى دەپتە پراكتىزمەرن، بەلکو بۇ چىقانۆكە ھەپە كەن دەپتە ۋەلانەكى دى ب كىرەتىن، كۆ چىقانۆكىن خۇل سەر شىرقە بەكمن.

(فردرىش فۇن دىلاين) ل دويىف دەپتەن (برايىن گەرمى) حىكايمەتا خورافى د چوار خالان كۆم دەپتە، ئەم ژى:

ھەنديكە حىكايمەتىن خورافىنە سەرەتايى وى مژموبيا ل سەر وان و ئەم دەستكارىيە تىدا ھاتىنە كىرن، ھىشتى ئەم دەپتەن پاشمايىن ھەندهك حىكايمەتىن گەلمەك كەقىن و ئەم بەحسى خوداوهند و قارەمانان دەپتەن.

حىكايمەتىن خورافى ۋەكەنەن بۇ چەرخى ھەندوجرمانى، بەلکو ئەم د بەرەتدا بۇ گەلمى ھەندوجرمانى دىزقىن. ھەكەر حىكايمەتىن خورافى ل دويىف پىناسەيا برايان (گەرمى) بۇ پەرتۇووكا (الأطفال و حكايات نہلیوت) دانايى بىزقۇرىت بۇ گەللىيەن نە ھەندوجرمانى، پىتىقىيە ئەم دويىقچۇونى بکەپتەن كا ئەم بېشىتى ھېنگى مشەخت بۇوينە بۇ گەللىيەن دى، پىشى ئەم ل نك گەللىيەن ھەندوجرمانى دەركەفتىن.

د ھەندهك دەلىقاندا حىكايمەتا خورافى مشەختبۇويە ژ گەلمەكى بۇ گەلمەكى دى، بەلنى ئەف دىياردە ژى نابىتە بناغانە.

ھەكەر دشىاندابىت قۇنانغىن ژيانا سادە ل ھەمى دەمان ول دەپتە ھەمى گەلان دەركەفتىن، ھەر وەسا دېبىت حىكايمەتا خورافى ژى پىشىكەفتىن ب خۆقە دېتىيە ب ھەمان رېك ل دەپتە ھەمى گەلان. (دىلاين، بى سال: 34).

ناف رویدانا کو ئىك رىكى بۆ يادى خوش دىمەت
پىكىفە دەيىنه گۈرۈدەن)) (مىستەفا، 1999: 44).

چىرۇك اقۇللىقىرى ب دىاركىرنا سەرۋېرى
زىيارا كەسى چىرۇكى دەستپىدىكەت. ھەر چەندە
نابىيە رويدانەك ژ رويدانىن چىرۇكى بەلىن
ستوينەكا موڭمە د ئاقاھىيى وىدا.

رىي بازا پېرىپى:

كارىن رىي بازى

1 - كارى وەغەر كىرنى

2 - كارى قەددەغە كىرنى

3 - رويدانا كارى قەددەغە كىرنى ئەلوى د خالا

(2) دا ھاتى

4 - كەسى شەرخواز بزافى دىمەت بۆ

وەرگرتا پىزازىنى

5 - كارى ب سەرەلەبۈونى

6 - كارى خاپاندىنى

7 - كارى خاپاندىنى دەيىته ئەنجامدان

8 - خرابكارى

9 - ئاشكرا بۇونا خرابكارىيى

10 - كارى بەرامبەر

11 - كارى وەغەر كىرنى

12 - قارەمان دسەر بۆرەكى دا دەرباز دېيت

13 - كارقەدانَا قارەمانى بەرامبەر وەرگرتا
ديارىنى

14 - ئالاقي جادووگەرى دەھقىيە دەستى
قارەمانى

15 - قارەمان دەھقىيە نىزىكى جەن
ئارمانجى

16 - كارى شەرەنیخى

17 - وەرگرتا نىشانى

18 - كارى سەركەفتىنى

19 - راستكىرنا خرابكارىيى

20 - كارى قەگەر يانى

21 - كارى راھىلانتى

22 - كارى نىزىدە فانىيى

دەرسىتنا هندەك دىتن و ھەقبەندىيىن ئەمۆين
كوك و پىرانىيا كارىن وان پىكىفە گۈزى بەدەن د
چارچوقى هندەك چىرۇكىن دەستتىشانكىرى.
(المرزوقىي، و شاكر، 1986: 19).

بۆ ئىكىم جار ل سالا 1929 (فلاڈيمىر
پرۆپ) ئىرىسى، بزاف كر ژ لايى مۇرفۇلۇزى
ئانكۇ ژ لايى شرۇقەكىرنا بىنیاتىقە، د حىكايەتتا
خورافى دا ئەنجام بەدەت. پشتى كو پەرتۇوکا
وى بۆ زمانى ئىنگىلىزى ھاتىيە وەرگىزىان، گەلمەك
رىيىن جودا جودا ل سەر رىي بازا وى ھاتىه دى،
بەلى ئەممى ئەو رىيە ل سەر دوو رىيىن سەرەكى

پرۆپ ژ ئەنجامى ۋەكولىينا ھەزمارەك
چىقانوکان گەھشتە وى باوەرىيى
كۆچۈرۈكە مەللى و چىقانوکىن يەك
فۆرم و ئاقاھى ھەيە و نافى وى
رىي بازى ژى كەرە (نمۇونى كارى).

كۆمدىنەقە و سەر ب رىي بازىن مۇرفۇلۇزىيىن: 1-
رىي بازا پېرىپى. 2- رىي بازا ئىقى شىراوس.(رسول،
2003: 28). ((پرۆپ ژ ئەنجامى ۋەكولىينا
ھەزمارەك چىقانوکا گەھشتە وى باوەرىيى كۆچۈرۈكە
چىرۇكە مەللى و چىقانوکىن يەك فۆرم و ئاقاھى
ھەيە و نافى وى رىي بازى ژى كەرە ((نمۇونى
كارى)). ئانكۇ ھەر رويدانەك ب (كار) دەيىتە
ھەزمارتىن چونكى گۈرۈدىي زىنجىرەكە پشتى وى
دەيىن كۆچۈرۈكە دەھقىيە ئەنجامى وى (كار) ئى پەيدا دېن.
پشتى ۋەكولىنەكى د ھەزمارەكە مەزن يا چىرۇكىن
رۆسى دا بۆ پېرىپى دىيار بۇو كۆ ئەو چىرۇك ژ
(31) غونتىن كارى بىنگەتىت. ئەمە كارە ژى ب
خورتى نەھاتىنە پىكىفە گۈرۈدەن، بەلكى ئەو بخۇ د

تىركرنا وى. (الشوبلى، 1986 : 11 - 12).

ئارمانچى
23 - قارەمان ب نەھىنیقە دگەھىتە جەنى

24 - قارەمانى سەختە دىار دېيت
25 - كارەكى ب زەممەت ب قارەمانى دەھىتە كرن

26 - ئەنجامدانا كارى
27 - كارى نىاسىنَا قارەمانى

28 - ئاشكراپونا قارەمانى سەختە
29 - قارەمان ب ېەنگەكى نۇرى دىار دېيت

30 - قارەمانى سەختە دەھىتە سزادان
31 - قارەمان دەھىتە خەلات كرن

چىرۇكا (دندكەنارى):

چىرۇكەكا فولكلورى كوردىيىا جڭاكىيە،
نافەرۇكا وى ل دۆر زولم و سەتما ژىبابى دگەل
نەفسىيان دئاخقىت، كا چاوا ژىباب گەلمەك بىبەختى
و زولم و سەتمى دگەل نەفسىيا خۆ (دندكەنارى)
دەكتە، لى دويماھىيى حەقى ب سەردىكەقىت و
دندكەنار و بابى خۆل سەر ژىبابى سەردىكەقىن.

كوردىيىا چىرۇكا (دندكەنار(1)) ئ(2)

دېيىزنى.. ل گۈندەكى كوردىستانى زەلامەك
و ژىنمك ھەبۈون د بى زورىيەت بۇون، پشتى
ژىنك دوعاز خودى دەكتە، خودى كچەكى دەمەتە
وان، كو وەكە دندىكىن ھنارى يا جوان بۇو لموما
نافى وى دەكتە دندكەنار. لى پشتى ژىبىنى وى
دېيتە سى چوار سال دايىكا وى دەرىت. پشتى
چەندەكى ژىنمك ب نافى (صۇرا چاقشىن) د ناف
وى خىزانىدا پەيدا دېيت، ل دەستىپىكى كەسايەتتىيە
خۆ دىار دەكتە ب كەسايەتتىيەكى گەلمەك باش و
هارىكار (كچكى گۆتى: ئەم ژىنمكەكا گەلمەك باشە
و يا بتتىيە ژى ژ بەر ھندى ئەم ھەز من دەكتە
تو بۆچى بۇ خۆ نائىنى؟ بابى وى گۆتى: نەباپۇ
ئەم قىيگاشى درەمەتتىن و بى موشكىلەن نە ج
مەجبورىن سەرەن خۆ بىمەنە ناف خەم و خىالا
دا!). لى صۇرا چاقشىن ئىكەن دەكتە هەتا كو
دەشىت دندكەنارى و بابى وى رازى بکەت و
شۇى ب بابى دندكەنارى بکەت. پشتى ھەيمامەكى
خودى كچەك دا صۇرا چاقشىن گەلمەك كەرىت
بۇو، نافى وى كرنه فاتقۇ. پېرەنەنەك ل گۈندى
ھەبۇو، ھەرۇ دا بىزىتە دندكەنارى و فاتقۇي كا
وەرن سپەها ژ سەرەن من بىن دەر! لى فاتقۇي
گۆھى خۆ نەددايى، بەلنى دندكەنارى سپېھا ژ
سەرەن بېرى دئىناندە دەر، لەموما رۆژەكى بېرى
ژى دوعا ژ خودى خواتىن كو تىتەكى زېرى

ب كارى ھەزمارە (31) كو خەلاتكىن
قارەمانىيە، چىرۇك ب دويماھى دەيت. گەنگىيَا
رېبازا پرۇپى بۇ شەرقەكىن ئاقاھىيى چىقانۆكىن
د وى چەندى دايە، كانى ئەق ئاقاھىيە هەتا ج
رەددە وەكى خۆ مايە و نەھاتىيە گوھۆرەن و ج
كىيماسى كەتىنە تىدا ب تايىتى بۇ وان چىقانۆكىن
تا نەھ نەھاتىيە تۆماركىن چونكى ئاشكرايە كو
ھەر چىرۇكىيەن ل گۆر ھش و بىر و زىرەكىيَا
خۆ چىقانۆكى ۋەنگىرىت، ئەقجا دویر نىنە ھەندەك
موفكىن وى ژىبىر بکەت، ئەق ژى لاوازىيەكى د
ئىخنە ئاقاھىيى وى.

ھەۋەندىيە د ناقبىرا وىنى ھونەرى يى
چىرۇكى ل دويىق رېبازا مۆرفۇلۇزى و ناقمەرۇكا
گرىيکىن چىرۇكى، ج ژ لايىن رەۋەشىتىقە بن يان
فەلسەفى يان دىنى يان ھەر تىتەكى دى، ئەق دى
بۇ مە خۆيابىت و ب شىۋەكى ئىكىسىر ل دويىق
قى رېبازا ھە، ئانكۇ ھەر ئارىشىمەك گەھەشىتىتە
پېكەتىيە چىرۇك ئەسلى ئەم دكارىن وى چەندى
بىزانىن، كا چەند گەيدايى ناقمەرۇكا چىرۇكى
بخوييە، و مامكا چىرۇك بخۆ و مردگىرىت بۇ مە
خۆيا دەكتە ب رېكىا گەيدانان ھۆيركەتىن وى
يان يەكمەن وى كارى ھەرەكى ((پرۇپ))
ى نافىرى، كو ئەق يەكمەن دېنە ئەم گۆشتى

کره ماری و زېرلاندې قه کېت، قه سره کال سه ری مله کی بولو، دندکه ناری قه ستا وی قه سری کر. پشتی دندکه ناری دمرگه ه قوتایی و هم سی کچیت پیره ه قیبی دمرگه ه لی فه کرن، گوتني: ما تو نزاني ئەقە مالا پیره ه قیبی، تو هاتىيە قىرە ج؟! دندکه ناری ژی چېرۇكا خۇ بۇ وان گوت...، و گوتە وان هيقى دكم من بھويىن، كچكارى بىن ل جەھكى قەشارت، ژ بەر دەيكى خۇ (پيره ه قیبی). پشتى كو كچك شىايىن دەيكى خۇ رازى بىمن، كو وی نەخوت و بەيىتى دەگەل وان. پيره ه قیبی گوتى: تو ژی وەكى كچیت منى خۇ حسېكە ئىك ژ مالى، كەيفا دندکه نارى ژی گەلمەك هات. پشتى كو دەنگ و دوورەك ل گوندى به لاقمبۇرى، كو دندکه نار يا ساخە، صۇرا چاشىن گەلمەك تۈرە بولو، گوتە بابى دندکه نارى: تە دندکه نار نە كوشتىيە! هندى بابى وی د بەر صۇرا چاشىن را كر و گوت، قەت قانع نەبۇر، كو وی دندکه نار كوشتىيەت، ئىنا گوتە بابى دندکه نارى، پا ئەز دى زامن كانى تە كوشتىيە يان نە.. رابولو چوو سەربانى و گازى كرە هەيقى:

- ئۆ هەيقى، ئەزا جام، يان تو؟
گوتى: نە ئەزا جام، نە تو!
يا جانە، دندکه نارا ل بەرلىيى،
يا دكەت، شۆلى دەرزىيى،
خارنا وى، ياد سىننېيى،
رېيتنا وى، ياد سەھقىيى،
ل سەر تەختى پيره ه قیبى،
ل گەل هەر سى كچیت پيره ه قیبى!
ئىنا گەلمەك كەربىت صۇرا چاشىن قەمبۇر،
ها دى پەقىت ژ كەربادا! چو گوتە مىرى

ب ناف چاقىت دندکه نارى قەكەت، و كېرەكى كەرى ب ناقچاقىت فاتقىي قەكەت، خودى ژى دوعا وى قەبۈل كر و تىتەكاز زىرى ب ناقچاقىت دندکه نارى قەكەر، و كېرەكى كەرى ژى ب ناقچاقىت فاتقىي قەكەر! لەوما گەلمەك كەربىت ژنبابا وى ژىقەمبۇر. ژنبابى تىزكەما مارى كرە دناف گۆسکا ئاقا دندنڭ هنارى دا. پشتى كو دندکه نار وى ئاقى قەدەخوت و ئەم تو تىزكەما مارى دچىتە دزكى ويدا، پشتى هەيمامەكى تىزكى مارى مەزن دېيت، زكى دندکه نارى ژى مەزن دېيت، ژنباب بىبەختىيا ب دويىش دندکه نارى قەدەنیت و دېيىزىتە بابى وى: (كچا تە هەتك و نامويس بۇ مە نەھىلەن تە هاى ژ چ نىنە تو نابىنى زكى وى يى چەند لى هاتى هەبىت نەبىت كچاتە يانە باشه، دەقىت تو قى كەۋەپلىيە ساخ..!). پشتى كو باب كچا خۇ (دندکه نار)، دېمەتە چولى دا بکۈزىت، لى دەست و تلىت وى ناگىرن بکۈزىت، چونكە دزانىت كچا وى يابى گونەھە، لى ب هەر حالى هەيى دەھىلىتە ل چولى و ئەم دز قەربىتە مال.

پشتى دندکه نار گەلمەك ل چولى دگەرمىت و گەلمەك تىيەنى دېيت، پاشى ب سەر كانىيەكى ئاقى ھەلبىت، لى تىرى د وى كانىيەدا مارن، بەلىي هەر چاوا بىت دندکه نار خۇ دچەمىنېت و ھندەك ئاقى قەدەخوت، ئەم مارى دزكى ويدا ژ تىيەنا دا بلمز خۇ ژ زكى دندکه نارى دەھافىتە د كانىا ئاقىدا! ھەكى ئەم كۆرەمار ژ دەقى هاتىيە دەر، دندکه نار ما بەھتى! پشتى كو مارى تىر ئاق قەخوارى جارەكى دى بزاق كر بچىتە دزكى دندکه نارىدا! بەلىي مىرى مارا د وى كانىا ئاقىدا بولو، وى گازى

دندکهناز شویشت، چمند کولنگهکی ئاقى ل سەرى دندکهناز كربايد، دابزماركى ب شىنىكى د سەرى وى قوتىت، هندى دكىرە قىرى و ھەوار و گازى، كەس ل دويىش دەنگى وى نە دەت، دندکهناز بۇ خۇ دوغا ژ خودى كرن و گوت: ياخودى تو من ژ دەستىت ۋە كافرا پېشىن خلاس كەمى و من بكمىھ كۆتۈركەك بەردىھە دىنيايى! خودى ل دويىش دلى وى ئينا و كرە كۆتۈركەك و چوو زەقلىي مالا كورى حاكمى، كورى حاكمى گوتى: ياكانىيە دندکهناز: گوتى: كورى من، خودى دزانىت كا ئەمۇ كچا كېيە؟! هەتا من ئاگر ھلكرى، من نە دىت ل وادۇر و شۇپا، كى دزانىت كېيە چوو! ئەمۇ كۆتۈركە هېرۇ دا ھىتە سەردار مكى ل ناف باغچى كورى حاكمى، دا گازى رەزقانى كەت:

- ئۇ رەزقانۇ؟

- دابىزىتى: ھۇ.

- دا بىزىتى: صۇرا چاڭ شىين ل مالە؟

- دا بىزىتى: ئە.

- كورى حاكمى ل پالە؟

- دا بىزىتى: ئە.

- تو بخودى كەي (گولى زېرى) من يى بچ حالە؟

ھەكە گوتبا، يى ب حالەكى بى حالە، دا كەته گرى.. گەل گاڭ گوتبايى حالى وى يى باشە، دا كەته كەنلى و فەيت و چىت.

رۇزەكى رەزقان چوو كۆچكى گوتە كورى حاكمى: حال و مەسىھىت كۆتۈركەكى ئەقەنە..! رۇزە پاشتر كورى حاكمى چوو وى جەھى خۇ ل بەر كۆتۈركى فەشارت، كۆتۈركەت ھەر و ھەكەتە قە. دا فەيت كورى حاكمى دەستى خۇ ھاقيت ھەردوو پىت وى گەرتىن. ھەر دەستى خۇ ب سەرى وى ئىتىنا و دېر، دەستى وى دەكتە سەر بزمارا، ئەمۇ بزمار ئىك ئىكە ھەممى ئىنانە دەر، جارەكى دى كۆتۈركەت سەر رەنگى دندکهناز

خۇ (بابى دندکهناز): ۋەت تۇ رابى بچى هەندەك گۆستىرگەت ژەحرى بىبى بفرۇشىبى كچىت پېرەقىيى، گوتى: تە شۇلە ب كچىت پېرەقىيى؟ گوتى: كا تو ھەرە تە شۇل پى نە بىت! ئىنا ھەر ئىكى بۇ خۇ گۆستىرگەك كېرى، لى دندکهناز ھەقىر دكىر، لموما گۆستىرگەك كەھى دەھقى خۇدا ھەتا ھەقىرى خلاس بىمەت، بەلنى چاوا كەھى دەھقى خۇدا ھەر ئىكسەر بىئەنە وى تەنگ بۇو كەفتە عەردى ول سەر تەرمى وى بۇ شىنى و گرى! پېتى پېرەقى ھاتىيە قە چېرۇك زانى، رابۇو سەندرىگەك چى كر و تىرى پەمبى كر و ئاپا گولاقى ژى پىدا كر و دندکهناز كەھى تىدا، دلنەھىلەن بن ئاخ كەن، بىن بەرداھە دەقىدا. پاشى كورى حاكمى ژ ئاقى دەننە دەر، پېتى حەكىم و لوقمان وى گۆستىرگەن ژ دەھقى وى دەننە دەر، جارەكى دى ساخ دېتەقە و چېرۇكە خۇ ھەممى بۇ كورى حاكمى ۋەنگىرەت، پاشى كورى حاكمى ل خۇ مارە دەكتە و حەفت شەھە و حەفت رۇزان دەكتەنە شاھى و دىلان، پاشى خودى كورەكى دەدەتە وان و نافى وى دەكتەنە (گولىزېر)، ژيانەكە گەلەك خوش پېتكە دېرەين. لى دىسان صۇرا چاۋشىن دزانىت كە دندکهناز يا ساخە و نەمرىيە و شوی ب كورى حاكمى فلان بازىرە كەيى. صۇرا چاۋشىن قەنەنەن نەقلەنەن كەنەنەن خۇ، گوتى ھېقىا وى ياخۇي، ئەز ۋەنچى جارى دى چە... صۇرا چاۋشىن چوو بازىرە كورى حاكمى خۇ كەھىمەك خوش ما ل وېرى، پاشى رۇزەكى گوتە دندکهناز: ئەقەر دى چىنە بالاڭى، تو گەلەكى قەرىزى بۇوى، ئەز دى بالاڭا تە كەم و سەرى تە شۆم، ب ھەر حالى ھەى دندکهناز رازى كر، چوونە سەر شىقى بالاڭى، دەست ھاقيت سەرى

ھەيمەكە خوش ما ل وېرى، پاشى رۇزەكى گوتە دندکهناز: ئەقەر دى چىنە بالاڭى، تو گەلەكى قەرىزى بۇوى، ئەز دى بالاڭا تە كەم و سەرى تە شۆم، ب ھەر حالى ھەى دندکهناز رازى كر، چوونە سەر شىقى بالاڭى، دەست ھاقيت سەرى

2 - کاری قەدەغەکرنى:

دیسان ئەف کاره ل دەستپىكى چىرۇكىدا دھىتى دياركىن ئەمۇ ژى، دەما كۈ دىنگەنار ژ بابى خۇ دخوازىت كۈ صۆرا چاڭشىن ماره بىكەت، هەر چەندە (بابى وئى گۇتى): نە باپۇ ئەم قىڭاپى دېرىھەتىن و بىن موشكىلەتىنە چ مەجبۇرىن سەرئ خۇ بىكەتىنە ناڭ خەم و خىالا.. و دەيکا تە ژى يَا گۇتى چ ژنا نەئىنە حەتا جلکىت من ھەممى بېزىن!). لى قارەمانا چىرۇكى كۈ دىنگەنار) گۇھ نادەتە بابى خۇ و رېزد دېيت كۈ بابى وئى صۆرا چاڭشىن ماربىكەت.

3 - رويدانان كارى قەدەغەکرنى ئەمۇ د خالا

(2) دا ھاتى:

كەسايىتىيەكەنويى دناف چىرۇكىدا ديار دېيت، كوب دوو رۇلا رادېيت، ئەمۇ ژى (صۆرا چاڭشىن) ھ، ل دەستپىكى وەك كەسايىتىيەكەنارى دەتە دياركىن و گەملەك خۇ دەگەل دىنگەنارى باش دەكتە، حەتا كۈ بابى وئى رازى دېيت ماره بىكەت، پشتى ماره دەكتە و كچەك ژى دېيت، بەھلى ياكىتى، ئىدىي صۆرا چاڭ شىن وەك ژىنباھەكەنارى دەكتە، دەنگەنارى بىكۈزىت، بەھانەيى كۈ دەھمانپىسى كرييە و دوو گىيان بۇويە!

پشتى ۋى كارى وئى سەرنەگىتى، جارا دووپىيى كارى وئى يى خرابكار دەما گۆستىرگەن دەيکا دىنگەنارى، كۈ دەستپىكى چىرۇكى دەرىت. (لى پشتى ژىيىن وئى دېيتە سى چوار سال دايىكا وئى دەرىت). كارى دووپىيى يى وەغمەركەننى قارەمانا چىرۇكىيە (دىنگەنار)، كۈ هەر زوپى بىزەت دەتە كەن كۈ بابى وئى بىكۈزىت، لى ناكۈزىت بەلكو دەھىلىتە ل چۆلى. (چونكە دىناتىت كچا وئى يا بىن گونەھە، لى بەھر حالى ھەمى دەھىلىتە ل چۆلى و ئەم دىزقەتىمە مال) و ھۆسا كارى وەغمەركەننى تىدا پەيدا دېيت.

و بۇ ۋە مرۆڤلەن ويرى چىرۇكەن خۇ و ژىنباھەن خۇ (صۆرا چاڭشىن) بۇ كورى حاكمى گۆت، پشتى ھاتىنە مال، صۆرا چاڭشىن كەن دەزۇرەكىتە، دوو ھەسپ بىرسى و تىيەنە كەن. پاشى صۆرا چاڭشىن ئىنان ھەر لىنگەكى وئى ب ھەسپەكىتە گىرىدان، ئاق بەر دويىرى ھەسپى تىيەنە كەرين و كا بەر دويىرى ھەسپى بىرسى كەرين، ھەسپەكى قىستا ئافى كر و ھەسپەكى ژى قىستا كايى كر، صۆرا چاڭشىن شەق كر و ژىنگەن كەلاشت! دىنگەنار و مىرى خۇ و كورى خۇ ل گەلەنەكەن مان ب خۇشى و كەيف، ئەمەنەتە چ نەدا من.

لایىن پراكىتىكى:

پشتى كۈ بىزەت كەن رويداننەن گەنگىن چىرۇكى ب كورى وەرگەن، دى بىزەت كەن دەرى (31) كارىن رېيماز بېرىپى ل سەر جىبەجى (پراكىتىزە - تطبيق) بىكەن، كا ئەف رېيماز چەندا گۈنچەيە بۇ چىرۇكە فۆلکلۇرە كوردى، چىرۇكە فۆلکلۇرە كوردى چەندا سەرگەفتىيە دارېشتنە خۆدا، ئەمەن چىرۇكە كەن شىاپەل سەر ئاقاھىيەكى زانستى و سەرگەفتى مەنەن يىچەنەن چىرۇكە خۇ ئافا بىكەن.

1 - كارى وەغمەركەننى:

د ۋى چىرۇكىدا كارى وەغمەركەننى، ل دوو جەن ھاتىيە ئەنجامدا، يا ئىكىن وەغمەركەن دەيکا دىنگەنارى، كۈ دەستپىكى چىرۇكى دەرىت. (لى پشتى ژىيىن وئى دېيتە سى چوار سال دايىكا وئى دەرىت). كارى دووپىيى يى وەغمەركەننى قارەمانا چىرۇكىيە (دىنگەنار)، كۈ هەر زوپى بىزەت دەتە كەن كۈ بابى وئى بىكۈزىت، لى ناكۈزىت بەلكو دەھىلىتە ل چۆلى. (چونكە دىناتىت كچا وئى يا بىن گونەھە، لى بەھر حالى ھەمى دەھىلىتە ل چۆلى و ئەم دىزقەتىمە مال) و ھۆسا كارى وەغمەركەننى تىدا پەيدا دېيت.

حاکمی خو کره میهقانی وان بیی دندکهنا
بزانیت کو ژنبابا وییه).

6 - کاری خاپاندنی:

کاری خاپاندنی د فی چېرۆکیدا زور یې
بهرچاھه، ئهو ژى پشتى دەیکا دندکهنا رى
دمریت. کو كەسايەتىيەكە نەديار د ناڭ واندا
خويا دېيت، (سېپىدئ دا چن ناڭ ئاقارى ئېقّارى
دا ھىن، بەلنى ھەك دهاتنەفە شۇلى وانى مالى
ھەمىي كرييە. دندکهنا رى و بابى وى دكەتىن:
ئەفە كىيە شۇلى مە ھەرۇ دكەت و بۆچى؟
پشتى ِرۇزگەن دندکهنا رى خول بەر قەشارتى،
كا ئهو كىيە کارى وانى مالى دكەت، دىت کو
(صۇرا چاقشىن) دەست ب کارى وان يى مالى
كىر. ئەز ژنکەكاب تىنى مە و من كەسى خو نىنە
و چ شۇل ژى نىنە، تىم وختى خو رادبۇرىم
و راستى دلى من ما ب ھەمەقە...). دىسان
ھەر کارى خاپاندنى ل مالا كورى حاکمى
ژى ژ لايى كەسايەتىيە خرابكار کو (صۇرا
چاقشىن) دەھىتە ئەنجامدان، دەما کو خو وەك
ژنەكە شۆلکەر و خزمەتكار بۇ وان خو دەته
دىاركىن، بۇ سېپىدە ژنبابا وى بەرى وان رابۇ
و خو زيرەك كر، (مال پاڭز كر و شۇلى وا
ھەمى كرن. ھەيمامەكاكا خوش مال وىرى، پاشى
رۇزگەن گۆته دندکهنا رى: ئەقرقۇ دى چىنە
بالاقي، تو گەلمەكاكا قەزىي بۇوى).

7 - کارى خاپاندنی دھىتە ئەنجامدان:
د فى چېرۆکیدا کارى خاپاندنى دوو جاران
دھىتە ئەنجامدان، ھەرۋەكى دخالا (6) يىدا هاتىن،
يا ئىكى دەما کو دندکهنا دېيىزىتە باپى خو: (ئەو
ژنکەكاكەلەكاكا باشە و يا بتنىيە ژى ژ بەر ھەندى
و حەز من دكەت تو بۆچى بۇ خو نائىنى?).
جارا دووپى ئەف کارە دھىتە ئەنجامدان ل مالا
كورى حاکمى، دندکهنا رى گۆته زەلامى خو:
(ھەما بلا ئەف ژنکەل نك مە بىت، دا ھارى من
شۇلى بکەت، ئەو گەلمەكاكا باشە).

4 - كەسى شەرخواز بزاڤى دكەت بۇ
وەرگرتنا پىزازىندا وەكى:

كەمسا شەرخواز پشتى گۆمان بۇ چىبۈوي،
کو بابى دندکهنا رى، دندکهنا نەكۈشتىيە، بزاڤا
وەرگرتنا پىزازىندا دكەت، ئەھۇ ژى دەما کو دچىت
دگەل ھەمىي دئاخفيت، كا ھەميق جوانترە يان
ئەو، لى ھەميق دېيىزىتى:

- ئۆ ھەيىقى، ئەزا جانم، يان تو؟

گۆتى: نە ئەزا جانم، نە تو!

يا جانه، دندکهنا را ل بەرىيىن،

يا دكەت، شۇلى دەرزىيىن،

خارنا وى، ياد سىننېيىن،

رېتتا وى، ياد سەققىيىن،

ل سەر تەختى پىرەھەقىيىن،

ل گەل ھەر سى كچىت پىرەھەقىيىن!

كول قىرە بۇ صۇرا چاقشىن خويا بۇو، کو
بابى دندکهنا رى، دندکهنا نەكۈشتىيە، بەلکو
يا دگەل كچىن پىرەھەقىيىن! و جارا دووپى ژى
دەما ئەو ب دېمەكى قەشارتى دچىتە مالا كورى
حاکمى، وەسا بۇ ديار دېيت، کو دندکهنا نە
كۈشتىيە، بەلکو شۇى ب كورى حاکمى كرييە
و كورەك ژى ھەمە، (صۇرا چاقشىن چوو
بازىرە كورى حاکمى خو کره میهقانى وان
بىيى دندکهنا بزانىت کو ژنبابا وىيە).

5 - کارى ب سەرەھەلبۇونى:

كەسايەتىيە شەرخواز (صۇرا چاقشىن)
ب کارى سەرەھەلبۇونى رادبىت، و زانىارىيَا
وەردىگىت، کو دندکهنا ياساخە و نەھاتىيە
كۈشن، ئەف چەندە ژى ل دوو جەھان ب
سەرەھەلبىت، ھەرۋەكى دخالا (4) يىدا هاتىن،
جارەكى دەما پىيارا ھەميقى دكەت: (-ئۆ ھەيىقى،
ئەزا جانم، يان تو؟، گۆتى: نە ئەزا جانم، نە
تو؟، يا جانه، دندکهنا را ل بەرىيىن...). و جارا
دووپى دەما کو ئەو بخۇ دچىتە مالا كورى
حاکمى، (صۇرا چاقشىن چوو بازىرە كورى

چاقشین بزمara د سهري دندکهناوري دقوتیت!
دهست هافیت سهري دندکهناوري شویشت،
چهند کولنکهکی ئافى ل سهري دندکهناوري
کربایه، بزمارهکی ب شینکی دسهرى وئى دقوتا،
هندي دکره قیرى و هەوار و گازى، كەمس ل
دویش دەنگى وئى نە دهات...). و دېبىزىتە كورى
حاکمى: (كۈرى من خودى دزانىت كا ئەم كچا
كىيە؟! هەتتا من ئاگر ھلکرى، من نە دىت ل وا
دور و شۇپا، كى دزانىت كېقە چوو!).

٩ - ئاشكرا بۇونا خرابكاريچە:

پشتی کو کوری حاکمی ل ناق با چهی خو
لبهر کوتارکي ڦهشیریت، پشتی دگریت و دبینیت
ٿئري د سهري وئي را بزمارن، پاشي هه ميان
دبینیته ده، جارهکا دی کوتارک دبیته مرؤف
دهیته سه رهنگي دندکهناوري، ڙ نوي دندکهناهار
دبیزیت کوری حاکمی: (کو ئهو ڙنبابا وئيه، وئي
وھلي کرييئه و ئهو ب سهري وئي نينائيه!)

10 - کاری پصرامپر:

11 - کاری و غیر کرنے:

هئ و هک مه د خالا (1)دا د فی چیر و کییدا
نامازه ب کاری و غهرکرنی کریبیه کو کاری
و غهرکرنی سی جار دھیتھ ئەنجامدان، جارهکی
و غهرکرنا (مرن) ا دایکا قارهmana چیر و کی،
جارهکی پشتی کو بابی دندکهنازی، دندکهنازی
دېت جولی ژ بکوشتنی، پاشی هنلال جولی ئەو

8 - خرابکاری:

13 - کار فهدانا قاره مانی په رامپه و هرگز تنا

دیار بیت:

نهف کاره ب ڦي شيوهبي د چير و ڪيда دهينه
ديتن، ئهو ڙي پشتى کو ڪمسايمه تببا خرابکار کو
ڙنبابا و ٽيه دگههينه سزا يي خو، کار ڦهдан و هسا
خوياد بيت، کو ئهو و کور و زه لامن خو (کوري
حاكمي) پيکهه ب دلخوشى لريين، (لندهنار و
ميري خو و کوري خو ل گهلهيک مان ب خوشى
و ڪهيف، ئهز هاتمهقه چ نهدا من).

14 - ئالافى چادووگەرى دكەقىتە دەستىنى

د ڦئي چيرڙکيدا ئالاڻي جادووگمرى ئهوي
دكهفيته دهستي قارهmania چيرڙوكى (کو دنکدهنار)
، ئهو ڙي ئهو تيتا زيربيه ئهوا ل دويٺ
دوعايا پيرى خودي ب ناف چاقيت دنکدهناري
فهكرى، (لهوما رڙڙهكى پيرى ڙي دوعا ڙ
خودي خواستن کو تيتهكا زيرى ب نافچاقيت
دنکدهناري فهڪمت، و کيرهكى کهري ب
نافچاقيت فاتؤيى فهڪمت، خودي ڙي دوعا
وى قهبويل کر و تيتهكا زيرى ب نافچاقيت
دنکدهناري فهكر! چهند ڙنبابا وى ئهو تيت ڙ
نافچافا ديرى، ههر دا پيڻه هيتهفه و دريڙ بيت).
ئالاڻي دى بى جادووبي ئهوي دكهفيته دهستي
قارهmania، ئهوه دهاما دوعا ڙ خودي دكمت، کو
وى بكمهه کوتريمهک و ڙ دهستين ڙنبابا وى
يا بيهخت قورتال کمتن، (دنکدهناري بو خو
دوعا ڙ خودي کرن و گوت: يا خودي تو من
ڙ دهستيت ڦئي کافرا پشتشين خلاس کهی و من
بکهيمه کوتريهک بهردديه دنياين! خودي ل دويٺ
دل، وى ئينا و کره کوتريهک و چوو ئهسمانا).

15 - قاره‌مان دگه‌هیته نیزیکی چهی

دھما کو بابی قارہمانی، قارہمانی دھیلیتہ ل چولی، قارہمان بمرہف تارمانجھکا نہدیار دھیت، لہو ڑی قمسرا بیر ہمفتیہ، کول ویری

ز فری ٿه. (پشتی کو باب کچا خو (دندکهناри) دبھتے چولنی دا بکوڙیت، لئی دھست و تلیت وی ناگرن بکوڙیت، چونکه دزانیت کچا وی یا بن گونه هه، لئی ب هم رحالی همی دھیلیتہ ل چولنی و ئهو دز فریتھفه مال). و جارا سینی ژی، دھما کو کھسا خرابکار بزمara د سمری دندکهناري دقوتیت، ئهو ژی دو عا دکھت خودی وی بکھته کوترکھاک، (دندکهناري بُو خو دوعا ژ خودی کرن و گوت: یا خودی تو من ژ دھستیت فی کافرا پشتیشن خلاس کھی و من بکھیه کوترهک بهردھیه دنیاین! خودی ل دویٺ دلی وی ئینا و کره کوترهک و چوو نهسماتان). کو ئهف کارین و وهغمکرنی ژ لایی دندکهناريقه دھستپنیدکمن و ١١٣ هه کارن دن ١٢٠٠ امهمن زاد ماڻانهن جو ڦڪ

۱۲- قاره‌مان دسته‌ی بفه مکندا ده باز دسته:

د فی چیروکنیدا قاره‌مان دکمه‌فیته هم‌بهر دوو سمر بوران، نئیک/ تومه‌تبار انکرنا وی ب دووگیانیی، (ژنباب ببیه‌ختیبا ب دویف دندکه‌ناری فه‌دنیت و دیزیتیه بابی وی: (کچا ته هه‌تک و نامویس بو مه نه‌هیلان ته های ژرچ نینه تو نابینی زکن وی یین چه‌ند لی هاتی هم‌بیت نه‌بیت کچا ته یا نه باشه، دقیت تو قن گافی ببه‌ی بکوژی و نه‌هیلیه ساخ..!). دوو/ لی ده‌ما کو که‌سا خرابکار بزمارا د سه‌ری دندکه‌ناری دقوتیت د بهر سمر شویتی را، (دهست هافیت سه‌ری دندکه‌ناری شویشت، چه‌ند کولنکه‌کنی ئاقنی ل سه‌ری دندکه‌ناری کربایه، دا بزماره‌کنی ب شینکی د سه‌ری وی قوتیت، هندی دکره قیری و هه‌وار و گازی، که‌س ل دویف دهنگی وی نه دهات، دندکه‌ناری بخ دو عاژ خودی خاستن و گوت: يا خودی تو من ژ دهستیت قن کافرا پشتشین خلاس که‌ی و من بکه‌یه کوتره‌ک بهرده‌یه دنیایی! خودی ل دویف لی وی ئینا و کره کوتره‌ک و چوو ئه‌سمانا). لی ل دویماهیی د هم‌دوو سمر بوراندا سمر دکمه‌فیت، ژ وان نه‌خوشیان قورتال دیبت.

17 - وهرگرتنا نیشانی:

قاره‌مان ل ده‌ما سمرشویشتتی ئهو ب سمرئ نهشیا خو (دندکهناز) ئینایی، وەك نیشان وهرگرت و زانی کو ئەقە ژنبابا وییە، ئەقە هەمی ب سمرئ وئی ئینایی! (دندکهناز بۆ گۆت کو ئهو ژنبابا وییە، وئی وەلی کرەفه...).

18 - کارئ سەركەفتى:

قاره‌مان ب ریکا كەسى هارىكار (كۈزەلامى وئى، كۈرى حاكمى يە)، کارئ سەركەفتى ئەنجام دەمن و ل سەر كەسى خرابكار ب سەردەكەڤن (صۇرا چاقشىن شەق كر دانا وېرى!).

19- راستكىنا خرابكارىيى:

كەسى هارىكار راستكىنا وى کارئ خرابكارى ئەنjamددەت، ئهو ژى پشتى کو كەسى هارىكار (كۈرى حاكمى) كۆتركى دىگرىت و وان بزمارىن د سمرئ وئى هاتىنە قوتان دئىنیتە دەر و جارەكا دى قاره‌مان (دندکهناز) دزقىرىتە سەر كەلمەخى مەرۋى و ژ كەلمەخى كۆتركى دەركەفتىت. (دا فېرىت كۈرى حاكمى دەستى خو ھافىت ھەردوو پېت وئى گرتەن.. ھەر دەستى خو ب سمرئ وئى دئىنە و دېر، دەستى وى دەكتە سەر بزمارا، ئهو بزمار ئىك ئىكە هەمی ئىنانە دەر، جارەكا دى كۆتركە هاتە سەر رەنگى دندکهناز و بۆ قە مەرۋى).

20 - کارئ ۋەڭەريانى:

کارئ ۋەڭەريانى د ۋى چىرۇكىدا دەيتە ئەنjam دان پشتى کو دندکهناز بۇويەقە مەرۋى، زەلامى وئى زەراندەقە مال (مېرى وئى كوركى خو تى وەركر، ھەتا گەھاندېيە مال...).

21 - کارئ ۋەھىلانى:

کارئ ۋەھىلانى د ۋى چىرۇكىدا دەيتە ئەنjamدان، پشتى کو كەسایەتىا خرابكار (صۇرا چاقشىن) زانى، کو دندکهناز نەھاتىيە كوشتن و شوی ب كۈرى حاكمى كېيىھە، ب ریکا كەسایەتىيا سەختە (هارىكار) خو دگەھىنیتە

ژ لايى كچىن پېرەھەقىيە ب خىرەتتى دەگەل دەمن، وەك ئىك ژ خىزانى خو دەھەزمەرن، (كچكا دندکهناز دىاركىر ھەر وەك گلۇپەك ھەلکرى ھەندا تازە و بەرگەفتى بۇو. پېرەھەقىيى گۆتى: تو ژى وەكى كچىت منى خو حسېب كە ئىك ژ مالى، دلى وئى ژ نوى رەھەت بۇو...)، ھۆسا دگەھىتە وئى ئارمانجى، جارەكا دى بېتە خودان خىزانەك.

16 - کارئ شەرەنېخى:

کارئ شەرەنېخى د ۋى چىرۇكىدا د ناقبىرا قاره‌مانى (دندکهناز) و كەسایەتىيا خرابكار (ژنابا) يىدا ل چەندىن جها خۇيايە، ئىك دەما کو ژنبابى تىزكى مارى كېيىھە د گۆزكى وئى يى ئاقىدا، پاشى تومەتبار كرى ب دەھمانپىسىي، (ژناب بىبەختىيىا ب دویقە دندکهناز ئەندىت و دېزىتە باپى وئى: (كچا تە ھەتك و نامويس بۇ مە نەھىلەن تە ھاى ژ چ نىنە تو نابىنى زكى وئى يى چەند لى ھاتى ھەبىت نەبىت كچا تە يَا نە باشە، دېتىت تو ۋى گافى بېھى بکۈزى و نەھەيلىيە ساخ..!). و ل جەھەك دى دەما کو گۆستىرگەن ژەھەرکى دايىھەن بابى وئى گۆتىيى: (دېتىت تو رابى بچى ھەنەك گۆستىرگەن ژەحرى بېھى بفرۇشىيە كچىت پېرەھەقىيى، گۆتى: تە شۆلە ب كچىت پېرەھەقىيى؟ گۆتى: كا تو ھەرە تە شۆل پى نەبىت!). و ل جەھەك دى دەما بزمارا دەمرئ دنکەنارى دقوتىت، (دەست ھاقىت سەرئ دنکەنارى شویشت، چەند كولنگەكى ئاقى ل سەرئ دنکەنارى كربايدا، دا بزمارەكى ب شىنگى د سەرئ وئى قوتىت، ھەنە دەركە قېرى و ھەوار و گازى، كەس ل دویقە دەنگى وئى نە دەت!). بەلى پشتى ۋان ھەمى رويدانان، ب پېشەغانلىيى كەسایەتىيا هارىكار (كۈرى حاكمى، زەلامى دندکەنارى)، کارئ شەرەنېخى دناف مالا كۈرى حاكىمدا پەيدا دېيت، دەما کو ھەمى كارىن خرابىن ژنبابى خۇيا دىن، ئىكسەر، وئى سزادەن، دەما کو ھەنگەكى وئى ب دەوارەكى ۋە گەيدىدەن و دەكلەيشن!

وییە، وئى وەلى كرەفە...).

25 - كارەكى ب زەممەت ب قارەمانى دەھىتە كىن:

ئەف كارە رۆلەن خۆ دەنى چىرۆكىدا ب ئى شىۋىھىي دېبىت، كو قارەمان تۈوشى ھندەك كارىن ب زەممەت دېبىت، ئەمۇ ژى، دەما كو ژىنبا با ئىتىزكى مارى دەكتە د ناف گۆسکى وىدأ پاشتى ۋەلخوت و تىزكى مارى دىزكىدا مەزىن دېبىت، دېبىزىتە بايى وئى كو كچا تە دووگىان بۇويە! هەر وەسا دەما كول مالا پېرەھقىنى دەھىتە دەرماندان ب گۆستىركەكا ژەھركرى، و ل مالا كورى حاكىمى دېسان دەما كو سەرى وئى دشۇت بزمارا د سەرى وئى دقوتىت.

26 - ئەنجامدانا كارى:

ئەم كارى كۆز لايىن قارەمانىقە (دندەنەرە) قە ھاتىيە ئەنجامدانا، ئەقەيمە: (پېرەزىنەك ل گۇندى ھەبوو ھەر گاف دابىزىتە دندەنەرە و فاتۇى دايىن كا وەرن سېپا ژ سەرى پېرا خۆ بىتنە دەرى، گىرگەكى بىلۇزۇن و هويرھویركى پاقيزىن! دندەنەرەن ژى ھەرۇدا مىستەكەمزا ناكەتە بەرىكە خۆ، چەند سېپەمەك دەنەنە دەرى كەمزا ناكە دەھافىتە دەقى خۆ، ژ پېرى ژى قە ئەمۇ سېپەن دخوت! فاتقىيەن ژى گۆتى: ئەقە چىيە! ئەز بىم و سېپەيت پېرى بخۇم؟! بەرىت ئەز سېپەمەكىن ژ سەرى وئى نائىنەمە دەرى گەمرا بخۇم! دندەنەرەن ژى يابىلى پېرى دەكت.. پېرى ژى گۆتە دندەنەرە: ئىشللا دەن ((تىتەكى زىرى)) ب ناقچاقىت تەمەن چى بىت، چەند بېرىن ھەر درېز و پان بىت، بەلەن كۆتە فاتقىيە: دى ھەرە نىشللا كىرەكى كەرى بى ناقچاقىت تەمەندا بىت، ھەندي بېرىن ھەر درېز و پان بىت!). كو ئەف كارە بۇويە هوکارى پەيدابۇونا چەندىن رويدانان د ناف چىرۆكىدا.

27 - كارى نىاسىنَا قارەمانى:

كارى نىاسىنَا قارەمانى بۇ ژىنبايى (صۇرا چاقشىن) ئەمۇ تىتا زىرى بۇ، ئەمۇا ب ناقچاقىن

قارەمانى داكو بکۈزىت، (صۇرا چاقشىن فى نەقلى نەگۆتە مىرى خۆ، گۆتى هيقىيا وئى ياز خۆيە، ئەز ۋە جارى دى چم... صۇرا چاقشىن چوو بازىپەن كورى حاكىمى خۆ و كرە مىھقانى وان بىيى دندەنەر بىزانتى كو ژىنبا با وىيە).

22 - كارى نزەدەقانىيى:

كارى نزەدەقانىيى د ۋە چىرۆكىدا رۆلەن خۆ دېبىت، دەما كو كەمسىيەتىبا هارىكەر (كورى حاكىمى) دچىت خۆل بەر كۆترکى ۋەلسىرەت، هەتا كو دشىت بگەرىت و جارەكادى كۆترک دزقىرىتە سەر كەلمەخى مەرۇقى، (دا فېرىت كورى حاكىمى دەستى خۆ ھافىت ھەردۇو پېت وئى گەرتىن.. ھەر دەستى خۆ ب سەرى وئى دئىنا و دېرى، دەستى وئى دەكتە سەر بزمارا، ئەمۇ بزمار ئىك ئىكە ھەمى ئىنانە دەر، جارەكادى كۆترک هاتە سەر رەنگى دندەنەرە و بۇ قە مەرۇق).

23 - قارەمان ب نەھىنېقە دگەھىتە جەنارماجى:

قارەمان و كەمسىيەتىبا (كورى حاكىمى) پاشتى كو زانىن ئەف ھەمما ئىنایە سەرى دندەنەرە، ژىنبا با وئى (صۇرا چاقشىن)، ب نەھىنە دەنەنە مال، (مىرى وئى كوركى خۆ تى وەرگەر، ھەتا گەھانىدە مال... جارەكادى كۆترک هاتە سەر رەنگى دندەنەرە و بۇ قە مەرۇق). بىيى كو ژىنبا بىزانتى جارەكادى دى دندەنەرە كورى حاكىمى ۋە كەمەر يانەقە مال (كورى حاكىمى ل دەستپىكى قارەمان كو دندەنەرە نىشا صۇرا چاقشىن نەدا، ھەتا كو گۆتىيە خولامان كو صۇرا چاقشىن بىكەنە ژ ۋەرەكىقە، دا بىزاقا رەقىنى نەكت).

24 - قارەمانى سەختە دىيار دېبىت:

قارەمانى سەختە كو ژىنبا به (صۇرا چاقشىن)، دىيار دېبىت، ئەمۇ ھەمى رۆلەن وئى يېن سەختەكارى و خرابكارى ئاشكەردا دېن و دەھىتە سزادان، (دندەنەرە بۇ گۆت كو ئەمۇ ژىنبا

ڦي چيروکي دهينه جينجيڪرن (پراكتيز هكرن)،
کو ئەقه د کيم چيروکاندا همي هم (31) کار
رولى خو تيدا بىبن و بهينه جينجيڪرن، ئەقه ڙي
سەركەفتا چيغانوکا (دندکەنار) خويما دكمت کا
چەند يا سەركەفتىيە دارشتن و ئاقىرنا خودا.

دەھمن:

- ئەف چيغانوکه ڙ لايى (أحلام حمى جعفر) ب
ناقى (دندکەنار)، د كوفارا (كاروان)، هزمارا (37)،
چريبا ئىكى - 1985، لاپرىن (87 - 91) دا هاتىيە
بەلاقەمكىن.

- دەھمكى ڦي چيروکى د پەرتۇوکا (شەقىرىيەن
زاروکان) يا (خالد دېرەشى) دا ب ناقى (دندکەنار و سۇرا
چاشىن) د لاپرىن (143 - 194) دا هاتىيە، لى دياره
تايىكى دى ڦي چيروکىدا هاتىيە، كو د پەرانىيا ژىدمەران
دا ئەو تا ب چيروکەكە سەرىمەخۇ دەھىتە فەتكىران ب ناقى
(بويكا گىچىنى) هەتا كو ئەو چيروک د ناف فولكلورى
عەرمەبى ڙي دا هەمە ب ناقى (لعبة الصبر). ديسان دەھمكى
دى د پەرتۇوکا (زاروکىن جىهانا راستى و ئاشۋىپى) يا
(هزرقان عبدالله) دا، چاپا ئىكى، دەھوك - 2005، ڙ وەشانى
ئىكەتىا ئەسىرىن كورد / دەھوك، لاپرىن (57 - 66)، لى
ديسان شىوازى رويدان و فەتكىرانا وى جوداھى تىدا هەنە.

زىدەر:

- جعفر، أحلام حمى(1985)، دندکەنار، كوفارا
(كاروان)، هزمارا (37)، چريبا ئىكى - 1985،
لاپرىن (91 - 87).

- ديرلاين، فرديش فون (د س)، الحكاية الخرافية،
ت: د. نبيلة ابراهيم، الطبعة الأولى، دار القلم بيروت -
لبنان و مكتبة النهضة - بغداد.

- رسئول، د. شوکريه (2003)، حەكايەتى خورافي
كوردى له رومى مۇرفۇلۇزىيەوه، چاپا ئىكى، سليمانى،
ئىنسىتىوى كەلەپۇرۇ كورد.

- الشوبلي، داود سلمان (1986)، القصص الشعبى
العرابى فى ضوء المنهج المورفولوجي، الطبعة الأولى،
الموسوعة الصغيرة، عدد (219)، بغداد، دار الشؤون
الثقافية العامة.

- المرزوقي، سمير؛ و شاكر، جميل(1986)، مدخل
الى نظرية القصة (تحليل وتطبيقا)، الطبعة الأولى، بغداد،
دار الشؤون الثقافية العامة - آفاق عربية، ص(19).

- مصطفى، جلال (1999)، چيغانوکا كوردى
شروعەكىنەك مۇرفۇلۇجى، كوفارا (پەيىش)، هزمارا
(10)، زەستان 1999، بەپرىن (42 - 43).

وېقە هاتى، چەند دېرى هەر درېز و پان دبوو،
(پېرى ڙى گۆته دندکەنارى: ئىشللا دى
(تىتەكى زېرى)) ب ناقچاقيت تەقه چى بىت،
چەند بېرىن هەر درېز و پان بېيت).

28 - ئاشكرا بۇونا قارەمانى سەختە.

قارەمانى سەختە كو (صۇرا چاپ شىن)
د ل دويماھيا چيروکى دهينه ئاشكىمرا كرن، ڙ
لايى قارەمانى (دندکەنارى) و كەسى هارىكار
(كۈرى حاكىمى) ۋە، دىگەھىتە سزايدى خۇ،
(دندکەنارى بۇ گۆت كو ئەمۇ ژىبابا وىيە، وى
وەلى كەھقە...).

29 - قارەمان ب رەنگەكى نوى دىيار دېيت:

قارەمان كو دندکەنارە پشتى كو هاتىيە
گۆھرين بۇ سەر رەنگى كۆترەكەكى، لى جارەك
دى دزقىرىتەقە سەر رەنگى خۇ يى بەرى، كو ب
رەنگەكى نوى دىيار دېيت، ئەمۇ ڙى وەك خاتوين
و ڙنا كۈرى حاكىمى، (جارەك دى كۆترەك
هاتە سەر رەنگى دندکەنارى و بۇ ۋە مرۆڤ،
دندکەنار و مىرى خۇ و كۈرى خۇ ل گەل ئىك
مان ب خوشى و كەھقە).

30 - قارەمانى سەختە دەھىتە سزادان.

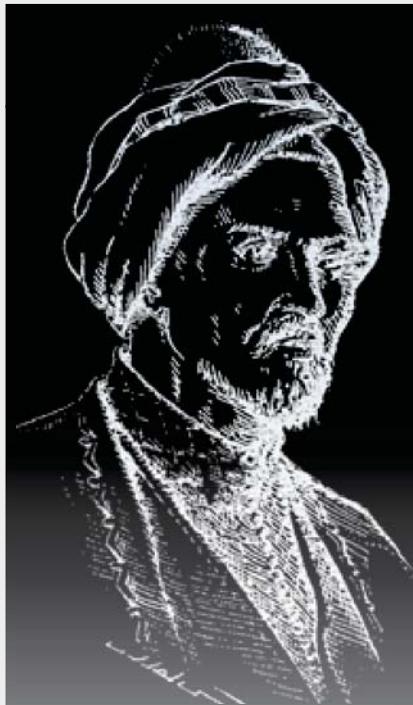
قارەمانى سەختە كو صۇرا چاپشىنە، ڙ
لايى كۈرى حاكىمى ۋە دەھىتە سزادان، ئەمۇ ڙى:
(صۇرا چاپشىن شەق كر دانا وىرى!).

31 - قارەمان دەھىتە خەلاتىرن:

قارەمان ڙى دىگەھىتە ۋە ئارمانجا خۇ، ئەمۇ
ڙى كو دىگەھىتەقە كور و زەلامى خۇ (كۈرى
حاكىمى) و پېكقە مان ب خوشى و كەھقە،
(دندکەنار و مىرى خۇ و كۈرى خۇ ل گەل ئىك مان
ب خوشى و كەھقە، ئەمۇ ھاتەقە چ نەدا من).

دەئەنجمام:

ئەف شرۇقەكىنا مە دايىه ڦي چيروکى ل
دويف رېيازا مۇرفۇلۇزى يا پېرىپى، كو ئەمۇ
(31) كارىن رېيازا، (31) كار ڙ وان ل سەر

بەق و تویىزاندن

ەلەستەك فەقەتىاى ژ دىوانا مەلايى جىزىرى

بىنگومان كاركىن و دووقچۇون و
لىگەريانىن بەردهوام ل سەر ھەر لايەنەكى
دېرۋەك و ئەدەبیات و كەلتۈرى كوردى،
ژ كارىن گەلەك فەر و پىدىقى و گەنگ و
پىرۇزە، هووربىنى و دووبارە لىزېرەن
بۇ دانەيىن دەستنقيس، دا كو پىر بېيتە
كارەكى بنەجە و سەرراستكىرى، ژ پىنەقىيەن
فەر و گەنگە د ھەر فەكۆلىنەكى دا، ئەڭ
فەكۆلىنە ژى ل دور ئىك ژ ھەلبەستىن
ماھلائىن جىزىرى يە ب نافى (والله ژ ھەر دوو
عالەمان) ئەوا ب تىن د چەند دانەيىن كىم
بىن دەستنقيس دا ھاتىه، ئانكۇ د چەندىن
دانەيىن دەستنقيس و چاپكىرى دا نىنە.

ھىرىش كەممال رېكانى

بەرپرسى سەنتەرى قوبەھان بۇ فەكۆلىنەن
بەلگەنامە و دەستنقيسان ل بەھەدىنان / دەھۆك

لھوا ئەمۇ ب تمامى نائىنە خواندىن...) (3)
سەيدا تەحسىن ھەر ل سەر ۋى بىناتى دېيىزىت:... مخابن چارىكا ئىكى ژ ھەر پىنج مالكان د وى دانەيا د دەست مە دا كەفتىنە (مەبەستا وى دانەيا سالا 1872 ز يە)، لەم شرۇقەكىدا وان تىك دچىت، ول ۋىرى ب تىن ئەم دى وان مالكان ب كىماسى ۋە ل بەر دەست دانىن، بىيى كو شرۇقە بىكەين، حەتا دانەيا تمام ب دەست مە دەكەفت، و مەعنە ب تمامى بۆ مە روھن و زەلال دېت) (4).

ھەر چەندە سەيدا تەحسىن د بەرھەفكىرنا دووماھىك چاپكىدا ديوانا مەلايى جزيرى دا (2020، ل 338) د گەمل دەستتىقىسىن كرينى ژىدەر بۆ بەرھەفكىرنا ديوانى، لاپەرك ژ دانەيا محمدە ئەسمەرى خۆشابى ژى بەلاقىرىيە، بەللى د ۋى بەرھەفكىرنى ژى دا ھەر ئەمۇ پىنج مالك (لاپەرە 142) ب نىقەرۇ بەلاقىرىنە!! لەمۇرا د ۋى گوتارى دا دى دەقى ۋى ھەلبەستى ب توپۇزاندىن ۋە بەلاق كەمەن. بۆ ھەۋبەر كرنى مە دو دانەبىن چاپكىرى بكارئىنايە، ئەم ژى دانەيا مامۇستا ھەزار موکريانى (5) و مە پىتا (ھ) و بۇ دانەيا مامۇستا تەحسىن ژى پىتا (ت) بكارئىنايە.

دانەناسىندىنە دەستتىقىسى:

ئەف دانەيا دەستتىقىسا ديوانا مەلايى جزيرى ژ دەستتىقىسا (محمدە ئەسمەر خۆشابى) يە، ھەروەكى ل سەر پەرأۋىزى د پەرى (38) دا هاتىيە نېسىن: (لحرب العلم بالمركب الاحمر على قرطاس الابيض كاتبه محمد الاشمر الخوشابي وطننا آه)، (73) پەر ژ دەستتىقىسى ماینە، ئانڭۇ لاپەرىن دووماھىيى ژ دەستتىقىسى دكىمن، چونكى نىشانَا بەردوامىي ل لاپەرە (73) ياخىرە كەنەنە دەستتىقىسىن، ل پەرى دووئى دا كو ديوان دەستپىدىكەت ئەف ناقۇنىشانە هاتىيە دانان: (ھذا ديوان شىخ

ھەزى ئامازەدانى يە كو ديوانا شاعرى مەزنى كورد مەلايى جزيرى (1567 - 1640 ز) ئەوال سالا (1041 مىش 1631 ز) نېسى (ب دووماھىك ئىنای)، ژ وان ديوانىيە بىن پىرە ھەر ديوانەك دېت يە كلاسيك ھاتىيە نەسخ كرن، ئانڭۇ چەندىن دانەبىن وى بىن ھەمین وزاناو مەلا و فەقمەبىن كور دگۈنگىيەكى باش پىدايە، ل ۋىرى دى ل سەر دانەيەك بالكىش يە ديوانا مەلايى جزيرى راوهستىن، ئەم ژى دانەيا دەستتىقىسا محمدە ئەسمەر خۆشابى يە، كو ئەف دەستتىقىسە پېشتر ژى ھەر دوو نېسىمەر و ۋەكۇلەران سەيدا عەبدورەھمان مزوورى (1) و تەحسىن ئىبراھىم دۇسکى (2) ژى بكارئىنايە و مفا ژى ورگەرتىيە، بەللى ھەر دوو سەيدايان ئەف بابىتە تىدا بەحس نەكىرىيە! نەخاسىمە كو سەيدا تەحسىن د بەرھەفكىر و شەرحا ديوانا مەلايى جزيرى دا، لىزقەرین بۆ ۋى دانەيى نەكىرىيە، لەمۇرائىفەتى ھەلبەستە ب چەندىن جوداھىان و پېش و پاشىيا مالكان بەلاقىرىيە، زىدەبارى كو پىنج مالك ژى ب نىقەرۇ ھىلائىنە!!، ھەر چەندە ئەمۇ ھەر پىنج مالكتىن ب نىقەرۇ د ۋى دانەيى دا د تامان!

سەيدا تەحسىن ئىبراھىم دۇسکى د پەرتۇووكا (شەرحا ديوانا مەلايى جزيرى) دا دەربارە ۋى ھەلبەستى دېيىزىت: (ئەف شعرە د پىریا دانەبىن دەستتىقىسىن ديوانا مەلايى جزيرى دا نەھاتىيە، ژ وان دەستتىقىسىن د دەست مە دا ھەمین كو ژ دەھان پىرن، ب تىن ئەمۇ د دو دەستتىقىسان دا هاتىيە، ياخىرە: ل سالا 1872 ز (1286 رۆمى) دويى: ل سالا 1925 ز (1341 رۆمى) ب دەستتى مەممەد صەبرىيى كورى مەلا عەبدولغەنەتتەجى ھەرشەنلى (گۈنەكى فارقىنى يە) هاتىيە نېسىن، ھەر وەسا ناقىرى د بەردوامىا گۇتنە خۆ دا دېيىزىت: (... دانەيا ئىكى دا ئەف شعرە ژ (15) مالكان پىك دەيت، بەللى مخابن سەرئ پىنج مالكان ژ وان دانەيا مە دا نەدر كەفتىنە،

أحمد جزيري رحمة الله عليه) و ديوان ب هەلبەستا (الله سەھىرگەھا ئەزمەل) دەستپېدەكت و ب شەشمالكىيا رەھىزانى جزيري ل غەزەلکا مەلائىي جزيري ب دووماهىك دهىت، د مالپەرى پەرتۇوكخانمیا نىشتىمانى يا بەرلىنى دا ب ۋى چەنگى ناقۇنىشان و مىزۇويا دەستتىقىسى ھاتىئە دەستتىشان كرن: Ğazîrî, Ah- (mad: Dîwân-i Şaih Ahmed Ğazîrî , um 1872) و ئەف دەستتىقىسى ل ژىرى رېزبەندى زمارە (1131) يا پەرتۇوكخانمیا ناقېرى ھاتىئە پاراستن. ئەقا ل ژىرى ژى دەقى ھەلبەستى يە كۆ مە دانمیا دەستتىقىسا مەممەد ئەسمەرى خۇسابى كرييە بنگەھ و بنيات، و دگەل بەرھەفکىرنا سەميدا تەحسىن چاپكىريا سالا 2020 ھەقبەر كرييە و جوداھىيىن وان د پەراوىزان دا ديار كرييە:

(والله) ژ ھەر دوو عالەمان (6)

(والله) ژ ھەر دو عالەمان من جانا (7) جاتانە غەرەض بەندىم ژ حوسنا دىيم دورپاران (8)، ھەر صونۇن رەھمانە غەرەض ئەم كافرىن جامە سېھەھاتن ب تىب (9) صەف ب صەف زانم ب من تىن بىن غەرەض (10)، وان ئەخذى ئىمانە غەرەض ئىرۇ دلى من دلبەرى ئاقەيت سەر صەد پەنكەران (11) لازم مەميا گول چەنگ قەخوار لەمۇرا قەبۈريانە غەرەض (12) ئىكى قەھى رووخسار موراد ئىكى قەھى رەفتار موراد (13) ئىكى طەعامە ھەر موراد ئىدى ژ باشخوان غەرەض (14) عەقل و دلى من بىر ئەوان میران (15) ب ۋەھىز و عشۇھىان وان عەقل و دلى يەكجار تىلى سەنان و دانە (16) غەرەض بەزنا ژ چەنگ سەلۇوا سەھى لەمۇ رۆز بە رۆز عالى دېيت (17) مەھىلە ب سەر سەلۇوان كەفت وان سەمير ئاسمانە غەرەض (18) ئىلان ل تائى عەرۇھى لەمۇ راست و چەپ قەتلان دەدت (19) وئى خۇھ تاخاپىت ل من قەل ب پور ژانە غەرەض (20) تىرا ئەقىنى دل شەواند دەربۇون ژ چەھقان ئابى خۇون (21) دلبەر ب عورف زانى وە گۆھت: زانم تە طوفانە غەرەض (22) من گۇ: گەل و دلبەر رەقىب فەيدە ژ فەتن قەط ھەمەيە (23) صوندى خوار ب حوسنا خۇھ، كونە لى فەل شەيطانە غەرەض (24) زولفىن ژ چەنگ داقى ھەلەك، شەھپەر ژ سەر چەنگىن هووما (25) ئىكى دلى من بەندە تى، يادى درىز جانە غەرەض (26) ئەمۇ عەقەھىيىن بۇويىن عەنبەرین، بىن رووح حس تى مەست و تورە (27) لەمۇ تىن ب دىمىى دا بلىز، وان سەھىر ئىشانە (28) غەرەض خالىن مۇدەووه فەلفىن، مادە ژ مىك و عەنبەرە (29) لەمۇ زۆلە تىكدا تىن ب مەست، بەن و بۇويَا وانە غەرەض (30)

د فې قەکولىنى دا ئەف چەند خالىن ل ژىرىي بۇ مە دىار دىن:

- ئەق ھەلبەستە د گەلەك دانەيىن چاپكىرىيەن ديوانا مەلايى جزىرى دا نىنە، زىدەبارى ئەو دانەيىن ئەق ھەلبەستە رى بەلاقىرى، چەندىن كىماسى و جوداھى تىدا ھەنە.
 - ئەق دەستتۇقىسەل پېشىر ژىلەنەن ئەنلىك نېسىمران قە ھاتىيە بكارئىنان و مفاڑى و ھەرگەرتىيە، بەلى د بەرھەقىرنا ئى ھەلبەستى دا لىيزۇرىن بۇ نەھاتىيە كىرن! لەورا ھەر ب كىماسى و نېقەرو ھاتىيە بەلاقىرن.
 - دانەيا محمد مەممەد ئەسمەرى خۇسابى، تاكۇ نوكە ژ ئىكەنە دەستتۇقىسانە كۆ تمامەتىيا وان پېنج مالكىن ب نېقەرو ھاتىيە بەلاقىرن تىدا ھەمىن.
 - ھەر پېنج مالكىن نېقەرو د دانەيا (ھەزار) دا نىنەن.

دیوانا مهلاي جزيري ب دهستنقيسيا (محمد مهد ئەسمەرى خۇشابى) (1872ز)

پھر اولیز:

- (1) د.عبدالرحمن مزوري، صبوری و میر عیمادالدینی هکاری، گوپارا پیغف، ژماره (60)، 2021، ل. 7.
 - (2) تهحسین نبیراهیم دوستی، دیوانا مهلاین جزیری، (دهوک: 2020)، ل 338 ؛ تهحسین نبیراهیم دوستی، باغی نیر م گهشتمک دناف گولزار اشعار کرمانجی دا، سهنتهری زاخو بو فەکۆلەنێن کوردى، (2019)، ل 32.
 - (3) تهحسین نبیراهیم دوستی، شەرحا دیوانا مهلاین جزیری، کۆمەلگەها فەرھەنگی یا ئەحمدە خانى - سۆران، چاپا ئىكى، بەرگى دوبى، (2018)، ل 412.
 - (4) هەمان ژىددەر، ل 419 - 418.
 - (5) هەزار، دیوانى عارفى ربانى شىخ احمدى جزيرى مەشھور بە مەلائى جزيرى، چاپ اول، (تەران: 1361)، ل 592.
 - (6) دين بەر. (ھ: ل 592).
 - (7) حوسنی. تهحسین نبیراهیم دوستی، دیوانا مهلاین جزيرى، كىتىخانا جزيرى - دەۋاك، چاپا ئىكى، (2020)، ل 141.
 - (8) لموما من ژ حوسنا دلبەران.(ت: 2020)، ل 141.
 - (9) سياھ - هاتن ب ھەۋرا.(ت: 2020)، ل 141.
 - (10) زانم کو ھەر تىن ئەمو مەدام. (ھ: ل 592) ؛ زانم کو ھەر تىن ئەمو مەدام.(ت: 2020)، ل 141.
 - (11) پەنگاران. (ھ: ل 592) ؛ ئىرۇ دلى من دلبەران ئاقىتە سەر سەد كەبىرەن.(ت: 2020)، ل 141.
 - (12) ئانىن مەيا گۈلگۈون و صاف دان من کو بوريانە غەرەض.(ت: 2020)، ل 141.
 - (13) شاهى ب ھەۋرا ھەمنشىن رەنگ و رووپىئى ھەفت قەط نەمەن. (ت: 2020)، ل 141.
 - (14) ھەر يەك طەعامەك بۇو ئەمەن لەورا ل بەر خوانە غەرەض. (ت: 2020)، ل 141.
 - (15) شاهان. (ھ: ل 592) ؛ شاهان.(ت: 2020)، ل 141.
 - (16) قىكرا دېقىن لەو ئەخذ و ئىعطا نە غەرەض. (ھ: ل 592) ؛ قىكرا دېقىن لەو ئەخذ و ئىعطا نە غەرەض.(ت: 2020)، ل 141.
 - (17) من گۇ: گەلۇ ئەي دلرو با فەتنا رەقىب فەيدە ھەمە. (ت: 2020)، ل 141.
 - (18) گۇ: سووند ب حوسنا من کو نە! لى فعلى شەپيطانە غەرەض. (ت: 2020)، ل 141.
 - (19) ئەم مالکە يانىقەرۇيە دا فەتلى و راست و چەپ گەمرى). (ت: 2020)، ل 142 ؛ ھەر پىنج مالكىن

نېڭرۇ د (ھ) دا نىن.

- (20) وى من د خاپىنت ب خوه لى قەللىي پېر ۋانە غەرمىض. (ت: 2020)، ل 142.
- (21) خالىن مودەووھر فەللىن ماوھر ژ بىكان لى وەرين. (ت: 2020)، ل 141، ئەف مالكە يانىقەرۇيە (.....).
- دەر بۇون ژ چەشمان ئاڭ و خوين). (ت: 2020)، ل 142.
- (22) زولفىن پەريشان تىنە مەست بەنا بەها وانە غەرمىض. (ت: 2020)، ل 141. دويىش دا چۈويە مالكا (دل گرت ب داما سونبۇلۇن....).
- (23) من گۇ: گەلمۇ ئەي دلروبا فەتنا رەقىب فەيدە هەمە. (ت: 2020)، ل 141.
- (24) گۇ: سووند ب حوسنا من كونە! لى فەلىنى شەيغانە غەرمىض. (ت: 2020)، ل 141.
- (25) ئەف مالكە يانىقەرۇيە (.....). شەھېر ژ بىر چاقىن بىلەك). (ت: 2020)، ل 142.
- (26) ئا يەك دلى من بەندە تى يا دېتىرى جانە غەرمىض. (ت: 2020)، ل 142.
- (27) ئەف مالكە د (ھ: ل 593) و (ت: 2020) دا نىن.
- (28) سەمير انىشانە. (ھ: ل 592) ؛ نىشانە. (ت: 2020)، ل 141.
- (29) خالىن مەدەووھر فەللىن ماوھر ژ بىكان لى وەرين. (ھ: ل 592) ؛ خالىن مودەووھر فەللىن ماوھر ژ بىكان لى وەرين. (ت: 2020)، ل 141.
- (30) زولفىن پەريشان تىنە مەست بىھنا بىھا وانە غەرمىض. (ھ: ل 592)؛ زولفىن پەريشان تىنە مەست بىھنا بىھا وانە غەرمىض. (ت: 2020)، ل 141.
- (31) دل گرت ب داما سونبۇلۇن بەرداو ديسا حبس كر. (ھ: ل 592)؛ دل گرت ب داما سونبۇلۇن بەرداو ديسا حبس كر. (ت: 2020)، ل 142.
- (32) مىرە كۆئەر دائىما، گىرتىن و بەرداانە غەرمىض. (ھ: ل 592)؛ میران ژ خوھ ھەر دائىما، گىرتىن و بەرداانە غەرمىض. (ت: 2020)، ل 142.
- (33) ئەف مالكە يانىقەرۇيە (.....). جەللادى رى و مىم خواند. (ت: 2020)، ل 142.
- (34) گەر تو نىزانى قەنەج بىزان وان ئەينى دورانە غەرمىض. (ت: 2020)، ل 142.
- (35) (ت: 2020)؛ زان عىشۇبىان دل ھەرشاند سەرتىر ژ خۇنى نەقشاند. (ھ: ل 593)، ل 142، د دانەيا (خۆشابى) دا نىن.
- (36) (ھ: ل 593)؛ (ت: 2020)، ل 142، د دانەيا (خۆشابى) دا نىن.

لىستا ژىدەران: ئىك: دەستتىقىس

- مەممەد ئىسمىرى خۆشابى (ناسخ)، ديوانا مەلايى جزىرى، دەستتىقىس، (1872)، پەرتۇوكخانەيا نىشتىمانى ل بەرلىنى، ژمارە (1131).
- ..(Gazirî, Ahmad: Dîwân-i Şaih Ahmed Gazirî, (um 1872
- دۇو: پەرتۇوك**
- تەحسىن ئىبراهىم دۆسکى، شەرحا ديوانا مەلايى جزىرى، كۆملەگەها فەرھەنگى يائەحمدى خانى - سۆران، چاپا ئىكى، بەرگى دوبىي، (2018)
- تەحسىن ئىبراهىم دۆسکى، ديوانا مەلايى جزىرى، ژ وەشانىن پەرتۇوكخانەيا جزىرى - دەھۆك، (دەھۆك: 2020).
- تەحسىن ئىبراهىم دۆسکى، باغى ئىرمەن گەشتەك دناف گولزارا شەرا كەمانچى دا، سەنتەرى زاخۇ بۇ ۋەكۇلىنىن كوردى، (2019).
- ھەزار، ديوانى عارفى ربانى شىخ احمدى جزىرى مشهور بە مەلايى جزىرى، چاپ اول، (تەران: 1361).

لەدەب

ەۋزان

140	- ژوھىزى گولا هزرقان
142	- دەرگەھەن ئاسسۇيىن تىپپۈون خالد عەلى سلىقانەبى
146	- خۇزىيەك بىن داوى گولشەنگ

چىرۇك

124	- ئەو خانىكىن لېھر ئاقى و. حەجى جەعفەر
135	- ھەرە ئازادىن بخۆ حەمىد گرافى
137	- بازىر، ھندابۇون.. عەزىز شەمۇ

ئەو خانىكى لەر ئاقى

نېسىنە: رىناتە ئارىنس كرامەر*

خاتىخواستن ژ گاڭىقىن
فيۇنا ل دەربەندى گۈندى گاڭىقىن يَا راوهەستايى بۇو،
بايمەكى خوش دهات و دلى وى خوش دكر، چاقىت خۇ
پەرخاندىن و هندى ژىھاتى بەرى خۇ دا دەريا بىن سىنور.
ئاقا دەريايىن ئەقروكە، كەسکەكى تارى يە و پىلىت وى
تەقلىھەف بىن، ل دۆر پاپۇرەك خويما بۇو، پاشى ئىكادى يَا
ماسييما ب تۆرەكا مەزىن و ب بلندۇكەكا مەزىن فە، داكو تۆرە
ماسييما بىند بىھت و بەھافىتە د پىشتا پاپۇرىدا، پاشى دا بۇ
كارگەها ماسييما ل بازىرى باليدالا بشىن، ل بەندەرى گۈندى
گاڭىقىن ھىشتى سىن بەلەميت ماسيىگرا ھەنە، ئىك ژ وان ب
تۆرەكا ماسييما فە، يَا باين فيۇنایىن بۇو.
بەلنى ئەقروكە ھەممى يېت فرۇتىن، ژ بەلەم و تۆرە ماسييما
بىگىرە، ھەتا كەھر دەھتە سەلەكە كېقىزلا.

و. ژ ئەلمانى: حى جعفر

فيۇنا ل دۆر خۇ زۇرى، ھېدىكا بەرى خودا وان يازدە
خانىكىت كەفتىت گاڭىقىن، كو بىریا وان پەنجەر شىكەستى و بان ھەرەفتى و دفالا
بۇن، ب تىنى سى خانى دباش بۇن، ئىك ژ وان يىن سىتىقانى پىرەمېرە، ئەۋى ب ېرەخ
فە يىن ماكماحونە، ئەۋى زەرى دەرگەھەشىكەستى، يىن باين فيۇنایىي يە، دەما فيۇنا
زۇرىيە مال، دىت كو مستەمر (فالش) يىن ل نك دەيك وبابىت وى سەجەتنى دكەت.
فيۇنایىن ھېدىكا گۆت: رۇڭ باش، پاشى ملى خۇ دا دەرگەھە و راوهەستا، وى
گۆھلىنى بۇو كو مستەر فالش يىن دېبىزىت: ب تىنى ئەز دوو سەددىناران پى دەدم،
ئەو ماكىنە يَا كەقەنە و ژ كار كەفتىيە.
دەيكا فيۇنایىن ب خەمەقە گۆتى: پانى تە سىن سەددىنار ل گەل مە گۆتىبۇون،
قىچا ئەقا دى چىيە تو دېبىزى؟!

مستەر فالش گۆتى: ب دوو سەددىناران و بەس، ئەقە دووماھى ئاخفتى منە.
بابى نە ژ دل سەرى خۇ چەماند و دەھە كاغمىزىت شىن كىشانە ب نك خۇقە و
گۆت: ئەف خانىيە؟!

مستەر فالش گۆتى: ب كىر چ ناھىت پاشى رابۇو ژپېرەفە.
فيۇنایىن تفا خۇ داعويرا و دەنگ ژ خۇ ئىنا.

مسٹر فالش گوتی: تو کیی؟

(هیشتا پن نه هسیا بوو کو يا هاتیبیه مال) وئى گوتى: نافى من فيونايە... (و
راست چوو بەر سىڭى وى)
- تەمەنەن تە چەندە فيۆنا؟
- نىھە سالىن

- تو دجھیہ کیری قوتاپخانے؟

- ئەز و زارقىت ماكمامىونى پىكقە هەرۋ سېپىدى ب پاسى دچىنە بازىرىي تارىخ.
مىستر فالش بەرى خۇ داڭ دەرقە و گۆته دەيك و بابىت فيۇنایى: ئەز نزام ھوون
دى چەوا چە بازىرىي (باليادلا)؟!

بۆ فیوئای ئەفه پسیارەکا نەخوش بwoo، لەوما دەستێ هافیتە دەستى بابى خو و گۆت: ما بۆچى ھوون ناچنە ئېرلەندە، يان ژى ئەمریکا، يان ئۆسترالیا، ل ویرى کاریت یاقۇز ھەنە.

دھپا وئی گوت:

- ما من ههمى گافا نه دگوت، دا پو خۇز قىرە بىحىن.

- من نه قیت پھینه پالیدا۔ (فیونایی گوت)

- ژئه فرق پیش، دئ ته ژووره کا تایپهتى ل باليدالا هېبىت، ما دلى ته يى پىخوش نىنە؟ قىحا تو د لىنانگەھەم، قە ناتقۇ.

- من نهفيت بچينه باليدالا، يان ڙي ئهmericا، يان ئوستراليا، من دفیت ل گلچین
يمينن.

- دفیت تو خو بیدنگ بکهی، ماین خو تینه که، جهنی زیانی ل فیره نه ماشه، دفیت
نهه ئەم بار كەمن (دەكىا و ئەب ئاھز بىغە كۆت).

بابی وی دهستن خو ب سهری ویدا هینا و بر و گوتی: و هر دا پیچه کی بچینه ژ دهرقه.
ژ دهرقه روزئ هلاتبوو، گوندی کلینقین د ناف تیرؤشكیت خو دا نخافتیوو.

ل دویر گهمهه کا ماسیا دیار بwoo، بهرامبهه ری مالا ماکماهونی ژری، جیمی و نیسایی
یاری دکرن. ب ریکیفه فیوناین هزر کر کانی نهینیبا خو بـو باپی خو دربارا وی
خانیکن بهره دوو ههیقا بـو خو دناف وان هـلانتیت لبهر ئاققى دا دیتى بـیزیت يان نه.
باپی وئی گوتى: من ژری دفیت ژـقیره نـهـچم، لـقـجـرـیـکـیـتـ دـیـ نـیـنـ(وهـساـ دـیـارـ بـوـ)
کـوـ باـبـیـ وـئـیـ پـتـرـ بـوـ خـوـ دـبـیـزـیـتـ ژـ وـئـ). فـیـونـایـنـ دـدـلـنـ خـودـاـ بـرـیـارـداـ کـوـ نـهـینـیـباـ خـوـ
بةـ بـارـ خـةـ نـهـیـنـیـتـ، دـاـکـمـ بـتـ ئـاحـ زـهـبـتـ

- فیونا، فیونا (همردو و زاروکان، نیسا و جیمی گازی کری).
- بوجبی سو بیریک، بلو پر لایر میبی.

دین، داکو بارکھیں، فیونایی نهینیبا خانیکی خو بُو وان ژی نهگوت.

- دویز یه در گیره بارگاهیں۔ (سیاسی ب مردمی کہ گوت)

- بُو حَيْفَهُ !

- بُو نُوسْتَرَالِيَا.

- چهند خوش بو همه. (فیونایی نهفه کوت و بهرئ خو دا خانیبی خو یئ زهر و
درگهه شکهستي)

ئەدەب خازىنە

باژىرۇنىڭ كەمنى

ل باليدالا، ل ھەمى جها بىهنا ماسىيما ژى دېرىت. فيۇنايىن دفنا خۇز گرت، ئەف بىهنى نە وەکو وى بىهنى يە ياكول گلىقىن.

- نە، بىهنا ماسىيىت كەمنى و رىزى ژ ھەمى جها دېيت.

- بلا كەيفا تە بەھىت فيۇنا، كو نەھۆ ئەز و باپى تە خودان كارىن و ئەم پى دېين. ئەفە چوار ھەفتى يە، ئەوا مالا خۇھىنالىيە باليدالا، لېشت رىزىھا خانىيەت كەسەك، كارگەها ماسىييانە، دەيك و بابىت فيۇنايىن ل وى كارگەھەن كار دەكەن، خەلکى باژىرۇ ھەمى ل كارگەها ماسىيما كار دەكەن، يان ژى ل كارگەھە تورىت ماسىيما. قوتاپخانە ژى دەكەفتە ب رەخ كارگەها ماسىيما قە فيۇنايىن حەزىز قۇتاپخانى نە دەك، چونكى بىهنا كەمنى دەتلى، ھەروەسا حەزىز مامۇستا و قوتاپبىيان ژى نە دەك، ئەۋىت ل گەل قى بىهنا پىس راھاتىن و گۈنجايىن.

- فيۇنا؟ (ئەفە دەنگى مامۇستاى بۇو گازى كرە فيۇنايىن) تە نەفيت پەرتۇوکا خۇ فەھى؟ فيۇنايىن سەرئ خۇ راکر، دىت كو مامۇستا يىن ل بەرامبەرى وى.

- فيۇنا ئەم يىن ل لاپەرە (33) وانا دووئ. (ل پېشت وى بۇو لىقەلیقا قوتاپبىيەكى).

- بىريان، چ ھەيە، تو دەكەيە كەمنى؟ (مامۇستاى ب كەرب قە گۆتە بىريانى) فيۇنايىن پەرتۇوکا خۇ فەھىر و دەست ب خواندىنى كر، وى باش نە خواند، ھەرچەندە بەرى نەھۆ ب خواندىنى يا باش بۇو.

مامۇستاى گۆتى: پىچەكى ل مال بخوينە دى باش بى.

دەمى بىنهنىڭدانى ب سەرەقەچوو، لى فيۇنا ما ل كۈزىيەكى حەوشاش قوتاپخانى، ل قى جەھى ئەو داشتىت د ناڭ دارا را پارچەيەكا بچويكا دەرىيائىن بىبىنەت، دەما ئەمۇي بەرى خۇ دايە وى پارچا دەرىيائىن، ژ نىشكىقە دەنگەكى گۆتى: هالق...

فيۇنال پېشت خۇ زېرى، وى (دايردرە كوننگەام) دىت، دايىدرەيىن گۆتى: من دېت پسيارەكى بىكم، كانى تە دېت ئەم پىكىقە بچىن و بەھىن؟

فيۇنايىن پېشتا خۇ دايىن، بى كو پەيىقەكى بئاخقىت، جارەكادى د ناڭ دارا را بەرى خودا وى پارچا دەرىيائىن.

دایىدرەيىن گۆت: ئەم و هوين يىن ل ئىك كۆلان.

- نەز دزانم. (فيۇنايىن ب رەخەكى قە گۆت).

- دەيکا من و تە لىسر ئىك قاھىش كار دەكەن.

- نەز وى ژى دزانم، كى ھەمە ل قىرى ل كارگەها ماسىيما كار نەكەت؟!

جارەكادى بەرى خۇ دا پىلىت دەرىيا شىن.

- تە پايىسكل ھەيە؟ (دايردرەيىن پسيار كر)، ھەكە تە ھەمە ئەم دكارىن ئەفرۇكە پشتى نىقۇرۇ بچىنە خۇشتىرين مەلەقانگەها من، ب رەخ ئاقى قە.

- من چ پايىسكل نىنن و من نەفيت بەھىمە مەلەقانگەها تە. (فيۇنايىن ب دوو روپىت ترش قە گۆت).

ل گۈندى گلىقىن ژى فيۇنا ھەر يا بتنى بۇو، يارى بتنى دەرن، ل گەل ھندى ژى كو جىمى و نىسا ژى لى بۇون.

بەرخۇنىيەت

- ھېشتا وى ج ھەقال نەبۇون، كىم جارا ژ دل وى دەقىا ھەقالەكا ب راستا ھەبىت، داكو بۆ بەحسى خانىكى خۆ بىمەت، ئەو خانىكى كەس پى نەزانىت.
- گافا دەرسا چارى تەواو بۇوى، فيۆنا ما د پۇلا خۆقە، ھەتا دايىدرا و ھەمى ل پىش چاقىت وى بەرزە بۇوين، ژ نۇى رىپا مال گرت.
- رۆزى ھەلاتبوو و دنيا ياكەرم بۇو، ژ بەر ھندى، بىيەنا ماسىيىا ژ ھەمى جها بلند دبوو، گافا فيۆنا دېھر كارگەها ماسىيىا را بۇرى، وى دەفنا خۆ ژ بەر بىيەنا پىس گرت.
- ئەرى كچا من، تە ب قى بىيەنا پىس نەخوشە؟ (ۋى ژنكا لېھر دکانان سەوزەواتا، ئەوا دەھەفتە بەرامبەرى كارگەها ماسىيىا، گۆته فيۆنایىن).
- بىيەنا پىس ژ فيئە دەھىت. (فيۆنایىن گۆتى)
- بەلىنى، بەلىنى. (ژنكا خودانا دکانى ب كەمنىقە گۆت):
- ژ بەر ھندى دەقىت تو خۆ بگۈنچىنى. ھەكە مرۇق ل فيئە ل (باليدالا) ما، دى عەلمىت دى فىرى قى بىيەنى بىت و ئاجز نابىت.
- من نەقىت ئەز گەلەك ل فيئى بەمینم.
- فيۆنایىن ئەقە گۆت و راست چوو كارگەها تۈرىت ماسىيىا چى دەكت. ئەفروقە دنيا يا خۆشە، لەوما كاركەرا ژ دەرقە كاردىك، فيۆنا لېھر سىمەن كارگەھى راوهستىيا و بەرى خۆ دا كاركەرا، وان تۈرىت سېپى، كەسك، پىتە قالى چى دىرن، داكو رۆزەكى ب ھزارەها ماسى بىھقە تىدا.
- تە قەدەكا بەندى دەقىت؟ (كاركەرەكى گۆته فيۆنایىن). فيۆنایىن سەرى خۆ چەماند.
- وى كاركەرە دەستەھەفىتە قەدەكا بەندى سېپى ژ بەرۋىكا خۆ ھينا دەر و ھەفىتە بەر فيۆنایىن و بەھنېقە گۆتى: خىرا د قى بەندى دا ھەمى.
- وى ژى گۆت: سوپاس.
- قەدەا بەندى خۆ وەرپىچا و كە د ناڭ دەستى خۇدا و بەرى خۆ دا مال.
- فيۆنا گەھشىتە بەرامبەرى خانىكى مala خۆ، ل وىرئ گوھ لى بۇو، كو دەيكە دايىدرايىن مىقانَا وانه.
- ھالۇ فيۆنا، كاتى دايىدرا؟ (دەيكە دايىدرايىن گۆت).
- دویر نىنە نەھول مال بىت. (فيۆنایىن بەرسقاشا وى دا و دەستەھەفىتە كاسكەكا شىرى ژ تەزىنۈكى دەرئىخست).
- ما ھوون نەشىن پىكەھ بىن؟ (دەيكە وى ب حىيەتىبۇون ۋە گۆت).
- نە. (فيۆنا ب رەخ مىزى قە روينىت و شىرى خۆ قەخوار، ب ھشىيارى تىلىت خۆ ب بەندى خۆ را ھىنان و بىن و كە گولولكەك).
- بۆچى نە؟
- من دەقىت بىنى بىم و بچم.
- دەيكە فيۆنایىن بىيەنا خۆ ھەلكىشا و ئاورييەكا ب گۇمان دا كابانىيىا گۇننەھام (دەيكە دايىدرايىن).
- ئەڭ بەندىكە ژ كىقە ھىنايىھ؟ (دەيكە وى پسىيار ژى كر)
- وەكۆ خەلات بىن بۆ من ھاتى؟
- كى بۆ تە كرييە خەلات؟

ئەزىزلىكىن بىلەن

- ما تىشىتكىن نۇرمال نىنە، يان ئىرى...؟
- فيۇنا.. زىيانا مە نە خۇش نەكە.
- من زىيانا ھەوھە نە خۇش نەكىرىيە، بېھىلە پېچەكى بىھەنا خۇ فەدەم. (فيۇنايى دەستى خۇ لە مىزى دا و بەندىنى خۇ بىر و چوو دەزۈورا خۇفە). فيۇنا ئەزىزى باليدالا تىير بىو، تىير بىو، هەتا بن گۇها تىير بىو.

ئەو خانىكىن لېھر ئاقى
ئەقىرۇكە فيۇنا نەچوو قوتاپخانى، ئەمۇن بىن دەيىك و بابىت خۇ، بىن مامۇستايىت خۇ، رىكا گوندى خۇ بىن بەھرى (گلىقىن) گرت.
- رۆز باش فيۇنا، شوفىرى پاسىنى گۆت دىارە ئەقىرۇكە تو نە چۈويە قوتاپخانى؟ (فيۇنايى سەھرى خۇ ھەزاند)
- پاس ناچىتە گلىقىن، هەتا گوندى (تارىك) دى دېچىت، ئەزىزى وېقە دېقىت تو بى پى يا بچىه گلىقىن.

- بىسەت و پېتىچ دىناران. (شوفىرى ھىدىكا گۆتە فيۇنايى).
ۋى ئىرى ھەندى بۇ خۇ پارە خېرىن، ھەممى دانە شوفىرى.
فيۇنا چوو ل دوماھىيىا پاسىنى روينىشت، بىو خەشە خشا ترقىمبىلى ب وان جادا دا چوو خوار. دنیايى مژھۇرى بىو، ب زەممەت مەرقۇي دەريا و ئاسمان ئىتىك جودا دىكىن، فيۇنا دېقىت ل دەمنى خۇ بىزەرىتە مال، ل قوتاپخانى ئىرى دېقىت بىزەرىت، ئەز يان نەساختىم، دویر نىنە ئەقىرۇك پېقە گەملەك جارا خۇ نەساختىم.

- (تارىك!) دەمەزەمىر سى دى زېرىتە باليدالا. (شوفىرى گازىكىر)
فيۇنا ھاتە خوار، هەتا دەمەزەمىر سى گەملەك دەم د دەستى وى دا نىنە.
ئەزىزى بىن يان ئەتا گلىقىن سى چارىكىت سەعەتنى نە، وى دەست ب رى كى،
ھىشتا وەكى بەھرى بەھرىك و ب رەخ رىكىقە كۆرك ھەبۈون، فيۇنا لىسەر رىكا گوندى گلىقىن بەردەوام بىو، ھەر تىشتى وى سەھر ب گلىقىن دەيت، وى دنیاسى، گەھەشە بەندەرى گوندى لىسەر ئاقى، ل وېرى ئىرى خانىتى گوندى دىتن، خانىن ل داۋىي،
ئەمۇ زەر و دەرگەھ شەكمەستى، يىن وانە، لى زەراتىبىا وى وەك بەھرى نەمايمە.
سەقايانى ئاسمانى يىن خولىكى بىو، ھەممى رەنگىت دى دەناف خۇ دا بەرزە كەرىبۈن.
ئەقە سەقايانى ب دلىن فيۇنايىن نەبۈو، ھىدى چوو سەھر بەندەرى، چىل وېرى ئەدەيت، ئەللى گەمەيەكە ماسىيىا، كۆ ئەمۇ پېرەمىرى ئاقى وى (ستىقان) تىدا بىو.
تۇرا خۇ ياماسىيىا لىسەر ئاقى بەلاق كەرىبۈن.

- ھا فيۇنا، تو ب سەھرەدان ھاتىيە گلىقىن؟ سەقايانى دنیايى يىن رەقە، مژۇمۇرانە، دى مە دەناف خۇ دا بەرزە كەت (ستىقانى پېرەمىرى گۆت)
مژۇمۇرانى خۇ ئەزىز ئەقە بەردا خوار، فيۇنايى سار بىو.
- مالا ماڭماھون ئەزىز ئەقە باركىر. (ستىقانى ئەقە گۆت و ئەزىز گەمەيە خۇ ھاتە خوار)
بەھرى دوو ھەفتىيانە، ئەوان باركىرى، چۈونە ئوستراليا.
- بىنگومان ئوستراليا ئەزىز ئەقە خۇشترە. (فيۇنايى گۆت)

- قىرە يا ب دلى تە نىنە؟ (فيونايى سەرى خۇ چەماند) تە كاسكەكا چايىن دېتى؟
- پاشى، نەھى كارى من ھەمە.

دېتى فيونا لەزى بىكەت، مژومۇرانى ب سەر گلىقىن داگرت، ئەو ب غار بەر ئاف و ئاف، لسەر خىزى نەرم و سېرى را چوو.

نەھى كەلەك نىزىكى خانىكى خۇ بۇو، ئەو خانىكى ژۇي پېقە كەس بىن زانىت، خۇ ب وان كەفراھە گرت، بلند بۇو، رى لى تەنگ بۇو، ل داوىيىن گەشتە كەفرى پانى مەزن، ئەوئى لبەر دەرى خانىكى وى. وى مۆمكەك ھەل كر، خۇ لسەر زكى خشاندە دژورىقە، پاشى رابۇو ژپىرە.

كەس ب قىرئ ناكەقىت، كەس نەھاتىيە قىرە، ھەمى تشتەكى د خانىكى قە وەكى خۆيە، خرومەرىت وى، ئامان، مەحفویر، جەھە و بالگى....ھەتا ئەو پۆستكارتا گلىقىن، ئەوا لبەر دیوارى بەرى، ل جەن خۇ بۇو، كەس زانىت وى ئەف خانىكە يىن ھەى، بىتنى ئەو ب نەھىنبا خۇ دزانىت.

فيونا لسەر مەحفویرا خۇ رۈينشت، دەستىت خۇ قىرا هىنان و بىن، ژىشىكەكىقە دىت، كو ھەمى تشتىت وى يېت تەر بۇوين و رېزىن.. فيونايى دەستەفايتە چانتا خۇ، سىنف و وەرپېچكىت خۇ ژۇي هىنانە دەر و دەست ب خوارنى كر، پاشى دەستەفايتە پېتۈوكا خۇ، ئەوا لگەل خۇ هىنای، پەرىت وى تىڭەدان و بەرى خۇ دايىن، پېچىچە ماندى بۇو، چاقيت وى كەفتە سەرنىك و نىشت، وى خەونەك دىت، كو يا دېپۇرەكى دا و دېچىتە ئۆستراليا، دەما گەھشتىنە ئەردى ھشك، بىھنا گەنبا ماسىيَا ھاتى، لەوما دەپىا زويكە بىزقىتە قە.

- نابىت، (كاپتى گۆتى) دېتى تو ل قىرە، ل ئۆستراليا بىتنى بەينى، مانى تە دېتى تو ل گلىقىن بىتنى بەينى، پاشى وى دىت، كو سەيقانى پېرەمېر يىن د گەميا خۇ يَا ماسىياندا، گازى دەكتەن:

- مژە، مژە.. (و يېن ب دەنگەكى بلند دەكتە كەنلى)

ل قىرە فيونا بىرس ژ خەو رابۇو، ئەقە چەند سەعەتە ئەو نىشتى؟ سەعەت فىن نەبۇو، وى سار بۇو، پاس دى سەعەت سىن چىتە باليدالا، ئەو رابۇو ژپىرە، لەشنى وى يىن گران بۇو. وى ب كەرب پېتۈوكا خۇ كرە دەچانتا خۇ دا، پاشى مۆمكەك ھەل كر ژ نىشىكە ترسىيَا. دەستى خۇ ل دەرىكى خانىكى كېرە، لسەر زكى خۇ خشاندە ژ دەرقە و پاشى ب وان كەقرا را ھاتە خوار، ژ دەرقە مژومۇران بۇو، خۇ ب وان كەقرا را بەردا خوار، بەرەق بەندەرى چوو، مژومۇرانى خۇ ھاقىتە د ناف جلکىت وى دا و لەشنى وى تەر كر، بلەز چوو، بەندەر دىيار بۇو، دەما گەھشتىيە وىرە، ژ نىشىكە وى ئەو خانىيىن پېقازىيى بچوپىك دىت، چوو زەنگلا وى لىدا، لى سەيقانى پېرەمېر دەرگەھ فەنهكەر، دوور نىنە يىن نىشتى بىت.

فيونا ل دۆر خۇ زېرى، مژومۇرانى بەندەر يىن گەرتى و كرييە تارى.

مژومۇرانە، مژومۇرانە، ژ بلى مژومۇرانى چىن دى نىنە.

پاس سەعەت سىن دى چىتە باليدالا.

فيونايى ب غار دەست ب رى كر، كرە غار بەلنى كرە غار، چ نەمبابۇو گەلەك جارا بکەقىت، چونكى وى ئەو كۆركىت دىرى دا نە دىيتىن، دەما گەھشتى سەعەت دوو و نىق بۇو، پاس ھات، وى كارتا خۇ بىن دەنگى نىشا شوفىرى دا و چوو ل جەن

خۇ يىن پىشىنى ل كۈزىيىبا پاسىن ىروينىشت، وى چاھىت خۇ دانان سەر ئىك ئو ھزرىت خۇ كىن، كو يال باليدالا، دلى خۇ ب ژۇورا خۇ خۇش دكر، ئەمۇ ژۇورا دەيكا وى رۇۋەتكىن گۆتىيى، دى تە ل باليدالا ژۇورەكا تايىھتى ھېبىت.

فيونا نەخۇش بۇو

فيونا كەفته ناڭ نەقىنا و نەخۇش بۇو، ئەفە سى ٩٧ یا نەساخ، ئىكىسەر پىشى ژ گۇندى گەلەقىن زەپىرى نەخۇش بۇو، دەيكا وى گازى دختۇرى كر، دختۇر ھات ب ھەقالىنى ب ەرخ جەھىت فيونايىن ىروينىشت و چانتا خۇ يادەرماتا فەكەر و دەنگۇيىت (سەماعىت) خۇ كىنە گۆھىت خۇ، فيونا (فحص) كر و گۆتى:

- ئەردەكىن تە دەيىشىت؟

- نۇ. (وى یراست گۆت، چ ئەردەيت وى نە دەنىشان، بىتنى ياب خەم بۇو، چونكى ژ ئەفرۇ پېقە گۇندى گەلەقىن ناھىيە دىتن. تىشى خۇش يىن بىتنى مایى، سەتىقانى پېرەمېرە، چ كافا ئەمۇ ژى مەر، گەلەقىن دى مەرىت).

- زەھىمەت نەبىت دەقى خۇ فەكە... (دختۇرى گۆتى) پاشى ئەلمەتىرىكەك كرە د قېكا وى دا و (فحص) كر، پاشى پىشتا وى ژى (فحص) كر، گولچىسىكىت وى ژى، پاشى زەختىن وى گرت.

- گەلەكەن نەساخە، چ تىشى بقە نىنە؟ (دەيكا وى گۆتە دختۇرى)

- نۇ، چ تىشى بقە نىنە، ئەز چ تىشى بقە نابىنەم. (دختۇر رابۇو ھەممى تىشىت خۇ كىنە د چانتا خۇدا).

پاشى گۆت: باشترە تو دوو رۇزًا بىنەنا خۇ فەدەى، پاشى دى ساخىبى. ب خاترا تە. وى ژى گۆت: تو ب خىر بچى.

فيونايىن بەرئى خۇ دا دىوارى و چاھىت خۇ نقادىن، بىزاف كر تىشەكى خۇش بەھىنەتە هەزرا خۇ، بەلنى ياب ساناهى نەبۇو، بەرئى ھزرىت گەلەقىن دىرن.. وى ھند گۆھەلى بۇو، كو دختۇرى دېيىتە دەيكا وى:

- بلا گەلەك ئاقى فەخوت، خۇ باش بىنخىقىت بەرئى ھەر تىشەكى ژى بىنقىت.

- ئەز دېيىم نەساخىا وى ژ بەر ھندى يە كۆر نۇرى ياخاتىيە قىرە، مانى ھوون ژ مىزە نەھاتىيە قىرە، مانە؟

- ئەفە نىزىكى سى ھەيقانە.

- هاتن و چوون كار دىكتە سەر ساخلەمە مىيا زاپۇكان. فيونايىن دېر خەۋى را گۆت:

- راستە، چەوا دختۇرى زانى؟ پانى قەت بە حىسى مژۇمۇرانا گەلەقىن بۆ نەكەرىيە، گافا ژ خەۋا رابۇوى، دەيكا وى گلاسەكى خۇشافى ب دەستى خۇ بۇ ھينا و گۆتى: ها فى خۇشافى فەخۇ، مسوگەر تو ياتىھنى، فيونايىن ب ھەر دوو دەستا گلاس ژ دەستى دەيكا خۇ وەرگەت و ب جارەكى دا سەر دەقى خۇ.

- ئەفە سى سەعەتە تو نىقىتى.. ياخوش بۇو؟ (دەيكا وى پىيار ژى كر و دەستى خۇ ب سەريدا ھينا)

- ھم، ھېشىتا لەشى من يىن گەرمە. (فيونايىن گۆت).

- نەھۆ ئەز دى بۇ تە ھندەك گەرمەكى دام.

جەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن ئەن

ئەزىزلىك بىلەرىنىڭ دەرىجىسى

(فىۇنايىن سەھرى خۆ چەماند و چاقىت خۆ زۇندىكا پاڭز كرن و گۆت: ھەمى تشتىت من رزى بۇون، مەحفيرا من، نېتىتىت من، بىگەنەتىپ ئەتە پۈستۈكارتا من يا گەلەقىن.
- لېمە ئاقا، من چ خانىك نىن، لى تو دىكارى جارەكى ل گەل من بەھىي، گاكا تو ساخ دېي.

- ھم، ب راستى ئەزا نەساخ بۇويم.
دايرىدا چوو نك دەرگەھى و گۆت:
- دېيت نەھز بەچەمە مال.

- ب راستى خەلاتى تە بۇ من ھيناي، گەلەك يىن ھەزى بۇو.
- من ئەھۋەز بەرئاقا خۆ ھينا.. ب خاترا تە.

دەما دايىردا چووى، وئى ھزرىت خۆ د ماندىبۇونا خۆ دا كر، دەما دنېست وئى خەلاتى دايىردايىن دىكەر د دەستەكى خۆ دا، قەدا بەندىكى خۆ زى دىكەر د دەستى دى دا بەلكو جارەكى خىرەكَا باش بۇ بەھىي.

رەخئافا شالۇك - كەقان-

ھەردوو كچك، فيۇنا و دايىردا پېكىھە ل پايىكلەت خۆ سواربۇون و د ناڭ دارستاتى را چوون، رى يا وان ياتەنگ و نەخۇش بۇو، دار و تېراش و بېش ل قىرە د ناڭ ئېكرا شىن بېبۇون، وەسا د ناڭ ئېكرا شىن بېبۇون، كو مرۆڤ نەشىت چاقى رۆزى بېبىنیت.

فيۇنايىن وەسا ھزرىر، كو يا دىن ئەردى را دېچىت، ھندى ھندا تارى بۇو، فيۇنا شەپرەز بېبۇو، ئەقە جارا ئېكى يە دېچىتە جەھى دايىردايىن لېمە ئاقا شالۇك، دنيا يا هوين بۇو، نەساختىبا وئى ژى چوو بۇو، ئەقە سى رۆزە دەيىكا وئى بۇ وئى پايىكلەك كېرى، ھەرچەندە پايىكلا وئى پېچەكى يازەنگى و مەزىن بۇو، لى بۇ وئى ياباشە.
ئەم گەھشىتىن.(دايىردايىن ب كەنېقە گۆت)، ئەقە چ رەخئافا ھەيىش شالۇكە، ياكو خەلاتى وئى ژى ھاتى، ئەم خەلاتى دايىردايىن بۇ ھيناي دەما يانەساخ.

فيۇنايىن چاقىت خۆ پەرخاندن و قەكىن، دىت كو دەريايىھەكاكەمسك و سۆر كەفتە بەر چاقىت وئى، وەکۈروندىكتى بويكان يازەلالە. يافەھە و زەلال و سېپى يە، ل وېقە تر گەركىت خىزى نە.

- نەز دېيىم قى جەھى، رەخئافا شالۇك. (دايىردايىن گۆت).
پاشى پايىكلا خۆ پالدا دیوارى بچويكى بەرى، ئەم بەرى پېلاقيت خۆ دى لىسەر ژ پېت خۆ كەت.

- جەھى تە گەلەك ژ جەھى من جوانترە، بەلنى پا جەھى من ژى يى جوان بۇو.
- وەرە.. (دايىردايىن گازىكىرى)، ئەم دى تشتىت خۆ بەينە جەھى وان، لېشت گەركى ئېكى يى خىزى، پاشى دى چىنە مەلەقانىيىا. ئاقا تەزىزىيە بەلنى يازەلالە.

فيۇنايىن لىسەر پېشىتى مەلەقانى دىكەن و بەرى خۆ دا پەرنىزىت لېمە ئاسمانى.
ھافىنى ھەمبىيىن وەكۆ ئەفرۇكە ياكەرم نەبۇو، ل گەل ھندى، كو ئەفرۇكە ھەيىقا ئىلولى يە.

دايىردايىن گازى فيۇنايىن كر:

- هى فيونا... (و خۇ ھافىتە د ئاقى دا) ئەم دى شەرتانى كەين ژ قىرى ھەتاڭ كەفرا.

- okey باشە.

فيونا ب مەلەقانىيىا ژ دايىدرايىن زىرەكتىر بۇو، بەرى وى گەھشتە كەفرا.

- من ئەف ھزرە ژ تە نە دىرى، ئەقە تو ل كىفە فېر بۇو؟ (دايرىدىنى كۆت)

- بابى من ئەزا فېر كريم، گافا مالا مەل گۈندى گلىقىن.

- من ژى دېيت ئەز بىزانم.

- ئەز دى تە فېر كەم، ياب زەممەت نىنە.

پشتى ھەردوو ماندى بۇوين، خۇ درىيەرنە سەر خىزى، پاشى دەستەھافىتىنى كادىت خۇ ژ چانتىت خۇ ھينانە دەرى، باجاسۇرلىكىت خۇ شەشقەق كرن و كەفتە سەر.

- دەپيا ئەز بەرى نەف ھاتبامە فېرە. (فيونايىن كۆت)

- ھم، من ژى دېپيا بەلنى تو رازى نەبۇوى، بىرا تە ناھىت، دەما من ل حەوشَا قوتاڭخانى گۆتىيە تە؟

- وى گافى من نەدەپيا داخوازا كەسى بجه بىنم، من حەز باليدالا نە دىرى.

(دايرىدىنى سەرەت خۇ چەماند، پاشى لەقەك ل سەنەقە كا مەزن دا)

- بابى تە ژى بىن ھۆسایە.

ئەز نزانم. بابى من گەلەك ناتاخقىت، چى دېيت دويماھى كەنپىيا وى ھەر ئەو بىت ئەوال گلىقىن كرى.

- ھەمى كاركەرىن كارگەها ماسىبيا دېيىن، كو بابى تە حەز تىكەھەلىپىن ناكەن، ژ بەر ھندى ئەو ژى ھەزى ناكەن.

فيونايىن لسەر خىزى، لسەر زى خۇ خشاند و گۆت:

- ھەمى گافا بابى من گەمەيەكە ماسىبيا ھەبۇو، تو دزانى؟ ل گەل تىرىھەك ماسىبيا، ل گەل گەلەك كىقىزلا، ھەتا كو مالا خۇ ھينايە فېرە، فيگافى ژى ھەرتىم يىن ل ھندافى قاھىشى، سەرەت ماسىبيا دېرىت و زكى وان شەق دەكت و پاقۇ دەكت، خۇزى من ژى تىكەھەلىپىن كەسى نەكربا.

لى كاركەرىت ل كارگەھى كار دەكەن، ھەمى وەكۆ وى نە، بەلنى دەپەخۇشىن، چونكى وان كارى ھەى.

- بەلنى، بەلنى دەپيا من ژى ھەمەيىگافا قى دېيىزىت.

- دەپيا تە پىتە حەز ژ فېرە دەكت، ژ بابى تە.

- ھم.. فېرە ب دلى دەپيا من ژى نەبۇو، لى نەچار بۇو خۇ ل گەل بگۇنچىنىت. فيونايىن خۇ قولپاندە سەر پشتا خۇ و چاقىت خۇ ناقاندن، بېنهكە خوش ھەردوو بى دەنگ بۇون، ژنىشىكىفە دايىدرارا رابۇوفە و گۆت:

- ئەز دى چم خۇ ئىخەمە ئاقى قە، تو دى ھىي؟

پىچەكىيەن فيونايىن خۇ ھەتىلا، پاشى ئەمەزى دويقرا چوو، بەلنى قى جارى مەلەقانىتت وى وەكۆ جارا ئىكىن دخوش نەبۇون، چونكى ھزرا وى ل نك بابى وى بۇو.

دەما زۇرىنە مال، دەپيا وى گۆتى:

- دەمەكىن خوش ھەۋە بۇراند؟ (فيونايىن سەرەت خۇ چەماند)

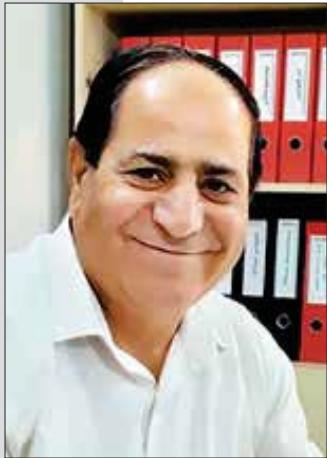
ئۇرىخانىڭ بىلەرى

- بۇچى تو ياخەمگىنى؟ (دەيكا وى گۇتى)
 - ئەز ژى نزانم.
 دەيكا وى بىنەنا خۇ ھەلىكىشا وگۆت:
 - من هزر كر، كو نەف تو ب ھەفال كەفتى، بەلنى دىسان تو يا بىتنى بى.
 - ئەز دەزىرىنەم، كو دايىدرا ھەفلا منه.
 فيونايىن ئەفە گۆت و چوو د ژۇورا خۆفە، بەندىنى خۇ ژى بن باليفكا خۇ ھينا دەر و
 باش بەرى خۇ دايىن، دىت كوي خولىكى بۇوى، ھندى ھند دەستىت قىرا ھاتىن و چووين.
 بۇچى خىر د فى بەندىنى دا ھەمە؟
 بۇچى بابىن من نەشىت خىر ئەپەن ئەپەن؟
 وەكى ھەممۇ و ئېقىارىيەت ھەنىنى، شىقا وان ماسى و پاتاتىت قەلاندى بۇو.
 - ئەز دېيىزم، ئەقروكە من مستەر ماكمامەن ژ دویرفە يى دىتى. (دەيكا وى ئەفە
 گۆت، دەما وى ماسى ژىكرا دىرن)
 - ئەوان ژى مالا خۇ يا باركرى. (ژ دەقى فيونايىن دەركەفت)
 - بار كرييە؟ تو ژ كىفە دزانى؟
 - ئەز ژى وەكى خەلکى دزانم.
 - كى ئەفە گۆتىيە تە؟ (بابىن وى گۇتى)
 فيونايىن ماسىبا خۇ وەرگەراندە نك خۆفە و گۆت:
 - سەيقانى پېرەمېر، قان رۇۋا ئەز چوو بۇومە گلىيچىن.
 - چ؟ (دەيكا وى خوارن بەتال كر)
 بابىن وى سەرەت خۇ چەماند، وەسا ديار بۇو، كو ئاجز بۇو.
 - من نەفيت جارەكا دى بچىمە گلىيچىن.
 (فيونايىن ئەفە گۆت و ب گىرېچە رابوو چوو د ژۇورا خۆفە)
 - فيونا..! (بابىن وى گازى كرە و ب دويىقرا چوو د ژۇورا وى ۋە دەستىن خۇ د
 سەر ملىن وى را ھاقىت.
 - بابو تو دزانى، قىيگاڭىن بالىدا لا خۇشتە ژ گلىيچىن!
 فيونايىن ئەفە گۆتە بابىن خۇ، پشتى رۇندىكتە خۇ پاڭىز كرین.

* نېسىمەر د چەند رىزەكاندا:
رېناتە ئارىنس كرمەر Renate Ahrens-Kramer ، ل سالا 1955 ئ ل بازىرى
 ھېرۇفرىد ژ دايىك بۇويە، سى سالان مامۆستايى كرييە،
 پاشى د ئاهەنگەكا سەرەت سالىندا، وى و مىرى خۇ،
 بېرىارا چوونا ئىنگلتەرەدا، پاشى ژ وىرىنى چوونە
 ئېرلەندە، ژ ھينگى وەرە وەكى نېسىمەرەكا سەربخۇ،
 پىيمەكى وى ل ھامبۇرگە، ئىتكى ژى ل دېلن.

هەرە ئازادىت بخو

حمدىد گرافى

مامى شە عبان وەكى هەرجار ، قەستا چايخانا پىيرەمىران كر، ئەمۇا ھندەك ھەتا فيگافى ژى ب تېرانەفە دېيىزنى چايخانا چاۋىقا، بى لومە وەكى سەلۈپى زەمرىدى گۆتى: ئوفىسە باپو، بى لومە، ھندى پىيرەمىرىن ژىنلىرى و زەلامىن ژىنەردايى ل وىرئى خەرقەدبن، ھەر ژىسەركى سېپىدى يىن ل وىرئى، چاۋىن وان وەك رادارا مىرورى حسېرنابن، د گەل ھەر فەركا چاين ئاخىنكەكى ب حەلالى دەھەلکىشىن، ئەمە كولانكا تەنگا ب رەخىفە، ژىنگىن دانعەمەر ياتاپوكىرى، گىياپى چىاپى و كەسکاتىن و گەلەك جاران دى بىنى تىشنى ھشكىرى ژى تىدە دەرۋوشىن، تىتە تىتا ھورىيىن ترۇمېبىلا و قەرەبالغ و دەنگۇدۇرۇ ئارتەرۋوشَا، تام و گەرمىيەكادى يادا يە چايخانى و مەيدانما چاۋىلكانى ياكەشكىرى.

ئەمە رۆز نەوهەك چ رۆزا بۇو، يا باشقەبۇو، زىدە يىن

پەريشان و خەمگىرتى بۇو، ھىشتىنا رەونىشتى سەعدۇويىن قۇنخوار دەستى خوھ ل بەر قەگىرت و گۆتى خۇدى عەمەرى قوچالى درېڭىت، دى كاشتەكىن بۇ مە بەرددە، ئىينا د خوھ خەبىتى، روپۇمەك كرە دەستاندە و گۆتى: ھا بىرە گەندەل، نەز ب وى خۇدىن ھەكەمە ھەكەحالى تە ژمن خۇھىشتەر نەبت، ئىينا دەقى خوھ تىكدا و گۆتى: تە روپۇمەك قورمچى يادا يە من، تە چ عەلمەلۈك نەدایىنە من، چاپىچى ملى سەعدۇيى گىرت و گۆتى مالەمەرات، ما تۆب چ عەردىن دى ناكەقى، دى ھەرە سى گەزىدا دوور كەفە، چايەكاكا رەش و شىرىن دەينا بەر و ب دلى خوھ قەخوار، زۇرى مەلۇل و پەريشان و پوسىدەبۇو، ھەزەكى ئىينا و ھەزەكى دىر، كەفتە داقىن دالغا و ئاكەھەزەدوروبەرىن خوھ نەما، ل زىزىرا دەنگى پەيالەكى قەجنقى، د كىسى خوھ خەبىتى، و ژىپەمىتى داقوتا و جىكارەك بەردايىن و د ناڭ دوکىلا وىدە چوو، ھەزەرىن وى مينا رۆزا حەشرا ئەنفالا لىتەن، موعىزى و دەستكۈرتىي ژەھەمى ملانقە دوورپىچكىرىبوو، داخوازى و پىنەقىن مالى مينا فيشەكىن سىتىرى ئىلەباتبۇون، پاكتىت، پاكتىت، خوھ دەكىشانە

جەنەنە ئەزىز ئەنەنە

ئەدەب چىرۆك

گەلابىشى، د گۇھىن ويدا دېنگىن، ژكىرى دەست پى بىمەت و تەكىر و چارە دى
چ بىت، كەفنة پىشىمەركەيە، ھەمى تەممەن خو، ب چول و چيانقە يىن بوراندى،
بەلىنى نەفرق خو، پىرەمیرەكى كەفتى دېبىت، شىياتىن ھەلگەرتا چەكى نەماينە،
مل و دەستىن وى يىن خاڭ بۇوىن، سەرئ وى يىن بوز و قىزاقزى دېن لەپكا
دەرسوكىدا يىن دەركەفتى، سەرئ سەربارا، خەلا و گرائىن ياخوه بەسەر بازىرىدا
گەرتى، شەرئ برا كۆزىن دەرگەھىن ھەمى مالا يىن قوتاي، ھەردوو كۆزىن وى،
مال ياهىلانە بەھىغا خودىقە و يىن چۈوينە بەرۇكىن شەرئ.

ب چ حالى ھەى خو، ھافىتە د تۇرمىبلەكى دا و قەستا مالا دۆست و سەرکەرى
خودىنى بەرى كىر، زۇرى ب ھېقى بۇو، دەستقلا نافەگەرت، ژېھر كۆ دۆستى
وى يىن فيرھاى، كۆرى وى بازىرگانەكى ناقدارە، د خىنەمەت و بەھەشتا خۇدى
دا دېزىن، خولام و خودام و كۆچكَا وى ژمۇرقان خلاس نابت، سەفرا وى يادانايە،
ھەوشما مالا وى دى بىزى مىرگىن بەھەشتىنە، يايپەر ژگۈلىن ھندى و ھولەندى
و ئىسپانى، مەرفەن ھەز دەكتەت، بىنەنا وان گولان بىيەنكەت، ب ھەر حالەكى
ھەى، بىن قىزە و پاسپورت خالىن پاسەوانان دەربازىرن، يىن ناقدارو ناتىدە بۇو،
دۇختى خۇدا، خۇدان ھەلۈيىت بۇو، مالا وى ژى خوارنگەھا ھەزاران بۇو،
ھەر دەمىن چەكدارىن شورەشى ئاسىتىان، ب نان و دەوارى خو دەھانا وان دچوو،
چەنتىكىن وان ژنان و پىخوارنىن وى بىن بەھر نەدبۇون.

ل پىشوازيا مىھقانان روونشت و بخىر هاتنا وى كىن، ھەر چەندە خۇدانى
مەقسەدى نەديث، چونكى ب شەپەرىقە د مژوول بۇون، مەشكى دەستكۈرتى و
بىن حاليا خو بۇ ژنكان قالاڭىر، نەشىا خو، داخوازا ھارىكىارىن كىر، خۇدانمالى
لىيەن خو لىكىدان و گۆتى: دۆستى تە يىن چۈویە ئەمەريكا چارەسەرەريا خو بىمەت،
كۈرك ژى يىن ل بەرۇكىن شەرئ دېرى ياسا شكىنا.

ب دلەكىن مەليل ژدىوانا وان دەركەفت، ل كۆزىن مالى، بەرى ژدەرگەھىن مالى
دەركەفت، كۈرە جىيلەكى گۆتى: مام من پىسيارەكا ھەى، تو بەرى پىشىمەركە
بۇوى، ئىينا گۆتى بەلىنى مام ئەز پىشىمەركە بۇوم، ئىينا گۆتى تە بۆچى چەكىن
شورەشى ھەلگەرت بۇو، ئارمانجا تە چ بۇو؟ ھەلبەت ژسەرۋەئ وى دىزانى كا
ھاتىيە چى، ئىينا بىن دوودلى گۆتى: مام مە ژ بۇ ئازادىن چەكى شورەشى ھەلگەرت
بۇو. ئىينا گۆتى: مام مرازا تە بجهە هات، نۆكە تو يىن ئازادى، ھەرە تىر ئازادىن
بخوو، ھەتا تو پى حەمەر دېنى، ئەم بۇ پارەدىكەيىن.

بازىر، هىندا بۇوۇن..

عەزىز شەمەمۇ

بىز ئەندازىرىنىڭدىن

1

مەدارى وبەربىرۇرىنى چۈۋىن. ب راستى، ھەكەر چىشىنى دا من زانى بازىرۇرى وى وھەقلىنىن وى بەشمەكەر ئاقاھيا - خانىنى خىزانەكى - مالەكى دن، ئەز نەدچۈوم. ھەر چاوا بت دەرفەت ژ دەستى من دەركەفت وەندە چۈۋەنەما بۇو ئەم ب گەھىنى چاخى (ئارام) ئى - ھەقلىنى من گۆتى: دنيا يە (ئامەد) جارەكى دن توھاتى ھىرە جەم من ژىير نەكەرى فى دوكانًا فيقى وزەرزىواتى توھىيىنى يە. ھەر كۈلانا ئىكى دەستى چەپى دەرباز كە وەڭ ئەنا توھى دى بەرامبەر خۇ دەرييىن ژ دەرفە يې مالا ئەم تىدا بىنى.

11

پچوکەكى كچكۈك دەرگەھە فەكر چاخى (ئارام) زەنگا دەرى لىدىاي، بىيى كۆ كەس ژ مە سلاپلىنى بىھەت يان ھەر پېرا ژى ب پەيىت، وى گۆت : ئۇن ب خىر ھاتن مامۇ.

ھەر كۆ چاقى وى ب من كەفت (ھەلبەت جارا ئىكى بۇو من دېبىت) بەرى خۇ دا ھەقلىنى من ۋەزى پرس كر :

- مام ئارام ئەف مامۇ يې بۆ جارا ئىكى تىتىھە جەم تە ئاقى وى چى يە؟
وبەردىۋام بۇو بەرسقەل وى بىتە دان، بەلنى پا فى جارى راستە خۇ ل من رىئى وپرس كر :
مامۇ تو ژ كىدەرى ؟

ھاي ژ من وەرە ئىزى وى زارۇكى ھەفت سال بۇون يان ھەشت بەلنى پا ئەز پشت راستم نە بىر. ئەز بۇرا بىشكۈرىم ومن دەستى خۇل روھان دا وگۆتى :
- ئاقى من (ئامەد) ھەزىز ژ باعەدرى مە ھەقىل. پا تۇو ژىك ئاقى خۇ بىزە من، دا ئەم ب بىنە ھەقلىنى ئىك و دن.

ھەر چەند پېنگەكى ئەم دچۈۋىن پىشى مە دەرييىن ژ دەر قە دەرباز كرى دەرەجەك كەقتە پېشىيا مە، (ئارام) ب سەر كەفت وئەز ل پى بەربىرۇرىنى وى.

(ئارام) خویندکاری زانکو یا به‌غدا بwoo، ب دوو سلان ئهز ل پىشيا وي بعوم ل خوندى، ئهوى زاڭ شەرم كر ژ بى سەروبەرى و رەوشانەو تىدا، هەر رۆز ھىفاران بۇ خۇ خوارنى چىدكەن و سېپىدا ژى زوو بەرى ھەرن زانكۆيى، تىنى نىرقۇ نەبت ل چىشتاخانا خويندكاران زادى دخۇن، جلگىن وان ب بىزماران قە د دالەقاندى بۇون، پەرتۆك و لاپەرىن وان ل سەر مىزەكا دارى ل نافەراستا ژۇرانە بىتەر ژ (4/4) مەترا بۇون. من قىا شەرما وي و ھەردۇو ھەقالىن د گەلدا ل ژۇرئ ب رەقىئىم و ب بەم، من گۆتى: ئون دزانن ئەف رۆزانىن وە دى بىرەتەن. دېب بۇ وە بىن خۇشتىن بىرەتەن و ئۇنى زاڭ سوود و مەفای ژ رۆزانىن خۇ - ئېرۇ - بىن، ئەز ل ژۇرا بەشى نافەخۇي ل ھەولۇرئ فېرى چىكىنا خوارنى، ئامان پاقزىرنى، جلگ شوشتنى و هوتى كىنى بۇوم. ھەفالى من ب گۆتنا كرى نافەرۇكا بابەتى و پەيقىنى گەھورى، تىشەك گۆت ئەز باش تىنەگە ھەشت مەبەستا وي چ بwoo مەرەم ژ گۆتنا ھنگى بۇ من دكىر. ئەو د ئاخى وەكى بىزى چىرۇكەكى وي بۇ من دېبىزت ئەز ژى مينا وي وئى چىرۇكى ژ سەرى ھەتا داۋىيى دازام، كە چى ئەز چ ژى نزامە . باوەر كە پار وەكول پىشىن ئەم ھاتىن ھېرە و مە نەف خاتى كرى بۇ خۇ، تىنى نەم د تىدا بۇين، بەلنى پا مە گۆت خېرە و مالا (خدر) ژى ناسن و خەلکى دەقەرما مەنە و دەست كورتن دى ھارىكاريما وان ئىتە كىن، نىف كرى ل سەر مە و نىفادن ل سەر وان، مە نەزانى دى پىس تر روودەت و تووش بىنى، باوەركە كريپيا وان (مالا خدر) ئى ژى سەر مەيە، چى بىكەين! مە ب خۇ كر، جله و كەته ملە. ئىسال خوندى ھەووبە ئىدى تۆبە بت ئەف مالە. مە گۆت دى بۇ خۇ خېرەكى كەمەن، مە نە زانى دى بە گەرفت و ئاستەنگ و ئىتە پىشىا مە.

V1

شەقى ھەمۇوى خەۋى ژ چاقىن من باركر و ل سەر جىن خۆ من خۆ د قولپاندە
قىيالى و ئالىيى دن بەلکو ھەدارا من بىت و ب كەقىم خەۋى، ھەر چەند چاقىن خۆ من
نقاىد بۇون و كۆ بۇو وە پاش نىقا شەقىن گلۈپ قەمراندىن، وەلى نەھىر خەۋ نەھات،
من كر و نەكىر من چ سەرەدەر ژ ئاخقىن و گۆتىن ھېقارى يىن ھەفالىتىن خۆ نەكىرن،
باشه خدرى ئەز نەناسىم و وى دىكۆت خەملكى دەقەرا مەھىيە، ھەلبەت كەسانتىن ژ وەلات
تىيە پايتەختى خودان شۇل و كارن و بەھەرا بىتر ژ مالىتىن ل بەغدايانى د نىشتەجىبۈين ژ
خەملكانى مە ھنگى د حال خۇش و دەست فرانە، چەوا ژ بەر دەستكۈرتىا خدرى قا
سەمىرى دوو سالانە نەھە كەيىيا مالا وى دەدن پا نەھە چ دكەت؟ ب راستى گەرييەك قورس
بۇو بۇ من قەكىرنا وئى و ئەڭمەر و ھۇيا خەول من قەرەفى ژى دىسا نەپەنى و تىشتن
من ب چاقىن خۆ دىتىن و گۆھەلىپۈين ئىرۇق ھېقارى..

V

بیهنا من فرا بwoo چاخن وی پاش نیف شهقی (ئارام) ب من را ب سهربانی کەفتى
و وی بایى ھونك ل روھ و سەررو چاھىن مە داي، چاخن ئەم ب سەر دەرجا د كەفتىن
گۆت: من زانى خەوا تە نازىتە، من كۆت دا بىجىئە سەر بان و تەماشەي بازىرى بىكەين.

بىزىزلىق ئەندەم

ب راستى دىمهنىن پايتەختى ل شەفى پر جوانى. من قىا درېزىي ب گۇتن و ئاخىتتىن ھىفارى بۇ من دىكىن بىدم ، من ئۆتى: براين دەلال، ئەز ھىفيدىكەم ئىكۈ ئىكۈ، پەيىش پەيىش بۇ من دووباره بىكەى و بىزى تىشتنى ھىفارى تە باسکرى دا تىيگەھەم، ب راستى، ئەز چ تىنەگەھەشم. ل پىشىي (خدر) كى يە و ژ كىدەرە؟ من دېت ئەز وى ب بىنم و پىرا ب ئاخىق. سەر و سيمايىن وى تىكچۈون، خولكى خۇ بەردا دەمى من ئەف گۆتى، ئەز چاقەرنى هندى نەبۈوم ئەو ب گۆتنىن من تەنگاڭ بە .. چاپىن من پېقە مان و من چ نەگۆت ، ئەمۇي گۆت: ب راستى ئەز چ ژ تە نافەشىرم و تو دزانى - نارام - وەك براين خۇ ئەز تە دەھمۇرم و حەزىز تە دەكم. باوەركە ئەز ژى مينا تە سەرگەردان و مەندەھۆشم، قا سەرىنى شەش مەھانە سالا خوندىنى دەست پىتىرى و دووباره ئەم ل فى مالى دا چاپى مە ب وى نەكەفتى. ل پىشىي جارەكى دووا مە ژ زارۋىيەن وى پرس كر (ئۇن بى دەنگن. بابى وە كانى؟) وان دەرسەن دا دەكتە مە (وى چۈمىي باشۇور شۇل دەكتە). وفا شەش مەھن ئەم چ سالۇخان ژى نازانىن، ئەز باوەر ناكەم خىزانان وى ژى تىشتەكى ژ وى بىزانى، تو دزانى بىتها وان ژى وا هاتى قى مەدەھى. نازانم، باوەركە ئەز چ ژى نازانم. جاران ژى ئەز ب خۇقە دېيىم - باوەر ناكەم ئەو راست نابىئىن. باشە نەقە شەش مەھن ئەم قەگەر اين سەر خوندنا خۇ، دېت بەرى ھنگى ژى بە ئەو نەھى دىيار ب راستى ئەم چ ژى نازانىن. باشە مەريشكا مەرقۇنى ھىفارى نەفەگەرە قىكى خۇل مال حەمەيا خودانى نائىت و دى لى گەرت ھەتا تىشتەكى ژى نەزانت حەمەيا وى نائىت. قان ھاي ژى ئىنە و تو بىزى ھەر چ نەبۈويە، ھەر چاوا بت مالا خودى ئاپا ب جارەكى بەلا وى وا (ژ مە و وان ژى) قەبۇوى، شەف نەبۇو بىي مەى قەخوارن و سەرخۇشى، ھەر شەف شەمەرى وى ب كابانى و زارۋىيان را بۇو، شەف نەبۇو خەبەر كەرىتىيا ب وان نەكەت ول وان نەدەت. چ نەد مانە دەكتەن وى دەرخۇشىا خۇدا (سەر خەلکى .. ھەممو خەلکى .. سەر حەكومەتى ، سەر بەرپىرس و كاربەدەستىن بالا بەرزا - خۇل سەر " سەدام " ئى .. مانە د گەنجاتىيا خۇدا ئەو كۆمەنىستەك توند رەو و باوەر پىلاين بۇو و تو وى دېنى ئەھىت .. ب جارەكى ئەو رووخا بۇو، ب راستى مەھىن ژى چوو د لەش و تەندروستىدا دا وى نەھىلا بۇو). توو دزانى ھەر چار مەھىن ھافىنى ژى مە كەنەپەن وان دا، چى بىكەن گونها مە ب خىزانان وى ھات چاخى خودانى وارى گۆتىھ وان ھەتا سېھى كەنەپەن من نەھىن، ئەزى ل بنكى پۇلىسا گەلەمىي ل وە كم، تو وى دېنى. قان سى چار زارۋىيەن پچوک، زىدەبارى كورى وى يىن مەزن، نەا - ئىسال - ب كىر خۇ هاتىھ و رۇز بۇ رۇز ئى شۇل دەكتە، نەھى حالى وان باشتەر ژ پار، پا ھەر دوو كىزىن بۇونىنە ئىنن تەمام و د مالى دا، باشە - مالا خودى ئاپا - ل ھافىنى كور خالى وان يامەز بخۇوا خواتى و سەر رۇزانە قەگەھىزىن ويا دن ژى ئەز بىزىم كور مامىت وى دل تى ھەيە - ئەز وى دناسىم - نەھۇل چايخانەك نىزىك ھېرە شۇل دەكتە، بەرددەوام سەر و گۇھال وان دەكتە و چاپى خۇ دەدت وان، مەرۆف بۇ خودى بىزىت. ئەز بىزىم ئەو ب نىازە نىزىك بخۇ بخوازىت، ھەر چاوا بت ئىزدىنە و خىرەت و ناموسا مە نە. پا نە؟ تو چ د بىزى؟

جوجىزىي گولا

ھۈرەقان

بىركرنى

خەونا من سوور بۇو رەنگى ھنارى
سووند ب چامىن تە
ئەقە ژ روژا كەفتىم داۋىن تە
من بىر نە كىرىيە، ژ بىركرنى بكم
ئەز ژ سۆزا خوه ناھىيمە خوارى.

2

ئەفسانەيە چىرۆكا من
ھەما ژ ئەزەل
ل بېيارا وىرەكى يىن
بەھانەيە ئەقىنا من
ترسەك ھەيە ژ دەستپىيىكىن
ژ زانىن و زىرەكى يىن
نە من ناڭ و ناسناف دەقىن
نە رووگەھ و دراڭ دەقىن
نە كولالىف و پىلاڭ دەقىن
گەر تە بېقىت حەز و ھەستىن من

1

وى گۆت بۇو: دەھىم، ل وەرزى گولان
داکو ئەم پىكىفە سىترانى بىزىن
بىين پەلاتىنگ
تەقا ژىن خوه ل داۋىيا بەھارى
شاد بۇوم ئەو دەھىت
ببۇومە گۆددۇ ژ بەر ھاتنى (١)
خەون دىستان
جوانى دبارى خەم دبۇونە قىران (٢)
ھەر زەنگا دهات ژ تەلەفۇن
دچۈرمە ھاوارى
دلبەرى چما بەھار ل من بەھى
من سەر سېيىكى ل بەندەمانى
مالا ژانىيە تەھ سىتمە يارى
گەر من زانىبا چاخى چاقھەرى
من ل بىر دئىنى، دا ئەز يىن شاد بىم
دىارە چووبۇوم رىيکا نەھاتىن، رىيکا ژ

ئەم د خەون يان نە ل مالن
پشتا مە ژى چەمیا يە
ل بن بارگرانييىا خۇھۇزى يى.

3

بەھىلە- وەك پىللەك باي بچم
وىھە سىنگەك پاڭز..
بىن گەمار
ل بەندىا ھەناسەك مشت ژيان
خوه كر باج
بەھىلە- وەك قورچەك ئاڭا كانى يى
ل بەر ھەتاڭىن بىم نەم(5)
كولىلىكەك ل بەندىا خۇناقەك ھينكە
بىن ئاڭ ما، بىوو قەراج
بەھىلە- وەك پىللەك مىزى
بىم گريان.. بىارام نەرم
مېرىگەكى، ل سەر كنارى بەندەمانى
سینگ يىن ۋەھىرى
سترانا "لۇرالاي" دېيىزىت(6)
دا ل گەردەنا وىھە بىم ماچ
بەھىلە- ھندى وان بقىيەت كىن
ل دېرى من ب ئارىنىن
ئەز ژ ھەزكىنى تەرم
گەردەنەك ل بەندىا منه و دووو مەم
پىقە دېمە خاچ.

تىبگەھى
دەقىيەت دوور بىي
ژ پىلانىن داگىركەرنى
ژ ھىزا باخوى و كۆلەتى يى(3)
دەللا لە من،
ئەف گۆتنە ژ ھەزكىنى يە
دوورە ژ دافىن خاپاندىنى
ئەگەر تە بقىيەت بەرى دارى خىقە بىكى
ھىز بىكە ل چاندىن و سەخبيرى يى
ئەم تۈرالىن(4)
چاخى ئومىد دەگەھىيە دەقى دەرى

- 1: گۆدۈ- قەھەمانى قورپاتالكىرنى يىچ جاران نەھىيەت
2: قىران- بىريايى؛ نەيى
3: باخوى- خودان
4: تۈرال- تەمبەل
5: نەم- هەل، ئەو تەراتىيىا د بايى دا
6: لۇرالاي- چىرۇكەك ھەلبەستىيە، ل سەر ئەنېمىق و ئەنېنىما.

دەرگەھىٰ ئاسوپىيىن تىپپۇونىٰ

خالد عەلى سلىقانەيى

دەمن ئەز ب ھېلىيەن زەۋى ۋە دەھاتم بەند كرن
 كى بوو گازنە دىرىن ؟
 كى بوو ھەتاڭ ب بىستا سارىبۇونا ھەستى خوه ۋە دېۋارت ؟
 ئىيىدى ئەز ژ ھەچكى شەقان رە بانگ نادم
 دەنگى من زىرە.. زاپۆكان ژ لاندکان دېيىخت
 دەمن ئەقل دېت ئارمانىج
 ھەزىيەن مە دېن بەلا سەرى مە...
 نەز ژى نە ئەزم
 ئەز ئەز بۈوم چاخى تۆزى با پاقۇ دىكىر
 چاخى زقستانى تىيەنا گەرماتىيىن ژ مە قەردەكىر
 يەك مىيىزوو من ھەبوو، كو جاران ناخى ئەردى من پى تىرى دىكىر
 ئەو ژى دېن چادرا چەمبەركاتى و سۆتىنە گۈندى چەمزرافى دە
 بۇ رەزىيە بىنى كوچكى قەدەر... و بىزۇتى سەرى نارگىلا دېجىلەيى...
 زەممەتە تو د من بگەھى
 و قورسە ئەز د تە بگەھىم
 لەو ئەم ھەردو دى لايەنەك سىئى ژ تىيگەھەشتىنە خوه

ئاپریلن...

ھەول نەدە خوھ بگەھینى من، چونكى
گەھشتن ياب تەفھە دېت...
ھەر ل وى دەمەن مژۇيلانكان جادە دمالىن
و تو دبووى كاسىتەك كەقنا
د دەستىن گوھدارەك سەرددەم دە
شەرمىن ئەدرىيىسنى خوھ دگوھۆرى
و گەلەك بىرۆكە و تىگەھان ناھىيەن نوى بو خوھ ئامادە دىرن

پەيادە جادەيان دەھازۇن.. و ئەز ل قورنەتا
چايخانەكا تىرى سىر
و دو سەرسەرى يىت تىرى كىشەيا ھەلبەستان
دۇوکىلا نارگىلەن دەن...
ئەم نە ھەزىنە.. ئەم ھەزىنە...
ھەمى قەرزە.. تو دزانى و دفىيت بھېت دان
خوھ ئەو ھەناسەيا تو گۆرى قورمۇن جغارەيىن ژى دەن.
نه بىزە من باران ژ لەيلانى دۆتن و پىشىكىشى تە كەرن
ما تو نزانى
نان ب تىن نە ھەلويىستى تەنويىرى يە
يىت بقىيت ئاقابۇونى بكت
دفىيت كەفران بشكىنت
و ب تىن مرى نەشىن گۆران بکۆلن...
ئەز دى ھەمى راپردووى
ب برويسىيەن شوباتى ۋە خەندقىينم...
دى ماچەكىن ژ تە خوازم
ماچەكا ژ بەرى بىست و ئىك سالان
خوھ ل ڦى زستانىن پىن گەرم كەم...
دبىت تو باوھرنەكى كو هيشتا بوھار
يىن ژفانىن كەقىن بو مە دەن ئالىيەكىن
لى ئەز باوھر دەنم تو ۋەگەريانەكا ئەورەك ۋەدەرى...

کریتە ئەز ب چاھىن كەسەك دى
تەماشەى تە بكم...
دگەل ھاتنا ژفانى
نابت خاپاندىن ئەگەر ئەز نەھىم
چونكى رېككەفتىنا مە ل سەر پىلىن خابىرى بۇو...
نزاںم ھېشتا ئەو پرا سەرسەرى تىرا جەن
ئەنپىيا پىللەغان دكت...
دەمىن ژ ”چەمزراڭى“ رۆز دەھلات
ھەمى دەشتى دەستورى دخوازت بۇ ھندەك رۆناھىيىن
ھۆسا بۇ من ديار دبوو...
نە ماسىيەن مەزن مان... و نە شكەفتىكا بچۈوك ما
ئەز ۋەگەر يام و ملىن من گران
من نەدزانى كو ھەمېيىن ل دويىش خوه دكىشىن

خانم ژى، پەشىيەمان بۇو
دەمن دگۇتە من: تو كریتى تو من نە بىنى
ئەقىرۇ ئەز ھەمى دوورىيانىن رەقىن مە
ئەز ژمېزە ژ ھەر چوار ئالىان دەركەتىمە
ھندى تە خەون ھەبن، دى د ۋەن ھەلبەستى رە چن
لى ھىقىدارم خەونىن ژ خەوا خوه مەزنتر نەبىنە
وھى من نەكە، نە تو دگەھى و نە خەون...
ب ناھىن ھەلبەستى سويند نەخوه
نە سويند ب تە دكەفت و
نە كەفتىن ب سويندا دىن
نەبە ئەزەك دى...
ئەز سەرخوھبۇونا خوه ژ خوه دخوازم
ھەمى دەسەھەلاتىن دلى ب نەرم و ئارامى
بەيىنە ۋەگەھاستن بۇ ئەقلى
چونكە كەسى ئەز نە دۆتم سەرانسەرى

ڦىن هەلبەستى، ڇىلى دلى
من نانەك و قورچەك ئاڻى و بياقەك ڦەكرى بو ڦيرىيما خوه دەپىت
ئەگەر تە بېقىت تىر بىرى، گەلهك بىزى، گەلهك خەونان بىينه
وەرە دا ئەز ڦەھىن هەلبەستى بكم سەكسۆكە و راپەرەكى مۆدرن ڙى پەيدا بىت
باشه تو ڦىن بو كى دېيىزى؛ ئەى بىكەسۆ، بتنىيەو...
تو دزانى گوھ قەلان
و كەس نە ئامادەيە تو شىشرا خەمىن خوه
د گوھىن وى دە دەرقلالا بکى
ل وېراھە.. ھافىبۇونەك بو فرۇتنى يە
ل ۋېرى.. ھەمبېزەك ھافىبۇويە
چ جغزەيەك فەلىتەيە...
جىهان يا بەرەف "زموال" ۋە دېپىت
رۆزھەلات، رۆزئاڻا، باكۈور و باشۇور
ھەمى ل بەندى ئىكسيپايربۇونا ئەردى نە
ئەرى ما ڦى ئەردى ڙى ئىكسيپايير نىنە؟
ھەمى يىن ھەول ددن پەراسوپىن خوه بىن پېسترك
بو ئاڭاكرنا سەرگىيەك دى ل سەر ئەختەرەك
ب ھاتنا وان نە بەختەوەر
دا جارەك دن، ڙى ھەناسەپىن خوه يىن گەنى تىرى بىن.
تىددىگەهن و ناگەھەن
لى.. تو تىبگەھى و پاشى بگەھى
چېترە تو بگەھى و پاشى تىبگەھى

من نەقىت كەس د خزمەتا من دە بىت
ھزرىن من وەفادارتىن بەردىست و خزمەتكارىن منن...
جارەك دن سترانەك كاڭلەكى ڙى پستۆكا شەھى دزىت...
ھەمى تشت ھەڦىن
وەك بارانى مە دشۇون، مە دجوين
وھېشتىا كەسى چ شرۆقە بو گورىيما ئاورىيما
د چاھىن تىبۇونا من دا نىنە!

خۇزىيەك بى داوى

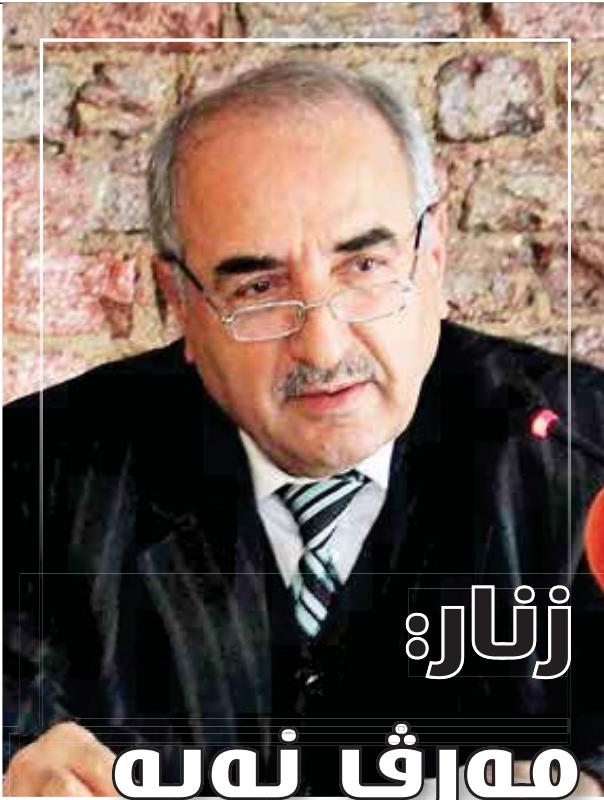
گولشەنگ

ئەز ياب تىنى مە
پەقىشىكىن رۆزى
يىن ياريا ل گەل من دەن و
گۈنگ دلدارن
پىلىن تاڭىن
نەپەنیيەن من كرنە پەيىف
و ھەمى قۆلاچىن من تو لە دېچنى
كرنە ساھى
تۆ... زىقتىرىن بىرھاتنا منى
ب كىزىا چاۋەرېيۈونى ۋە
و خىيىكىن من ب شەر دېيىخى
د ئازىيانا خەربىيىن دا
من و دەمى ل ھەف دەھىيە دۆزمن
ئەز
خودانا ھىقىيەن بىن واتا مە
خۇھۇزىيەن من ب پەرن
و بۇ رۇوناھىن دەھقەنە لەقىن
ل سەر دېمەن رۆزى داددەن
ل ھەبۈونا تە دېيىن
و ب دىزى ۋە... گازى تە دەن
بەلكى ل بىر ب كەى كۆ ژيان خۇھەدىكا عەشقىيە
ب ھەمبىيىزى دەست پىن دەھت و ب ھەف دلىن دېيتە
چرا

دیدار

148

- زهینه‌لئابدین زنار:
ئەگەر زمانى مەرف نەبە وولاتن مەرف ژى تونە و نكارە بەھسسا
سینۋران بکە
..... دیدار: كەنغان بلىچ

زهینەلئابدین جبلى كەر زمانى مەرف نەب ولاتى مەرف زى تۇن و نكارە بىلە سىنورا بىك

دیدار

دیدار : كەنغان بلىج

ھەتا نۆكە 135 پەرتۈوك چاپ كرينه و ل بەرە زىدەتر لى بىمەت و بىمەتە 178 پەرتۈوك، ھەرۋەسا 20 سالە ژى كارى ل سەر فەرھەنگەكا كوردى - كوردى دىكەت و دېيىزىت: "دەنى مەرف ل پىشى زمانى خوه بىپارىزە، ب پاراستىنى رە مەرف دې خۇدەبىيەن وەلات، ئالا، سينور و پاساپورتا خوه".

زهینەلئابدین زنار نېيسىر و وەرگىر و قەكۈلەرەكى پېرىھەمنى كورده و پەرتۈوكان ل سەر فۇلکلۇرى كوردى دەنىيەت، بەرھەمەن كلاسيك قەدگۈھىزىتە تىپىن لاتىنى، دەستتەقىسىن كەفشار بەرھەف دىكەت و قەدگۈھىزىتە ئالفاھەيا لاتىنى، قەكۈلەنان ل سەر بابەتىن جودا دىكەت، ب كورتى،

- هایدگەری راستیی ئەشکەرە کریه. ژ بەر کو زمان رەنا نژادییە، دەنی مەرف پېشى زمانى خوھ بپارىزە. ب پاراستىرى رەمەرف دبە خودبىيى وەلات، ئالا، سینور و پاساپۆرتا خوھ. ئەگەر زمان تىكەرە، مەرف نە خودبىيى تىشتكەيىھ.

4 - گەلۇ زمان مەرقان ئەشکەرە دەكە؟

- ئەرى، زمان مەرقان ھەم ئەشکەرە دەكە، ھەم ژى مەرقان دەد ناساندىن.

زمان نە تەنى مەرقان، ھەروەھا ھەممۇ رەبەران ژى ئەشکەرە دەكە و وان دەد ناسىرىن. دەما مەرف ل وەلاتەكى بىيانى بە و مەرف ب زمانى خوھ بېھىقە، يەكسەر خەلکى ورى دىزانن کو مەرف كىيە و ژ كىزان وەلاتى و نژادىيە، ئەگەر نزابىن ژى، دېرسن کا مەرف ژ كىزان وەلاتى يە. ھنگى مەرف ئەشکەرە دبە کو مەرف چ كەسە و ژ كورىيە.

5 - نەبۇونا زمانەكى ستاندارد، د نافا

کوردان دا چ باندۇرا خوھ ھەيە؟

- ھەر كوردەكى وەلاتپارىز، ژ بەر دلسوزىيا خوھ دخوازە کو زمانەكى ستاندارت ژ بۇ كوردان ھەبە، لى كەس ناسىورە کا وى ئەم ستاباندارتى چھوا چىدې!

گەلۇ وى زمانى ستاندارت چھوا و ب چ دەرفەتان چى بىھە؟ ژ بەر کو ئىرۇ مەرجىن زمانەكى ستاندارت تونە، كەس نكارە بەرسقَا قى پىرسى بەدە.

ل گۇر شەرت و مەرجىن ژيانا كوردان ئا ئىرۇ، نەبۇونا زمانەكى ستاندارت ژ بۇ نەتمەھىيى كورد باندۇرەكە خوھ يَا ئەرىتى تونە. ژ بەر کو كورد ئىرۇ بىندەستە و ئاوا وى دابەشكىرى يە. ئەگەر ئىرۇ زمانەكى ستاندارت چى بىھە، نەها چار زاراۋىيەن مە ھەنە، ھنگى ئەم دىن خودبىيى بېنچ زاراۋىيەن، ئەم زاراۋا ژى ژ بەر خوھ قە دى بىھە كورمانجى.

1 - ب دىتنا تە زمان چ يە؟ گەلۇ زمان ب واتەيا خودبىيى رەنگىرە ھەبۇونى يە؟ زەينەلناپىدىن زنان: ئەف پەرس پەر گۈرينگە! ب دىتنا زانسىيى، ھەروەھا ب دىتن و باوھىيىا ھەممۇ زانسىمەندان ژى، زمان رە و گىانە. چ كەس بە، چ نەتمەھ بە، زمان ژى رە رەھى نەتمەھىيە.

كەسى كو خودبىيى ل زمانى خوھ نەكە، ئەم كەس ژ ئالىيى چاندا خوھقە وەك مرى تى ھەسباندىن.

زمان رەنگىرە ھەبۇون و ژيانى يە ژ بۇ ھەممۇ گانىيەن. كەسى كو خودبىيى ل زمانى خوھ نەكە، ئەم كەس ژ ئالىيى چاندا خوھقە وەك مرى تى ھەسباندىن.

ئىجار مرى ژى دو بىر، يەك مەرييى بى كىلەكە، يەك مەرييى ب كىلەكە. كەسى كو خودبىيى ل زمان و چاندا خوھ نەكە، ئەم مەرييى بىكىلەكە. لى كەسى كو خودبىيى ل زمان و چاندا خوھ بکە لى زمانى خوھ ب كار نەبىنە، ئەم مەرييى ب كىلەكە.

2 - چ جۇرە پەھيودى د ناقبەرا ناسنامە و زمان دا ھەيە؟

- ناسنامەيا مەرف، زمان ب خوھيە. زمان ناسنامەيا مەرف ئا زندىيە، ئەگەر زمان نەبە، ناسنامە ژى تونە دبە، ئەگەر ناسنامە ھەبە، دەنی زمان پى رە وەك زندى بىزى، زمان و ناسنامە دەما ب ھەقۇودو رە بن، نەتمەھىتى خوھ ل سەر بنگەھا وەلاتەكى رادگەرە.

3 - هایدگەر گۆتىيە: زمانى من جەھى منه، وەلاتى منه، سىنورى جىھاتا منه. تو چاوا دېيىنى؟

ئەگەر زمانى مەرف نەبە، جىھانا مەرف ژى تونە. ئەگەر زمانى مەرف نەبە، وەلاتى مەرف ژى تونە. ئەگەر زمانى مەرف نەبە، ژ خوھ مەرف نكارە بەھەسا سینوران بکە.

رووسرتک، سههند، مانگر، براندوز، سهرەق، کەلمەرق. ئاسەر، رکدار: سەرى ھۆكى ھشكە و گۇتن ناكەفتى.

18 ھەۋاتەپىن سەنگ ھەنە: گەزاك، گىسىك، بەرمالك، كەنۋەش، ھاقلىك، سزىك، جەركەك، سملەك، مشتەك، مەلکەس، مەكتەس، شەنڭ، سرگە، سەقەمۈل، سقاپىل، قارووشە: سەنگا ژ شەقان چى بۇويە.

دە ئىاجر ل زاراۋا و دەقۇكىن كوردى يېن دن ژى بنەرن. ھەر يەك ژ وان ئەگەر مينا كورمانجى ھەۋاتە ھەبىن، پىر دەولەممەند، ئەم دەولەممەندى ل ۋەلاتەكى دن پەيدا نابىن.

9 - سۆرانى و كرمانجى دو زاراڻن، يان دو زمان؟

- كورمانجى و سۆرانى، ھەردو ژى كوردى نە. سۆرانى دەقۇكە، لى كورمانجى زاراۋاچىيە. ژ بەر كو زمانى ئىمپەرتورىيە مەد(Med)ان كورمانجى بۇو، نەها بۇويە زاراۋاچىيەك.

بناقىرنا وئى دەقۇكى ب ناۋى سۆرانى، نە راستە ژ بەر كو سۆرانى نوو دەركەتىيە، ناۋى وئى دەقۇكى، ل گۇر بەلگەپىن كەفەن ناۋى وئى «كوردييىبا بابان».

لى د 1936ان دە دەما نەتمەدیي كورد و زمانى كوردى د زاگۇنا ئيراقى د جە گەرتتە، ب زەختا ترکىيە دەقۇكا ھەرىما سۆرانى وەك «زمانى كوردى» يى فەرمى ھاتىيە پەزىزىندن. چىنابە ئەم زمانى كوردى ب ناۋى ھەرىما ناۋىدا بىن.. زمانى كوردى تەنلى يەكە، لى تىيە چار زاراۋاچىيەن كوردييىبا رۆژاۋا، كوردييىبا رۆژھلات، كوردييىبا باشۇر و كوردييىبا گۇرانى ھەنە.

چىنابە كو ئەم زمانى كوردى ب ناۋى ھەرىما ناۋىدا بىن، وەكە كو ئەم بىزىن سۆرانى، بەھدىنى، خەرزانى، رەشكوتان، گەمورى و.. شاشە.

ئىرۇ پر گەرينگە ھەر كوردىكى ژ زاراۋا و دەقىن كوردى يېن جودا مەسلۇك و لەقەمۇك، چىرۇك و چىرۇقانۇك، سەرىپەتەتى و خۇشبىزىپىن ژ مەنلى رزگار بکە.

دەما ھەموو روۋەنبىرىن كورد ۋى بەرسىيارىيَا خوه ب جە ئانىن، وى ھنگى دى ژ بەر خوه ۋە زمانەكى ستاندارت ژ بۇ كوردان دەركەفە ھۆلى.

6 - زمانزان دېيىن، ئەگەر زمان نەھىتە بكارئانىن دەرە، ئانكۇ زمان د ناڭ لايپەرىن پەرتۈوكاندا نازى، تو ۋى گۇتنى چاوا دېينى؟

- ئەق گۇتن راستە. دەما مەرف زمانى خوه ب كار نەين، زمانى مەرف وەندا دې.

فۇزۇۋىنى چىنى كۆنفوچىوس (551-479 ب.ز) ۋى بايمەتا زەنین بىر خوش زەلال كريي. تەممەنلى زمانەكى 25 سالە، ئەگەر نەمەيى بكارئانىن ژى و شۇوندە زمان وەندا دې.

ئىرۇ ل ترکىيەپىنج ملىيون كورد ھەنە، ژ بەر كو زمانى خوه ژېپىر كرنە، تەقەمك وەندا بۇونە.

8 - زاراۋا و دەقۇكىن د ناۋا زمانى كوردى دا زەنگىنى نە يان لاۋازى نە؟

ئەق دەولەممەندىيىبا كو د چاندا كوردى دەھىيە، د چاندەكە دى دەل دىنابىي تونە. زاراۋا و دەقۇكىن د ناۋا زمانى كوردى نە، بىگۇمان ئەم ژ بۇ چاندا كوردى دەولەممەندىيىن بىيەمپان.

- پېشى دېيىم ژ بەر كو ناۋى پرانىا تىشىن ب كورمانجى، گەلمەك ھەۋاتەپىن خوه يېن جودا ھەنە. مىنالك: 14 ھەۋاتەپىن سەھەندى ھەنە: رەكۆيى، گەركە، مەركە، رەكە، رکدار، جازگەر، رووسرتک، لاسار، مانگر، براندوز، سەرەشكە، سەرەق، كەلمەرق.

16 ھەۋاتەپىن سەرەشكە ھەنە: لاسار، رەكۆيى، گەركە، مەركە، رەكە، رکدار، جازگەر،

لی ئیرو تشتەکی بالکیش دەركەتییە ھۆلى، هەنانی 1980 کوردىن خومندا و رەوشەنبىر ب ترکى دېمەقىن، لی نەها پىشى 2000 کوردىن خومندا و رەوشەنبىر ب کوردى دېمەقىن، لی کوردىن گوندان و يىن نەخومنى ژى ب ترکى دېمەقىن.

ئیرو کوردهکى ژ رۆژھلاتا کوردستانى، يەك ژ رۆژاقا، يەك ژ باشۇر و باکوورى کوردستانى دەما دەگىزىن ھەفۇدو، ب زمانى کوردى دېمەقىن و خوه کورد دەھىسىپىن. مەزبىيەن وان سینورىن کو د ناقبىرا وان دە ھەنە، تونە دەھىسىپىن، لی ئالفابىيەن ھەمىي، گەلشى د ناقبىرا وان دە چى دكە.

ئەلەيفىيە ئەرەبىي
تەننى 21 دەنگىن
کوردى ھەنە.
ژ بۆ فۇنەتكا
کوردان، 31
تىپىن لاتىنى ژى
تىر ناكن، لمورە
فۇنەتكا کوردان يَا
راستەقىنە، 38 تىپىن.
لمورە ئەف ئەلەيفىيە

ئەرەبىي کو کوردىن رۆژاقا، يىن باشۇر و رۆژھلات ب كار تىين، تىدە تەننى 21 دەنگىن کوردى ھەنە، لی ئەف 31 تىپىن ئالفابىي لاتىنى، تەف دەنگىن کوردى يىن خومالى نە.

11 - نەبۇونا دەولەتكە كوردى بۇويە
بەربەست ل پىشىيابكارانىنا زمانەكى ستاندارد؟
دەقى ھەركەس پىشى دەقۇك و زاراۋايى خوه ژ مرنى رزگار بکە، بىنۋىسە و پەمەقىن خوه بکە مالى فەرەھەنگا کوردى.
- بىڭۈمان راستە، ئەگەر دەولەتكە كوردى

10 - راستىيا زمانى كوردى، ب گەشتى بۇويە
فاكتەرا ئىكەنلىقى يان فاكتەرا بەلاقەكرنى؟
- فاكتورا زەمىن ل ھەممۇ وەلاتىن دىنلىقى، د ناۋا ھەممۇ بىر و جوداھى و نەتمەھىان دە، مەرقۇن ژ ئەينى نىزادى ب ھەف ھە دايە ئىكەنلىقى. ئەف ھاوه ژ بۇ نەتمەھىي كورد ژى سوقتەمە.

د سەرى چارىكا سەدسالا بىستى دە، دەما كوردستان ل شەش وەلاتان ھاتىيە دابەشكەن، زمانى كوردى و ھەممۇ ھەمېننەن كوردان ل باکوور و رۆژاۋايى كوردستانى ھاتنە قەمدەخەكىن. ئىجار د ناۋا 25-30 سالى د نىشەكە كورد ئا نۇو دەركەتىيە ھۆلى كو ئاگە ژ چاندا خوه نەبۇو و ب زمانى خوه ژى نەپەمەقىيە.

لی ژ بەر كو باکوورى كوردستانى ژ ئالىيى خۇزازىا خوه ھەريمەكە چىايى و گەلەك بۆشە، دەولەتى ترك نكاربۇو كۆنترۇل بکە، لى ب ھاتنا جونتايا لەشكەرى يا 1980ى، رى و ئەلمەكتەرىك بىن ھەممۇ گوندىن كوردان، دېستان ل ھەممى گوندان ئاۋا كرن. ئىجار ھەسفاندنا زاپرۆكىن كوردان پىر ھىسان بۇو و دەولەت ب وان كريارىن خوه ب سەر ژى كەت.

پىشى 1975-1976ان كول باکوور گەلەك رىخستىن سىياسى يىن کورد ژى كو دەركەتىن ھۆلى، ژ بلى (PDK-T)، زمانى ھەميان ترکى بۇو، ئەو ھاوه ژى تىنەكە پىر خراب ل كەچ و خۇرتىن كورد كرن.

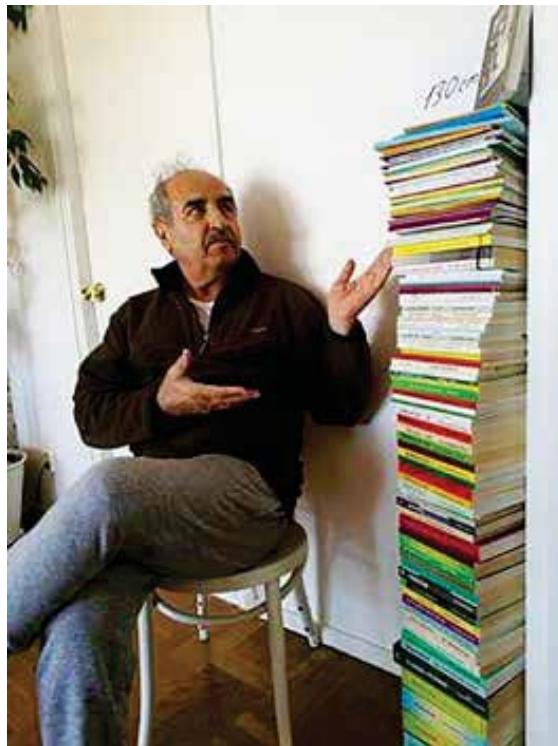

ژی، ژمارا نفیسکارین کورد پر هندک بوو،
لئی ئیرو ماشائەلاه ژمارا وان ژ دو همزاري
بھورييە.

ل دنیايى ب سەدان مالپەرىن ب کوردىيا
تىپىن لاتىنى و ياب تىپىن ئەرمىي ژى هەنە.
ژ كوردان زىدەتر ئیرو گەلمەك جوانين
بیانى ل گەلمەك زانىنگەھىن وەلاتان ماستەر و
دۆكتورا خوه ل سەر كوردان و چاندا كوردى
دەن، ل ھۆلاندایى 17 كەس هەنە كول سەر
كوردى بۇونە دۆچەنت و پرۆفسور. ل
ژاپۇنیايى خۆرتەك ژاپۇنى دۆكتورا خوه ل
سەر مەدرەسىما كوردى دەدە و ئالىكارى ژ من
خومستىيە.

**15 - ئايا تىشتەك ھەمە ب ناقى داگىركرنا
ھزرى و زمانى؟**

- ئەرى، ھەمە و گەلمەك ژى خورتە، ژ
خوه ھەتا كو سەردەست وەلاتەكى ژ ئالىبىي
داگىركرنا ھزرى و فکرى ۋە قەنەگىرە، نكارە
وئى نەتمۇھىيى د بنى دەستىن خوه د بەيلە،

يا نژادى ھەبۇونا، وئى چارھەسەرييَا زمانى
كوردى دنقا 20 سالان ده چىبۇونا.

چەمۇ كو د خالا پېنجان ده ھاتىيە گۆتن،
ئیرو زمانەكى ستاندارت ژ بۆ كوردان خەتەرە،
دەقى ھەر كەس پېشى دەقۇك و زاراۋايى خوه
ژ مرنى رىزگار بکە، بىنۇسى و پەيقىن خوه بکە
مالى فەرەمنىڭا كوردى.

**12 - مرۆڤ كەنگى ب چافەكى كىم ل
زمانى خوه دنيرە؟**

- دەما مەرف شۇئور و ھشمەندىيَا خوه يا
نژادى وەندا بکە، ھنگى مەرف ب چافەكى كىم
ل زمانى خوه دنيرە!

**13 - گەلۇ د چەرخى گلۇبالىزمى دا
مەترسىيَا نەمانى ل سەر زمانى كوردى ھەمە؟**

- دراستىيى دە ترسەكە مەزن ل سەر پرانييَا
دەولەمەيىن سىياسى بىن قەلس ھەمە كو زمانى
وان د ۋى سەدسالا بىستۇويەكى دە تىكىچە، ژ
بەر كو ئەمۇ دەولەت نىكارن خوه ل پېشىمەر ۋى
تەكىنكا نۇوژەن ئا ئەلمەكتەرىنىك بپارىزىن. لى
ئەز ژ بۆ زمانى كوردى نە دوى مەترسىي دە
مە كو زمانى كوردى تىكىچە، ژ بەر كو زمانى
كوردى خوه د ۋى گلۇبالىزمى دە ب جە كرىيە،
ب ھىسانى تىتە بكارانىن و سوودەكە مەزن ژى
وەرگەرتىيە و وەردىگەرە. لمورا ئىرۇز ب مiliونان
كورد ل دەرۋا دەزىن و د خوەندى دە ژى پر
بەرەپېش چۈنە.

**14 - تو چاوا ل تەقگەرا رەوشەنبىرى و
چاندا كوردى دنيرى؟**

بەرسق: ئیرو تەقگەرا رەوشەنبىرىن كورد
ل سەر زمان و چاندا كوردى، گەھايىه پەليەكە
بالان، خاسما ئەق تەكىنكا نۇوژەن ئاراگىھاندى
كۆ دنیايى خىتىيە ناقا لەپىن مەرقان، كورد ژى
سوودەكە مەزن ژى وەرگەرتە و وەردىگەن.
ل دەرۋەقەيى كوردىستانى ب مiliونان كورد
ھەنە و گەلمەك چالاكن. ھەتا 40-50 سال بەرى

خوه ره ب زمانی کوردى بپەيگەن و خومزايى
کوردستانى ب وان بدن ناسكىن، باش و كالىين
خوه ب وان بدن ناسكىن. پير ژى گرینگە كو
دى هەر شەف چىرۆكىن فولكلۇرا كوردى ژ
ز اپرۆكىن خوه ره ببىزە و مەسىلۈك و پىكمەنۈك
و لەقەمۆكان ژ وان رە شرۇفە بىكە.

دشی کوردین نۆلدار، فین و داخوازین پهرستنیا خوه ب کوردی بکن. ل کوچه و کولانان ب کوردی بپهیقن و ل قەھوەخانه، ل خوارنخوانه و ل ناقەندین بازرگانی ب کوردی بیمیقن.

هەروەھا دڤى كوردى بکن بى
بازارى، كرین و فرۇتن پى بکن و خوهشىزىيەن
كۆ د نافا خەلکى دە چىدېن ب كوردى بکن.
ب كورتى دڤى زمانى كوردى بکن زمانى
قەزەنچى. دەمە ئەق ھاوه ب جە وەرن، زمان
زىنديتىيا خوه دەۋمىنە. يانەنا، ئەگەر زمان نەمىي
بكارانىن، زمان مەع بە

دڦي نهی ڙڀيرکرن کو زمان رهي نژادي

18 - جهانابي ته د گلههک واراندا خوه ل
چاند و ئەدەبیاتا كوردى كرييە خودان، پىروسييسا
نېسيينى چ واتەيى خوه ل با تە هەمەيە؟
- تشتى كو وره نفيساندن، دبه مالى مىززو
و ۋە ناشىن پېشىرۇڭى رە وەك ميرات مائىنە
دمىنە. تشتى كو نەھىي نفيساندن، ئەهو تشت كاتىيە
ول بەندىا مىرنا خوه پە. مىسىز

ئەرئى راستە كۆئەز دىگەملەك واران دەدۇنىسىم، بەرھەقىرنا بەرھەمىن فۇلكلۇردا كوردى يا بەدەقىكى دۇنىسىم. بەرھەمىن كلاسيك قەندىگوھىزم تېپىن لاتىنى. دەستتەقىسىن كەقشار بەرھەف دكم و قەندىگوھىزم ئالفاپىيا لاتىنى. لىكۈلىن ل سەر باپەتىن جودا جودا دكم و ناقھەرۆكا وان دۇنىسىم. هەما بىزە رۆزانە ل رووپەلا خوه ياخىپىكى دۇنىسىم. وەك يېرتۈوك ژى ھەتنا نە 135 بەرھەم

ههروهها داگيرکرنا زمان ژى ژ ئالبيي زەختا ئابۇرى قە پېر ب ھىسانى چىكە. مىناك: دەما دەولەتاسەردىست كار بىدە كوردىكى و بىزە وى ”دەقى تو ب كوردى نەپەيىقى“ ئەمەقە زمان ژى هاتە داگيركىن، د يېقازۋىيا سالان دە رامانا وى كوردى ژى تى داگيركىن.

16 - ؎مگھر چیئے کو ته نافی فھرھنگا

خوہ کریہ فهرہنگا کورمانجی-کورمانجی؟
- ئمو فهرہنگا کو ئەقە 20 سالن ئەز
ل سەرئى کار دكم و ھەتا نەما کو تى ده 90
ھەزار پەيىچ ھاتته بەرھەف کرن، چەندى
کو کورمانجى و کورمانجى يە، لى ناقى وى
(فەرھەنگا بىزەپىزى) يە.

هەتا نھا پرانيا فەرھەنگىن كوردييما
كورمانجى يان كوردى-ترکى، يان كوردى-
ئەرمەبى، يان ژى كوردى-فارسى نە. لى يَا من
ب كوردييما كورمانجى-كورمانجى يە.

ئەف فەرھەنگا من بانگەوازىيىبا خۇه تەننى ل
كۈردىن كۈرمانچ دىكە، ژ بەر كۆ د ۋان 40-30
سالىن داوىن دە ژمارەكە مەزىن ژ كۈردان بۇونە
بازارپىرى و ل وان بازاران نېشىكە كوردى ئا نوو
رابۇويە. ئەم كەسىن وسا چەندى كۆ ھەنكى ب
كۈرمانچى زانىن ژى، لى نزانىن كۆ ناڭى تىشتن
ب كۈرمانچى چ يە و چەوا چىدې. مىناك: ھەر
كەس زانە كۆ نان چ يە. لى نزانە كۆ گەنم تى
ھېزان و دىبە ئارقان، پىشترە ئارقان دىبە ھەقىر،
ھەقىر تىش دىبە و دىبە گەرىك، گەرىك ل تەنورى
دەكەفە، يان ل سەر سىلى دېزە، دىبە نان و ھېز
مەرف دىجۇ. فەرھەنگا من ۋان تىشتن زەلال دىكە.
17 - ئەم حاوا دىكاران ئامان خۇه سىار ئەننەزىن و

بھیلن کو زندی بمنیه؟
- ژ بو پاراستن و گمشہمندیبا زمانی
کوردى، بارى گران و بھرپرسیاریبا بنیفان ل
سمر ملین رھوشہنبیرین کورده. دقئی ئەمۇ ھەرتەم
خەلکى خوه ھشیار بکن دا ئەمۇ ب زارۋىكىن

ب ئىمزمەيا من هاتته وەشاندن.

دېنى هەر كوردهك ئەمو تشتىن كۆ ب دەقان تىنە گۆتن و نقش ب نقش هەمتا رۆزى ئېرۇتە دۆماندىن، وەرن نفيساندىن. ژ بەر كۆ دەم و دەوران گوھەرى نە، تەكىنەكە نوۋەزەن ئا راگىهاندىن دەركەتىيە ھۆلى، ئىدى ئەمو تشتىن چاندى كۆ ب دەقان دەھانن گۆتن و بەردەوام دبۇون، ئىدى نايىن دۆماندىن و نايىن گۆتن. ژ بەر ھندى پەر گەرینگە، پەپپىويستە كۆ هەر تشتىن نفيساندىن، ئەگە ئەم نەنفيسىن، ئەم نابىن ميراتخورىن باش و كالىن خۇه.

19 - جەنابى تە نفيسکارەكى پە بەرھەمدار، ژىددەرئ فى ھىز و فيانا نفيسىن و خواندىنى ژ كى فە تى؟

- سپاس كۆ جەنابى تە ئەمز وەك (نفيسکارەكى پەر بەرھەمدار) نرخانىدە. ھىزا من ئا نفيساندىنى، ژ چار شاخان ھاتىيە: 1- ژ سەدسالا 11-12-11ان ۋە باش و كالىن مە تەھ مەلا بۇونە، خودىيى مەدرەسەيان بۇونە و هەرتەم زانىنى بەلاف كرنا. ئەم كولتور و تۆرە گەھايدە من ژى. 2- كولتورا مەدرەسەيا كوردى ئەمز دەقى وارى دە پىزاندە. سال 1963-64 بۇو، من دو پەرتووکىن كوردى و دو ژى يىن ئەھىبى، وەك نفيسەنەدە ب تىپىن ئەھىبى نفيسىنە. 3- 178 رۆز ئىشکەنچەيىن جونتايىاترىكى ئا 1980 و زىدەتر ئىشکەنچەيىا پېسۈلۈزى كۆل زمانى كوردى دىكىن، ئەمز ژ بۇ نفيساندىنى سىقال كرمە. 4- دەولەتا سويدى ئەلمەك ئالىكارىيى ئابۇرى و يَا مۇرالى دايە من، سپاس ژ بۇ سويدى.

ژ 1985ان ۋە هەتا نەها، 135 بەرھەمىي من هاتته وەشاندىن، لى گەر خودايى دلۇقان دەرفەت بىدە من، ئەمز ئى 178 پەرتووکىن كوردى تەھام بكم.

سپاس ژ بۇ تە و كۆفارا (بادىنەن) ژى كۆ وە ئەف ھەقپەيقىن ب من رە چىڭر. هەر شاد، بەختەوەر و سەركەفتى بن.

زەينەلتابدىن زنار:
زەينەلابدىن زنار نفيسکار، وەرگەر و لىتكۈلىنەرى كوردى، ژ باكۇورى كوردىستانى يە، د 1953ان دە ل گوندى ھەدەدەكى گرىدىايى ب قەمزا قوبىنى ۋە ھاتىيە دىنايىي، يازىدە سال مەدرەسەيا كوردى، پىشىرە ئىمام- خەتىب و لىسە خۇندىيە. پىشى كورتەدەمەكە لەشكەرىيىي، زنار يازىدە سال ل بەلەدیا بىلەھى دە شخولىيە.

ژ رۆزى 12 ئىلۇندا 1980 ئى ۋە جونتا لەشكەرىيى ھاتىيە، ھەتەنلى سباتا 1984ان، زنار ھەشت جاران ھاتىيە گەرتەن و گەلمەك ئىشکەنچە لى ھاتتە كەرن، سەزايى گەرتىيەھى و سرگۇون لى ھاتتە بېرىن. ئەم ئىشکەنچەيىن كۆ دىتتە، ب پەرتووکا خۇه ياب نافى داشكەنچەدە 178 رۆز دىيار كرييە. زنار د داوايا 84 ان دە ژى چووويە سويدى. پىشى كۆ زنار ل سويدى ب جە بۇويە، د سباتا 1985ان دە ل نەخوشخانان خاچا سۆر بەشا ئىشکەنچەدىتان ئا ستوکەھۆلەمى ھەتەنلى 1995ان تەداوى بۇويە.

دەستپەيىكا نفيساندىنا زەينەلابدىن زنار ئا ب زمانى كوردى، چەندى كۆ د سالىن 1963-1964ان دە بېشى ب تىپىن ئەھىبى چىيۇويە، لى د 1985ان دە ل سويدى ب ئاوايىكى رېكۈوپېك ھاتىيە دۆماندىن. بېشى دەست ب تىپگەزەن تا كلاسکىن كورمانجى klasikêن kurmancî كرييە و لىتكۈلىن ل فۇلكلۇرا كوردى كرييە. ھەتا نەها 135 پەرتووکىن وى ھاتتە وەشاندىن، هەروەها زنار خودى و بەرپېرسى وەشانخانەيى پەنجىنار Pencînar يە.

سازىيەن كۆ زەينەلابدىن زنار تىدە ئەندامە:

- سەندىكە نفيسکارىيەن سويدى.
- سەندىكە رۆزئامەقانىن سېنۇرنەناس.
- پەنا PEN سويدى.
- كۆمەلا نفيسکارىيەن كوردى سويدى.

هونجرا

- ڦيان ماي: سينهما نيزيكترين رئيه بو مهڙي و ههستان
چاڻپنکهفتن: دلير زوهير
- سهعيد ٿاغاین جزيري و راستيا ڙيانا ٩٥
ئامادهڪردن: حهسهن بيو

قیان مایی: سینه‌ما نیزیکترین رئیه بُو مهْزی و ههستان

چاقپیکه‌فتون: دلیر زوهیر

قیان مایی ده‌هینه‌رو
سینه‌ما کاره‌کا نادارا کورده و ههـر
ژ زاروکینیبا خو حمز ژ ستران و
چیروکان کریه، پشتی بُو جارا نیکی
بُو دیتنا فلمه‌کی چوویه سینه‌مایی،
هزرا هندی کریه ئهو ب خو دهست
ب چیکنا فلمان بکهـت، ههـروهـسا
پشتی چوویه ئهـورـوـپـا ژـیـ دـهـلـیـقـهـ
بـوـ پـهـیدـاـ بـوـوـیـهـ لـ سـمـرـ دـهـرـهـنـیـانـیـ
وـ سـینـارـیـوـیـنـ وـ کـامـیرـ بـخـوـینـیـتـ وـ
هـونـهـرـیـ خـوـ زـیدـهـتـرـ پـیـشـ بـیـخـیـتـ،
کـوـفـارـاـ (ـبـادـینـانـ)ـ فـیـاـ زـیدـهـتـرـ فـیـ
هـونـهـرـمـهـنـدـیـ بـ خـوانـدـهـفـانـیـنـ خـوـ
بـدـهـتـهـ نـیـاسـینـ وـ ئـهـوـ بـ خـوـ بـهـحـسـیـ
کـارـ وـ چـالـاـکـیـیـنـ خـوـ وـ پـیـرـقـزـیـنـ خـوـ
بـیـنـ پـاشـهـرـقـزـیـ بـکـهـتـ.

خو دایه دهرهینانان سینه‌مایی و نه چ کارین دی؟
سینه‌ما خودیکه، همبوونه و شورهش، من
سینه‌ما هملبژارت ژبهرکو ل دهف من نیزیکترین
ریکه بگهه‌هیته مهزی و همستا و وئ راستیبی دیار
دکهت، همروهسا ژبهرکو همدهم من د سمری
خودا وینه دروست دکرن، ئهو ستران و چیرۆکین
دهاتنه گوتن من دکرنە وینه، دهاما کو ئمز تیگه‌هشتیم
هونهاری سینه‌مایی هەیه، ئهو دەلیقە بۆ من ل
باژاری ئوپسالا ل سوید دروست بیوو کو ئمز ل
سەر دەرھینانی و سیناریویی و کامیری بخوینم، من
ئهو دەلیقە ژدەست خو نەکر و من خواند، بۆ ھندى
گەمرمه وەلاتى خو ول ویرى کارى پى بكم.

- ئەرى ئاستەنگىن جڭاکى و كەلتۈرى
د رىپيا كچ و ژننەن كورد دا ھەنە کو كىم خۇ
بهاقىنە کارى هونهارى و سینه‌مايى؟

وهك ئەكتەر ل دەستىپىكى ئەم گەلهك لى
دگەريايىن هەتا كچەك ب دەست مە دەكەفت، لى
نوكە ب دەھان كچ پەميوەندىبىي ب مە دەكمن و هەتا
كۈر ژى و دخوازن د فلمىن مە دارۋولى خۇ بىيىن،
نوكە ژ بەرئ گەلهك ب ساناهىتىر كەققىبىي، و ئەف
هونهارە داشىت بەيە قەبۇول كرن، گەلهك جاران
گەنچ سینارىيۇبان بۆ من دەنلىرن و وەك ھارىيکارى
ئمز دىتن و بۆچۈونتىن خۇ ل سەر دیار دەمم.

- ۋيان كېيىه؟

ۋيان مايى مە، ل پاپىزا سالا 1960 ئى ل
گوندى مايى ل ناحىا كانى ماسى ل قىمرا ئامىدىي
ھاتىمە سەر دنىايىت.

- دەستىپىكاكارى تە يىن هونهارى ب گشتى و
يىن سينه‌مايى ب تايىبەتى چەوان بۇو؟
ھەر ژ زارۇكىنibia خۇ و ژ ئەگەرئى ھندى كو
ل گوندى مە گەلهك چىرۆك و ستران دەھاتنە
گوتن من حەز ژ سترانان كر و ھىدى ھىدى
دگەل وان سترانان مەزىن بۇوم ھەتاکو من زانى
دېرۆكا وەلاتى من ھممى د سترانان دا ھاتىبىي
ۋەگەنران ئەموا کو مایه ساخ، بەلکو پەرتۇوكىن
مە و مەرۆقىن مە ھاتىنە ژناقىن، لى يا ھاتىبىي
پاراستن د ناق چىرۆك و سترانان دايمە، ئەم
چىرۆك و سترانىن ل گوندى دەھاتنە گوتن ئمز
تىدا ئاقا بۇوم، شەققىن زەستانان ل گوندى مە،
گەلهك شەققىن درىز بۇون و چىرۆك دەھاتنە
گوتن، ئىدى وان چىرۆكان وەل من كر ئمز وان
ھممى چىرۆكان د سەرئ خۇ دا بىكمە وينه.

بەرى کو ئمز سينه‌مايى بىيىن و بىياسىم، من
ئەم چىرۆكىن دەھاتنە گوتن دروستىكىن و من
دکرنە فلم و سینارىيۇ، دەممى بۇويمە گەنچ، برايى
من ئەم ستران دئىنان و دکرنە چىرۆك و دەققىسىن
و مە بۆ رادىيۇيا كوردى يا بەغدا دروست دکرن.
ئىكەم جار من سينه‌ما دىتى، ل بازىرىمى مۇوسل
بۇو ل دەممى ئمز دگەل برايى خۇ چووين پېش
فلەمكى ھندى، ل وېرى بۆ من ھزر ھات و من
گوت (ئىدى بۆچى ئمز نەشىم ۋان فلمان دروست
كەم)، لى كاۋادىننى وى دەممى ھند ل كوردىستانى
د ھارىيکار نەبۇون، ژ بەرھندى من دەست ب
نەققىسىنى كر و ئەم خەيال و چىرۆك و فانتازيا يابىي
من ھەمین من نەققىسىن و من سینارىيۇيەك مەزىن
نەققىسى، پىشى سەرھەلدانى ل كۆڤارا (بۆتان) ب
نافى (خەمون) ھاتە بەلاق كرن.

- سينه‌مال دەف تە چىيە؟ و بۆچى تە بەرى

خەلکى مەزى روشنېرىيەكادى ل دەف پەيدا بىيت، ژ بلى هندى تىكەلىيەكامەزن ل ناقبىرا هونەرمەندىن بىانى و كورد دروست دېيت.

- چىكىنا فلمان و گۈپانا فيستەفالىن سالانە و نەبوونا ھۆلىن سينەمايى ل دەھوك چەوان دەدىيە بەرىك؟

ھەلبەت سالىن دەستپېكى دەمما مە رېقەمبەر بىا هونەرى سينەمايى دانايى و دەمما مە ئېكىم فيستەقال ل دەھوكى دروست كرى، ئەز ھارىكار بۇوم بۇ ھەولىر، سليمانىي و ئامەدى زى كۈئەم فامە فيستەفالا دروست بىكەين، مە ھەوار دەركو ھۆلىن سينەمايى نىن، لى توکەل ھەممى بازاران ھەمنە، ئىدى مە ئەو ئارىشە نەمايە و دەفيت مەرۆقىن زەنگىن بەھىن خۆل ھۆلىن سينەمايى بىكەنە خودان.

- پەريا فلمىن تە چ لايمەن؟

پەريبا فلمىن من لايمەنی گەشىنى د ناڭ دايە، ژبەركو ئەز ھەر دەم دېيىم، ئەگەر جڭاڭى مە باخچەمەكى گەلەك مەزن بىت نە ب تى سترى و درېك لى ھەمنە، بەلكو گەلەك گۈلەن رەنگا و رەنگ ژى د ناقدانە.

- كارەساتىن گەلەك مەزن ب سەرى ئەلى كورد ھاتىنە، وەكى ئەنفال، جىنۋسايد، دەربەدەر كىن و.. هەتى. ئەرى قان كارەساتان د سينەما كوردى دا رەنگەدايە و چ ئاستەنگ د رېكا سينەمايى دا ھەنە؟

ترازيديايىن مللەتى مە گەلەكىن، گەلەكان ئەو لايمەنی گرتى كۈچىن راستى نە لى گەلەك ب خەم و خەمناكىن و دكەنه فلم، ژيان ب قى ئاوايى يە و خەم ژى ھەنە، لى بۇ من ب خۆ جوانىيا كوردىستانى گەنگە، ئاستەنگ ھەنە ز بەركو سينەما كارەكى ب ساناهى نىن، ب تايىەت ئەگەر مەرۆقىن بىپۈرەن وى ژى نىن، ھەمى ژ عەشقە وەلاتى و ئازادىيى و كوردىبۇنى دەفاتته دگەل مە.

- ھونەرى سينەمايى ل كوردىستانى چەوان دەھەلسەنگىنى و ئەرى خۆ ب جىهانى دايە

- رۆلى تە چ بۇو د دامەزراندا كۆما چەتكەزى دا ل دەھۆك؟

راستە من ئەف كارە دەستپېكى لى كەمس ل رەخ و روويىن من ھەبۈن و دهارىكار بۇون، ل دەستپېكى ھندەك كەسان دگۈنە مە، ژى نىن سترانان بىزىن و مالباتىن وان ناھىلەن، لى ب تى ب رېكا گەرۋەپەكى ل فەمىسىبۈكى كۆ مە دروست كر، ب تى د حەفتىيەكى دا 64 كچان ناققىن خۇ تومار كرۇن و حەز كرن قىرى مۆزىكى بن و سترانان بىزىن، پىر ژ دوو سالان مە ئەف كۆمە دروست كر، ھەر كچان ناققى چەتكەزى ھەلبىزارت، مە دەفيت

دەنگى ژنا كورد بلند بىيت و سترانان خۆ بىزىت، د بەر ھەممى كاران راول جەزنان ول ھىزكى ژنى ستران گۆتىيە و چ جاران شەرم نەبوويم.

- فلمەفيستەفالا دەھوك شىايىھ بېبىتە پەرك ل ناقبىرا سينەماكارىن كورد و بىانى؟

ب ھارىكاريا چەند گەنجهكىن دلسۆز ئەم شىايىن ئېكىم فلمەفيستەقال ل دەھوكى دروست بىكەين، ئەز پى شانازم كۆ ھەتا توکە برىقە دەجىت، ژ پىخەمەت ھندى بازىرى مە بەيتە نىاسن و خەلکى بىانى بەيت و بازىرى مە بىبىنەت و

نیاسین؟

نەزانیت ئىدى بەرھەف ھونەرى ناچىت، و دەيىك
و باب ژى ئىدى ناھىلۇ زاپۇكىن وان بەرھەف
بىياقى ھونەرى بچن و دېئىز نان تىدا نىنە.

- ھونەر ل كوردىستانى وەلى ھاتىيە
ھونەرمەند پى بىزىت؟

د ھەمى ژيانى و وەلاتان دا ب زەممەتە كو
نان ب ھونەرى پەيدا بىيت، ھەركەمەك ژىلى
ھونەرى كارەكى دى ژى ژى دىكەت، چۈنكى
ھەكە چ كارىن دى نەكمەن، كەس ب ھونەرى
ب تىنى نازىت.

- پەرۋەزىيەن تە يى بۇ ھونەرمەند گولبەھارى
چىيە؟

من پەرۋەزىيەك بۇ دەھۆكى ھەمە كو سالانە
خەلاتىن گولبەھارى بەنە كەچەكى دەنگ خوش،
نۆكە ئەم ل ھېقىيا بەرسقىيەن و د ئاهەنگەكاب
رېك و پېك دائۇ خەلات دى ھېتە دابەش كرن.

- تە خوارنگەھەك ب نافى كوتلا كوردى
قەكىر و ھەمى كارمەندىن وئى ژىن بۇون، قىان
مايى دوى كارى خۆ دا ياسەركەفتى بۇو؟

مە سەركەفتىنەكە مەزن ئىنا، پىر ژ دوو سالان
مە كار دوى خوارنگەھەي دا كر، ژ سوپىد و ئەلمانىا
ژى كچ دەھاتنە هارى مە، پېشى فى ب دەھان ژنان
كارىن خۆ كرن و هەتا كار ل مالىن خۆ كرن وەكى
پەرۋەزىن بچويك، ژىن بۇونە خودانىن پەرۋەزىن خۆ.
- نۆكە ب چ فە مژۇولى، ئانكۇ كارىن تە

يىن پاشەپەرۋەزى چ نە؟

نۆكە مژۇولى دروستىكىندا كورتە فلمەكى
تايىيەت و نوى مە ب نافى (ژىن ژيان)، ل ئەھرۇپىا
ھاتىيە وىنە كرۇن، نافەرۇك ل سەر فەلسەفەمەيا ژىن
ژيانە، مېر ژى گونەن و مېر ژى ل بەر سىنگى
ژنەكى مەزن و پەرورىدە دىن، ئانكۇ دەقىت ژىن
يا بەھىز و ب باورى و ئازاد بىت هەتا بشىت
مەرۋەھەكى ئازاد پەرورىدە بىكەت، ھەرۋەسان
گەلەك سينارىيۇ مە ھەنە، بىزاقى دەكەن ھەقالان
پەيدا بکەن و پېكقە دروست بکەن.

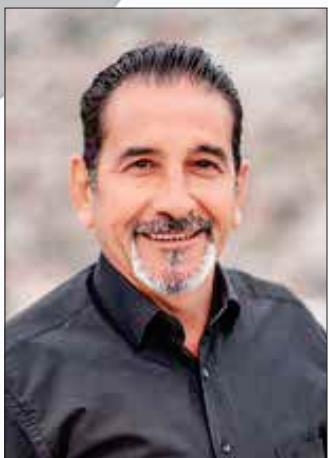
سەينەمايا كوردى راستە ياسەرت و بەلاقە وەكى
زمانى كوردى كو دەولەممەندىيەكاباش ھەمە، لى
گەلەك پېشەقىتىيە، دەلاتى دامە گەلەك رېكىن
بەرخودانى ھەنە، ئىك ژ وان ژى سەينەمايا و
فلمىن، فلمىن كوردى ل جىبهانى گەلەك خەلاتىن
مەزن بىرىنە و كورد و سەينەمايا كوردى دايىنە
نیاسین، لى ھېشتە مە ئەم كۆمپانىيەن مەزن نىنەن
فلمىن كوردى بەرھەم بىن يان بەلاق بکەن،
گەلەك دەيىنەتە ل سەر دەرھېنەر و ھەقلانى وى.
- بۆچى پەرييَا خوندكاران دەمى

باوهەنامەيان ژ نافەندىن ھونەرى وەردەگەن،
پېشى دەرچۈونى قەستا وارىن دى دەكەن وەكى
دامەزراڭدىن ل دامودەزگەھان و وانەگۆتنى ل
خواندەنگەھان و خۆ ژ ھونەرى دەنە پاش؟
زېھرەكى چ پويىتە ب ھونەرى نەھاتىيە دان،
ھەر ژ كەقىن دا و هەتا نۆكە ئەگەر وانەيەكە
ھونەرى ھەبىت ژى لى مامۆستا بۇ نەھاتىيە
دانان، ھىچ گەنگىيەكى ب ھونەرى نادەن، لەورا
پاشەقىتەكە مەزن د جەڭلى مە و تاكە كەسى
مە دا ھەمە، دەمىن تاكە كەس بەھايى ھونەرى

سەعید ئاغایى جزيرى و راستىا ژيانا وى

ئامادەكىدن: حەسەن بىبۇ

دېيت بەرى من ھندەك كەسان ل سەر
ھونھەندى كوردى ب ناڭ وەنگ (سەعید
ئاغايى جزيرى) نېقىسىيەت يان بەحس كربىت،
ئەپ چەندە جەن دلخوشىي يە، بەلىن دەمنى
مروف ل تىشىمى ل سەر كەسەكىن ھۆسا يىن
نافدار بىقىسىيەت، ب دىتنا من دېيت چانتكىن
مروفى يىن پىربىت و دارشتىا وى يا بىنەجە بىت،
پاشى من گەريانەك دنაڭ ئەرشىفى خودا كرى
من كاسىتەك دىت ناۋى (سەعید ئاغايى جزيرى)
ل سەرە، د ناۋەرۇكا كاسىتىدا ل سالا (2006)
ئ مالباتا ھونھەندى (سەعید ئاغايى جزيرى)
ل سەر كارو ژيانا وى ياب دورستى ئاخفتىنە،
لەوما من ب فەرزانى ئاخفتىن جۇلاتا وان بىكمە
راپورتەك و ل گۇفارا بادىنان بەلاڭ ب كەم.

(سەعید ئاغايى جزيرى) دا، واتە ئەگەر (سەعید ئاغا) نەھاتبایه (بەغدا) و ستران لى سەر قاوهنا و ل راديويا كوردى تومارنەكربان، ئەف نافە نەدەتە توماركىن د لىستا دەنگبىزىن كوردادا كو گەلەك دەنگبىزى نەناف نە مىزرو و نېبوو. لقىرىه يافصرە سوپاسيا وان كومپانيا و راديويا كوردى ل بەغدا بىكەين كو ئەرشيفى سترانا كوردى دەولەمەندكىريه و خزمەتا هونەرمەندىن مەكرييە.

• (سەبرى)
نەفيى (سەعید
ئاغايى)
دېبىزىت:
باپىرى
من خەلکى
جزيرى بوتانە،
عەمرى وى
(15 - 16)

سال بىون دەمى ل
جقات و شاهى سەميرانا و دناف ھەقلائىن خوددا
ل جزيرى ستران دىگۇتن، روژ بۇ روژى ناف
و دەنگى وى ل جزيرى بەلاق دبۇو، ئەف
چەندە گەھشىتىه بايى وى كورى وى سترانا
دېبىزىت، رابو شاندە دويىف (سەعید) را و گۆتى:
ئەق خەلک دېبىزىن راستە تو سترانا دېبىزى، ئەمۇي
گۈوت: بەلنى، بانى وى گۆتى: ئەزىزى گوھداريا
تە كەم ئەگەر دەنگى تە بىن خوش بىت ئەز دى
رئى دەمە تە و پىشەقانىا تەكمەم تو بىبىھ سىتىرەك
دناف جىهاندا سترانى دا، ئەگەر نەخوش بىت
ئەز ناھىلەم تو ۋى كارى بىكى. (سەعید ئاغايى)
دەست دا سترانا و سترانا (ئەم ملکى كوردا)
گۆت پىشى بايى وى گوھداريا وى كرى، گەلەك
كەيف پى هات و گۆتى: كورى من دەستى تە
رېتەرا ھەرە سترانا بىزە بەلنى شهرتى من ھەمە
ئەمۇزى خونەدەيە پال دۇزمەن، ھەرتىتى كەمەفا

دېبىت بەرى من ھندەك كەسان ل سەر
هونەرمەندى كوردى ب ناش و دەنگ (سەعید
ئاغايى جزيرى) نېتىسيت يان بەحس كەيتىت،
ئەف چەندە جەن دلخوشىي يە، بەلنى دەمى
مەرۆف ل تىشكى ل سەر كەسەكى هۇسا يى
نەقدار بىنېتىت، ب دەتنا من دېتىت چانتكى
مەرۆفلى يى پەرىت و دارشتىا وى يان بەنەجە بىت،
پېتى من گەریانەك دناف ئەرشيفى خودا كرى
من كاسىتەك دەت نافى (سەعید ئاغايى جزيرى)
ل سەرە، د ناقەروكا كاسىتىدا ل سالا (2006)
ئى مالباتا هونەرمەند (سەعید ئاغايى جزيرى)
ل سەر كارو ژيانا وى ياب دورستى ئاخفتىنە،
لەمما من ب فەر زانى ئاخفتىنە جقاتا وان بىكەمە
رەپورتەك و ل گۇقara بادىيان بەلاق ب كەم.
ئاغايى دەنگبىزىن دەقەرا جزيرى (سەعید
ئاغايى جزيرى) ب ۋى نافى ھاتىيە ناقەرن، نافى
وى يى دورست (سەعید محمد سالح سليمان)
ھە، ل سالا (1905) ل جزيرىا بوتان ژدائك
بۇويە، ھېشىتا گەنچ حەزو ۋىيانا سترانا كوردى
كەفتىيە دلى وى و ھەززويكا دەست ب پەيمام
خۆمەكرييە. ئەگەر پىداچوونەكى دناف بەرھەمەن
وى دا بىكەين، دى بىنин سترانىن وى بەشەك
شورەشگەرىنە و بەشەك دى فولكلور و دلدارىنە.
زېھر ھەلويسىتى وى يى نېشىتىمانپەرومەرى ب
ئاشكەرايى سترانىن سىياسى ب خاكا كوردىستانى
دېبىزىت. حۆكمەتا توركىا حۆكمى سىدارەدانى
دەناتىتە سەر و نەچار دېبىت بەرھەف بازىرەكىن
(عنديوھى و قامشلو و دىرىكى) بچىت و پاشى
دەربازى (زاخو) ب بىت ول سالا (1942) ئى
بەرى خوھ دەدەتە بازىرە (بەغدا). ئەم كومپانىيەن
توماركىنا ل سەر قاوهنا خوھ دگەھىتىنى و
ھەزمارەك سترانا كومپانىا (چەقماقچى) بۇ
تومار دەكتە. بەرھەمەن وى ل راديويا كوردى
ل بەغدا روژانە دەتتە پەخش كەن. ئەف
پىنگاۋە خالەك دېرۈكى بۇ د ژيانا هونەرى يَا

و خەلک خودان شولە، گوندييىا دىگوتىن لى بىگەرە بلا بىزە، سترانىن وى دەردى دلى مە ئارام دىكەت و پىر خۇھەشنى.

• (ئەھەمەد)

نەفيىئى (سەعىد ئاغايى) دېبىزىت:
باپيرى من دەما چۈويە (بەغدا) ل سالا (1942)

ئى ب رىيىا دەنگىبىزىا كوردا (ئەلماس خان) ئى

چۈويە راديويا كوردى ل بەغدا، گەلەك ستران ل راديوىيى گوتىن. ل وىرىنى نەخومشى كەفته (قركا وى)، (ئەلماس خان) ئى ل سەر حسابا خوه بىرە (بەيروت) ئى چارەسەريя وى كر و جارەكادى زقىرىنە (بەغدا) دەست دا كارى خوه. پىشتى بەرەلا قىبۇونا ناڭ و دەنگى وى ل سالا (1948) ئى دىزفۈرىتەقە بۆ بازىرەكى (دېرکى) و بەرددوامىيى دەتتە ژيانا خوه يَا ھونمەرى و ل بازىر و بازىرەكىن كوردا دەست ب گىرلانا ئاهەنگا دىكەت و جارەكادى ھەقالىن وى ھاتتە جەم وەكى مالا (بەرخان بەگ و كاميران بەگ و...).

زشامى دەتتە مالا وى ژ بۆ خاترا دەنگى وى و سترانىن وى بىن شورەشگىرى. ل وى دەمى (فرەنسا) د (دېرکى) دا بۇو، ل دېف باپيرى من دىگەریان دا بىگرن، باپيرى من بازدا چوو گوندى (قەزەلچەپ) ئى، ل وىرىنى گرتىن و سالەكى كىرنە دەھىسى دا، پاشى بەردا. پىشتى ھينگى سىاسەتا حۆكمەتا تۈركىيا پىچەك خوش بۇو و عەفوپىا وى دەركەفت، پىشتى گۇھرىتىن سىاسى ل تۈركىيا پەيدابۇوين جارەكادى دى دىزفۈرىتە جزىرە بوتان و تۈوشى نەخوشىھەكى گەران دېيت و ل سالا (1957) دېچىتە بەر دلوقانىا خودى.

مللەت پى دەھىت وى بىكە ژكۈردارا.

باپيرى من (سەعىد ئاغايى) ل دەستپىكى سترانىن شورەشگىرى گوتىن، حۆكمەتا تۈركىا نەرەمت بىرە ژكارى وى، حۆكمى ئىيەمامى دانا سەر، باپيرى من بازدا ھاتە (عندىوھەن) و ل وىرىنى گەلەك سترانىن خوه چىكىن وەكى (عندىوھەن) پايتەختە). پىشتى دەمەكى ھاتە (دېرکى) و دوست ھەقالىن وى زەحف چىبۇون و ل دەقەرە دىگەریا. چوو (زاخو و مووسى) و هەتا گەھىيا بەغدا ژى.

• (بەھىيا) كچا

(سەعىد ئاغايى)

دېبىزىت :

تىشتى بابى من دىكى قەھمەيەنە وى گەلەك بۇو و زەحف حەمزەز ملەتى خۆ دىكى و

زوربەميا سترانىن وى

شورەشگىرى بۇون و ستران بۇ وان رويداندا گوتىن و ب زولما ل كوردا دەتتە كىن. بابى من يى خورت بۇو و خەلکى گەلەك حەمزەز دىكىن و وى ژى حەزىز خەلکى خۆ دىكى. بىرا من دەھىت مالا مەل (عندىوھەن) بۇو، پاشى ئەم ھاتىنە (دېرکى)، دەما خەلکى زانى كو بابى من دەنگىبىزە و ستراندا دېبىزىت، ل تىقارىيا خەلک ل سەرکارىن خوه دەتتە مال، و ب شەقى دەتتە مالا مەل بابى من كوم دبۇون و هەتا درەنگى شەق بابى من ستران ژ وان را گوتىن. وەكى ستراندا (نادربەگ - حەسەنئى مالا موسا - ئەم ملکى كوردا - ئەم فەلەك فەلەك - دەرويىشى عەبدى.... ھەن). ئەق سترانە ھەمو بىن بابى منن و خەلک ژۇي علمىنە. دوى دەمەدا (دىيىا من) دىگوتى دى بەسە تە ئەق خەلکە ھشىار كىن

ئابۇر

164 - خۆسەریيا ئابۇرى دەستكەفتەكى سیاسى يان كەفتەنەكى ئابۇرى
..... عەلی ئۆزەمەرى

خۆسەریا ئابورى

دەستكەفتەكى سیاسى يال كەفتەكى ئابورى؟

عەلی ئۆزەمارى

ماستەر ب زانستىن ئابورى
alioremar@yahoo.com

تاكرييقمەرنى، ئەف چەندە ب پىيى تەممەنى حکومەتى دوبارە دىن، لى وەكى دېيىن (حنىر د نېسىنى دا نىنە، حنىر د جىيەجىكىنى دايە) و ژ خۇ خالا لىسر راوھستانى ژى ھەر ئەقەيمە، ئەرى ھەمى ئەھۋىن ھاتىنە سەر دەستەلاتى و بۇونىھ رايىدار، تا چ رادە دراستكە بووينە ل گەل پەيامىن خۇ و چەند شىايىنە وان گۇتنان بىكەنە راستى.

ئىخستتا پەيكەرى دكتاتورى ل بەغدا و ب دووماھىئىنانا رژىمەكى كۆتەكى و شوفىنى، مزگىننەكە ماھن بۇو، نە ب تى بۇ گەلە كورد،

بەراھى

سەقامگىریبا سیاسى و ئىمناھىي، ل رەخى دى ژى، سەقامگىریبا دارايى و ئاستى چالاکىيەن ئابورى، نىشانىن گەرنى بۇ زانىنا ھىز و بىھىزىيە هەر وەلاتەكى و ئەف دوو تىگەھ (سەقامگىریبا سیاسى و دارايى) تىرا ھندى دەن، مروف قەكۈلەنەكى زانستى لىسر سىستەمنى بىرېقەبرنا هەر وەلاتەكى بىكەت و تىدا خالىن بەھىز و لاوازىن وى دەستەلاتى دىيار بىكەت و پاشان بېرىارى ئەر ھندى بەدت، ئەرى تا چەند ئەم وەلات لىسر ھندى بەدت، ئەرى تا چەند ئەم وەلات ب وەلاتىن ئارام دەھىتە ھۇمارتن و تا چ رادە ئابورى وى وەلاتى يىن ب سلامەتە و دەلىقىن گەشەمەيا ئابورى تىدا د چ ئاستدانە.

پشقا ئىكىن

ژ روپى تىپەرەتە، ھەر دەستەلاتەك دكارنامەيا كابىنەيا حکومەتا خۇدا، دارشتىن جوان د ئىخىتە بەردهمەي گەلە خۇ و خۇ ب گرۇپىن رزگار كەر دەدەتە نىاسىن، ھەر ژ بەرفەرەكىندا پانتايى ئازادىيەن دېمۇكراسى و رىزگەرتىن ل ماققىن مەرقۇنى و تا رەحسانىدا دەلىقىن كارى بۇ گەنچان و بەھىز ئىخستنا شىانىن ئابورى، زۇركىندا زىدمەرین داهاتى و بىنېركىندا گەندەلىيە، و پەيرەوکىندا گىيانى ب ھەۋرا كاركەرنى و گەلەكەن دېتىر، وەك ئامازەمەك بۇ سەقامگىریبا سیاسى و رىنەدان ب دىياردىما ب

حومەتا ھەریما کوردستانىدا و ھەلبەت ئەف تەكمىزىرنە پېتبەستنى ب ھەبۇنا سەقامگىرىيە سیاسى و دارايى دەكتەن، ئەمە كۆ دەقى قۇناغىدەدا ھەریمەتى دا ھەى ول ناقمراست و باشۇرى عىراقى نىيى و ئەگەر ئەودەمى دنابەرە ھەردۇو كەناندا ب قۇناغا زېرىنا تەممەن حومەتا ھەریما کوردستانى پېنناسە بىمەت، ئەمە قۇناغىن پېشى هەنگى چ بۇۋىنە و ئەو چ قەمیران بۇون ب سەر ھەریما کوردستانى دا ھاتىن، ئەرى پا پىنگاڭا ب دەولەتكىرنا ئابۇرا كوردستانى چ بۇۋىھ؟ يان ئەمە ب خۆسەرىيە

ئەگەر ھناردىكىرنا راستەوخۇ يا پەترۇلا ھەریما کوردستان بۇ دەرقە ب دەستكەفتەك سیاسى پېنناسە بکەين (خۆسەرى يا ئابۇرى)، ئەرى پا رىيکەفتەن ل گەل بەغدا و رازىيۇون لسىر رادەستكىرنى بەرامبەر دانا پېشىدا گاشتى دا چ بۇۋى؟

ئابۇرى ھاتىه ناسكىرن ل سالا 2014 ئى چ بۇو؟ ئەرى راستە ئەو دەستكەفتەكى سیاسى بۇۋىھ؟ ئەگەر دەستكەفتەن بىت چ بۇ وەلاتىن ھەریما كوردستانى دەستبەر كرييە؟ و ئەگەر ھناردىكىرنا راستەوخۇ يا پەترۇلا ھەریما کوردستانى بۇ دەرقە ب دەستكەفتەك سیاسى پېنناسە بکەين (خۆسەرى يا ئابۇرى)، ئەرى پا رىيکەفتەن ل گەل بەغدا و رازىيۇون لسىر رادەستكىرنى بەرامبەر دانا پېشى ھەریما کوردستانى د بودجەيا گاشتى دا چ بۇو و بىريارا دادگەها پارىس ل 2023 يارىگىرىكىرنا ھناردىكىرنا پەترۇلا ھەریما کوردستانى چ بۇو كۆ

كۆ ب درىزىاهىيا دەستەلەلتا رژىما بەعس، سیاسەتىن تەعرىب و گەھەرىنەن ديمۇگرافى و ئەنجامداна قىركەننەن بىقۇم (ھەلبەجە و قۇناغىن ئەنفالا) دەرەمەتەن كەن، بەلكى ل گەل ھەمى پېكەتىن عىراقى، ژ وان سیاسەتىن جوداھىن مەزھەبى ئەواڭ گەل مەزنتىرىن پېكەھىنەر ئەللى عىراقى ئەنجام دايى كۆ مەزھەبى (شىعە) بۇو، و يەقەتىر ژنابىرنا رژىما بەرى ل نيسانا 2003 نىشانەكى دىارە نە ب تى د مىزۇوا عىراقا بەرىدا، بەلكى وەرچەرخانەك مىزۇوېي بۇۋىھ بۇز ھەریما كوردستانى دووماھىيەندا دىاردەيدا دوو ئىدارەيى (ھەولىر و سلىمانى) و ئىكەنلىكى زىوارى د ئىكەن حومەت دا ئىنا ھەبۇنى و مزگىننە ب دووماھىيەندا دوو سىستەمەن سزاپان بۇون ئەمۇن كۆ لسىر ھەریمەتىن سپاندن، ئىكەن ئەمە نەتمۇن ئىكەنلىكى لسىر ھەمى عىراقى سپاندى و پېشمەك بەر ب ھەریمەتى ژى كەفتىھ و يادن ژى ئەمۇ بۇو ياخىن ئەرەپلىكى لسىر ھەریما كوردستانى سپاندى، پېشى سەرەلداندا خەلکى پارىزگەھىن كوردان ل بەھارا 1991 (حسن، 2015، 11).

ب ۋى يەكى ژى ھەریما کوردستانى ژقۇناغا ھەریمەك دائىختى و بىباوھ و نەديار لسىر نەخشەبىي دەقەرى، بۇ خودان ستاتويەك سیاسى دانپىداي ژ ئالىيى ھەریمەتى دەولەتى ۋە خالا دەسپېتكىرنى بەرەق ئافكىرنا عىراقەكى ديمۇكرات و فيدرال، كۆ مرۆڤ دەكارىت بېزىت ئەف قۇناغە قۇناغا قىباخازىيە راومەستانى لسىر پىا و جەگىرەكىن و ئافلەرنى رېقەبەرىيەك ديمۇكرات ل عىراقا پېشى بەعسیيان و بەردىھەمبوون لسىر رىيازىن ۋەھەتسەن ديمۇكراسييەتى، و بەرەق ئاراستىميا راستەتكىرنا رېرھوين ئابۇرى د ھەریما كوردستانىدا ژى (صالح، 2023، 180).

ھەمى ۋەكۆلەرىن ئابۇرى لسىر ھندى رىيکەفتىنە كۆ قۇناغا د ناقبەرا (2003 – 2013) قۇناغا زېرىنا گەشمەيا ئابۇرى بۇۋىھ د تەممەن ئابۇر

ژى رېكەفتىبۇن لىسىر رېكارىن سەرەدمەرىكىرنى ل
گەلدا و پىشخىستا ھەردوو زەقىيان و دانا شايىتەيىن
كۆمپانىيەتىن پەيپەندىدار و پېكىنانا كۆمىتەتىمەك
ھەۋىشىك ژبۇ ئالوگۇركرنا زانىارىيىن پەيپەندى
ب پىشخىستا وان زەقىيان (كىلىگە) و ئەنجامدانى
كۆمبۇونىن بەردىوام (عبدالله، 2022، 376).

ھەلبەت ئەف ھەردوو زەقىيە ژى ھېش
لىسىر دوو رېقەبەرىيىن جودا ۋە بۇون، ل گەل
دەركەفتىا ئېكەم ياساپا بودجەيا سالانە ياخىنەتى
ھەرىيما كوردىستانى ل پەرلەمانى كوردىستانى
ل سالا 2005 ئى، وېقەتر ب كريار ھەردوو
ئىدارەتىن ھەولىر و سلىمانى ھاتته راکىن و
ھەرىيما كوردىستانى جە گرت، ھەر
د ئېكەم ياساپا بودجى دا رىزەيا (79.4%) بۇ
بودجەيا كاربرىكەر ژ كۆپى بودجەيا گشتى
ھاتته دەستتىشانكىن و رىزەيا (20.6%) وەك
بودجەيا وەبەرھېتىنى دىاساپا بودجى دا جەھگەت
(صالح، 2023، 134)، ئەف بۇ ھەرىيما كە
وەكى كوردىستانى و ئەم چالنجىن بەرپا ھەنگى
تىدا دەرباز دېبۈ پېنگاڭەمەن گەزىن و گەزىن بۇو،
دويفىدا ياساپا وەبەرھېتىنى ياخىنەتى دەستتىشانكىن
ل سالا 2006 ئى دەركەفت، كۆ ب پېنگاڭا ئېكى د بىاپى
پەيداكرنا ژينگەھەك گونجاي ياخىنەتى دەستتىشانكىن
تىتىھەزەنەتىن و ب ئېك ژ باشىرىن ياساپا ئابۇرى
ھاتته دەرىخستن ھاتته ناسكىن، و رېك ل بەردىم
سەرمایەدارىيىن بىيانى ھاتته ۋەتكەرن بىن د ھەرىيما
كوردىستانىدا وەبەرھېتىنى بىمەن، پاشى ل سالا
2007 ياساپا ژمارە (22) ئانكۇ پشتى سالەتكى
ژ ياساپا وەبەرھېتىنى ياساپا (پەتىرۇل و گازى)
دەركەفت، دەركەفتىا ۋە ياساپى د دەممەكىدا بۇو
كۆ ھېش ل عىراقىدا ياساپى دەقى كەرتى گەنگەدا
نېبۈو، يان زەلاتىر لايەنن د پەرلەمانا عىراقىدا
نەشىيان لىسىر وى رەشنقىسى ئامادەكىرى بۇ
تىپەراندىنا ياساپا پەتىرۇل و گازى رېك بەھقۇن.
تا ئەقىقى ژى نېبۈونا ياساپى كەتا تايىھەت ب

وەكى د مەدیا ھەرىيما حۆكمى و حزبىدا وەك دەستكەفتەك
ز دەستكەفتىن حۆكمەتا ھەرىيما ھاتە پىناسەكىن؟ ز
خۇ نابىت ھەردوو رەخىن ھەۋىشىكىنى (رادەستكەن
و نەراەدەسکەن) ھەردوو دەستكەفت بن.

ئەف ھەزەرەكە كۆمپانى د ھەرىيىدا بىزىت دانە و چاقەرىي
بەرسقان دەكەن، ژ بەر ھەندى و دا زىتە لىسىر ۋە
دەستپىكى نەراوەستىن و ژ بۇ خواندەقان زوپەتىر
دەقى بابەتى بىگەھەيت، دەشاندایە مەرۆڤ قۇناغىن
ئابۇرپا ھەرىيما كوردىستانى و ئەم ھەرىيما كوردىستانى
ب پەتىرۇل و گازى، لىسىر سى قۇناغان
دابەش بىمەت، قۇناغا پشتى ئەخستى پەيكەرى
دەكتاتورىيەتى ل 2003 و تا دەگەھەيتە دووماھىپا
سالا 2013 كۆ ب دەمىز زېرىن و گەشەپا
ئابۇرپا ھەرىيى ناس دەكەت، قۇناغا راگەھاندىنا
خۆسەرپا ئابۇرپا (2014 – 2023) كۆ ب
دەستپىكى قەمیرانى ياخىنەتى دەست
پى دەكەت، تا دەگەھەيتە ب دووماھىپانان بېرىارا
ب ناقى (خۆسەرپا ئابۇرپا) ئەم ھەرىيما كوردىستانى
ھەرىيەتە ھەرىيەتە ھاتىھە ھافقىتىن، قۇناغا سىيى
ژى قۇناغا پشتى بېرىارا دادگەھا پارىس و ب
دووماھىپانان بېرىارا دادگەھا پارىس و ب
ھەرىيما كوردىستانى و ۋەتكەن دەرىخستن بۇ چارگوشەپا
ئېكى بەرپا خۆسەرپا ئابۇرپا.

ئېك - قۇناغا بەرپا خۆسەرپا ئابۇرپا (2003 – 2013):

بەرپا دەستتۈرۈ فېدرالى ل سالا 2005
بەقىتىه د كارىدا، ھەرىيما كوردىستانى چ زەقىيەن
كۆ بچە د بىاپى بەرھەمئىنەن بېتىرۇلى دا بۇ
شىانىن بازىرگانىيەتىنى نەبۈون، بەرھەمئىنەن
د ھەردوو زەقىيەن (تاوكى و تەقىمەق) ژ (120)
هزار بەرمىل رۆژانە دەرباز نەدبۈون، (50)
هزار ژ زەقىيەن تاوكى و (70) ژ زەقىيەن تەقىمەق،
و ھەر دوو لايەنن پەيپەندىدار (ھەرىيەت و ناقەند)

هریما کوردستانی ژ کۆبی بودجه‌یا گشتی یا عیراقی بۆ هەریمی دهنیریت، ئىدی ئەگەر تیبینی بکەمین بەمری کو باده‌کا پەترولی بیتە باده‌کەکا ئالۆز، رادەستکرن و پاکتاوکرنا سالانیبین حکومەتا هەریما کوردستانی د یاسایا بودجه‌یا گشتی یا عیراقی دا دوباره دبیت.

حکومهتا عیراقی بەردوام ئەف پاکتاوکرنه ب
مغاپیەکى خۆ لسەر حکومهتا ھەریما کوردستانى
ھەزارکرييە و سالانە دووبارە دېيت تا دووماهى
ياساپا بودجىما 2023 ئەف خالە (پاکتاوکرنا
ھەزمارىن د نافبىرا سالىن 2004 - 2022) جەئى
د ياساپا بودجى دا ھاتىھەرن، وەك پرسگۈزىكەك
ئالۇز دەركەھېيت، ژەرکۇ دئىكەم ياساپا بودجى و
تائىرۇ ژى حکومهتا ھەریمەن ھېچ بەشە داھاتەكى
نافخۇ رادمىستى نافەندى نەكرييە، كۆ ماھىست ژى
ئەم داھت بۇون يىن دكەتنە ژىر نافى داھاتىن
سەروھەرىيە و زىدەبارى داھاتى نافخۇ. ھەلبەت
ل گەل خەرجىيەن بكاربەر (الموازنة التشغيلية)،
خەرجىيەن وەبرەتىنانى ژى وەك بەشەكى
تمامكەر زىدە دبوو، كۆ پىڭكە دبوونە پشكا ھەریمە
کوردستانى ب رىزەميا وى (17%)، دىسان
داھاتەكى دى ژى بۇو دھاتە دىياركىن، ل ژىر نافى
(خەرجىيەن (پەرمىدىانا پارىزگەھان و ھەریمان)،
كۆ ژ ئىك ترلىيون و پىنج سەد مiliار ديناران ل
2006 دەست پى دكەت و ب حەفت ترلىيون و دوو
سەد مiliار دينار ل سالا 2013 دوماهى دەيت د
قۇناغىدا، سالانە ھەریما کوردستانى پشكا خۆ
ژ ۋى پارەي ھەبۇو، ھەلبەت ب پىي رىزەميا 17%
و ب رىتىا وان پىرۇزەتىن كۆ ژ لايى پارىزگەھان
و وزارتىن پەيوەندىدار يىن حکومهتا ھەریمەن و
ھاوشىۋى وى ل حکومهتا نافەندى دھاتە بلندكىن و
دھاتە خەرج كىن و چالاکىيەن ئابۇرى و پىرۇزەتىن
گەشىتىانا ئابۇرى يى دھاتە جى بەجىكىن.

هر دنیکم تا قیرنا همه پیشکدار یاسایا بود جمیا
گشتی یا عیر اقتدا و بمرد هوامیو نانا ناکه کیان

کمرتی په تر قول و گازئ ل عیراقی ب شیویمه ک
ژ شیوان سه دهمه که بو وان ناکوکیین هیی ل
ناقبرما (هولییر و به غدا) لسمر فی کمرتی،
نمریکه فتنا لایمنین عیراقی لسمر یاسایا ناقبری،
دهلیقیمه کا زیرین ل بمردم هم ریما کوردستانی
فهکر، نیدی نهف دوو یاسایین گرنگ و همبوونا
فاکتمری سه قامگیر بیبا سیاسی و ئیمناهی و
نمبوونا وی ل ناقمراست و باشوری عیراقی،
ژینگه همه کا گونجای بو هم ریما کوردستانی
ره خساند و بهری زور بھیا سه رمایه دار
و و بهر هینه رین بیانی بکم قیته هم ریما
کوردستانی، هم دهست ب و بهر هینانی بکمن،
هم ژی بنگه هین سه ره کی بیین کومپانیایین خو
ل هم ریمی دابن و هم ریم ببیته خالا دهست پیکرنی
به ره چ بازی رکین دنین عیراقی ل ناقمر است و
باشور، کو چافی زور بھیا کومپانیایین بیانی ل
قازانجیین و بهر هینانی بعون ل ده قمرین پشتی
شپری، کو همیشه چاقمریئ ناقه دانکرنی بعون.
پشتی په سندکرنا دهستوری عیراقی ل سالا
2005 ئ و د پیکنینا نیکم کا بینا حکومه تا
فیدرالدا ل سالا 2006 ئ و د نیکم بودجه بیا
گشتی یا سالانه دا، ریزه بیا (17%) و مک پشکا
هم ریما کوردستانی هاته جه گیرکرن، کو دبوو
ملیار دینار، نهف کوژمی همنی بو هم ریمه کاسنی
پاریزگه هی بودجه بیکار مه زن بورویه و د
نیکم یاسایا بودجی دا ژی د ماده بیا (-13 د) دا
هاتیه: (هم ریما کوردستانی پیشینیبا خه ملاندنا
داهاتی ناخو بو سالا 2006 ئ دکمتن، ژ همی
ژیدرین خر فه کرنا داهاتی و دگه هینیته و هزاره تا
داری) (الوقائع العراقية، 2006، 2)، مامهست
ژی حکومه تا هم ریما کوردستانی همی داهاتی
ژ ژیدرین جودایین هم ریمی خر فه دکمتن،
را دهستی حکومه تا فیدرال بکمیت و د بهرام برد
حکومه تا فیدرال بیشکا 17% و مک پشکا حکومه تا

لسمىر پىشخستنا كەرتى پەتىرۇلى ل دەقەرىن دەكەفە ئىزىز كۆنتروللا ھەرىمى، بۇو سەددەمەك كۆ دەستەھەلاتا فيدرال بەردىۋام خەفەك و ئاستەنگان دروست بىمەت، نەخاسىمەل دەمىن سالانە ياسايا بودجەيا گشتىدا، زۆربەيا وان ناكۆكىيان ژى فەدگەمرىيەن بۇ شەرقە و جى بەجيڭىرنا ھەر سى مادەمەن (111 و 112 و 113)، كۆ بىناتى وان ناكۆكىيان ژى بۇ وى نەزەلاللىبا د ۋان مادەياندا بۇو.

خواندىنا ناقەندى بۇ ياسايا 22 ل 2007 ئەم بۇويە كۆ ئەف ياسايدا ياناكۆكەل گەمل مادەيا 112 يا دەستۇورى عىراقى، ياكۇ رېغىمېرنا بادەكا پەتىرۇلى

لسمىر رادەستىرنا داھاتى ناقۇخۇ و نەپاكتاواكرنا ھەزمارىن دوماھىيىسا سالى، وېقەتى تىبىنى دەيتەكىن كۆ حۆكمەتا فيدرال بىزەن كەرتىنە يان رىزەمەيا كۆ بۇ حۆكمەتا ھەرىمما كوردىستانى ژ 17% كىم بىمەت بۇ 12% و پىشى كۆ كىمكىرنا رىزەمەيا ھاتىيە دىياركىن ھاتىيە رەتكەرن، وېقەتى حۆكمەتا فيدرال پىشى كۆ ياسايا بودجى ژى دەتە دىياركىن سالانە رىزەمەيا خەرجىيەن سەروھىرى ئىزىدەتلىكىرینە و ئەم زىدەھىيە ب پىرى رىزە لمەر پىشا حۆكمەتا ھەرىمما كوردىستانى ھاتىيە بىرین و پاشان ھەيقانە ھاتىيە فېرىکەرن، قى كارتىكىرنەكا نەرىننى لسمىر بودجەيا پارىزىگەھان و ھەرىمان ژى ھەببۇو، بۇ نموونە د ياسايا بودجەيا سالا 2011 يەدا (22.02%) بۇول سالا 2012 ئەف رىزە بىرە (26.5%) ئى و ل سالا (2013) گەھشەتە (28%) كۆ دبۇو (41) تىرىلۇن دىنار ژ كۆيى گشتىي بودجەيا 2013 و ئەف بلندبۇونا بەردىۋام ياخىرىچىن حاكمىيە كارتىكەرن لسمىر رىزەمەيا دەتە ھنارتىن ژ پىشا ھەرىمى دىكىر، كۆ د باشتىرىن حالمەدا رىزەمەيا كۆ دگەھشەتە ھەرىمما كوردىستانى ل نافېمرا 12.5% - 15% ئى بۇويە، تا گەھشەتىيە ھندى حۆكمەتا ھەرىمى داخوازى ژ حۆكمەتا ناقەند بىمەت، رىكاران ژ بۇ رىزەمەيا سالانەيا خەرجىيەن سىيادى ژ كۆيى بودجەيا گشتى ياسالانە دىيار بىمەت (عبدالله، 2022، 378).

بەرى سكىتمەرى پەتىرۇلى بىبىتە گۈرىكەكا ئاللۇز، رادەستەكەرنا داھاتى خالىن سنورى و ناقۇخۇ و نەپاكتاواكرنا سالانە ل ناقېبەرا حۆكمەتا ھەرىمەن و حۆكمەتا فيدرال وەك كىشەيەكە سالانە ھاتىيە پىش.

بۇ ناقەندى دىزقەرىنەت و ب بەشدارىبىا ھەرىمان و پارىزىگەھىن بەرھەمھىنەر ل گەمل حۆكمەتا ئىتحادى، لى رۆلى ئىكى دەبىت رۆلى ناقەندى بىت، د بەرامبەردا ياساناسىن ھەرىمما كوردىستانى دىگۇتن دەرىخستنا ياسايا پەتىرۇل و گازا ھەرىمى ياناكۆك نىنە ل گەمل گىانى جىئەجيڭىرنا مادەمەن (111، و 112، 113) ژ دەستۇورى فيدرالى (المحمدى، 2020، 11) و حۆكمەتا ھەرىمەن داخوازا دەستەھەلاتىن تايىمەت ب ھەردوو مادەمەن (115 و 121 دىكىر، كۆ د مادەيا دووھەدا 121 ھاتىيە دەستەھەلاتا ھەرىمەن مافى راستقەكەرنا ھەپە د جى

بەرى سكىتمەرى پەتىرۇلى بىبىتە گۈرىكەكا ئاللۇز، رادەستەكەرنا داھاتى خالىن سنورى و ناقۇخۇ و نەپاكتاواكرنا سالانە ل ناقېمەرا حۆكمەتا ھەرىمەن و حۆكمەتا فيدرال وەك كىشەيەكە سالانە ھاتىيە پىش لەوان تىبىنى دەيتەكەرن، ھەل ئىكەم ياسايا بودجى دا حۆكمەتا فيدرال بىزەن كەرى ھەندەك قشار و دورپىچەكەرن بۇ دەستەھەلاتىن ھەرىمەن بدانىت و پىشى دەركەفتەن ياسايا ژمارە ل سالا 2007، نەببۇونا وەكى وى د حۆكمەتا فيدرالدا و رېزدبۇونا حۆكمەتا ھەرىمما كوردىستانى

ب چەند رىكەكا و ل گۇر ياساپا پەترۆل و كازى پارهىيەكى مەزن دگەھشته حکومەتا ھەرىمى، زىدەبارى شىنىتىن كۆمپانىيەن بىانى پشتى ئىمزاكرنا گرىيەستان ددانە حکومەتا ھەرىمى، ئەقە ژى وەكى ناكۆكىيەكى دەركەفت، ئەو ژى بابەتىن داهاتىن پەترۆلى بۇون و چەوانيا سەرەدرىكىرنى ل گەلدا، ھەر چ حکومەتا فيدرال بۇو پېداڭرى بۇو، كۆ داهاتى فرۇتنا پەترۆلى، چ ئەوا ژ لايى حکومەتا فيدرال دەھىتە فرۇتن و چ ژى ئەوا حکومەتا ھەرىمما كوردىستانى ب رىيما ھىلا ھەرىمى ب تۈركىيە گىرى ددا دچوو و تاتە فرۇتن، دەبىت ھەمى بچىتە سەر ھەزمارا (سندوقا گەشمەپېدانان عيراقى DFI) ل نىۋىرەك و پشتى 5% قەرەبۈويىن كۆيتى ب سەدەما داگىركرنا وى ژ لايى رەزىما سەدام ژى تىنە راكرن، پاشان دهاته ۋەگۇ ھاستن بۇ سەر خەزينا ئىتحادى و پشقا ھەرىمما كوردىستانى ب پىنى رىزھىدا بودجەيا سالانەدا دەھىتە رەوانەكرن، لى ھەولىرى ئەف رىكارە ب ئاشكەرايى رەت دىك، ل جەئى تايىت ل تۈركىا كۆ ل ژىر دەستەھەلاتا وېدا بىت (المحمدى، 2020، 20)، لى خالا كۆ بۇويە جەئى نەرازىبۇونى ۋە جارى نەنتى حکومەتا فيدرال، بەلكو ۋە جارى زۆربەيا لايەنلىن ل ناڭ پەرلەمانى ھەرىمما كوردىستانى لىسەر ۋە رىكارى تۈرەبۇون و رەخنەيىن مەزن ئاراستىمىي حکومەتا ھەرىمما كوردىستانى كىن، زىدەبارى كۆ وەزارەتا سامانلىن سروشتى داهاتى فرۇتنا پەترۆلى نەئىخستە سەر ھەزمارە بانكەكا باورپېكىرى ل ئەمەريكا يان ئەورۇپا و شۇونا وى وانا بانكەكا تۈركى (ھالك بانك) ھەلۋاچىت كۆ ھەلگەرا گەلمەك گومانان بۇو، لى ياز وى خرابىت ئۇ بۇويە كۆ حکومەتا ھەرىمما كوردىستانى پشتى داهاتى پەترۆلا دهاته فرۇتن ل بەنكاكو ھالك - بانك ژى وەر دىگرت، ۋە دەگۆ ھاستە سەر ھەزمارا بەنكى ل بانكا (كوردىستان) كۆ

بهجىكىرنا ياسايىهەكا فيدرال د هەرىمەيدا، د ئەگەرى
ھەبۇونا ھەر ناكۆكىيەكى د ناقبەمرا ياسايىهەكا
فيدرال و ياسايىهەكا هەرىمەمى دا، لىسەر بابەتەكى كۆ
ناكەقىتە د چارچۈقى وان بىسپورىييان دا كۆ تىنى بۇ
دەستتەه لاتا ئىتحادى دەكەن (القادري، 2016، 7).
ئەف دوو خواندىنин جودا بۇ شەرقەيىن مادەيىن
گۈرىدىيى ب چەوانىبىا رېقىبىرنا بادەكا پەترۇلىنى
و چەوانىبىا سەرەدەرىيکىرنى ل گەل داھاتى و
دابەشىرنى وى، بۇو ناكۆكىيەكى بەردىوام و ب
نەبۇونا ياسايىهەكا ھاوشييە ل حۆكمەتا فيدرالدا،
بۇو پالدىرەكى زىدەتىر كۆ حۆكمەتا ھەرىمە
كوردىستانى ياخىن بەردىوام بىت لىسەر بەرnamەيىن خۇ
يىن و بەرھىنائى دەكەرتى پەترۇلى دا و قى فەلااتىبىا
دەكەرتى پەترۇلا عېراقىدا ب ھەند وەربگرىت و
مەفaiي ژ وى فەلااتىبىي وەربگرىت.

هریم ب کریار بوو جههک کوچاقی
کومپانیین مهزن لسمر ئاستى جىهانى بخو
بکىشىت و ب بهشىنا شىرىنېنىن دراڭى بۆ حومەتا
هریمما كوردىستانى خۆ بکىشنه كەرتى وزەيا
هریمى و قازانچىرىن تىدا. حومەتا هریمما
كوردىستانى دەست ب پىشخىستنا كەرتى پەترول
و گازى كر و گىرييەستىن و بەرھىنانى ل گەل
پىنجى كومپانىين بىانى گىرىدا (المحمدى، 2020،
10)، مينا (گۆلف كىستون) ئىموا لىگەريان
د زەقىبا شىخاندا كرى و پاشان دياركى كى
يىدهگا وئى ب 14 مiliar بەرمىلىن پەترولى دەھىتە
خەملاندىن، پاشان كومپانىا (ئىكسۇن مۆبىل) وەك
ئىكەم كومپانىا دەولەتى ياخىن كەفتە د كارىدا
ل زەقىين هریمى و دويچرا ژى كومپانىين
شىفرون و توتال گىرييەستىن كاركرنى د زەقىين
پەترول لا هەرىمەتى ئىمزا كرن. (امېرلىر و زامىل،
2018، 3).

پشتی کو ژماره‌یه‌کا کومپانیایین مهمن
گه‌هشتبه‌ه هریمی، گریب‌هستین خو بین
و بمبره‌هینانی ل گمل هریمی نیمزا کرن و ویف‌هتر

پارهىيى ددا حکومەتا ھەریمی ژى زىدە دبوو، گریبەستىن بەشدارىي بىن حکومەتا ھەریمی ل گەل کۆمپانىا ئەنجامداين ھىچ زەلالىيەك تىدا نىنە، دروھن نىنەن و بەرھەمئىنانى و پشکىن بەشدارىي و پارۋەكىنا قازانچىن پەتۈرۈلى، ژ ئالىي ژمارە و داتايىن وى تمقى ھەڤن و ل گەل ھندى كۆ حکومەتا ھەریمی داھاتەكى مەزن دەست كەفتىيە ژ گۈيدانما و ان گۈرى بەستىن ل گەل 51 کۆمپانىيان (علي و عبدالرضا، 2018، 4-5).

ناكۆكى لىسر كەرتى پەتۈرۈل و گازى رۆز بۇ رۆزى زىدەتىر و مەزىنلى دەھاتن ژ بۇ دېتتا رىكەچارەيان بۇ وان ناكۆكىيان و رىكەفتن لىسر نەخشەریيەكى (ھەولىر و بەغا) ھەردوو لىسر رازى بىن، ل ژىر قازانچىن سیاسى و پیویسەتىيَا و انا ب شىيانىن دراقى، ھەردوو لا نەچاربۇون سى رىكەفتىن لىسر بابەتى ھنارەتكىنا پەتۈرۈلى د ناۋىمەرا سالىن (2009 و 2011 و 2014) دائەنجام بىدەن، لى سىنورى ھەرسى رىكەفتىن دەنگ و ب ھندەك مەرجىن لايەكى، ب رەنگەكى نە حکومەتا ھەریمی و نە ژى بەغا، دئامادە نەبۇون ب كىيار ئىيەتباشىيەن خۇز ژ بۇ جى بەجىكىنا وان رىكەفتىن پېشىشى يى دى بىمن، نەخاسىمە ئەم خالىن كۆ دىگر ئايى بۇون لىسر دابەشكىندا دەستەلاتى - بىپۇرەيىا فرۇتنا پەتۈرۈلەقە ھەمى.

رىكەفتىن ئىكى 2009 پشتى چەندىن ھەيقىن دان و ستاندىن، ھەولىرى ب داخوازىيەن بەغا بىن رادەستىكىنا پەتۈرۈلى ب كۆمپانىا (سۆمۆ) يا حکومەتا عيراقى رازى بۇو، ب ھەمى ئەركىن فرۇتنى و ورگەرتىداھاتى پەتۈرۈلا خافا ھەریمى و فرۇتنا وى ب رىيىا ھىلا بۇرىيەن سەرەكى ل ناۋىمەرا عيراقى و توركىا (ITP)، د بەرامبەردا حکومەتا فيدرال دى رىزەيا (17%) يا بۇ ھەریمى ھاتىيە دىياركىن ۋەگوھىزىت، لىسر ۋى بىناتى رىكەفتىن ھاتەكىن كۆ 60 ھزار بەرمىل ژ زەقىيەن تاوكى ب رىيىا ھىلا بۇرىيەن عيراق

بانكەك نەحکومىيە و خاۋەندارىيەتا وى بۇ بەشمەك ژ سەرۆك حزبەك دەستەلات ۋەدگەمەريا و ئەف داھاتە هەر ل (2007 – 2018) گەھشتىيە 24 مiliار دۆلار بىيى دەستى ھىچ ۋەكولىنەكى بگەھىتى و بىيى ھىچ دەزگەھەكى چاۋدىرىيە دارابىي بىزانتى چەندىز ژى كۆزەمەي ھاتىيە خەرچ كرن و چەوانىيَا خەرچىكىنى و ب تى بەشمەك ژى ھاتىيە خەرچ كىن، و دەربارەي پشكا پتۇرۇدۇلار ياكۇ ب سەدان مiliyon دۆلار ھاتىيە خەمانلەنەن ھىچ بەشمەك ژى نەھاتىيە خەرچ كىن (باداوهىي، 2021، 110).

ژ لايەكى دېقە كۆزەمەكى دى كۆ ب دەھان مiliyon دۆلار دەھىتە خەمانلەنەن، حکومەتا ھەریما كوردىستانى ژ (51) كۆمپانىا وەرگەرتىيە، ل ژىر خالىن جودا جودا و ب پىيى وان مەرجىن د ياساپا پەتۈرۈل و گازىدا ھاتىيە دانان، بۇ نەمۇونە، حکومەتا ھەریمى ل ژىر خالا مافىن خاۋەندارىيَا زەقىيە (رېع) بۇ ھەر گریبەستەكى (10%) و دېسان باجا داھاتى ژ كۆمپانىا وەرگەرت ب رىزەيا (40%) و ل گەل وەرگەرتتا 10 دۆلار بۇ ھەر كىلۆمەترەكى چارگوشە، لى هویرىيىنەكى داھاتى ۋان خالان ماينە فەشارتى و نەھاتىيە دىياركىن و د ھىچ ياساپا بودجمىسا سالانەدا ئاماژە پى نەھاتىيە دان، ژ وانا شەرىنەھىيەن ئىمزاڭىن كۆمپانىا ئىكەنلىكىن ئەنلىكىن ئەنلىكىن بۇ نەمۇونە وەرگەرتتا (2) مiliyon دۆلاران ژ كۆمپانىا (ھەن تۆپىل) يا ل زەقىيەن ئەتەرەش كار دىكىر، وەرگەرتتا (54) مiliyon دۆلاران ژ كۆمپانىا (گۆلف) يا ل دەوروبەرلىن دەھۆك كار دىكىر، زىدەبارى وەرگەرتتا ب دەھان Miliyon دۆلاران لىسر زىدەبۇونا بەرھەمەي كۆمپانىا د زەقىيەكى دىيارىكىدا كار دىكىر، بۇ نەمۇونە ئەگەر بەرھەمەي دەرىخىستى يى كۆمپانىا يەكى ژ زەقىيەكى گەھشتى (10) مiliyon بەرمىلىن پەتۈرۈلى، ئەفە دەبىت (2.5) مiliyon دۆلار دابانە حکومەتا ھەریما كوردىستانى، و ل گۇر زىدەبۇونا رىزەيا دەرىخىستى بىرى

ژ زەقىيىن هەرىمما كوردىستانى ب پىيى رېكاريىن كۆمپانيا (سۆمۇ) ياخىرىقى، د بەرامبەردا حومەتى فىدرال دى كۈزىمى (1.5) مiliار دۆلار خەرجىيەن كۆمپانىيەيىن بەرھەممەنەر د هەرىمما كوردىستانىدا دەت، لى ب بەهانىغا ھندى كۆ حومەتى هەرىمما (50) ھزار بەرمىل رۆژانە ب رېكىن قاچاخ رەوانەمى ئىرانى كرييە، حومەتى فىدرال لى سەر وى رېكەفتى پەشىمان بېبىت و ژ كۆيى وى كۈزىمى ھاتىيە دىياركىن تى (560) مiliون دۆلار ب تى بۆ حومەتى هەرىمما بۆ خەرجىيەن كۆمپانيا ھنارتن، ب ۋى ئىكى وەك كارۋەدانەك بۆ ھەلويسىنى بەغدا نەدانا شايستەيىن كۆمپانىيەن د كەرتى پەترولا ھەرىمەندا كار دەمن، حومەتى هەرىمما كوردىستانى ل ئادارا 2012 ئەناردىكىنەفتى ب رىيىا سۆمۇ راوەستاند (فرحان، 2018، 46).

لەسەر وان ھەممى ناكۆكىيان و لەسەر وان ھەممى ئەم بىرىننەن حومەتى فىدرال ژ پىشقا هەرىمما كوردىستانى دېرىن، كۆ گەلمەك گەرنگە ئامازى ب راستىيەك دېتىر ژى بەمەين، پشتى حومەتى هەرىمما كوردىستانى ياسايانا پەترول و گازى دەرىخستى و د بىاقي پېشىختى كەرتى پەترول و گازىدا كەفتىيە بەرىيە عيراقى، ويقەتر عەقلىيەتكەن ل ناك بەشكە ژ دەستەلەلاتدارىن عيراقى دروست بولۇ، كۆ ب ھەرىمەكەن بەبىت دەرىيەتىيا هەرىمما كوردىستانى

وەك كارۋەدانەك بۆ ھەلويسىنى بەغدا نەدانا شايستەيىن كۆمپانىيەيىن د كەرتى پەترولا ھەرىمەندا كار دەمن، حومەتى هەرىمما كوردىستانى ل ئادارا 2012 ئەناردىكىنەفتى ب رىيىا سۆمۇ راوەستاند.

تۈركىيا را بىنە رەوانەكىن، لى ب سەدەمما پەيدابۇننا ناكۆكىيەكى ل ناقبەرا كۆمپانيا بەرھەمەنەر ل زەقىيە تاوكى (DNO) و حومەتى ھەرىمما رېكەفتىن نەھاتە جى بەجىكىن. رېكەفتى دووئى ل سالا 2011 ئەناردىكىنەفتىنەر ھەولىر و بەغدا ھاتە كىن، لى ئەف رېكەفتىنەر د وەختەكىدا ھات، كۆ ھەرىمما كوردىستانى بىزازار بىوو ژ سۆزىن حومەتى عيراقى، ب تايىيەت پشتى حومەتى ھەرىمما نورى مالكى ل 2011 دووماھىك پېرۋەز ياسايانا پەترول و گازى ئەمەوا ژ لايى ليستا (العراقيه) قەھاتىبو ئامادەكىن و حومەتى ھەرىمما رازىيۇونا خۇ لى سەر دىيار كىربوو، ژ لايى حومەتى مالكى قەھاتى رەتكىن و ل جەھى وى پېرۋەزەكى دى پېشىكتىشى كۆمەتىيە نەفت و گازى يەپەرلەمانى كىربوو ژ بەرلەك ب شىۋەھەكى ھاتىبو دارشتن ھەممى دەستەلەلتىن كەرتى پەترول و گازى دەدەستىن حومەتى فىدرالدا دىيار كىربوون، ژ لايى پەرلەمانتارىن كورد ب توندى ھاتە رەت كىن و حومەتى ھەرىمما مالكى ب خيانەتا باوهەرىيى تومەتىبار كىن، ئەف جۆرە ناكۆكىيەن توند د ناقبەرا حومەتى ھەرىمما و خودى سەرۋەكى جۇڭاتا و وزىرىيەن عيراقى، بولۇ سەدەمەك كۆ پشتى ھنگى ژى گىانى دەرىيەتىيە د ناقبەرا واندا درىزىيى بخۇقە بېبىنەت (القادري، 2016، 9). د ۋان كىلىياندا ھەرىمما كوردىستانى قۇناغا ئىكى ژ داناندا ھەنەكى بۆرپىن جودا ژ بۆ گەرەداناندا پەترولا ژ زەقىيەن ھەرىمما دەھىتە بەرھەم ئىنان و گەرەداناندا وى ياراستەخۇ ب رەخى تۈركىيە، ل سالا 2012 حومەتى ناقبەندر رەوانەكىندا پىشقا ھەرىمما كوردىستانى گەرەدا ب رادەستىكىندا بىرى (175) ھزار بەرمىللىن پەترولى ب كۆمپانيا سۆمۇ و دىسان بەغدا و د سالا دويىش دا ژى وەك مەرجەك دىيار بىكەت، لى شەكسەن ئىنا. رېكەفتىنال ناقبەرا حومەتى ھەرىمما و حومەتى فىدرال ل 2012 ب شىۋەھەكى ھاتىبو كىن، كۆ بەرامبەر ھنارتندا پىشكەك دىيارىكى

ئهو زىدەبۈونىن د ياسايا بودجەيا سالانمىا ھەرىمىدا ديار ب تايىمت ل سالىن د ناپېمرا (2011، 2012، 2013) بكمىن، ئهو ئىك ديار دېيت كۆ د قان سى سالاندا، بودجەيا خەملاندى ب رىزەيەكا ديار بلند بۇويه، زىدەترە ژ وئى ياب پىنى پشقا ھەرىمى ژ بودجەيا گشتى يا عيراقنى ھاتىيە ديارىكىن، ئەقە ژى بۇ ھندى دزقەرىت كۆ د قان سى سالاندا ئاستى دەرىخستن و هناردىكىرنا پەترولى ل زەقىيەن ھەرىمى بۇو دەرقە بلند بۇويه، بەشمەك ژ وئى ئەوا بدەست دكەت لسەر ياسايا بودجەيا سالانە ھاتىيە زىدەكىن، ب ۋىشىوهى (2.772 و 2.641 و 2.536) تىلىقۇن دينار ل دووف رىزبەندىيە وان سى سالان، ھەر د قان سى سالاندا ئەگەر وەك نموونە و مىرىغىن، دى بىنин ژ بەركو بودجەيەكا باش لېم دەستى حۆكمەتا ھەرىمى بۇويه، دى بىن د قان سى سالاندا خەرجىيەن بۇ وەمەر ھېنانى ھاتىيە دانان، د بلندبۈونىدا بۇويىنە و لسەر كىستى كىمكىرنا خەرجىيەن كاربەكمەر ب ۋىشىوهى (33.7%)، 30.96%، 31.54% و ب پىنى رىزبەندىيَا سالىن لسەر ديار، ھەلبەت د بەرامبەردا خەرجىيەن كاربەكمەر د كىمبۈونىدا بۇويىنە و ئەقەيە يا ھەمى ئەو حۆكمەتتىن كۆ حۆكمەتتىن بەرى وانا ل ھافقىتتا پېنگاڭقىن بلندىن گەشەپىداندا ئابۇررەبەر. ھەلبەت ئەم ھېش بەحسا دەمەكى دكمىن كۆ زىدەبارى داھاتى ناخخۇيى حۆكمەتا ھەرىمى ب تايىمت داھاتى پەترولى، داھاتەكى مەزنەر وەك پشقا ھەرىمى ژ بەغدا دەتات.

ھەر گىريдан ب داتايىن خەشتىيەن ژمارە (1) فە و كۆ سەلمىنەرى ھندى بىت، قۇناغا (2006 – 2013) سەرەدەمى زېرىنلى گەشەمەيَا ئابۇررەبەر ھەرىمى كوردىستانى بۇويه، ئەگەر تىن ئەم وان خزمەت و دەستكەفتىن د ناپېمرا (2009-2012) حۆكمەتا ھەرىمى كوردىستانى پېشىكىشى خەلکى بكمەت مينا (پېشىنەمەيىن خان و بەرە، پېشىنەمەيىن ھەۋزىنلىيى، توناسازى، قەرین بچوپىك، بىما بىكارييى) كۆ ھەمى

بكمەن و ب ھەر نرخەكى بىت حۆكمەتا ھەرىمى كوردىستانى نەچار بكمەن ملکەچى مەرجىن حۆكمەتا فيدرال بىبىت و ۋان كەسىن كۆ زىدە لسەر ۋى ھېلى كار دكەر، خۆدى سەرۆك و وزیران (نورى مالكى) بۇو كۆ بۇ دوو خولىن لسەر ئىك سەرۆكەتىيە و وزیران دەدەستانىداپۇو و د قان دوو خولاندا ھەرچى ياشىندا ھاتىيە دزايەتتىيە ھەرىما كوردىستانى كريە، ھەلبەت ئەم ھېش بەحسا قۇناغەكى دكمىن كۆ ھېش ئابۇررەبەر خۆسەرى نەھاتىيە راگەھاندن و ھېش بەشه بودجەيا ھەرىمى نەھاتىيە بېرىن، لسەر وان ھەمى ناكۆيىن د ناپېمرا حۆكمەتا ھەرىما كوردىستانى و حۆكمەتا فيدرال لسەر كەرتى پەترولى و ئەو شىلاتتىيە ھەمى د ھەمى قۇناغىن وىدا، لى بەشه بودجەيا حۆكمەتا ھەرىمى ب ھندەك كىماسىقە ژى ھەر دگەھەشت، كەواتە ل قىرە ئەگەر ئەم شىكەنەكى بۇ شىانىن حۆكمەتا ھەرىما كوردىستانى بكمىن ب پىنى ياسايا بودجەيا سالانە وەكى د خەشتىيەن ژمارە (1) ديار دېيت ياشىن د ناپېمرا (2005 – 2013) ئ دا رەنگە گەلەك باشتى بابەت زەلال بىبىت.

د خەشتىيەن ژمارە (1) و وىنەمەي پېقەنگەر نىدaiي، ديار دېيت كۆ ئەو كۆزەمى د ياسايا سالانمىا بودجەيا حۆكمەتا ھەرىمى ھاتىيە خەملاندىن زىدەترە ژ كۆبى گشتى پشقا ھەرىمى ژ بودجەيا گشتى ياشىندا ناۋەند، ھەلبەت ئەم ۋىش پشقا زىدە رامانا ھندى نادەت كۆ حۆكمەتا ھەرىمى سالانە د كۆرتەھىنانا بودجى دا دەرباز بۇويه، بەلكى ئەو زىدەكىن داھاتى ناخخۇيى ھەرىمەيىه و ھاتىيە زىدەكىن لسەر كۆبى گشتى وئى كۆزەمى كۆ ھەك پشقا ھەرىمى دگەھەشت و ئەم ۋىش زىدەبىيا لسەر بودجى ل پاكتاوكەرنىن دوماھىيَا سالا بودجى دەھاتە ديار كىن، سەربارى كۆ بېرەكە مەزن ژ پارە داھاتى پەترولا دەھاتە فرۇتن و ئەم داھاتىن ب رىكىن دېت بدەست دكەفتن كۆ ئەقە نەدچوونە د ياسايا بودجەيا ھەرىمىدا و ب نەديارى مائىنە.

خشتەيى

(1) زمارە

پشكا هەریما

كوردستانى ژ

بودجەيا گشتى

يا عيراقى، د

ناقبهرا (2006)

– (2013)، مiliar

دینار، ب پى

ريزەيا 17%

تىرىپىن	كۆزانن پىاردى كۆپىن كاشى بۇدجەيا خەزىچىن خەزىچىن	تىرىپىن	كۆزانن پىاردى كۆپىن كاشى بۇدجەيا خەزىچىن خەزىچىن	سال
ئەمەنلىكىرى بۇ خەملاندى ب يېنى يېلىغا بىتكۈزۈر سالانە وەيدەھەنەن				
	بۇدجەيا خەزىچىن / كاشى / بۇدجەيا سالانە ز		بۇدجەيا خەزىچىن / كاشى / بۇدجەيا سالانە ز	
	بۇدجەيا خەزىچىن		بۇدجەيا خەزىچىن	
	مليار دينار		مليار دينار	
20.6%	79.4%	2.036	2.029	2005
18.1%	81.9%	2.322	1.849	2006
29.1%	72.9%	7.847	5.982	2007
37.74%	62.26%	7.628	6.580	2008
26%	74%	8.857	8.283	2009
30.7%	69.3%	11.544	11.838	2010
100 ھەزو بەرمىل ز پاترۇلا خەزىچىن	33.7%	13.951	11.179	2011
175 ھەزو بەرمىل رۇزانە بىن خەزىچىن	30.96%	15.245	12.604	2012
250 ھەزو بەرمىل رۇزانە ز كىلىكىپىن خەزىچىن كوردستانى	31.54%	16.942	14.406	2013

ئىدەر: ژىيىكىندا فەكولەرى، پشتىپەستن لىسر:

- على، مصطفى صالح، سياسات الاصلاح الاقتصادي ودورها في جذب الاستثمار الاجنبي المباشر الى القليم كورستان – العراق، للفترة 2003 – 2021، الطبعة الاولى، سنة 2023، ص 134.
- الواقع العراقي الاعداد (2016 - 2006 - 2007 - 2008 - 2009 - 2010 - 4067، 4036، 4117، 4180، 4233-2012، 4272-2013، 2011

(1) وىنە

كۆيى گشتى پشكا

حۆممەتا هەریما

كوردستانى /

سالانە ژ بودجەيا

گشتىيا عيراقى، ل

گەل كۆيى گشتى

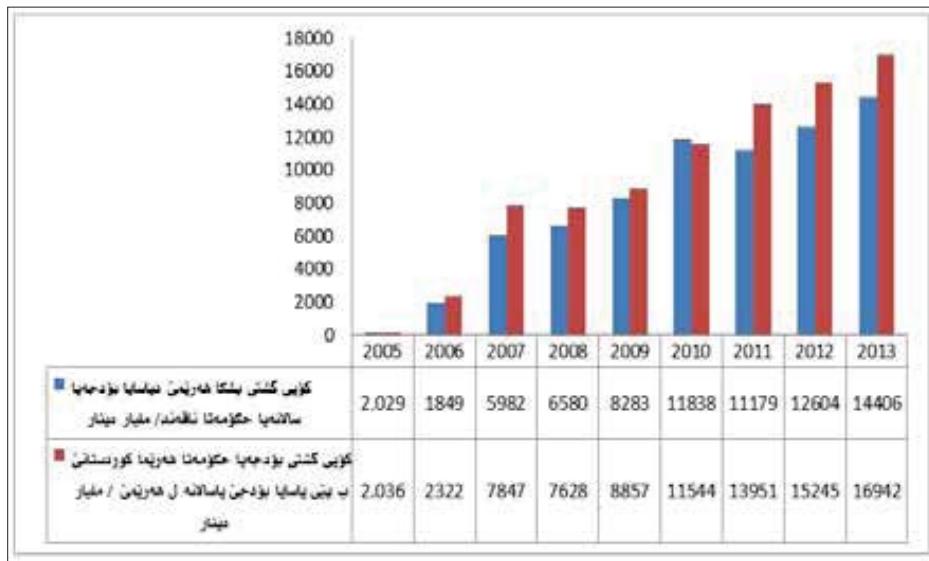
بودجەيا خەملاندى

بە حۆممەتا هەریما

يا كوردستانى يا

سالانە ل ناقبەرا

سالانە ل ناقبەرا

ئىدەر: ژىيىكىندا فەكولەرى و مفا وەرگەرن ژ داتايىن خشتەيى زمار.

(2013 – 2005).

دانان، گەھشىتىيە (175 و 250) ھزار بھرمىلەن ب پىرىزبەندىيا سالان، ئەمۇ داخوازا رادەستكىندا پەترۇلى ب كۆمپانىا سۆمو و نەراەدەستكىندا وى ب كۆمپانىا ناۋىرى ژ لايى حۆكمەتا ھەرىيما كوردىستانى، ھەر و سال رەخى دى نېپابەندىبۇونا حۆكمەتا فيدرال ب وان سۆزىن كۆ ددان بۇ دانا خەرجىيەن كۆمپانىيەن دكەرتى پەترۇلا ھەرىيما كاردىرن، تا گەھشىتىيە قۇناغەكى كۆ وېقەتىر ھەم حۆكمەتا ھەرىيمى ئەلتەرناتىفي پېشىبەستن ب رىزەيا پەترۇلا دەھىتە هنارتىن بۇ تۈركىيا ب كار بىنىت وەك داھات ل جەھى وى پىشكا پچەر پچەر ژ لايى حۆكمەتا فيدرالقە دهاتە هنارتىن، نەخاسىمە پېشى دەولەتتا تۈركىيا رازىبۇونا خۇ پېشىكىشى حۆكمەتا ھەرىيمى كرى، ھەلبەت بھرامبەر بھايەكى كىمەتىر ژ بھايى د بازارىن پەترۇلىدا كرین و فرۇتن پى دهاتەكىن، ھەم حۆكمەتا فيدرال ژى وەك كارقەدان بەشە پىشقا حۆكمەتا ھەرىيما كوردىستانى ب ئىكجارى بېرىت، كۆ د قۇناغادۇۋىدا دى ھندەكى بھەرفەھەنر شۇقەكەين، وەكى دەرئەنجام مەرۆڤ دكارىت ۋان خالان دەست نىشان بکەت:

- 1 - ياسايا سالانميا بودجەيا گشتى و پاكتاواكىندا ھېڭىزلىك دۇماھىيىسا سالى.
- 2 - كورتەھىنان د بودجەيا سالاندا نەھاتىيە توماركىن.
- 3 - مۇوچە و شايىتەيىن مۇوچەخۇران مەھانە و د وەختى خۇدا ھاتىيە دان.
- 4 - گەشەمەيا ئابۇرى تومارىن بلند توماركىرەنەن و ل سالا 2013 گەھشىتىيە 8%.
- 5 - ئاستى و بەھەنەندا بىانى و خۆمالى و ھەۋپىشك د زىيەدەبۇونەكى بھەردوام دا بۇويە.
- 6 - د ۋى قۇناغى دا (پېشىنەيىن خانوبەرە و ھەۋپىنىيىتى، و قەرىن بچوپىك، تواناسازى، بىما بىتكارىيىتى) بۇ خەلکى ھاتىيە دەستبەرگەن.
- 7 - ھىچ قەرزەك لسەر حۆكمەتى نەھاتىيە توماركىن و كورتەھىنان نەبۇويە.

ب ياسا و بېرىار ھاتىيە كرن، ھەمى بھەممىن وى سەقامگىرىيە دارايى بۇون كۆ ھېش نە بودجە ھاتىيە بېرىن و نە ژى ئابۇرىيە خۆسەر ھاتبۇو راگەھاندن. دەما كۆ وەلاتەك د سەقامگىرىيەكى سیاسى و دارايىدا دەرباز بىت، كۆمپانىيەن بىانى و سەرمایيەدارىن بىانى ژى بھەر خۇ دەھنە، ھەر بۇويە ژى دى بىننەن، ھەر پېشى دەركەفتىنا ياسا و بەھەنەندا ل سالا 2006 و تا دەگەھىنە سالا 2022 دى بۇومە دىيار بىت، كۆ د ۋى وەختى دا (42) پېرۇزھىيەن و بەھەنەندا راستەرسەت ژ لايى سەرمایيەدار و كۆمپانىيەن بىانى ھاتىيە ئەنچامدان، ژ وانا (37) پېرۇزھىيەن و بەھەنەندا بىانى ئەمۇن بىن ل ناۋىبەرا سالىن (2007-2013) ئ ھاتىيە كرن، ب پارەمى (735) ملىون دۆلار ل سالا 2007 ئ دەست پېكىريە و دىسان بھەردوام بلند بۇويەنە تا گەھشىتىيە دۆلاران ل سالا 2013 ئ كۆ دوماھىك سالا ۋى قۇناغىيە و ئەمە بىتى كۆزەمەھىكى مەزىنە د بىياقى و بەھەنەندا بىانىدا ل ھەرىيمى (صالح، 2023، 229)، كۆ ئەمە ب خۇ بھەممى وى سەقامگىرىيە سیاسى و دارايى يە و ئەمە ئاماڭەيىن گەشىبىن د پىنگاڭاپىن گەشەپىدانا ئابۇرى دا.

ھەرچەنە ل گەل زىيەدەكىنەكى ب شىانىن دەرىخىستن و هناردىكىندا پەترۇلا ھەرىيمى كەفتىن، د بھرامبەردا حۆكمەتا فيدرال ناسىتەنگ دروستكىرەنە و مەرجىن رادەستكىندا بىرەكى پەترۇلى ب پىرىز زىيەدەبۇونا دەرىخىستى وى ژى زىيەدەكىرە، بۇ نموونە، ل سالا 2011 رىزەيا هناردىكىندا ھەرىيمى زىيەدەبۇويە، حۆكمەتا نورى ماڭى وەك مەرجەك د ياسايا بودجەيا سالاندا دانايە (100) ھزار بھرمىلەن پەترۇلى كۆ ھەرىيمى دەست ب هناردىكىنى كېبۇو ب رىكا تانكەران رەوانەي تۈركىيا دكى رادەستى كۆمپانىا سۆمو بکەت، ھەر دوو سالىن دويۇرال (2012 و 2013) رىزەيا كۆ وەكى مەرج لسەر ھەرىيمى ھاتىيە

بُفاڭ

176

- وولات د پارزىنکى كۆچبەرىن دا !

صادق صلاح

181

- خيانهتا هەفچىنلىيىن

عەزىزا عەبدۇلقدار بەرۋارى

وەلات د پارزىنگى كۆچبەرىن دا

ئىك ژ وان پرسىيارىن كو ل دەرقەمى
وەلاتى ل ھەر كەسى بىيانى دەھىتە كرن، ئەوه
كە دېيىن تۇ خەلکى كىرىي؟ يانى تو ژ كىش
وەلاتى ھاتى؟ دەملى مەرۆڤ بەرسقۇ دەدەت
و نافى جەن لى ھاتى ئاشكرا دكەت، دېيتە
ئاشكراكىنا ناسناما مەرۆڤى، كو مەرۆڤ ژ چ
نەتەوەيدى، جۇڭگاراپىا و زمان و كەلتۈر و دىرۇق
مەرۆڤى دەھىتە خويا كرن. ب گشتى وەلاتى ھەر
كەسىكى خودىكىا وى كەسىيە. مەرۆڤ چەند ژ
وەلاتى خوھ يى دوور بىت و وەلاتى مەرۆڤى د
چ رەوشەكى دا بىت ئەھو گەريداانا سايىكۇلۇر
د ناقبەرا مەرۆڤى و وەلاتىدا، مينا گەريداانا دايىك
و زارۇكانە و ل ھەممى جىهانى.

صادق صلاح

و دهکان و قەلەدزۇ پردا گەلالە بۇونە، رۆژىن
ژيان دناف شىكەفت و ناوسكا بۇونە، لى ل دەف
من هەر دېرۇز و بەھانە، چۈنكى ئەمۇرۇز ب
وان ھەممى نەخۆشى و دژوارىيەن خۆقە، ھېفيەكە
ماھن دلى مەدا ھەبۇو بۇ رۆزەكە گەش كوب
سەربەستى دناف وەلاتى خوه دا بىزىن .

دوربۇون ژەھقەل و كەس و كاران د
خەرىبىيى دا جەھكى گەلمەك ماھن داكىر دەمن و
ھەر گافا مژار دەتىتە سەر خەرىبىيى و سەرەدانا
كوردستانى ھەۋالى و كەس و كار ئىك ژ
ئارمانجىن سەرەكىيە دوى رېقىنگىي دا. سۇپاس
بۇ كەس و كار و ھەۋالىن منىن بەركەفتى و ھېزرا،
كۆ دلۇقانىا وان بۇ من د بىتە ئىك ژ فاكتەرىن
گرنگ كۆ ئەز زۇوي خەرىب بىم .

سروشت و گەريان ل كوردستانى، ھەر
چەند ئەز ئىك ژ وان مەرقامە كۆ گەلمەك حەز
ژ گەريان و سەھەرا دەكم و من گەلمەل وەلات
و جەيىن خۆش دېتىنە لى چ جەھك ب قاسى
سروشتى كوردستانى و گەريان ل كوردستانى
و سەيرانگە و خارنگەھىن كوردستانى دلى من
خوش ناكەن.

**ب مۆخابنیقە دەمەن ئەز دەيمە
كوردستان وەكى من دووچۇون
ژى بۇ كرى گەلمەك ژ ھەۋالىن من
ژى مينا من پىشى دەمەكى كورت ل
كوردستان بىزار دىن و ھەست ب
ناموبۇون دەكەن و دخوازن جارەكە
دى ژى بىرەقىن.**

وەلات وەك دايىك دەيتە ناڭكىرن و
خۆشەويىستىا وەلاتى د ئاستى خۆشەويىستىا
دaiكى دايى ب تايىمەت وەلاتەكى مينا وەلاتى من
كۆ ب درىزيا تەمەمنى خوه تو خەباتى بۇ ئازادىا
وى دكەي و قوربانىا بدهى .
ب گشتى وەلات ناسنامەيە، وارى ژ دايىك
بۇونى و بىرەھەر بىن خۆش و نە خۆش، ھەۋالە،
كەسوكارە. مەرۆف چەندى ژى دوور بىت، لى
ل گەل دژىت و ھەركاپ ھەزرا ۋەگەمرى دەكتەن،
ۋەگەمر ئارمانجەكە سەرەكىيە، كۆ ب درىزيا
كۆچبارىي و دووربۇونى ۋەگەمرى دەكتەن.
سويدى د بىزىن دەركەفتەن و رېقىنگى د خۇشىن
لى مال خۆشتە، ھەرمەسا كورد ژى دېزىن
شام شەكرە، لى وەلات شىرىين ترە .

بى گۆمان وەلات (كورستان) ژ بۇ من
ژ ھەرتىتەكى خۆشتەر و پېرۇزترە لەھەمازى
زوى ژى خەرىب دېم و ئەق چەندە ژى نە بەس
بۇ من وەك كورد بەلكى بۇ ھەر كەسەكى ل ۋى
جيھانى دەمى دەربەدر دېتىت و ژ وەلاتى خوه
دوور دەھقىت ھەستىن وى بىن وەلاتپارىزىي ب
ھېز تر دىن و تم خەرىبىيا وەلاتى خوه دەكتەن .

وەلات جەي بىرەتتىن زارۇكىي يە، كۆ ھەر
ل دەستپېكىارا ژيانى دناف ھەست و مىشىكى مەرۇنى
دا دەتىنە چەسپاندىن و دېنە بنەمايىن خۆشەويىستىا
جە و واران . ھەر جارا ئەز ۋەگەمرە
كوردستانى بۇ من گەلمەكى گرنگە سەرەدانا وان
جەبا بکەم كۆ من ژىي زارۇكىياتىنى تىدا بۇوراندىنە
و ل گەل بىرەھەر بىن وان جە و واران دېزم .
ھەر چەند گەلمەك ژ وان بىرەتتىن رۆزىن مان
و نەمانى بۇونە، رۆزىن پر موسىيەت و رۆزىن
دژوار و نەخۆش بۇونە، رۆزىن بەلنگازى و
ھەۋارىي بۇونە، رۆزىن ترس و ېھقى بۇونە،
ھېرىشىن فرۇكەمەن مېكىن فەرەنسى و سىخۇبىن
رۆسى و ناپالىمەن ھندى بۇونە، رۆزىن خورت

ئەگەر ئەم روش و کاودانىن وەلاتى خوه (كوردستان باشدور) بدرىزىيا 32 سالىن حۆكمداريا كوردى ب ھەلسەنگىنин دى چەند د ناق وى پىناسايىه مە كريدا خوه بىنىت؟ هەرچەند ديرۆك دىدەقانى ۋى چەندىيە كۆ گەلەك كوردى ب درىزىيا مېزۇپىن ل ھەمبىرى زۆلم و زۆرداريا داگىر كەران خەبات و تىكۈشانەك بى راوهستان كريه و قۆربانىپىن مەزن دابىن، دا سەرەست و ئازاد و د جەقاكەكا دادپەروەردا ژيان بىمەت، لى گەلەك ب مۆخابىن و جەئى داخىيە، كۆ بەرۋەڭاچى ۋى چەندى ئېرۇ ل كوردستان باشدور ب درىزىيا 32 سالىن حۆكمراانيا كوردى نەبەس دادپەروەرى نەھاتىيە ھەبۇونى بەلكى ل بەر سىبىرا حۆكمراانيا كوردى د ھەممۇ سەكتەرىن ژيانا جەقاكى سیاسى و ئابۇریدا، بى دادپەروەرى ياخىن ئەستەتكىي وەسا كۆ مرۆقى كورد گەلەك جاران ھەست ب ھاوولاتىيۇونى نەكەت و ب چ رەنگەكى ياسا سەرۇر نىنە و د بەرژەوندىا گشتى دا ناهىتە پىك ئىيان و سامانى گشتى تەنها و تەنها د بەرژەوندىا چەند لايمىن و مالبات و كەساندایە و جىاوازىيا چىنایتى ياخىن ئەستەتكىي هەرى بلند كۆ وەك دىاردەكما زەق دەنەتە دىتن و دېتە جەئى مەترسىيە. ھەر وەسا دادوھر و دادگەھ و ھەمى ياسا بىن دابەش بىن ب سەر لايەنتىن سیاسى بىن دەستەلەداردا و د بەرژەوندىا واندا دەنەنە خەملاندىن و پىناسەكرن.

ئەز دشىم بىيى ھىچ گۇمانەك بىزىم كۆ ئېرۇ ل كوردستان باشدور (ھەرىيما كوردستان عىراقى) كۆ دابەش بۇويە ب سەر دوو زۇنافە و د ھەر زۇنەكى دا ياسا وەك گەز و مەقسى نە د دەستى دەستەلەتەران دا. چەوانى بەرژەوندىا وان بخوازىت دى وەسا پېش و بېن.

د ئەنجامى ۋان كەريار و رەفتارىن نە ياسا يى و بى عەالمتىيىدا كۆ پشتى بۆستەك ژ ئاخا

بەلكى گەلەك تىتىن دى ژى ھەبن، لى پىوپىست ب گۆتنى ناكەتن، ئەم تايىەتن بەس بۇ دلى من.

ب مۆخابىنېھ دەمى ئەز دەھىمە كوردستانى وەكى من دووقۇون ژى بۇ كىرى گەلەك ژ ھەقالىن من ژى مينا من پشتى دەمەكى كورت ل كوردستانى بىزازار دىن و ھەست ب ناموبۇونى دەكەن و دخوازىن جارەكا دى ژى بىرەن. ئەق چەندە ژى بى ئەگەر نىنە:

- دادپەروەرى:

دادپەروەرى (عەدالت) پەيىمەكاكەلەك جوان و بەاگرانە و ھەركەس تالبى دادپەروەرىي يە، لى پىكەنلەندا دادپەروەرىي كارەكى گران و ب زەممەتە، چۈنكى ھەركەس د روانگەميا بەرژەوندىا خوه دا، دادپەروەرىي پىناسە دەكتەن، كۆ ئەق چەندە ژى ئەگەرەكە مەزىنە كۆ بىدادى ژ دايىك دېيت. دادپەروەرىي ھنگى دى واتىمە خوه ھەبىتن كۆ د ناقبىرا ھەمى تاكەكى كۆمەلگەھىدا يەكسانى بىتە پەزىراندىن و ھەركەس ماف و ئەمرىك و سۇورى دەستەلەتە خوه ب باشى بناسىت و د بەرژەوندىا گشتىدا و پاراستا كەرامەت و بەھاينى مرۆقايەتىي كاروخەباتا ياسا يى بىتە ئەنجام دان و ژ ھەمىي گرنگ تر، دادوھر و دادگەھ سەر بخوه و بى لايمىن بن. ب ھىچ رەنگەكى نەھىتە پەزىراندىن كۆ حزب و دەستەلات و مالباتىن خودان دەستەلەلات، بەرژەوندىيىن كەسى و حزبى ل سەر دادگەھ و دادوھر ب سەپىن يان ژى كارىگەرە خوه لسەر وان بىمەن.

ب كۆرتى و كەمانجى ياسا سەرۇر بىت و ھەمى كۆمەلگەھەل بەر سىبىرا دادپەروەرىكە يەكسان بىزىت. ئەگەر ئەق پىك هات، ئېك ژ وان خاللىن گرنگە كۆ مرۆز ھەست ب ھاوولاتىيۇونى بىمەت.

لن جارهکادى ب مۆخابنیقە دېیزەم
ژ بلى نەبۇونا دادپەرەرین ل وەلاتىن
مەھەرىيما كوردىستانى عىراقنى.
ئازادى ژى گەلەكا بەرتەسکە،
ھەرووھسا ئەوا دېيىن ئازادى ل
كوردىستان باشدور جەن گۆمانى يە.

باشدور / هەرىيما كوردىستانى عىراقنى) ئازادى
ژى گەلەكا بەرتەسکە، ھەرووھسا ئەوا دېيىن
ئازادى ل كوردىستان باشدور جەن گۆمانى يە.
ل كوردىستان باشدور تو ھندى ئازادى كو
ئازادىدا خوه د بەرژەنەندا لايەنكى ل دەرى
لايەنكى دى بكار نەئىنى ئەگەر نە مەرۆڤ
لەمەر كۆمەنەتكى يان ژى رەخنەكا جەڭلىكى دەھىتە
لىپرسىن و گەلەك جارا ژى دەھىتە ئارىشە و
تەنگاۋىان.

ل كوردىستان باشدور ئازادى ژى ل دۇوق
بەرژەنەنلىكىن دەستەلەتا حزبى و مالباتى
و عشىرەتگەرىيى ياخاتىيە پىناسە كرن. مۆخابىن
چەمكىن ئازادى و ديمۆكراسىي ئەو پەيىن كو
گەلەك د سىستەمى سىياسى دا ل وەلاتىن تازە
پىيگەيشتى و ژينگەھەكى سىياسىي كۆنترۆل
كىرى و ھەرووھسا ژى مەھافىزە كار دەھىنە ب
كار بىن بىلى كو باوھرى ب ناھەرە كا ئازادى
و ديمۆكراسىي ھەبىتىن يان ژى ل دۇوق
بەرژەنەنلىكىن خوه پىناسا دەكەن و ۋېۇ ب دەست
ئىيانا دەنگىن جەماوھرى د ھەلبىزارتىن نە
ديمۆكراسىي دا.

گەلەك جارا دېيىن ل كوردىستان باشدور
ئازادى چ بۇ ناھىتە گۆتن، ئازادى ئەو نىنە تو ل
ديوانەكى باخقى و گازندا ژ دەستەلەتى بکەي،

كوردىستانى نىمچە رزگار بۇوي، خەملکى من ب
كۆمەل لى درەقۇن و قەستا دەرقەمى كوردىستانى
دەكەن، چۈنكى ل وەلاتىن خوه ھەست ب
يەكسانى و وەكەھەقىي و ھاولاتىبۇونى ناكەن.

ئازادى و ديمۆكراسى:

پەيىشا ئازادىي د ھەممى مەكتاب و فەلسەھە
و ئايىلۇۋەندا ب پەيىقەك پېرۇز دەھىتە دىتن
لى ھەتا نۆكە ژ بۇ چەممى ئازادىي خاندەكى
ھاوبىمەش نىنە و پىناسەمەيىن جودا ژ بۇ ئازادىدا
دەربىرىنى ھەنە، لى پىناسەمەيا تام و بەرفەھە كو
مەرۆڤ دەكارە بده، ئازادىدا دەربىرىتىيە، تى واتىمە
ئازادىدا دەربىرینا بىر و بۇچۇن و رامانى، چ
جەڭلىكى، سىياسى، فەلسەھە و ئۆلى. ھەممۇ
ھقۇوقنالىس پى دزانى كو ئازادىدا دەربىرىنى دەھىتە
د پېنسىپىن دىاركىريدا بىنە پىناسەكىرن و دا بىنە
پېشىكىش كىرن دا كو زرارى ئەمە مەفkin كەسىن
دىن.

ئەق مەزارە د خالا ۱۸ دا ياسايانا ناۋەھەلەتىيە
سغىل و سىياسى و خالا ۱۹ دانەزانان گەردۇونى
دا ھاتىيە دىاركىرن. خالىن دانەزانان گەردۇونىيە
مەفkin مەرۆڤان، پىشتى كېمتر ژ ۲۰ سالان،
د سالا ۱۹۶۶ د، د پېيمانا مەفkin مەھەنە و
سىياسى داھاتىن دەۋوبارەكىن.

گەرنگىيا ئازادىي نە كېمترە ژ دادپەرەر،
چۈنكى مەرۆڤ ئازاد نەبىت، يان ژى نە بۇونا
ئازادىي ژ نەبۇونا دادپەرەر يېيە. ئەق ھەردوو
چەممەكە پېيىقە د گەرەيداينە، دەمى دادپەرەر
ھەبىتىن دى ئازادى ژى ھەبىتىن و دەمى ئازادى
ھەبىتىن نىشانىن ھەبۇونا دادپەرەر يېيە. ئەق
ھەردوو خالە گەلەك د گەرنگىن كو مەرۆڤ
ھەست بکەت براستى ھاولاتىمەكە ژۇى
وەلاتى. لى جارەكادى ب مۆخابنیقە دېيىم ژ بلى
نەبۇونا دادپەرەر يېيە ل وەلاتى مە (كوردىستانى

سیستمی ئیدارى و ریقەبەرین، سیستەمەكى هندى تو بىزى يى سەقەت و بىسەروبەرە، گەلەكى نامویە ل گەل ھەمى سیستەمیں جىهان. ھەمى گافا ئەز دېيىم خۆزى ئەز مۇحتاجى كارەكى ئیدارى نەبم.

خزمەتا خەلکى بىتە كرن ب تايىمت زارۇك و پەتكەفتى و سالىمندان و ژىلى خزمەتگۈزارييەن ساخلمىمى و ھەمى خزمەتگۈزارييەن گىشتى.

گەندەلى و چاكسازى، ئەف گۇتنە مينا دىاردەكى د ھەر جىفين و كۆمبۇن و ديوانخانەكى دا دەپتە گۇتن و گەنگەشە كرن و ھەر كەس خوه دىرى گەندەلىي دەدت ناسكىن، براستى ئەف چەندە مروقى گەلەك دئىشىنىت دەمى د راگەياندنا حکومەت و پەرلەمان و كار بىدەستىن باشۇر گەنگەشى لىسر دەپتە كرن، چۈنكى كەس بەحسى سەرۋەكانيا گەندەلىي ناكەتن و ھەمى بەس گەنگەشى ل سەر جۆكا دكەن و جۆك ژى زەلال نابىن هەتا سەرۋەكانىي ب تەمامى پاقۇر و خاوىن نەكمەن.

بەلى، ئەف ھەندەك ژ وان خالىن گەنگ بۇون و گەلەك خالىن دى ژى ھەنە كە مروقى كورد بىزار دكەن و ھەملا رەقىنى دەكت، لى سەرەرای قى بىزاريي ژى، خەریب بۇون ھەر د جەئى خوه دايە، مينا كە ھەقالەكى دەگوت: ھەما وەختى ژ پىپەلىستكىن فرۆكى ب سەرد كەق و پاش خوه دزقۇرم، ھەست ب خەریب بۇونى دكەم و دېيىم خوه دى جارەكا دى گەنگى ۋەگەرم!

ئازادى ئەننە تو سۇنۇرا فەكهى و بازارا المش فرۇشا ل كورستانى خۆش كەى و گەنجىن كوردا پى مژوپىل بکەى و بىزى ئازادى يە، ئازادى ئەننە سیستەمى قۆمارى ئازاد بکەى و گەنچەكى بى دەرامەت تو ب ناقى ئازادى بەدبەخت بکەى، ئازادى ھزرە دەربىرینە، نرخ و بىنەمايىن مروقىيەتىنە، كەرامەتا ھەرتاكەكىي، دېيت مروقى كورد يى ئازاد بىت د دەربىرینا ھزر و بۆچۈونىن خۆدا و ژ ھزر دەربىرینەن مروقى كورد نابىت ترس ھېبىت.

ئەف ۋەلاتە مۇنۇپول نىنە لىسر چەند كەسمەكى، ئەف ۋەلاتە يى مە ھەممىيە و مە ھەممىي ماڭ و ئەركىن ھەين، ئەقى گەلى خوبىنا داي بۇ ئازادىيا ھزرا و رامانىن خۆ كە ئازاد بىتىن.

سیستەمى ئیدارى و ریقەبەرينى، سیستەمەكى هندى تو بىزى يى سەقەت و بىسەروبەرە، گەلەكى نامویە ل گەل ھەمى سیستەمیں جىهانى. ھەمى گافا ئەز دېيىم خۆزى ئەز مۇحتاجى كارەكى ئیدارى نەبم چۈنكى ل ۋەلاتى بچۈكترىن ھەتا دگەھەتە مەزىنتىرىن كارىن ئیدارى بى و استەكارى ب ریقە ناچىتىن. دى تە ھند ئىن و بەن ھەتا بى زار بى و دەستا ژى بەرددەي.

ب باوەر يا من ئەف شەرمەكە مەزىنە بۇ دەستەھەلاتا كوردى ل كورستانا باشۇر پىشى 32 سالىن ریقەبەرينى ئەفە حالى مە كوردا بىتىن ل چەھىن جەھانى تو نابىنى ژ بۇ تابۇكىنە ملکەكى يان ژى دەرىيەتسەنا ناسنامەكى يان ژى دانا باجەكى ھەشت نەھ ئۆدەيا بچى و ل بەر سىنگى دەھ پانزىدە كارمەندا راۋەستىي و ھەر ئىك خىچكەكى لى بکەت و تە ل ۋە ئۆدى بۇ وى ئۆدى بىن و بېم. ئەف چەندەزى ئىك ژ گەندەلىيەن ئیدارىيە و سەرگەرداڭىندا خەلکىيە.

ل زۆرەي و ۋەلاتىن جىهانى باج ئىك ژ داھاتىن حکومەتىيە، لى باج و ھەرگەرن د ۋىال ھەمبەرى خزمەتگۈزەريا بىت و ب وى باجي

خيانهتا هه‌فژينيي

بابه‌تى (خيانهتا هه‌فژينيي) بابه‌تكى
گەلەك نالۇزە و گەلەك ھۆکار ل پشت ھەنە،
لى د ھەمى حالەتاندا و ئەگەر چ بن، ئەف
جورى خيانەتنى ب چ رەنگان دىگەل نايىن و داب
و نەرىتىن گشتى و جڭاڭى ناگونجىت و كارەكى
قەبۈلكرى نىنە، دېيت وى چەندى ژى دىيار
بىھىن كۇ نە ب تىن ژى خيانەتنى دىكەت، بەلكو
ھەردوو رەگەز دىمەن، ئەنجامى وى جورى
خيانەتنى ھەلوھشىان و ويرانكرنا خىزانىيە و
زيانەكا گەلەك مەزن ژى دىگەھىنىتە زاپۋيان.

بۆچى خيانەتا هه‌فژينيي دەيتە كىن؟
1 - بى بهرىپۇندا ژىن ژ دلۇقانىيى و
خۆمەزىنكرنا زەلامى:

دەمى ژىن بى بهر دېيت ژ دلۇقانى و قىان

عەزىزا عەبدۇلقدار بەرۋارى

بهری پیکنینانا خیزانی، پیدوییه باش هزر بهیته کرن کا ئەمرئ ئەف کەسە (بى/يا) گونجايە بۇ (وى/ وى)، يا باش ئەوه بەرى پیکنینانا ژيانا ھەۋىنېيى ھەر دولا پىر ئىكودو بىنياسن، ھەر وسا بېرىارا بلەز يا پیکنینانا وى ژيانى مەزنترين توانە، چونكى ب بېرىارىن بلەز و سەرپى گەلەك ئارىشىمېن خیزانى پەيدا دىن، ھەر ژ بەر ھندى ژى، ل دادگەھان رېزھىيەكا زۆر ياخىزانا ژىكجودا دىن و ئەگەرئى سەرەكى ژى (شويىرن/ ژئىننان) ا بلەزە، نەخاسىمە ژى ئەوين د ژىيەكى بچوپىك دا ژيانا ھەۋىنېيى پېڭ دئىنن.

ئەگەرئىن خيانەت و ژىكجودابۇونا ھەۋىنەن چ بن، مالوئىرانىيە بۇ ھەر دوو لايەن و قوربانىيەن ھەرى مەزن ژى زاپۇكن، ژ بەر ھندى، بەرى ئەم پېنگاف بەھىتە ھافىتن، پیدویيە ھەر كەسەك باش ھزرا خۇ د پیکنینانا وى ژيانى دا بىكەت.

ل دۇر خيانەتا ھەۋىنېيى مەلا دىشاد بىسۈكى دېيىزىت:- د شەرىعەتى ئىسلامى دا ھەر كارەكى گەرەدای دە ھەمە نېپسى و پەيوەندىيەن نە شەرعى بىت ھاتىنە ھەرام كەن و خودى مەزن دېيىزىت: (ولَا تقربوا الزنا إِنَّهُ كَانَ فاحشة وَسَاءُ سَبِيلًا - سورة الاسراء -)، ئانکو ھەر كارەكى مەرۆڤى نىزىكى دەھەنپېسېنى بىكەت چىنابىت و ھەرامە و نابىت مەرۆڤ نىزىك بىبىت، ئەف ئىدىيەمە د ياسايى دا ب (خيانەتا

و حەزىكىنى و زەلام خۇل سەر سەرئى وى ب كەسەكى قەھەمان دزانىت، وى دەمەن ژن وەسا ھەزى دەكتە كۆزۈرى و كوتەكىيەلى دەھىتە كرن و وەسا ددانىت چ رۇل نەمايە ژ بلى خزمەتكىندا مالى و ب خودانىرنا زاپۇكان.

2 - پشتگوھەھافىتنا ژنى ژ لايى زەلامى قە:

گەلەك جاران ژن گازىندان ژ ھندى دەكت كۆزەلام پۇيەتە پى ناكەت، بۇ نموونە: زەلام پىر دەمەن خۇ ژ دەرقە دېرەنەت و گەلەك جاران ژى بۇ دەمەكى درېز بۇ كارى بازركانى يان

دەمن زەلام بن ترس و بن شەرم خيانەتن ل ژنى دەكت و ب چ رەنگان ھزرا خىزانى خۇ ناكەت و خەمى ژى ناخوت، وى دەمى ژن ھزرا تۆلەھەكىرنى ژ زەلامى خۇ دەكت و خيانەتن ل دەكت.

ھەر كارەكى دى دچىتە دەرقەمى وەلاتى و ژ مالا خۇ دویر دەھەقىت، د ۋى حالەتى دا ژن وەسا ھەزى دەكت كۆ ياخىزانا ھەۋىنېيى، ئەفە ل وى دەمى ھەر دەم ژن پېدۇنى پۇيەپېكىن و رېزگەرتتىيە.

3 - تۆلەھەكىن:

دەمەن زەلام بى ترس و بى شەرم خيانەتن ل ژنى دەكت و ب چ رەنگان ھزرا خىزانى خۇ ناكەت و خەمى ژى ناخوت، وى دەمى ژن ھزرا تۆلەھەكىرنى ژ زەلامى خۇ دەكت و خيانەتن ل دەكت.

چارەسەرى:

هر ئەو چار سەرکارا دەرۈونى ئەشكەمرا
دەمەت كۆ پىدىقىيە گەنگەشەكرنىيەن وان ل
سەنورى بازىنەيا ھەقزىنېيى بىن و گەلمەڭ يَا
گەرنىگە ب رىبىا گەنگەشەكرنى ئارىشەيىيەن
خۇ چاره بىكەن، پىدىقىيە ژى ھەر دولا بىزان
كۆ خيانەتا ھەقزىنېيى چ كارىگەملىيەن خراب
ھەنە، نەخسمە ژى ل سەر ژيان و پاشەرۋەزا
زازپىيان و دېيىزىت: ھەكە ڦى رىيى مفایى خۇ د
چارەكىدا ئارىشەيان دا نصبوو، پىدىقىيە سەرەدانا
شىرەتكارەكى بىسپۇر بىكەن داكو ۋىكەنەكىننەن
وان ب ساناهى بەھىنە چارە كەن.

ههروهسا پاريز هر شهيماء عهبدالله عومهر
به حسنی چهوانیبا سزادانا وان که مسان دکمته يین
خيانهتا هه فژنینی دکمن و دیزیت: د یاسایی دا
نهو که مسین خيانهتا هه فژنینی دکمن سزاپی وان
(چ می بیت یان نیر) نه کیمتر ژ دو سالان و
نه پتر ژ پینچ سالا ل دویق مدادی (377) یی
یاسایا سزاپین دی هیته حوكم کرن، ههروهسا
نه گمر خيانهت ب رنیا تمله فونی یان نامهیان

بیت شمش
همیقان همتا
سالمکی دی
هیته سزادان.
امو
پاریزہر
دبیریت:
بهری زہلامان
پتر قمستا
دادگھنی
دکرن، لی

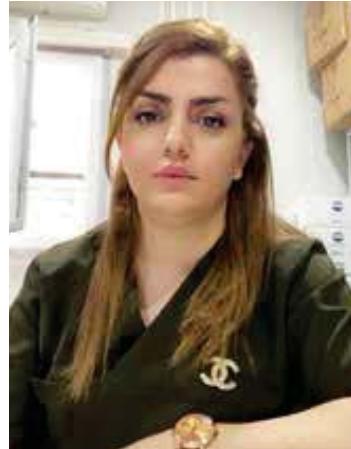
نوكه ڙن ڙى دهیت سکالايو ل سمر ههڙيني
خو توamar دكمت و گلهك جاران ئهم دبینين کو
هندھك ڙن بو حمزین خو ڀين نهپروا پارهی
ددته گنجھکي داكو پهيو هندبيان دگهل چي
كمت و خيانهٽي بكمت، فور بانيين سمر هكى ڀين

هەۋىزىنىيىت) دەپتە ناڭكىن رامان ژى ھەر
جۇرى پەمپەندييەمەكا نەشەرعى و نەياسابىيە ل
ناڭبەرا ژنەكا شويكىرى دەگەل كەمسەكى دى، يان
زەلامەكى خىزىاندار دەگەل كچەك يان ژنەكا دى.
ل دۆر نەگەرەن يەيدابۇونا خىانەتا

هه قژ ينېيى ،
ئيران
عه بدلجه بار
ئەمەمد
چارەسەركارا
دەرۈونى
دىيار دكەت
کو ئەگەرىن
خىانەتلى
ناقبەرا ژن و
میران زۆرن،

هندەك جاران ژن و میر ژ بەر ئەگەر بىن نەديار ل بەر ئىكدو سار دىن و ژىڭ دوير دەكتەن، ئەمە دېيىنە ئەگەر ئىندى كۆ ئىك ژ وان يان ھەر دو ب ھندەك رى بىن دى حەزىن خۇ تىر بىكەن و دېيىزىت: 1 - كەرب و تولقەكىن 2 - كىماسى د پەمپەندىبىن د ناقبەرا ژن و میران دا 3 - هەست ب تىپىوونى كرن 4 - كىمبۇونا حەز و خۆشىيى ل ناقبەرا وان 5 - پېشتىگو ھەفەھاۋىتن 6 - كىمباوەرى 7 - زىدە ب كارئىنانا ئىنتىرنىتى 8 - نەبۇونا شىيانىن چارەسەر بىبا ئارىيىشىن خۇ 9 - دوирەكتەن ژ ئىكدو، ئەمە و گەلەك ئەگەر بىن دى رىخۇشكەرن بۇ چېبۈونا وى خىانەتى.

هر ئەو چار سەرکارا دەررونى بەحسى
رئىيەن رېگرتى ل خيانەتا ھەۋزىنييى دكەت
و ديار دكەت كۆپىدەقىيە ب رېبا سو جەمت و
ھەۋپامىقىنى پەيوەندى ل ناقبىرا ھەردو لا بەھينە
ب ھىزىز كەن و ھەردو د ھەست و داخوازىيەن
ئىكەن بگەن و ھەمبىزىكەن و پەيوەندىيە سكسييە
رېكۈيەتكەن ل ناقبىرا وان ھەمېت.

چ جوداهی ل نافبره اژن و زهلامان نین، ز بمر
قى چەندى، دەمئ ئەم بەحسى خيانەتا ھەۋزىنىيى
دكەمین، دېتىت و مكى ئىك ھزرا ھەردوور ھەگزان
بكمىن، ئانکو نە وەك ھندەك دېتىن و ھز دكەن
كۆ ئەش خيانەته ب ژنى ب تىن ۋە گۈزىدە و
ئەم ب تىن خيانەتى ل ھەۋزىنى خۇ دكەت و
زهلام چ بکەت بۇ وى چو نينه و يى ئازادە و
جڭاڭ ژى چەندىن بەھانەيان بۇ بىگونەھىيىا وى
دئىننەت.

ل دويماھىيىن بۇچۇونا خۇ ديار دكەم و
دېتىم: دېتىت ھەر كەسمەك خۇ خىزان و زاپۇيىن
خۇ ب نەرە ئىك بىزانتىت و بەرژەندييا وان ل
بەرچاڭ بىگرىت، پاشى باوھىرىيى ب كەسانىن دى
بىننەت، ھەروھسا رىگرى ل ھەۋزىنىيىا پېشۇھخت
بەھىتە گىتن و ھندەك ياسا ژ لايى دەستەھەلاتى
قە بەھىنە دانان بۇ پاراستنا وان كەسىن دكەقەن
داش و تەھىن كەسانىن بى و ۋەدان، جڭاڭ ژى
زىيەدەر بەھىتە رەۋشەنېركرن چ ب رىكا مېدىا
و سۆشىال مېدىا يان ژى رەۋشەنېركرندا
گەمنجان ب رىكا كۆر و سەمينار و خولان،
ھەروھساري نەھىتە دان ژن ل جەن كارى خۇ
بەرھنگارى ھەر جۆرن ھەۋزويشىيەكە سېڭىسى
بىبىت ژ لايى ھەر كەسمەكى و ھەر خودانكار
و بەرپرسەكى ۋە، دېتىت جەھىن پەيوەندىدار ژى
ب تايىمت و ھزارەتا كار و كاروبارىن جڭاڭى
ياسايىن تايىمت بۇ پاراستنا ژنان ھەمن.

قى پەيوەندىيا نەرھوا ژى زارۇكىن.
ھەر ل سەر قى بابەتى ژنەكى ب ناقى (ش
- ق) گۆت: ئەز دەيىكا چار زاپۇكى ما، من
دېتىت بۇچۇونا خۇ ل سەر قى بابەتى دىيار بكمى
و دېتىم: ئەز وەك ژنەك ھندەك جاران نە ل
گەل ھندى مە كۆ ھەر دەمئ ئارىشە بەھىتە مەزن كەن و
چى بۇو ئىكسەر ئەز ئارىشە بەھىتە دادگەھى،
ھزرا خيانەتى بەھىتە كەن و بگەھىتە دادگەھى،
بەلكى پېدۇقىيە مەرۇف ھزرا زاپۇكىن خۇ بکەت
و نەھەتلىكت زيان بگەھىن، چونكى زاپۇكان چ
گونەها خۇ نىنە، بلا ژن ژى د ھەممى تشتان دا
ھارىكارىيىا زەلامى خۇ بکەت دا بارى وى ژى
سەقك ببىت و پېدۇقىيە ھەردو پېكە خىزانى خۇ ژ
ھەلوھشىان و وېرانبۇونى بپارىزىن.

**ھەروھسا چىمەن رەشىد عبدۇھىزىز
چالاکقان د بوارى ژن و جڭاڭى مەدەنلى دا**

ھۆسا بەحسى
خيانەتا
ھە قۇز يىننەتى
دكەت و
دېتىزىت: ل
دەستپىيىكى
دېتىت بىزانىن
كۆ بۇ ھەر
حەز و
ئارەزوویەكى

گاشتنی

- سەرھەلدان نەشیا بەرینین ئەنفالان سارىز بکەت
عەلی بەندى
- دېرک...بازىرەكى ستراتىزىن رۆژئاقاين كوردىستان يە
ئەياز مەھمەد سەلیم ھەركى
- ۋىنگەھەپارىزى دەيىزدىياتىندا
دلۇقان خانكى

سەرەلدان نەشیا بەرینێن ئەنفالان ساریز بکەت

ئەم يىن بەرهە 35 هەمین سالىيادا ئەنفالين رەش دچىن، يازىز مەقە دوهى و پىر بۇو، چونكى رويدانىن ئەقى مەركەساتى شوينپەنجىن خۇ كوير د ناف جەڭلىكى مە يىن كوردەوارى دا داھىلائىنە و مەركەساتىن جەركەپەيدا كرينىه. دەگەل ھندى ژى، خەمسارىبىا مە ھەمبەر رويدانىن ئەقى كارەساتا دژى مەرقۇتىيى و رەھەندىن وى ھەمبەر قوربانىيان و مالبات و خانەوادىيەن وانا د نزەترىن ئاست دانە، نەبەس جەڭلەن ئېقەتمەھىي بى دەنگ مايە، بەلكو بىندەنگىبىا مە كوردان ژى، چ مللەت، چ دەسەھەلات، دەرەمەق رويدانىن ئەنفالان و كارىگەرەيىن وى، ئالۆزى كەفتىنى و نەنەھەپەرسى تەتىيە پەشتىگو ھاقىتن، ئەق بىندەنگىبىيە ژى ب شىۋەكى

عەلى بەندى

خوینا شههیدین مه، بهرهمی وی دخون و
بووینه مفادار و هاتینه پاداشت کرن، بوونه
خودانین دهستکهفتین سمرهملدانی و هاتنهسمر
سفرا حازر.

بهری بهحسی دهستکمهفتان بکمین، یا فهره
بیر ل هندی بکمین کانی بوجی ئەنفال رویدا،
دوژمنان و داگیرکهران چ ژ مه کوردان دېپیا،
بەعسییان چ شوینهوار ل پشت خو ھیلان، ئەگەر
ئەم 182 هزار مرۆفه ھمتا نوکه د زیندی بانه
و د ژیانی دا مابان، سەرژمیریبا کوردان دا
چەند بیت، د ۋان 35 سالىن رەبىق دا، بوجى تا
نوکه چاقین مەل ھارىكارىيىن دەرقەنە و دەستىن
مە ل بەر وانا دەقەگەرتىنە، ئەگەر ئەم نەبن ئەم
دى ژ برسان مەرين، ئەگەر سوباهى سنورال مە
بىگرن ئەم نەشىيىن خۇ ب خودان بکمین و مللت
دى ژ دەست دەركەۋىت، خۇ ل بەر قەيرانان
ناڭرىن، بوجى مە د ۋان چەند سالىن بۇرى دا
چ پىرۇزەيىن ستراتىزى ل کوردىستانى بەرھەم
نەئىنائىنە، بوجى تەخا سەرمایەدار ھەر يازالە
و ھەزارى و بەلنىڭازى ھەرا دادچىت، بوجى
نەبۈونە جڭاكەك سقىل و مە مفا ژ راپردووپىت

مترسیدار جمهوری جاکی کوردی ئاشکرا دکەت، هەر ملەتكە، هەر نەتموەك
مەرگەساتین مترسیدار ب ۋى شىوهى سەردا
بەپىن، چارەنفيسي وى دى بەرەق ئاقارەكى
نەديار چىت و جاڭكەك رەشىن بىت و ئارامى
تىدا نامىنىت.

پشتی ئەنفالان قالاتییەکا مەزن د ھەمی بواران دا پەيدا بwoo، جڭاکى گوندنسین ھاته شلغاندن، ئېلچىج بwoo، بەرەبابەکى نوی پەيدا بwoo، نەشيا خۆ ل وارى باب و کالان بکەتە خودان و وئى بەرپرساتىيى وەربگرىت، پەيسكا خىزانى كوردىوارى ھاته ھەلۋەشاندن، ئەو تام و چېزى ل كوردىستانى ھەمی ئەو ژى نەما، گەريدا ئاكەكەسى كورد ب عمردى باب و کالان ۋە ل ئا ستى پىدۇنى نەما، پەيوەندىيەن جڭاکى سىست و خاڭ بۇون، ژ لايمەك دن ۋە ژى ھەقىرى و مەللانا سىياسىيەن كورد و پارتىن بەرژەنلىپەست، كوردىستان كرە گۈرەپانا شەرەنخىيەن وەلاتىن ھەريمى و كرە خوارنەكا گەملەك ب تام چ بۇ داگىر كەران، چ بۇ وان كەساننىن ھېشىتا دەست و لمىيەن وانا سور ب

سمره‌ه‌لدانی ده‌سنه‌ه‌لاتا کور‌دستانی دادگه‌ه‌کا
تاییهت بۆ دادگه‌ه‌کرنا ئهنجامدەران دامه‌زرا ندا
کا بۆچى ۋان كىسان خيانەت ل گەمل و وەلاتى
خوه كريي، بوروينه سەدەمى بىسىمروشۇينكىرنا
ب سەدان هزار مەرۇقان و كاڭكىرنا ب هزاران
گوندىن کور‌دستانى، نەدبۇو ب عاتىفانە
سمره‌لەرى دەگەل وانا هاتبا كرن، دېپىابا كەميسا

وان ياخىرى با.

مه وەکو كورد مفا ز سەربورىن خۆ
وەرنەگرتنى، دەرئەنjamىن ۋى مەرگەساتا
مەزن پشتگوھەقاپىن و نەبۈوينه نەتمەپەرور،
بەلکو بوروينه بەرژەنپەرسىست، نەشىايىنە ۋان
تاوانىن دەرى مەرقايمەتىي و دەرەق مەلتى
كوردل باشۇرۇي کور‌دستانى هاتىن كرن وەکو
پىدەنى كار ژ بۆ ئەرشىفلىنى ل سەر بكمىن و

خۆ وەرنەگرتنى، بوروينه جەڭكەك مشولەزى و
قوربانى موزايىاتىن سىاسى.

سمره‌لدان نەشىيا ئالىيىن کوردى رىك
بىخىت، نەشىيا ناقمالىيا کوردى ئاڭا بكمىت،
ھزرى درابىدووئ خۆ دا بكمىت و قىرى زمانى
نەتمەھىي بىبىت، مخابن مەرگەساتا ئەنفالان سال
بۆ سالى يادھىنە پشتگوھەقاپىن، چ بىنگاڭاپىن وەکو
پىدەنى نەھاتىنە هاپقىن كو ئەنفالى بكمىنە ھېقىنى
برايەتىي و تىكىزىي، نەشىايىنە ئەنفالى بكمىنە
كارتەك گەف و فشارى و جەڭكەك نىڭدەولەتى
پى بەھزىنەن، چ جوداھى ل ناقبەرا ئەنفالى و
ھۆلۈكۆستى ھەمە؟ لى ئىسرائىلى ب رىبىا لۇبىيى
خۆ شىان بۆ خۆ مفای ژ وى كارەساتى وەرگەن
يا نازىيان دەرەقى وان دا كرى هەتا بوروينه
خودان دەولەت، لى مە كوردان مفا ز كارەساتىن
خۆ وەکو سەربور وەرنەگرتىن، بەلکو ماينە ب
گەلايچىكىن ئىكەنۋە و بەرژەنپەرىيەن حىزبایمەتى
ل پىشىيا هەر كارەكى نە، شوينا ئەنjamدەرەن
ئەنفالان بەدەنە دادگەھان و سزا بەدەن، مە
پاداشت كرن و بەرپەساتى پى بەخشى.

بىدەنگبۇون ل كارەساتا ئەنفالان بىۋىزدانىيە،
گونەھەكامىز نەھەمبەر كەمس و كارىن وانا دەھىتە
كىن، دەھىتە دخانى خيانەتى دا و يارپىتىكىنە ب
ھەستىن مالباتىن قوربانىيىان، ئەمەق ژى يارىيەكە
مەترسیدارە ب ناڭى دىمۆكراسىيەتى ل ژىر پەردا
بەرژەنپەرسىتىي دەھىتە كىن، ئەمەق چەندە
ژى وى دەھىنەت كو سمره‌لدان نەشىيا ئەمە
مەلتى قىيى ب دەستقەبىنەت، نەشىيا سىستەمى
مافيقىن خەلکى د جەڭكەك دا بۆ بەرژەنپەرىيەن وانا
بگەھىرىت، نەشىيا خەمۇنلىن وان بكمەتە راستى،
وەسا دا دىيار كرن كو دەسەھەلات يامەتەكى ل
خەلکى دەھىت و هەر پىشقەچوونەكە پەيدابوو
بەرەممى وانە.

بىدەنگبۇون ل ئەنفالان واتە لىيېرلىن ل
تاوانبار و پلاندانمەرىن ئەنفالان، دېپىابا پىشتى

کورد و مکو کافر و نهیماندار بۆ جیهانا عەرەبی و ئىسلامى دایه نیاسین، ئەقە ژی کەلتورى به عسیز مىئىه کەرب و کین و دلەرقىبا خۇ ھەمبىر مللەتى کورد د چوارچۆقى عىراقى دا ب کار دىئىنیت و جیهانا عەرەبی و ئىسلامى دخاپىنیت و سەردابىت، ب رىكا زاراھى ئەنفال ژ هنافىن قورئانى دا دەردئىخت و مللەتى کورد دەنگىتىت، ل دويش حەزا و ان ۋىيىتى كراسەكى نۇى دەنەمبىر ھېرىش و ئۆپەراسىۋەننەن خۇ بىن لەشكەرى.

ئەنفال بىرۆكەكا ھەر دەم زىندى يە، ھەر دەمىن دىئىننە بىرا خۇ و ئاخىنكار ادھىلىن بۇ وان رۆزانىن سەخت و رەش، چنکو ئەمۇ و لاتىپىن د كەريارىن ئەنفالان دا بۇوينە قوربان د گۆرھپانا شەرى دا نەھاتىنە گرتن و كوشتن و شەھىد كرن، بەلكو ب بىدەنگى و ژ بىدەسەھەلاتىپا خۇ خۆرەدەستى ئەرەدا جەللادان كەرینە، ئەق چەندە ژى و ئى ناگەھىنیت كو ئەم شانازىيى ب مەرنا قوربانىيىن خۇ بىمەن، وەکو كەس و كار، بەلكو دەقىت بەردهوا نەفرەتان ل ئەنجامدەر و تۆمهتباران بکەن، چنکو مەرن و بىسەر و شوينكىرنا و انا نە قارەمانىيە، بەلكو مەنەكا ھىدى ھىدى بۇويە، ژ جەھى بۇويەرە تا دگەھىتە كوشتارگەھى، گۆرەن ب كۆم، ئەمە ھەممى مەرۆز روی ب رویى مەرنى بۇوينە و ل ھېقىيا مەرنا خۇ د دەستىن جەللادان دا و نەشىن چ بکەن.

نىشتى ژ ھەميان سەميرتەر ئەمە كو پشتى ئەنفالان، دۆرھىلى سیاسى يى عىراقى و كوردىستانى د قوناغەك مەترسىدار دا دېرەيت، سيفەتىن ۋى قوناغى تى شەر و شۆر و كەريارىن تىرۆرستى و ھەفەرگى و مەملانا سیاسى نىنە، بەلكو ئەم گەندەلىيە د ناق جەڭلى دا بەلاق بۇوى، ھەممى ئاستىن ژيانا سیاسى و جەڭلى و كەلتورى و ئابورى ياشەگەرلى دا بەلاق دا بەلاق، ئەنفالان بۆ مە سەلماند كو ئەم جەڭلىكىن مە چ پىناسە نىن بۆ مەرۆزى باش و خراب و مەرۆزى.

ب جىهانى بکەن، نەشىايىنە راستىيا رويدان و دەرئەنjamىن ئەنفالان ب شىوهك ياساىي بىخىنە بەر چاھىن رايا گشتىيا جىهانى و رىكخراوين مەرۆزى و مەفەن مەرۆزى.

35 سال دەرباز بۇون تى وەکو سالقەگەرەكە ب رويمەتى ب ئاوايەكى سىست و خاف دەھىتە گىران، ھەر چەندە تاوانىن ۋى كارھساتى ژ لايىن

ياسا نىقدەولەتى ۋە جىنۇسايدە ل دويش بەندى دوو، پەيماننامەيا سالا 1948، چنکو رژىيما بەعسا عىراقى ب ئاوايەكى ئاشكەمرا و چەكى كىميابوی يى قەدەغەكىرى و كۆمۈز جىنۇساد دېرى گەلەتى كورد ئەنjam دايىنە و نەخشە و پلان بۆ و ئى تاوانى دارشىتىنە.

ئەنفال وەکو زاراھى كىرىئانى كرييە كلىلەك بۆ ژ ناڤىن نەتەمەھىكى ل سەر رویى عەردى،

دېرک بازىرەكى ستراتىزىي رۆژئاپايى كورستانى يه و سنورى باشدورى كورستان و باكبور و رۆژئاپايى كورستانى پىكىھ گرىددەت، رۇپىبارى دىجلە توخييە د نابەرا جەزира بۇتان و دەقەرا دېرکى دا، ۋ رۆژەلاتقە چياين جودىھ ل باكبورى كورستانى . دېرک ژئالىنى كارگىرى فە گرىدىايى پارىزگەھا حەسەكى يە و ۋىزىدەرەكى گرنگى سامانىن سروشى و داهاتى سەرەكىن خەلکى رۆژئاپايى كورستانى يه.

پاشى جەنگى جىهانىن ئىكىن ل سالا ۱۹۲۰، سورىا و رۆژئاپايى كورستانى ۋ ئالىيى هىزىن فەرەنسى قە هاتە داگىركرن. چەند شەر و ھەفچۈنин مەزن د نابەرا سوپايان فەرەنسى و شۇرۇشكىرىن كورد و عەرەب پەيدابۇون، لىن هىزىن كۆلۈنىالى بىن فەرەنسى ب سەر راپەرين و سەرەلەدانا گەللىن سورىا دا ل سالا ۱۹۲۶ سەركەفتەن. ئەڭ يەڭ بۇوه سەددەم كەھىزىن فەرەنسى ل گۈندى (عەين دىوھرى)، بارەگايەكى لەشكىر ئاقا بىھن. بازىرە دېرکى يىن ئەقرقۇز ڭۈنەتكى بچۈك ھاتىيە ئافاكرن و گەشەكر.

ئەياز مەممەد سەليم
ھەركى

سرۆشتی ل سنووری ناقچه‌داریا دىرکى يه ل كۆمەلگەها رۆمیلان و گوندى سوئدیيە.

هۇزىزىن سەرەكىتىن كول ھەرىما دىرک دېزىن ميرانى و كۆچەر وەسنا و هارۇنا غەرزان و عەليكا و ئومەركا و عەباسا و تەھى و خېركان و كچان وباتوويا نە، ھەروھسا دىرک دوارى چاندى و ئابوورى و كەرتىن جۇراوجۇر دا، چالاکە. ب شىۋىھەكى سەرەكى پشت ب كشتوکالى وەك دەخل وجهە و گەنمەشامى و كارىن دەستى و خۇدانكرنا تەرش و تەوالى دېستىت.

گۈنگۈزىن شىنەوارىن دىرۇكى يىن ل دەقەرما دىرک، دىرا كەشقارا سورىانى وپرا بافت، كو ژلايى رۆمانيا قەل سەر چەممى دېجە ئاقاکرىيە. جەھىن دى يىن دىرۇكى كانيا غيدا وئاشى ھەمكۇ وقسلا فەرەنسى وشكەفتا زەمبىل فرۇش ل قونتارا چىايى قەرمچۇغ ل رۆزھەلاتا بازىرىن دىرک. ھەروھسا گەلمەك دىرۇ پەرسىتگەھىن كەشقارىن كريستيانان ل ۋى دەقەرى ھەنە. دىرک ب درېزاھيا دىرۇكى بازىرى ئاشتى و پىكەمەزيانا د ناپەرما ھەمى ئۆل وپىكەتەمەن جودا بۇوه. ل دەقەردا دىرک بلنداهيا ھەرە بەرچاڭ چىايى قەرمچۇغە، كو چىايەكى ۋەلکانىيە و ل ژىدەرىن دىرۇكى يىن ئىمپراتورىيە رۆمانى دا بەحسکرىيە. كۆزبۇ زېرەقانيا لمىكى و پاراستا دەقەرى دەھىن.

ل گۇر ژىدەرىن دىرۇكى ل سالا ۱۹۲۸، پشتى پەيمانەكا د ناپەرما ترکيا و فەرەنسا دا و ب جەئىنانا بەندىن پەيمانا (سايكس - بىكۆ)، پارچەكىن كوردىستان مەزن دەستپى كر. دىرک ل ھەرىمەكى سەربەخۇر دەولەتا نوى يَا و فەرەنسا دا، بۇو بەشمەك ژ دەولەتا ۱۹۳۳ دىرک سورىيى، ل ھەزىدە تىرمەھا سالا ۱۹۵۶ دىرک بۇو ناحىيە و شارەدارى تىدا ھاتىيە ئاقاکرن. ل رۆزى دامەزرانى ۋە چەند ناقين وى ھەبۈونە وەك دىرکا ھەمكۇ و مالكىيە كۆ ئەفسەرەكى سورى بۇو ل سالا ۱۹۵۶ ھاتىيە كوشتن.

كەفته شۇۋىپىتىن جەڭلىكى يىن خەلکى دىرکى، وەكى فلكلورو ستران و سترانبىزى و جل وبەرگ و چاند وئاخقىن، ب شىۋىھەكى سەرەكى بۆتائىنە. ھەروھسا خەلکى دىرکى ھەر دەم گۈردىايى دەقەردا بۆتان بۇوينە، ب تايىمەتى ل ناپەراستا سەدى نوزدى سەرب دەسەلاتا مىرنىشىنا بۆتان و خانەدانىن بەدرخانىان بۇون. دەقەردا دىرک ژ دۇو ھەرىمەن بەرئاف و كۆچەران پىكەتەيە، ل سى ناحىيە و ناوەندا قەزا وەك تەمل كۆچەر گەركىلەكى، چەناغا. پیرانيا ئاكنجىپىن وى كوردن ب رېزىا ۸۰٪. كو بلندترىن رېزىميا كوردىايەل پارىزىگەھا حەسەكى، ل دويىش وان ئاشسۇرى و كەلەن وئەرمەن و عەرەب دەھىن. پیرانيا بىرەن پەترولى و بەرھەمەن دىيىن

هەروەسا ئاماژە ب وئى يەكى كر، ل سەد سالىن دەربازبۇرى دېرەك جوگرافىيەكى سنورىيىا گرنك بۇوه و باندورىيا خۆه ل دەمى شەرو شۇرۇشىن كوردان ل سەر ھەممۇ پارچىن كوردىستانى ھەبۇوه. ب تايىمەت دەڭەل بانگموازىدا مەزىزەندا ئىكەتىيا نىشتمانىيا كوردىستان ل سالا ۱۹۷۵، ل شامى و رۆژئاپى كوردىستانى و ھەلبۇونا ئاگرى شۇرۇشا نۇى ب پېشەنگى يا ھەقال مام جەلال رىبىرى بىز اۋا رىزگارىخوازا گەللى كوردىستانى. پېرانىيا ھۆزىن دەقەرا دېرکى پىشەقانىيا خۆه ژ بۇ شۇرۇشا كوردىستانى نىشانىدا. وەك پېرانىيا پارتىن دى يېن كوردى، ئىكەتىيا نىشتمانىيا كوردىستانى ل دەقەرا دېرەك و رۆژئاپى كوردىستان ب گىشتى خۆه دىا شەھىدانە. هەروەسا شۇرۇشا نۇى ل دەقەرا دېرکى ژ بۇ بادىنان و ھەممۇ كوردىستان باشۇور بەلاق بۇوه، دېرەك ھىلا ۋەگۆ ھاستنا چەكان و پىشەمەرگە ھېن شۇرۇشا نۇى بۇوه. ئەق ېرھۆشە ھەتا سەر ھەلدانا گەللى كوردىستانى ل سالا ۱۹۹۱ بىردىھۆام بۇوه.

بكارئىنایە. هەروەسا قۇنتارا چىايى قەرەچۈغ ناقەندا سەرەكى يا ھۆزىن میرانى و كۆچەرانە و نىزىكى سەد سالانە وەك چەپەرەك ژ بۇ پاراستنا خۆه بكارئىن. ئەق چىايە ۸۰۰ مەترابىندا و درىزلاھيا وى نىزىكى ۱۵ کىلىمەترانە. دەربارى دېرەك حەمکۇ، دېرۆكەنفيسى دىارى رۆژئاپى كوردىستان سالىح حەيدۇ، ژكۇفارا بادىنان را وە گۆت: بازىرى دېرەك ل دەستپىكا شەرى جىهانىنى ئىكەم ژئالىنى پەنابەرەن كوردى ئاشۇورىيىن دەقەرا جىزىرا بۆتان ل سەر گۈندى حەمکۇ ھاتىيە دامەزراپان، كو كوردەكى ژ ھۆزا ھەسنا بۇوه و مەلاك و خۆھىدى گۈندى بۇوه. هەروەسا وان پەنابەران ژ بۇ پاراستنا خۆه كۆچەرى ژير دەسەلاتا ھېزىن فەرەنسى كريي. ب تايىھەتى دەمى كو سوپاپى ئەپەنەن داكىركەرى فەرەنسى ل ھەريمى قىشلىمو بارەگەھېن خۆھىن لەشكىرى ئاڭلىرىن. هەروەسا ل چەرخىن بەرئى دېرەك ھەردىم دەقەرا ھەۋېشا كوردى ئاشۇورىيان بۇوه.

ژینگه‌هپاریزی د ئىزدىياتى دا

دلوشقان خانكى

دجيهانى دا رۆزه‌كا تاييەت بۇ پاراستنا ژينگە‌ھى هاتىيە ديار كرن كو روژا 6/5 رۆزرا جيهانيا ژينگە‌ھى يە، ل سالا 1974 بۇ ئىكەم جار د كونفرانسەكى دا ل ژير نافى (مرۆف و ژينگە‌ھ) ل بازىرى ستوکولمى پايتەختى سويد ئەف رۆز وەك رۆزرا جيهانيا ژينگە‌ھى هات دياركىن. ئەف رۆزه بۇو هيمايەك بۇ هشيارىكىدا كومەلگە‌ھى بەرامبەردا بۇ فشار ئىخستنى سەر حکومەتى و دەسىلەتى كو دېقىت ھەممى ھەولا بەدن بۇ پاراستنا ژينگە‌ھى ژ ئەركى وانى سەرەكى يىن دەسىلەتى وەك ئەو دېئىن پاراستنا ژينگە‌ھى و پاراستنا ژيانى يە، ژىهر قى يەكىن ل سەرەدەمىن نوودا پرسىارا وئى چەندى دەيتە كرن ئەرى چاوا ژينگە‌ھى بپارىزىن؟ فاكتەرىن گرنكى دانى ب ژينگە‌ھى بەرەف زىدەبۇنى يە ژ وان ژى ھەست كرن ب گرنگىيا ژينگە‌ھى د ژيانا مروقى دا و سەرەلەدانا چەندىن كىشە و كارەساتىن ژينگە‌ھى. ئەقى چەندى سەرنجا خەلکى بۇ خۇ راكىشايە ھەفسۇزى و ھەفحەميا خەلکى بۇ ژينگە‌ھى ل سالا 1970 ب ئاشكرايى دەركەفت، پشتى ھنگى گەلەك رىكخراوين تاييەت ب ژينگە‌ھى پەيدابۇون ھەولا هشيارىكىدا خەلکى هات دان و رېكىن ھەممە جۇر پەيدابۇون بۇ پاراستنا ژينگە‌ھى ژ وانا كومكىدا پاشماوهيان و گەھورينا وان بۇ كەرسەتەيىن نوى، پاراستنا سەرچاۋىيى ئافى، كىيم كرنا ب كارئىنانا پلاستىكى، چاندنا دارو باران. ھەروەسا هوکارىن پىسىبۇونى، پىسىبۇونا ئافى و ژەھرى بۇونا ئاخى، پىسىبۇونا ئافا ژير زەقى و ھەبۇونا پىشەسازىيەن مەزن.

لی د ئەنجام دا خزمەتا ژینگەھى هاتىيە كرن.
لسمر بنەمايى ئەقى باوھرى، پاقۇراڭرتنا
ئەردى بىڭىتى وەك ئەركەكى ئۆلى دەنەتە دىتن
ل جەم ئىزدىيان، و دباوھرا وان دا، خوداوهندى
ئەردى هەمە دېيىشنى دەرىۋىشى ئەردى و
كۆنترۆلى ل ئەقى ئەردى دەكتە و پارىزقانىي ژ
ئەردى دەكتە ژىيەدانى.

ھەر ژەقىدا هەتا ئېرۇ رۆز ژى، گۈنگۈرىن
پىكەاتەمىن ژينگەھى دباوھرا ئىزدىيان دا ب
پىرۇزماينە، ژ وان ژى: ئېك ژ بنەمايىن پاراستا
ژينگەھى د ئىزدىياتى دا گۈنگۈدەن ب كانييەن ئاقى تا
ئاستى پىرۇزكىنى، ھەر ژبەر ھندى چەندىن كانييەن
پىرۇز ل دەھرىن جودا جودا بىن ئىزدىيان ھەنە،
ژ وان ژى، كانيا سېپى و كانيا شقانى ل پەرسىتگەھا
لالش، كانيا ئەقى دەش ل دەھىر دېرەبۇونى و
كانيا پېرئاخايى ل شىنگال. ھەرسا رۆبار ژى وەك
پىكەاتەكى گۈنگى د ژينگەھى دا، پاقۇراڭرتنا وى
د ئىزدىياتى دا ئەركە، و د تىيىستىن ئۆلى ژى دا
ئامازە ب رۆبار و گۈنگىا وى دايە وەكى:

چ رۆبارەكى خۇشە
تىزىه ژ گۈلىت گەشە
هاجى ئەلى سورە ژ عەرشه
چىا، ھەر ژبەر رۆلى چىا و شەكەفتان د

لسمر بنەمايى ئەقى باوھرى، پاقۇراڭرتنا
ئەردى بىڭىتى وەك ئەركەكى ئۆلى
دەنەتە دىتن ل جەم ئىزدىيان، و دباوھرا
وان دا، خوداوهندى ئەردى هەمە دېيىشنى
دەرىۋىشنى ئەردى و كۆنترۆلى ل ئەقى
ئەردى دەكتە و پارىزقانىي ژ ئەردى
دەكتە ژىيەدانى.

ژ بەر نەبۇونا قەوەرایەكى سەربەخۆ
و نەبۇونا دەولەتن، كارتىيەرنەكى
راستەوخۆ لسەر ژينگەھا كوردىستان
ھەبۇويە. لجەن گۈنگۈدان ب ژينگەھەن
بەرۋەقاژى هاتىيە تىكىدان ئەۋۇزى
داروبارەاتىنە سۆتن، كانى و رووپىيار
ھاتىيە تىكىدان، گۆند ھاتىيە كاڭلەرن.

دەربارە رەوشى ژينگەھى ل كوردىستانى،
دەمە ئەم بەرى خۇ بدەينە مىزۇويا دەھان
سالىن پرى تراژىدى و نەھامەتى، دى بىنин ژ
بەر نەبۇونا قەوەرایەكى سەربەخۆ و نەبۇونا
دەولەتى، كارتىيەرنەكى راستەوخۆ لسەر ژينگەھەن
ۋى ھەبۇويە. لجەن گۈنگۈدان ب ژينگەھەن
بەرۋەقاژى هاتىيە تىكىدان ئەۋۇزى داروبارەاتىنە
سۆتن، كانى و رووپىيار ھاتىيە تىكىدان، گۆند
ھاتىيە كاڭلەرن... لى پىشى سەرھەلانى ژى
وەك پىدەقى خزمەتا ژينگەھى نە هاتىيە كرن،
ل ۋان سالىن داوىيى تا رادەيەكى باش رېخراو
پىداپۇنە و ئاستى ھشىيار ياخىلى لسەر پاراستا
ژينگەھى باشتىر بۇويە.

دەربارە ئەقى گۇتارى، مەبەست ژى ئەو
بىرۇباوھرىن پەمۇوندىدار ب پاراستن و گۈنگۈدان
ژينگەھى فە د كەلتۈر و باوھرىن ئىزدىياندا
دىاركەمەن، ب ئارمانجا زانىنا وى چەندى يە
دەقەن دا چاوا مەرقى كورد گۈنگى ب ژينگەھەن
خۇ دايە و پاراستىيە و وەك ژىيەرە ئىيارا خۆه
زانىيە، ئانکو دېنەرت دا بابەتكى گۈيدىايى
چاند و دېرۇكا كوردايە ل كوردىستانى، پاشى
ب بۇرۇينا دەمە ئەق گۈنگۈدان ب سروشت و
ژينگەھى رەنگەكى ئۆلى و پىرۇزىي وەرگەتىي،

ژینگه‌ها وان بهیته تیکدان، سهرمایی ئەقى
چەندى ئەو جەھە بخوه پىكەنەرەكى سروشىيە
وەكى زىبۇ بخوه وەكى مىزگەكاب دار و باخا
مینا زىۋا پېرى جەروان و زىۋا مەمى شقان، و
زىۋا پېرى ئىسىبىال پەرسىگەھا لالشى:

زىۋا دەر گەللىي لالشى،
ھەي شىرۇپ يىنى ژ لالشى،
ئىسىبىا ب تە خۆشە

ئەقى باوەرا گرنگىدان ب پاراستنا ژينگەھى
رەنگەداناخودەجەزىن و ھەلکەفەتىن ئۆلى داھبۈويە،
میناڭ ل جەزنا سەرسالا ئىزدىيان، كو دەكەفيتە ھەيقا
نادارى، ژېر پاراستنا گىز و گىابى بەھارى ژ تىكدانى،
ل ئەقى ھەيقى ئىزدى ئەردى ناكىلەن و سەردرگەھىن
مالىن خوه ب كولىن بەھارى دەھمەلىن وەك نىشانا
ھەبۈونا بەھارەكە رەنگىن و سروشەكى جوان.

ھەر لىسەر بەنەرتى ژينگەھەدۇستىي د ئىزدىياتى
دا، چەندىن قەدەغە ھەنە، مینا پىسکرنا ئاقى و تايىھەتى
ئاقىن کانىا، و سوتان و بىرینا دارىن بەرھەمدار
باتايىھەتى دارا زيتۇنى. ديسان چەندىن سىمبولىن
پېرۇز ھەنە وەكى بەرات كو برامانا پېرۇزيا ئاخى
دەيت لەھە ئىزدىيان ھاتىھە ھلگەتن، و ب وى ئاخى
سوند دخۇن ژبۇ سەلماندنا راستىيا بابەتكى.

دەنەنچامى ئەقى پىداچوونى لىسەر ژينگەھەپارىزى
د ھەلتۈرى ئىزدىياتىي دا، چەند راستىيەك خويادىن:
ل وەلاتىن پېشكەفتى و ل ۋان سەھىيەن دۆماھىي
ياساپىيەن پاراستنا ژينگەھى ھاتىنە دانان، لى د ناف
كوردان دا، ھەر ژ سەردىمەن كەقىن ۋە و ھەتا نوكە
ژى دناف دا، وەك كەلتۈر ژينگەھە ھاتىھە پاراستن
ژېركۆ سروشت و تايىھەتى ھەر چار پىكەھاتىن وى
ئاخ و ئاق و بابا و ئاگەر زىدەرىن بىنگەھەن زبۇ زىن
و ژيارا مەرقۇ، لمورا وەك پېرۇزى سەرەدرى
لگەل ھاتىھە كەن تايىھەتى ژ ئالىي ئىزدىيان ۋە. ھەرسا
ھەتا ئەقەرۇزى چەندىن پىكەنەرەن سروشىيە كو دېنە
بەنەرت بۇ ژينگەھى وەك دارا و کانىادناف ئىزدىياندا
پېرۇزيا خۆ ھەنە، و ب پاک و بەرز رادگەن.

پاراستنا مەرقۇ دا ل دەمەن كەقىن، وەك پېرۇز
ھاتىھە دېتىن وەكى چىايى لالشى، چىايى مەقاۋىي و
چىايى شنگالى، شىكەفتا بەرأتال لالشى، شىكەفتا
دېدەقانە ل شنگالى.

لەسەر ئەقى باوەرى پاراستن و چاۋىزىيەكىندا
داروبارى وەك ئەركى ئۆلەيە و بەرۇۋاڦى ژنافېن
و تىكدان و سوتان و بىرینا وان ب كارەكى گونە
دەھىتە دېتىن، ھەر وەكى تىكىستا ئۆلى جەختى
لەسەر پېرۇزىيا ئەردى و دارا دەكت و دىار دەكت
زېر پېرۇزىيا دارا پېدىقىيە مەرقۇ (زىمارەتبوون،
خۆشكەنەن لەھەمبەر و ماجىكەن):

ھەكە ئەردەكى بىبىنى ئىشارەت كە
دارەكى بىبىنى زىمارەتكە

ھەر ژبەر ئەقى باوەرى چەندىن دارىن پېرۇز
ل دەقەرىن ئىزدىيان ھەنە، ھەمە دارىن ل جەھىن
پېرۇز وەك لالش و نىشانگەھا د بېرۇزىن زيتۇنا
بىگىشى پېرۇزە، مینا رەزى زەيتۇنا ل لالشى،
ھەرسا دارىن ل باخچى ھەشقىي مەممى شقان ل
خانكى، دارىن بناقى داركىن قەوالا ل شنگالى.
ھەر چار ئەلمەمېتىن سەرەكى بىن سروشتى
(ئاخ و ئاق و بابا و ئاگەر) وەك پېكەنەرەن
بەنەرتى بىن ژينگەھى دئىزدىياتى دا دېپەرۇزىن و
ئەركە پاقۇز و بەرزرەگەن. تىكدان و پىسکرەن و
ژنافېن ب ھەر رەنگەكى بىت گونەھەكە مەزىنە،
تىكىستىن پېرۇز ژى لەسەر ئەقى باوەرى خۆيادىكەن:

ھۇن بدنە خاترا دۇرا زەرا،

ئاخ و ئاق و ئاگەر

ئەرد و ئەسمان و بەرە.

ئاخ و ئاق و بابا و ئاگەر

دۇرا سۇر ياب خەرزە ژ باکەرە

چەندىن مەخلۇق پىن ب خاترە

ھەر دچار جوقۇ پاراستنا پىكەھاتىن ژينگەھى
دا، دئىزدىياتىي دا چەندىن جەھىن ئۆلى ھەنە، ئەركە
ب پاکى بەھىنە راگەتن و ب هىچ رەنگەكى نابت

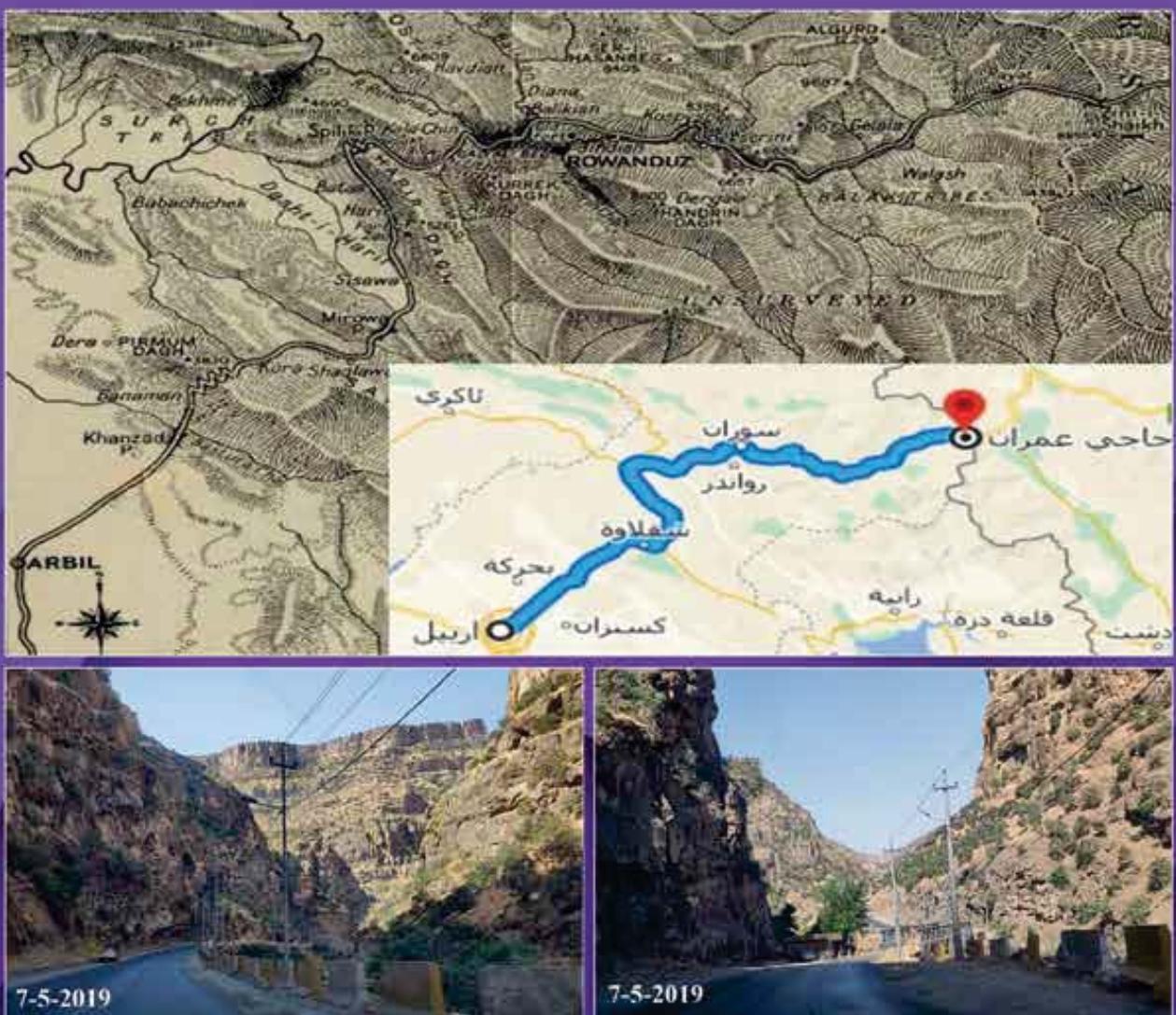
öliro

C R A D I N A N

badinan

www.badinan.org

ریبا هاملتون

ریبا هاملتون Hamilton Road ژ هەولیر دەست پن دکەت و د شەقلەوە، چەپىن سېيلىكى. خەلیفان و گەلەيىن عەلى بەگ را دەرياز دېيت و ل حاجى ئۆممەران ب دووماهى دەھىت و ئارماڭ ژ فەكرنا وي بو پىكىفەگۈرىدانا عىراقى و ئىران بۇو.

ئەندازىيارى نىۋۆزىلەندى ئەرشىا مايلن هاملتون A. M. Hamilton كول سالا 1928 يىل سەردەمن ماندىتا بەریتاني ھاتبۇو عىراقى، ب ئاميرىن سادە يىن وي دەمى چاڤدىرىسا فە كرنا قىن رىبا ستراتىرى كريه و ھەم تا سالا 1932 يى تانكى د پىنج سالان دا ئەو رى ل وي دەقەرا چىايى يا ئاسن فەكرىيە.

پېشى كارى خۆ ب دووماهى ئىنای و فەگەزىيە وەلاتى خۆ، هاملتون وەك ئەندازىيارىك Road عىراقى بىرھاتنىن خۆ د پەرتۇوگەمەكى دا تۆمار كرينه و نافى وي كريه (through Kurdistan) ئانكىو (through Kurdistan) را.

BADÍNAN

3
2023

Kovareka Rewşenbiri
Gışlı Werziye

Kevalê Şewekar SILÊMAN ELİ

